

**ЛУЧШИЕ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**



**международном научно-образовательном
электронном журнале**



OPEN ACCESS



**ЧАСТЬ-14
ТОМ-1
02/2024**



ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

международный научный электронный журнал

ЧАСТЬ-14 ТОМ-1

Февраль - 2024 год





INSON RESURSLARINI BOSHQARISH

Soxiba Israilova

Samarkand davlat tibbiyot universiteti

Jamoat salomatligi +998901003232

Dolbzarligi. Tashkilotlar zamonaviy insonni butun hayoti davomida o'rab oladi; tashkilotlarda - bolalar bog'chalarida, maktablarda, institutlarda, muassasalarda, klublarda, ziyofatlarda - ko'pchiligimiz vaqtimizning asosiy qismini o'tkazamiz. Tashkilotlar (korxonalar deb ataladi) insoniyat jamiyati yashaydigan va rivojlanadigan iste'mol qiladigan mahsulot va xizmatlarni yaratadi;

tashkilotlar (davlat organlari deb ataladi) jamiyatdagi hayot tartibini belgilaydi va unga rioya etilishini nazorat qiladi; tashkilotlar (jamoat tashkilotlari deb ataladi) bizning fikrimiz va manfaatlarimizni ifodalash vositasidir. 20-asr oxirida tashkilot amalda ijtimoiy hayotning universal shakliga aylandi. Agar 19-asrdagi inqiloblar (ma'naviy-siyosiy) insonni patriarxal mavjudotdan ijtimoiy mavjudotga aylantirgan bo'lsa, hozirgi asrdagi inqiloblar, eng avvalo, texnologik inqilob uni tashkilotchi odamga aylantirdi.

Kalit so'zlar - TASHKILOT - muayyan maqsadlarga erishish uchun birgalikda ishlaydigan odamlar guruhi. Tashkilotning belgilari: mavjudlik maqsadlarining mavjudligi, tashkiliy tuzilma va madaniyat, tashqi muhit bilan doimiy o'zaro ta'sir, resurslardan foydalanish - tabiiy, moddiy, insoniy.

-TASHKILOT TUZILMASI tashkilot xodimlari tomonidan bajariladigan funksiyalar o'rtasidagi bog'liqlikni belgilaydi. Tashkiliy tuzilma mehnat taqsimoti, ixtisoslashtirilgan bo'linmalarni yaratish, lavozimlar ierarxiyasi, ichki tashkiliy tartiblar kabi shakllarda namoyon bo'ladi.

-TASHKILIK MADANIYATI - ma'lum bir tashkilotga xos bo'lgan qadriyatlar, munosabat va xulq-atvor me'yorlari. Tashkilot madaniyati tashkilot a'zolarining muammolarga qanday yondashishini belgilaydi.

-tashqi muhit - tashkilot o'zaro aloqada bo'lgan va unga ta'sir ko'rsatadigan odamlar va muassasalar. Zamonaviy iqtisodiy tashkilotlar uchun tashqi muhitning asosiy elementlari iste'molchilar, etkazib beruvchilar, raqobatchilar, davlat, texnika va texnologiya hisoblanadi.

KODLARNI BOSHQARISH TIZIMLARI - tashkilot maqsadlariga erishish uchun ularning potentsialini maksimal darajada oshirish uchun tashkilotning o'z xodimlariga ta'sir qilish usullari, tartiblari, usullari. Xodimlarni boshqarishning



asosiy tizimlari quyidagilardan iborat: xodimlarni tanlash, o'qitish va rivojlantirish, baholash va mehnatga haq to'lash.

MAQSAD VA VAZIFALARI. Xodimlar va ularning mehnatidan foydalanadigan tashkilotlar o'rtasidagi munosabatlarning yangi tizimini shakllantirish kelgusi yillarda xodimlarni boshqarish nazariyasi va amaliyotining markaziy mavzusiga aylanadi. Bugungi kunda ushbu tizimning faqat alohida elementlari ma'lum, ammo ishonch bilan aytishimiz mumkinki, odamlarni boshqarishda ma'muriy usullarning ahamiyati pasayadi, iqtisodiy va bozor usullari o'sadi. Bu san'atni puxta egallaganlar nafaqat kadrlar boshqaruvida, balki umuman raqobatda ham muvaffaqiyatga erishadi.

Tashkilotlar o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi, balki odamlar tomonidan ma'lum maqsadlarga erishish vositasi sifatida yaratiladi.

Tashkilot maqsadlaridagi o'zgarishlar tashkilot ko'lamining oshishi, tashqi muhitning o'zgarishi, texnologiya va texnologiyalarning rivojlanishi, jamoatchilik ongidagi o'zgarishlar, tashkilot ta'sischilarining almashishi kabi ko'plab omillar ta'siri ostida sodir bo'ladi. yangi rahbarlar bilan.

Tashkiliy maqsadlarga erishish tashkilot xodimlari bo'lgan odamlarning birgalikdagi ishini o'z ichiga oladi. Har bir tashkilot, xoh besh nafar xodimi bo'lgan mas'uliyati cheklangan jamiyat, xoh o'n minglab xodimlarga ega universitet, bu o'zaro hamkorlikni muvofiqlashtirishi va muayyan ichki tartibni o'rnatishi kerak. Ushbu tartib tashkiliy tuzilma va tashkiliy madaniyat shaklida o'zini namoyon qiladi. So'nggi yillarda ilmiy-texnik taraqqiyotning tezlashishi va raqobatning kuchayishi va kompaniyalarning raqobat muhitidagi o'zgarishlarga tezda javob berish zarurati tufayli ko'plab mutaxassislar Loyiha tashkiloti haqida gapira boshladilar. Bunday tashkilotda funktsional yoki mahsulot tamoyillariga asoslangan bo'limlar o'rtasida qat'iy mehnat taqsimoti mavjud emas, xodimlar ma'lum bir loyihani amalga oshirishda ishlaydigan vaqtinchalik guruhlariga birlashtirilgan.

Guruhlar faqat loyiha muddati davomida mavjud. Xodimlar bir vaqtning o'zida turli loyihalarda ishlaydigan bir nechta jamoalarning a'zosi bo'lishlari mumkin. Loyiha tashkiloti sof shaklda mavjud emas, lekin bu tashkil etish usuli dinamik bozorlarda ishlaydigan zamonaviy konsalting, axborot va boshqa kompaniyalar tomonidan keng qo'llaniladi. Tadqiqot usullari. Amalga oshirilgan funktsiyalar nuqtai nazaridan tashkilot xodimlari an'anaviy ravishda uchta asosiy toifaga bo'lingan - menejerlar, mutaxassislar va ijrochilar. Menejerlar tashkilot resurslarini boshqaradi va ulardan foydalanish to'g'risida qaror qabul qiladi. Menejerlar - zavod bosh direktori, bo'lim boshlig'i va usta. Mutaxassislar ma'muriy hokimiyatga ega



emaslar, lekin ma'lum bir sohaning mutaxassislari bo'lib, qarorlar qabul qilish jarayonida menejerlarga yordam berishadi. Mutaxassislar o'quv bo'limida bosh konstruktor, maslahatchi shifokor va ilmiy xodimdir. Ijrochilar menejerlarning qarorlarini amalga oshiradilar va tashkilotning rejalarini bevosita amalga oshiradilar. Bularga restoran ofitsianti, fabrikada tokar, davolovchi shifokor, universitet professori kiradi. Yuqoridagi uchta toifaga bo'linish o'zboshimchalik bilan amalga oshiriladi, chunki "sof" menejer, mutaxassis yoki ijrochini topish juda kam uchraydi; ko'pchilik xodimlar uchta rolni birlashtiradi (har xil darajada bo'lsa ham), lekin bajarilgan turli funktsiyalarni tavsiflash mantiqan. tashkilot xodimlari tomonidan.

Har qanday tashkilot vakuumda emas, balki atrofidagi dunyo yoki tashqi muhit bilan doimiy o'zaro ta'sirda mavjud va rivojlanadi. Tashkilotning tashqi muhiti uni resurslar bilan ta'minlaydigan, tashkilot ichida qarorlar qabul qilinishiga ta'sir qiluvchi yoki uning faoliyati natijalarining iste'molchisi bo'lgan shaxslar, guruhlar yoki muassasalardan iborat.

Davlat "o'yin qoidalari" ni - tashkilotlar faoliyat yuritishi kerak bo'lgan qonunlarni o'rnatadi va ularning bajarilishini nazorat qiladi va shu bilan tashkilot faoliyatining barcha jabhalariga ta'sir qiladi. **Xulosa.** Tashkilotlar an'anaviy ravishda ma'lum maqsadlarga erishish uchun odamlarni birlashtiradigan institutlar deb ataladi. 20-asrning oxiriga kelib inson hayotining deyarli universal shakliga aylangan tashkilotlar bir qator umumiy xususiyatlarga ega bo'lib, ular quyidagilardan iborat: mavjudlik va rivojlanish maqsadlarining mavjudligi, ichki tuzilish va maxsus madaniyat, tashqi muhit bilan doimiy o'zaro ta'sir. atrof-muhit, inson, tabiiy va moddiy resurslardan foydalanish. Ushbu xususiyatlarning kombinatsiyasi har bir tashkilot uchun o'ziga xosdir va uning o'ziga xosligini belgilaydi.

Tashkilotlar rivojlanishida odamlar alohida rol o'ynaydi. Bir tomondan, ular tashkilotlarning yaratuvchilari bo'lib, o'z maqsadlarini belgilaydilar va ushbu maqsadlarga erishish usullarini tanlaydilar. Boshqa tomondan, odamlar o'z maqsadlariga erishish uchun istisnosiz barcha tashkilotlar tomonidan foydalaniladigan eng muhim manbadir. Bunday holda - tashkilot xodimlari - ular boshqaruvga muhtoj.

Xodimlarni boshqarish - bu uning ob'ekti - shaxsning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda boshqaruvning alohida sohasi. Odamlar aql-zakovatga, rivojlanish qobiliyatiga ega, o'z ehtiyojlarini qondirish uchun tashkilotga kelishadi va unda uzoq vaqt qolishadi, ularning o'zaro ta'siri noyob tashkiliy dinamikani yaratadi.



Adabiotlar

1. Alimdjanova, D. N. (2023). Psychological and pedagogical problems of improving the learning process. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 12(02), 49-51.
2. Alimdjanova, D. N., Burgutova, U. M., & Berdieva, G. V. (2023). *PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS OF ACTIVATING THE LEARNING PROCESS. Involta Scientific Journal, 2(1), 158-160.* 1. Виханский О.С., Наумов А. И. Менеджмент. - М.: Высш. шк., 1994. Beer, Michael Organization Change and Development. Glenview, Ill., Scot Foresman, 1980.
3. Denison, Daniel Corporate Culture and Organizational Effectiveness. New York. John Wiley & Sons, 1990.
4. Douglas, John, Klein, Stuart, and Hunt, David The Strategic Managing of Human Resources. John Wiley & Sons, N. Y., 1985.
5. Уралов Ш.М., Жураев Ш.А. Исраилова С.Б. « О влиянии факторов окружающей среды на качество жизни и здоровье молодежи» Vol. 1 No. 3 (2022): so‘ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi, N3, 2022/9/13, С. 6-13,
6. Уралов Ш.М., Жураев Ш.А. Исраилова С.Б «О влиянии занятий физической культуры на качество жизни студентов» Vol. 1 No. 3 (2022): so‘ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi, N3, 2022/9/13, с.14-19,
7. Buriboevna I. S. Oliy o‘quv yurtlarida “jamoat salomatligi va sog‘liqni saqlash” fanini o‘rganish va o‘tkazish //barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – С. 370-373.,
8. Buriboevna I. S. Sog'liqni saqlashga moliyaviy resurslarning sarflanishini o'rganish //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 3. – С. 49-54.
9. Negmatovna, A. D., & Ernestovna, A. E. (2020). Use of Modern Digital Technologies in the Education System. *ECLSS Online 2020a*, 181.
10. Negmatovna, A. D. (2021). The System Of Introduction Of Pedagogical Technologies In The Didactic Processes Of Higher Education On The Example Of Young Psychology. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 3, 12-16.



ПРИМЕНЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ЭКОЛОГИЧЕСКОМУ ОБРАЗОВАНИЮ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Алимджанова Дилбар Негматовна

*Самаркандский государственный медицинский университет,
Узбекистан*

Бургутова Умида Мухаммаджоновна

*Самаркандский государственный медицинский университет,
Узбекистан*

Бердиева Гулирано Вахобжоновна

*Самаркандский государственный институт иностранных языков,
Узбекистан*

Аннотация: В статье рассматривается важность экологического воспитания детей дошкольного возраста. Рассматриваются педагогические технологии, рекомендуемые для использования на занятиях по экологическому образованию для детей дошкольного возраста. Был сделан вывод, что стратегической целью образования должно стать экологическое образование и мировоззрение, основу которых составляют научные знания, экологическая культура и этика.

Ключевые слова: Экологическое воспитание, педагогическая практика, педагогические технологии, педагогического контроля, педагогическая наблюдательность, факторы внешней среды.

The use of pedagogical technologies in environmental education classes for preschool children

Alimdjanova Dilbar Negmatovna

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

Burgutova Umida Muhammadjonovna

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

Berdieva Gulirano Vakhobjonovna

Samarkand State Institute of Foreign Languages, Samarkand, Uzbekistan



Abstract: The article discusses the importance of environmental education for preschool children. Pedagogical technologies recommended for use in classes on environmental education for preschool children are considered. It was concluded that the strategic goal of education should be environmental education and worldview, the basis of which is scientific knowledge, environmental culture and ethics.

Key words: Environmental education, pedagogical practice, pedagogical technologies, the foundations of environmental culture using the example of environmentally friendly physical education, pedagogical control, pedagogical observation, environmental factors.

В настоящее время экологическое образование и воспитание подрастающего поколения рассматривается как одно из наиболее динамично развивающихся направлений в образовании и является важнейшим фактором преодоления экологического кризиса. Целевой составляющей экологического образования является формирование экологической культуры личности.

Учитывая, что государство одним из приоритетных направлений ставит вопрос об охране окружающей среды. Экологическая грамотность, бережное и любовное отношение к природе стали аналогом выживания человека на нашей планете. Таким образом, экологическое образование - очень важная задача нашего общества.

Эффективность экологического воспитания дошкольников целиком зависит от создания и правильного использования развивающей экологической среды, а также от систематической работы с детьми. Их развитие и повышение уровня экологической воспитанности возможно в результате создания технологий для всех возрастных групп и внедрения их в педагогический процесс детского сада.

Технология - это методическое обеспечение программы, конкретно реализующая ее главные идеи и положения.

Педагогические технологии, используемые в экологическом воспитании детей дошкольного возраста

ПОЗНАВАТЕЛЬНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Познавательно-исследовательская деятельность дошкольников - это активность ребенка, направленная на постижение особенностей объектов природного и предметного мира, связей между объектами, явлениями, их упорядочение и систематизацию.



Познавательно-исследовательская деятельность детей осуществляется разными способами: методом проб и ошибок, в виде опытов и экспериментов с объектами природы, наблюдений, вопросов, задаваемых взрослому, эвристических рассуждений, предположений.

Подходы к организации познавательно-исследовательской деятельности с детьми дошкольного возраста были заложены в исследовании Л. М. Маневцовой, в котором изучалось продуктивное влияние элементарной поисковой деятельности на развитие познавательного интереса старших дошкольников.

В практике работы детского сада познавательно-исследовательская деятельность дошкольников проявляется в виде детского экспериментирования с объектами природы.

ОРГАНИЗАЦИИ ЭЛЕМЕНТАРНЫХ ОПЫТОВ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Опыт — это наблюдение, проводимое в специально организованных условиях, включающее их преобразование и поисковые действия детей.

В ходе экспериментирования ребенок познает объект. Осуществляемые им практические действия выполняют познавательную, ориентировочно исследовательскую функцию, создавая условия, в которых раскрывается содержание данного объекта.

Опыт осуществляется в логике поисковой деятельности детей, этапы которой представлены Л. М. Маневцовой. Необходимо помнить о недопустимости опытов, приводящих к гибели живого, например растений. Поэтому, как только появляются заметные изменения (растения вянут, бледнеют, вытягиваются побеги), необходимо сразу изменить их условия существования.

Мотивационно - ориентировочный этап направлен на актуализацию интереса детей к опытам. Внимание уделяется радости открытия, созданию в группе положительной атмосферы, ситуаций, вызывающих интерес, удивление, эмоциональный отклик у детей (фокусы, проблемные ситуации, приемы ТРИЗ).

Содержательно - деятельностный этап направлен на развитие умений детей решать все более сложные проблемные ситуации в условиях усложняющегося экспериментирования.

Инициативно-творческий этап предполагает совместный исследовательский поиск в рамках проекта («Как много интересного вокруг»).



Родители и дети включаются в написание «Энциклопедии наших открытий», совместный досуг «Клуб открытий», посещение музеев, выезды на природу. Эксперименты, опыты и эвристические рассуждения всегда осуществляются детьми на основе имеющихся у них представлений, поэтому важна организация наблюдений с дошкольниками.

ОРГАНИЗАЦИЯ НАБЛЮДЕНИЙ КАК ИСТОЧНИКА ПОЗНАНИЯ ОКРУЖАЮЩЕГО МИРА

Наблюдение — сложная познавательная деятельность, позволяющая распознавать свойства и качества предметов и явлений, выделять их индивидуальные, характерные или существенные признаки, устанавливать связи и отношения, в которых они находятся. Также наблюдение включает и интерпретацию, осмысление получаемой информации.

Наблюдение строится в логике познавательно-исследовательской деятельности: сначала ребенок ставит или принимает познавательную задачу, потом совместно с воспитателем собираются факты, устанавливаются связи, для того чтобы «решить задачу», и затем дать закономерный ответ на поставленную задачу (например, познавательная задача: «Почему с одной стороны крыши сосульки длиннее?», во второй части которой организуется сравнительное наблюдение сосуллек с разных сторон крыши дома и анализ условий: солнечное тепло, тень, солнце греет, в тени прохладнее. В итоге дети, отвечая на этот вопрос, составляют загадку для детей из соседней группы или родителей).

ТЕХНОЛОГИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ТРУДА В ПРИРОДЕ КАК ЭКОЛОГИЧЕСКИ ОРИЕНТИРОВАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ.

Труд по уходу за животными и растениями является для ребенка проявлением заботы, актом помощи живому, гуманности.

Технология организации труда в природе осуществляется в логике организации трудовой деятельности детей — от знакомства с трудом взрослого по уходу за животными и растениями к обучению посильным способам ухода и самостоятельному осуществлению трудовой деятельности в природе.

Характерной чертой труда в природе является направленность на помощь живому существу или природному объекту, и поэтому повышается ответственность ребенка за состояние растения или животного в процессе ухода.

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ



Важную роль в познании малышами объектов природы играют практические моделирующие действия, когда воспитатель изображает руками форму, размер, высоту или длину объектов природы: «рисует» в воздухе круглый помидор, яблоко, длинную морковку, большой круглый арбуз или кочан капусты. Просит детей руками сделать то же самое - движения и действия подкрепляют то, что видят глаза и что обозначено словом.

Воспитатель осторожно вводит игру как метод экологического воспитания. В этом возрасте сюжетная игра только начинается, она еще не является ведущей деятельностью, поэтому для педагога стоит задача отобрать простые и хорошо знакомые образы, игровые действия и слова, через которые будет выражено экологическое содержание. Лучше всего для этой цели подходят образы сказок «Курочка Ряба», «Репка», «Колобок», «Волк и семеро козлят», «Заюшкина избушка».

Дидактические игры по характеру используемого материала делятся на предметные игры, настольно-печатные и словесные

Дидактические игры — игры с правилами, имеющие готовое содержание. В процессе дидактических игр дети уточняют, закрепляют, расширяют имеющиеся у них представления о предметах и явлениях природы, растениях, животных.

Предметные игры - это игры с использованием различных предметов природы («Найди по листу дерево», «Узнай на вкус», «Найди такой же по цвету», «Принеси желтый листок», «Разложи листочки по порядку – самый большой, поменьше, маленький» и т.д.), которые позволяют упражнять детей в различении предметов по качествам и свойствам. Задания способствуют формированию сенсорики, развивают наблюдательность. Проводятся они со всей группой детей и с ее частью.

Настольно-печатные игры - это игры типа лото, домино, разрезные и парные картинки («Овощи и фрукты», « Животные и птицы», «Круглый год», «Садовод» и т.д.).

Словесные игры - это игры, содержанием которых, являются разнообразные знания и само слово. Проводятся они для закрепления знаний у детей о свойствах и признаках тех или иных предметов. В некоторых, играх знания о природе обогащаются и систематизируются. Словесные игры развивают внимание, сообразительность, быстроту реакции, связную речь. Это игры типа «Кто летает, бегаёт и прыгает?», «Что это за птица?», «Когда это бывает?», «В воде, в воздухе, на земле», «Нужно -- не нужно» и т.д.



Дидактические игры учат детей применять имеющиеся знания в новых условиях, активизируют разнообразные умственные процессы, способствуют воспитанию умения играть вместе. Игры дают возможность детям оперировать самими предметами природы, сравнивая их, отмечать изменения отдельных внешних признаков.

ИНФОРМАЦИОННО-КОМПЬЮТЕРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Зачастую в работе с дошкольниками возникает проблема в том, что для проведения занятий по экологии не хватает информации и наглядного материала. На помощь приходит компьютер, который практически вошел в дом каждого человека, детям он намного ближе, чем взрослым.

В игровой деятельности дошкольника, обогащенной компьютерными средствами, возникают психические новообразования, которые ведут к резкому повышению творческих способностей детей.

У детей старшего дошкольного возраста в процессе игровой деятельности начинает формироваться интерес к учебной деятельности, и игровая мотивация постепенно смещается к учебной деятельности.

Мультимедийные экологические игры включаем как в содержание занятий по ознакомлению с окружающим миром, так и в свободную деятельность: игры-путешествия, игры-загадки, дидактические игры, викторины, физминутки, пальчиковые игры.

Эффективность использования компьютерных технологий на НОД в основном происходит за счет наглядности, но это только начало. Педагогика нового века должна учитывать новые тенденции. Она должна обратить внимание на то, что общество становится все более информационным и на передний край выходят новые явления и понятия. Одним из них является информационная культура человека. Собираение информации, классифицирование и обработка ее, развивает исследовательскую деятельность педагога, повышает информационную культуру, а впоследствии освобождает педагога от лишних трудозатрат.

В заключение следует отметить, что современные технологии экологического образования - это целостная система экологического воспитания детей. Ее реализация на практике поднимает уровень экологической культуры воспитателя, обеспечивает сдвиг в уровне экологической воспитанности дошкольников. Применение технологии требует от воспитателя вдумчивого подхода. Не меняя ее стержня и учитывая свой опыт, уровень развития детей, конкретное природное окружение, воспитатель



может привнести свои приемы педагогической работы, которые обеспечат нужный эффект в воспитании экологической культуры детей.

Литература:

1. Абаев, Ю.К. Экология человека и здоровье детей: социально-философские аспекты [Текст]/ Ю.К. Абаев// Медицинские новости. – 2008. – № 12. – С. 8-16.
2. Агаджанян, Н.А. Экологическая физиология человека [Текст] / Н.А. Агаджанян, А.Г. Марачев, Г.А. Бобков // М: КРУК, 1998 – 416 с.
3. Alimdjanova, Dilbar Negmatovna. "TEACHING TOOLS WITH THE USE OF PROPRIETARY TECHNOLOGIES IN PSYCHOLOGY CLASSES." YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS 1.6 (2022): 24-28.
4. Alimdjanova, Dilbar Negmatovna. "TEACHING TOOLS WITH THE USE OF PROPRIETARY TECHNOLOGIES IN PEDAGOGY CLASSES." INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE 1.7 (2022): 38-44.
5. ALIMDJANOVA, DILBAR NEGMATOVNA, and DONIYOR VAKHOBJONOVICH BERDIEV. "Theoretical methodological fundamentals improving pedagogical terms of implementation of author technologies." THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (2) (2022): 201-205.
6. Alimjanova Dilbar Negmatovna, & Kushmatova Dildora Ergashevna. (2023). ANGINA KASALLIGI HAMDA UNING TURLARI. Лучшие интеллектуальные исследования, 5(1), 176–182. Retrieved from <http://web-journal.ru/index.php/journal/article/view/595>
7. Alimdjanova, D. N. (2023). Psychological and pedagogical problems of improving the learning process. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 12(02), 49-51.
8. Alimdjanova, D. N., Burgutova, U. M., & Berdieva, G. V. (2023). PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS OF ACTIVATING THE LEARNING PROCESS. Involta Scientific Journal, 2(1), 158-160.
9. Buriboevna I. S. Oliy o 'quv yurtlarida "jamoat salomatligi va sog 'liqni saqlash" fanini o 'rganish va o 'tkazish //barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – С. 370-373.,



10. Buriboevna I. S. Sog'liqni saqlashga moliyaviy resurslarning sarflanishini o'rganish //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 3. – С. 49-54.
11. Леднева, О. С. Экологическое воспитание школьников / О. С. Леднева. — Текст : непосредственный // Проблемы и перспективы развития образования : материалы VII Междунар. науч. конф. (г. Краснодар, сентябрь 2015 г.). — Краснодар : Новация, 2015. — С. 74-79.
12. Negmatovna, A. D., & Ernestovna, A. E. (2020). Use of Modern Digital Technologies in the Education System. ECLSS Online 2020a, 181.
13. Negmatovna, A. D. (2021). The System Of Introduction Of Pedagogical Technologies In The Didactic Processes Of Higher Education On The Example Of Young Psychology. Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, 3, 12-16.
14. Уралов Ш.М., Жураев Ш.А. Исраилова С.Б. « О влиянии факторов окружающей среды на качество жизни и здоровье молодежи» Vol. 1 No. 3 (2022): so'ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi, N3, 2022/9/13,С. 6-13.
15. Уралов Ш.М., Жураев Ш.А. Исраилова С.Б «О влиянии занятий физической культуры на качество жизни студентов» Vol. 1 No. 3 (2022): so'ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi, N3, 2022/9/13,с.14-19.



КАЧЕСТВО ПИТЬЕВОЙ ВОДЫ КАК ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ И МЕДИЦИНСКАЯ ПРОБЛЕМА

Hakimova X. X.

Senior lecturer of the Department of Public Health and Health

Care Management, SamDTU

Yunusov Sardor Ashrafzoda

Samarkand State Medical University Faculty of Pediatrics, Group 411

Актуальность. Вода в организме человека помогает преобразовать пищу в энергию, помогает организму усваивать питательные вещества, увлажняет кислород для дыхания, регулирует температуру тела, участвует в обмене веществ, защищает жизненно важные органы, смазывает суставы, выводит различные отходы из организма. Вода, самое распространенное вещество на Земле и самое распространённое неорганическое соединение в живых организмах. В нашем организме вода является важным химическим веществом для жизнедеятельности организма и ее содержание в организме нужно пополнять. Качество питьевой воды — глобальная экологическая проблема современного человечества. Вода является одним из ключевых факторов здоровья человека. Практически все ее источники подвергаются антропогенному и техногенному воздействию разной интенсивности. Проблема качества питьевой воды актуальна как в глобальном масштабе, так и в рамках отдельно взятого региона или населенного пункта. В настоящее время питьевая вода — это проблема социальная, политическая, медицинская, географическая, экологическая, а также инженерная и экономическая. Питьевая вода — вода, отвечающая по своему качеству в естественном состоянии или после обработки (очистки, обеззараживания) установленным нормативным требованиям и предназначенная для питьевых и бытовых нужд человека либо для производства пищевой продукции. Речь идет о требованиях к совокупности свойств и состава воды, при которых она не оказывает неблагоприятного влияния на здоровье человека как при употреблении внутрь, так и при использовании в гигиенических целях, а также при производстве пищевой продукции. Качественная питьевая вода — это вода, не содержащая примесей, вредных для здоровья человека. Нормальная работа человеческого организма невозможна без регулярного употребления чистой питьевой воды. В случае отсутствия жидкости организм человека перестает работать нужным



образом. Впоследствии это может привести не только к сбою в работе жизненно важных органов, но и даже к их полному отказу. Поэтому так важно следить за уровнем жидкости в организме.

Цель. На основе некоторых исследований выявить, какая вода наиболее безопасна для употребления

Материалы и методы исследования. Опытным путем было определено, что организм взрослого человека на 70% состоит из воды. Для поддержки водного баланса в сутки необходимо пить не менее двух литров жидкости. Таким образом, можно предотвратить чрезмерную концентрацию токсинов. Но стоит заметить, что рекомендованные 2 литра – это довольно-таки субъективный показатель. Взрослый человек должен ежедневно потреблять воду из расчета 40 мл на 1 кг массы. Таким образом, среднестатистическому мужчине с весом 80 кг ежедневно необходимо выпить более трех литров жидкости. Если эта норма не будет выполнена, существует риск обезвоживания организма, который может привести к нарушению обмена веществ и последующему набору избыточного веса. А какую воду мы пьем? При нормировании веществ в питьевой воде (ГОСТ – 2874 – 82) обязательно учитываются безопасность воды в эпидемиологическом отношении, безвредность химического состава и благоприятность органолептических свойств. ГОСТ на питьевую воду обеспечивает ее безопасность в отношении веществ как природного, так и антропогенного происхождения. Требования к органолептическим свойствам воды следующие: запах и привкус воды не должны превышать 2 баллов (по пятибалльной шкале); цветность по шкале должна быть не более 20; мутность по стандартной шкале; специфические запахи и привкусы, появляющиеся при хлорировании, не должны превышать 1 балла. При определении чистоты воды оперируют такими физическими свойствами как мутность, цвет, запах и вкус. Для чистой воды характерными являются следующие показатели: мутность — 2,5 ЕМФ (единиц мутности по формазину), отсутствие запаха (в лабораторных условиях показателем является интенсивность запаха), вкус не более 1 (по пятибалльной системе, определяется лабораторным путем), цветность — не более 20 градусов Pt-Co шкалы. К химическим свойствам воды относят: водородный показатель, общая минерализация, жесткость, кислотность, щелочность, окисляемость перманганатная и некоторые другие. Для чистой воды водородный показатель: 6 ед. рН, общая минерализация — 1000 мг/л, окисляемость перманганатная — не более 5 г кислорода на литр. Кроме того, при определении чистоты воды



используют бактериологические показатели, наличие неорганических и органических примесей, радиологические показатели и некоторые другие.

Выводы и предложение:

Решением проблемы загрязнения питьевой воды является комплексная борьба, которая заключается: 1) В повышении общей культуры водопользования и бережного отношения к окружающей среде у населения. 2) В очистке пресных вод от бытового мусора. 3) В установке фильтров в городские стоки. 4) В сокращении выбросов от промышленных и химических предприятий. 5) В обеззараживании воды с помощью химических реагентов. 6) В откачке воды, которую нельзя очистить и её хранении в специальных резервуарах. 7) В улучшении системы экологического мониторинга пресных вод. Возможно, в будущем, за счёт внедрения новых технологий по очистке отходов промышленного производства и жизнедеятельности, а также более рационального использования природных ресурсов, большинство проблем связанных с загрязнением питьевой воды будут решены.

REFERENCES:

1. Ризаев, Жасур Алимджанович. "Шахноза Авазовна ЮЛДОШЕВА, and Шохиста Абдугаппаровна МАМАСОЛИЕВА." "ФОРМИРОВАНИЯ И УЛУЧШЕНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ." ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ 7 (2022).
2. ЮЛДОШЕВА, Шахноза Авазовна, and Шохиста Абдугаппаровна МАМАСОЛИЕВА. "SOG 'LOM TURMUSH TARZINI OLIY TA'LIM MUASSASASI TALABALARI O 'RTASIDA SHAKLLANTIRISHNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI O 'RGANISH." ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ 7 (2022).
3. Мамасолиева Ш. А., Болгаев А. Б., Саидова Ф. С. Обобщение теоретических положений по оценке социально-экономической эффективности медицинских услуг и их качества //Молодой ученый. – 2020. – №. 4. – С. 199-203.
4. Мамасолиева Ш. А. и др. Оценка психосоматическое здоровье и психосоматическое заболевание профессорско-преподавательского состава вузов //Научный электронный журнал Меридиан. – 2020. – №. 6. – С. 78-80.
5. Ma'mura X., Sanjar K., Shoxista M. YUQUMLI KASALLIKLARGA CHALINGAN BEMORLARGA IXTISOSLASHTIRILGAN HAMSHIRALIK



YORDAMINI TASHKIL ETISH AHAMIYATI VA UNING XUSUSIYATLARI //Involta Scientific Journal. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 233-240.

6. Хакимовна Х. Х. О'quvchilar jismoniy tarbiyasi tizimida qattish //barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – С. 378-381

7. Рахимова Д. Ж. и др.Изменение состава микроэлементов у детей с хроническим расстройством питания первых двух лет жизни на фоне ОКИ //Научный аспект. –2020. –Т. 2. –No. 1. –С. 252-258.

8. Zokir Bulyaev Zainab Naimova S., Khurliman Kurbanova , Honbuvi Khakimova,Hygienic Assessment Of Emission Influence From A Chemical Plant On Population's Household Conditions, WellBeing And Health

9. б.Рахимова Д,Аскарлова Н,Хакимова Х. Изменение состава микроэлементов у детей с хроническим расстройством питания первых двух лет жизни на фоне оки

10. Buriboevna I. S. SOG'LIQNI SAQLASHGA MOLIYAVIY RESURSLARNING SARFLANISHINI O'RGANISH //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 3. – С. 49-54. <https://in-academy.uz/index.php/EJMNS/article/view/1270/1221>

12. Исраилова С. Б., Жураев Ш. А., Уралов Ш. Сравнительный анализ различных календарей прививок у детей //Детская медицина Северо-Запада. – 2020. – Т. 161., <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=6765459743247838065&btnI=1&hl=ru>

13. Жураев, Ш. А., Рустамова, Ш. А., Уралов, Ш. М., & Исраилова, С. Б. (2020). ОСОБЕННОСТИ ПРОТЕКАНИЯ ВЕТРЯНОЙ ОСПЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ (ПО ДАННЫМ РЕТРОСПЕКТИВНОГО АНАЛИЗА). Медицинское образование сегодня, (3), 15-25, <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=15958010427523224554&btnI=1&hl=ru>

14. Аминов, Зафар Зайирович; Исраилова, Сохиба Бурибаевна; Курбанов, Анвар Аъламович; Тё, Инна Леонидовна ,Academy,СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ СИТУАЦИИ ПО МАЛЯРИИ В УЗБЕКИСТАНЕ, 6 (57), 99-101, <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=11400735066026272736&btnI=1&hl=ru>

15. Turakulov Jamshid, Honbuvi Nakimovna CREATIVE ACTIVITY OF ABU



RAIKHAN

BERUNI AND SOCIAL OUTLOOK // Academic research in educational sciences. 2022.

№3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/creative-activity-of-abu-raikhan-beruni-and-social-outlook> (дата обращения: 23.01.2023).

16. METHODS AND ISSUES IN NOSOLOGICAL ANALYSIS OF MORTALITY DURING

THE COVID-19 PANDEMIC Submission Date: February 10, 2022, Accepted Date: February 20, 2022, Published Date: February 28, 2022 Crossref doi: <https://doi.org/10.37547/medical-fmspj-02-02-08> Honbuvi Khakimovna

Khakimova Senior Lecturer, Department of Public Health and Health Care Management Samarkand State

Medical Institute, Uzbekistan Dildora Ergashevna Kushmatova Assistant Professor, Department of Public

<https://www.orthoindy.com/guides/healthy-lifestyle>



FIZIKA VA ASTRONOMIYA O'QITISH METODIKASI INNOVATSION YONDASHUVLAR

Qultoyeva Gulbaxor

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim fan va innovatsiyalar vazirligi

Buxoro viloyat hududiy boshqarmasi Gijduvon tuman

2-son kasb hunar maktabi Fizika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada fizika va astronomiya o'qitish metodikasi innovatsion texnologiyalarini qo'llash sohasida ilmiy-uslubiy ishlarni tashkil etishga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: fizika va astronomiya, noto'g'ri tushunchalar, harakat tadqiqoti, zamonaviy pedagogika, didaktika.

O'qitish va ishlab chiqarish amaliyotining rolini oshirish va asosiy akademik fanlar (shu jumladan fizika) bo'yicha mashg'ulotlarni qisqartirishdan iborat bo'lgan ta'limni modernizatsiya qilishning zamonaviy tendentsiyalari o'qituvchini o'rganilayotgan materialni tizimlashtirish va tuzishning yangi usullari va uslublarini izlashga undaydi. Shu bilan birga, shuni hisobga olish kerakki, fanni o'rganishga ajratilgan barcha soatlarning atigi 61 foizi auditoriya mashg'ulotlariga to'g'ri keladi, qolgan qismi talabning mustaqil ishi. Shuning uchun bugungi kunda yangi pedagogik texnologiyalarni, masalan, blok-modulli o'qitish, masofadan turib o'qitish va hokazolarni joriy etishga katta e'tibor berilmoqda, bu bizga o'quv jarayonini tabaqalashtirilgan, moslashuvchan, muammoli yo'naltirilgan, faol va ijodiy qilishga imkon beradi. O'rganilayotgan materialni yaxshi tuzish va tizimlashtirishga imkon beradigan texnologiyalardan biri bu blok-modulli o'qitish texnologiyasidir. Ushbu texnologiyaning muhim ustunligi - bu o'qishga ko'p darajali tabaqalashtirilgan yondashuv hisoblanadi. Zamonaviy oliy ta'limning asosiy maqsadi - shaxsning o'zini o'zi rivojlantirish, o'z taqdirini o'zi belgilash, o'zini o'zi anglashini ta'minlashdir. Umuman oliy ta'lim, xususan, fizika va asnomiya fanini o'qitish oldida turgan muhim vazifa – ta'lim maqsadlari, mazmuni va usullarini bozor iqtisodiyoti talablari hamda jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar dinamikasiga moslashtirish zaruratidir. Bu boradagi ustuvor vazifa stajyorda zamonaviy dunyoda talab qilinadigan sifatlarni shakllantirishdan iborat: ijtimoiy va kasbiy harakatchanlik, uzluksiz ta'lim va o'z-o'zini o'rganish qobiliyati va tayyorligi, jamoada ishlash qobiliyati



Fizika va astronomiya o'qitish nazariyasi va metodikasi fanining maqsaditalabalarga umumta'lim qjaktablari, akademik litsey, kasb-hunar kollejlarda fizika va astronomiya fanlarini o'qitish metodlarini, bu fan bo'yicha bilim, malaka va ko'nikmaga erishishning eng samarali va optimal yo'llarini o'rgatishdan iborat. Bu kurs umumta'lim maktablari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarining fizika va astronomiya fanlaridan o'quv dasturi bilan ishlash, uni tahlil qilish, kurs mazmunini soatlar bo'yicha taqsimlash hamda o'qitish bo'yicha metodik yo'l- yo'riqlardan talabalarni ogoh etadi. Darsning turli shakllarini sharoitga qarab tashkil etish, talabalarni fan asoslariga qiziqtirish bo'yicha ham to'g'ri yo'l ko'rsatib, ularga darsni faollashtirishning turli metodik yonda- shuvlaridan foydalanish bo'yicha bir qator ijobiy maslahatlar beradi. Talabalarning darsda, darsdan tashqari mustaqil ishlarini tashkil etish, darsdan tashqari ishlami (to'garaklar, olimpiadalar, ekskursiyalar, kechalar va konferensiyalar) o'tkazish bo'yicha aniq ko'rsatmalar beradi. Shuningdek, fizik va astronomik ta'limning estetik, ekologik aspektlari hamda metodologik asoslari haqida mukammal ma'lumot beradi.

“Fizika va astronomiya o'qitish nazariyasi va metodikasi” fani quyidagi vazifalarni hal qiladi, ya'ni: ta'lim jarayonida fizika va astronomiya o'qitish nazariyasi va metodikasi fanining maqsadini asoslaydi, shuningdek, fizika va astronomiya asoslarini o'qitish jarayonidagi tarbiyaviy tomonlarini ochib beradi;

Fizika va astronomiya kursining mazmuni va strukturasi milqlash bntnda sistemali tarzda takomillashtirib borishni asoslaydi; fizika va astronomiya bo'yicha mashg'ulotlarda metodlari hamda yo'llari, shuningdek, mashg'ulotlar uchun zaruriy jihozlarni ishlab chiqadi, eksperimentda tekshirib ko'radi va amaliyotga joriy etadi; fizika va astronomiya kursini o'qitishga mutaxassislarini ham nazariy, ham metodik jihatdan tayyorlaydi; talabalar umumta'lim maktablari, fizika va astronomiya fani dasturlari bilan tanishib, o'rganib chiqishlari kerak. “Fizika va astronomiya o'qitish nazariyasi va metodikasi” fani bo'yicha talabalarning bilimiga qo'yiladigan talablar:

kursni o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr:

- fizika va astronomiya fani dasturlarini tahlil qila bilishi kerak;
- dasturda ko'rsatilgan fizik va astronomik tushuncha, qonun, kattaliklarning mazmunini bilishi hamda o'quv amaliyoti davomida o'quvehilarga o'rgata bilishi zarur;

Jamiyatning rivojlanishi tufayli o'rta va oliy maktablarda fizik ta'limni yanada rivojlantirish masalasining qo'yilishi

- obyektiv va qonuniy jarayondir.



U ilmiy-texnik revolutsiya va pedagogika fanining yutuqlari bilan belgilanadi.

Jumladan, fizik ta'limning mazmunini zamonaviy bo'lishi, fizika fanining yutuqlarini qay darajada aks ettirishi bilan aniqlanadi. Bunga misol sifatida ehtimollik, zarralarning bir-biriga aylanishi va korpuskulyar-to'lqin dualizmi kabi "buyuk g'oyalar»ning qisman kiritilishi va bu masalalar ustida hozirgi kunda ham ilmiy izlanishlar olib borilayotganini ko'rsatish mumkin. Fizika kursining fanlararo bog'lanishini pedagogik, metodologik va politexnik jihatlarini tadqiq qilish ishlari olib borilmoqda.

Foylanilayotgan adabiyotlar:

1. Ta'lim to'g'risida: Belarus Respublikasining 2002 yil 25 martdagi qonuni // Belarus Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari milliy reestri. - 2002. - 2/844.
2. Juk, Belarus Respublikasida ta'lim sohasidagi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari tizimida AI Sifat [Elektron resurs] / AI Juk. - Kirish rejimi: <http://www.grsu.by/cforum/index.php?topic=82.0>. - Kirish sanasi: 01.11.2009.
3. Selevko, G. K. Ta'lim texnologiyalari entsiklopediyasi: 2 jildda / G. K. Selevko. - M. : Maktab texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti, 2006. - T. 1. - 816 b.
4. Zaprudskiy, N. I. Zamonaviy maktab texnologiyalari: o'qituvchilar uchun qo'llanma / N. I. Zaprudskiy. -Minsk: Ser - Wit, 2006. - 288 p.
5. Krotov, V. M. Fizikani o'rganishda talabalarning mustaqil bilish faoliyatini tashkil etish / V. M. Krotov. - Mozyr: RIF "Oq shamol", 1999. - 68 p.



МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТИЗИМИДАГИ ПЕДАГОГЛАР КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИ ВА БОЛАЛАРНИ МАКТАБ ТА'ЛИМИГА СИФАТЛИ ТАЙЙORLASH- DAVR TALABI

*Mirsharafova Shaxinabegim Saidabbos Qizi – Nizomiy nomidagi TDPU
Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi yo'nalishi 201-guruh talabasi*

*Qo'ziyeva Zuxra Alijon Qizi - Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta'lim
pedagogikasi va psixologiyasi yo'nalishi 201-guruh talabasi*

*Allabergenova Mardona O'tkirbek Qizi - Nizomiy nomidagi TDPU
Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi yo'nalishi 201-guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimidagi pedagoglar kasbiy kompetentligi va bolalarni maktab ta'limiga sifatli tayyorlashning hozirgi kundagi o'rni va naqadar dolzarbligi haqida fikr-mulohazalar bildirilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, ta'lim va tarbiya, kompetensiya, tarbiyachi, tarbiyalanuvchi, o'yin kompetensiyasi, ijtimoiy kompetensiya.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berishda kompetensiyaviy yondashuv o'sib borayotgan bola shaxsini hayotga tayyorlash, unda hayotiy muhim masalalarni hal qilish uchun zarur bo'lgan, ahloqiy me'yor va qadriyatlarni o'zlashtirish, boshqa insonlar bilan muloqot qilish, unda "men" obrazini qurish bilan bog'liq bo'lgan faoliyat usullarini shakllantirishga tayyorgarlikni ko'zda tutadi.

Boshlang'ich muhim kompetensiyalar bolaning faoliyat va ahloq subyektivi sifatida yaxlit rivojlanishini talab etadi. Ijtimoiy-tarixiy tajribani o'zlashtirish faol ish jarayonida yuz beradi. Faollik bolaga hos xususiyatdir. Tarbiya jarayonidagi faollik asosida faoliyatning har xil turlari shakllanadi. Ulardan asosiylari: munosabatda bo'lish faoliyati, bilish, buyumlar bilan bo'ladigan faoliyat, o'yin, oddiy mehnat va o'quv faoliyatlaridir. Ta'lim-tarbiya orqali amalga oshiriladigan faoliyatlarni maktabgacha yoshdagi bolalar birdaniga o'zlashtirib olmaydilar, aksincha ularni tarbiyachi rahbarligida sekin-asta egallab boradilar.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim mazmunini takomillashtirishda o'ziga xos metodik, pedagogik, psixologik tayyorgarlik bilan ishlash davr taqazosiga aylandi. Chunki maktabgacha ta'lim mazmunini takomillashtirish keng ma'noli tushuncha bo'lib, uni samarali amalga oshirish maktabgacha ta'lim tashkiloti binosining holati, tarbiyachi-pedagoglar, tarbiyachi yordamchilari, ota-onalar hamda bolalarning ta'lim jarayonidagi ishtiroki innavatsion bo'lishi lozimligini talab



etadi. “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari” hamda “Ilk qadam” Davlat o‘quv dasturi asosida kompetensiyaviy yondashuv jarayonida pedagogik-psixologik, metodik, badiiy adabiyotlar soni va sifati, har bir yosh guruhiga mos va xos adabiyotlar bilan boyitib borish ham muhim masaladir. Bolalarni o‘ynab turib o‘ylashga undovchi muammoli vaziyatlarni o‘yinlarda aks ettiruvchi ta’limiy rivojlantiruvchi o‘yin markazlari tashkil etish va ular faoliyatini muvofiqlashtirishda ota-onalar va jamoatchilikning jalb qilinishi va boshqa shu kabi omillar maktabgacha ta’lim mazmunini oshiradi.

Maktabgacha yoshdagi (6-7 yosh) bolaning umumiy muhim kompetensiyalari:

Kommunikativ kompetensiya – muloqot vositalaridan turli vaziyatlarda foydalana bilish ko‘nikmasi.

O‘yin kompetensiyasi – bolaning o‘yin jarayoni va uni tashkil qilishda tajriba, bilim va ko‘nikmalardan ijodiy foydalanishi. O‘quv-tarbiyaviy jarayon uchun asos hisoblanadi.

Ijtimoiy kompetensiya – hayotiy vaziyatlarda kattalar va tengdoshlar bilan muloqotda axloq qoidalari va me'yorlariga rioya qilgan holda o‘zini tuta olish mahorati.

Bilish kompetensiyasi – atrofdagi olamni ongli ravishda idrok qilish va olingan bilim, ko‘nikma, malaka va qadriyatlardan o‘quv va amaliy vazifalarni hal qilish uchun foydalanish.

Bolaning rivojlanish sohalari kompetensiyalari

Bolaning kompetensiyalari bola rivojining quyidagi sohalarida belgilanadi:

- jismoniy rivojlanish va sog‘lom turmush tarzining shakllanishi;
- ijtimoiy-hissiy rivojlanish;
- nutq, muloqot, o‘qish va yozish malakalari;
- bilish jarayonining rivojlanishi;
- ijodiy rivojlanish

Maktabgacha ta’limning sifat va samaradorligiga erishishda tarbiyalanuvchilarning kundalik faoliyatini mazmunli va qiziqarli tashkil etish, bo‘sh vaqtlardan unumli foydalanish, qobiliyatlarini aniqlash va shunga qarab jarayonga ijodiy yondashish, bolalar uchun o‘tkazilgan mashg‘ulotlar va manbalarni bolalar va jamiyat ehtiyojlariga javob beradigan holatga keltirish maqsadida ratsional va tizimli tahlil qilishni ko‘zda tutadi. Buning uchun innovatsion usullardan biri bo‘lgan “Keys-stadi” texnologiyasidan maktabgacha ta’lim tashkilotida ham foydalanish bolalarni faol ta’lim olishga undaydi. Bu usulni qo‘llash orqali



tarbiyachi bolani berilgan savolga to'g'ri javob berishga o'rgatadi. Tarbiyalanuvchilarga ko'proq kitob o'qib berish yoki kitob sovg'a qilish ularni so'z boyligini oshirish bilan bir qatorda xotirasi va tafakkurini o'stiradi. Tarbiyachilar vazifasi tarbiyalanuvchilar uchun qiziqarli bo'lgan va ularning ijodiga keng erkinlik beradigan ta'lim imkoniyatlarini ta'minlashdan iborat bo'lib qoladi.

Bolaning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash uchun maktabgacha ta'lim tashkilotining ota-onalar bilan o'zaro hamkorlikdagi ishlari ham muhim sanaladi.

Bunda:

- ota-onalarning maktabgacha ta'lim tashkiloti borasidagi fikrlarini hisobga olish;
- ilk rivojlanish masalalarida ota-onalarga bilim berish;
- ota-onalarni o'quv-tarbiyaviy jarayonda faol qatnashishga jalb etish;
- ota-onalarning tashkilot hayotida ishtirok etish borasidagi tashabbuslarini qo'llab-quvvatlashdan iborat

Maktabgacha ta'lim tashkilotining oila bilan ishlash tizimida aniq maqsad mazmun bo'lishi kerak. Ota-onalar bilan hamkorlik borasida avvalo erishilgan yutuq va tajribalarning natijalarini tahlil qilib, bolaning ijobiy tomonlarini ko'rsatib, keyin asta-sekinlik bilan ularning xulq-atvoridagi salbiy holatlarni bartaraf etishga, tevarak-atrofga qiziqishlarini oshirib borishga astoydil harakat qilish lozimligini uqtirish lozim. Xo'sh, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolaning tayyorgarligi qanday bo'lishi kerak? degan muhim savol yuzaga keladi.

Bolalarni maktabga muvoffaqiyatli o'qishi uchun ularni fanlar bo'yicha mazmunli tayyorgarligi muhim emas. Chunki uni haddan ziyod yuklatish o'qishga bo'lgan xohishni susayishiga olib keladi. Asosiysi, uni psixologik jihatdan maktabga tayyorgarligi, bilishga qiziqishi, o'zini nazorat qila olish malakalarini, kommunikativ va ijodiy qobiliyatlarini, nutqini, xotirasini, diqqatini, tafakkurini rivojlanishining ma'lum darajasini shakllantirishdir.

Ko'rib turibmizki, bolalarni maktabga tayyorlash katta yoki tayyorlov guruhlarida emas, balki bolaning maktabgacha ta'lim tashkilotiga kelgan kunidanoq boshlanishi lozim. Agar aniqroq aytadigan bo'lsak, uni oldinroq ham boshlash mumkin. Chunki bolaning diqqati, qiziquvchan va ba'zi bir topshiriqlarni mustaqil qilishi qiyin bo'lganidek, uni qisqa muddat ichida birgalikda qandaydir vazifalarni yechishga kelishishga o'rgatish ham mushkul bir vazifadir. Bu borada, maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisining savodxonligi muhim sanaladi.

Shuni ta'kidlash lozimki tarbiyachi rivojlanmasa, maktabgacha ta'lim rivojlanmaydi. Tarbiyachining rivojlanishi esa, o'z ustida tinimsiz izlanishi, ta'lim-



tarbiyani uyg'unlashtirgan holda yangiliklar yarata olish, xalq pedagogikasini chuqur bilishi bilan xorij tajribasi yangiliklarini o'zlashtirib, o'z faoliyatini boyitib borishi va ularni amaliyotda qo'llay olishi bilan ahamiyatlidir. Maktabgacha ta'lim boshlang'ich ta'limning poydevori sanaladi. Poydevor mustahkam bo'lsa imorat uzoq yillar qad ko'tarib turadi. Shunday ekan kelajagimiz davomchisi bo'lgan yosh avlodga har tomonlama komil inson qilib, ta'lim- tarbiya berish bugungi kun pedagogining oldida turgan dolzarb vazifalardan biri ekanligini anglamog'imiz zarur.

Maktabgacha ta'lim tizimidagi pedagog-tarbiyachilarning kasbiy mahoratini muntazam rivojlantirib borish bugungi kunda muhim vazifalarimizdan bir ekanligini chuqur his qilmoqdamiz. Birgina maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga sifatli tayyorlash ishlari xususan ularning maktabda muvaffaqiyatli o'qishlarida pedagog-tarbiyachilarning o'rni beqiyosdir.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrda 802-son "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida" gi qaroriga muvofiq, jismoniy, ma'naviy va intellektual jihatdan maktabda sifatli o'qishga tayyorlashni nazarda tutadi. Maktabgacha ta'limdagi bunday muhim vazifalarni amalga oshirishda tarbiyachi-pedagoglik kasbi ayniqsa, alohida ahamiyatga ega. O'zi o'qiydigan, doimo bilimni oshirib boradigan kishi o'qituvchidir, degan qoida tarbiyachiga ham bevosita taalluqlidir. Doimo o'zini tarbiyalash bilan, tarbiya ilmi va san'atini egallash bilan shug'ullanadigan tarbiyachigina haqiqiy tarbiyachi bo'la oladi. Bu borada ulug' allomalardan biri "bolani tarbiyalash tarbiyachining o'z-o'zini takomillashtirishidan boshqa narsa emas", degan edi. Tarbiyachi yosh avlodni xalqimizning munosib farzandlari qilib tarbiyalashdek muhim, faxrli va shu bilan birga ma'suliyatli vazifalarni bajaradi.

Bola shaxsini shakllantirishda tarbiyachi shaxsi alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, har bir bolaning shaxs sifatida shakllanishida mas'ul ekanligini taqozo etadi. Shunga ko'ra tarbiyachi bolalarga kundalik hayotda, o'yinlarda, ta'limiy faoliyatlarda, birgalikdagi mehnat faoliyatida, ular bilan bo'ladigan muomalada, muloqotda ibrat, namuna bo'lishi bolani har tomonlama diqqat bilan o'rganishi, uning shaxsiy xususiyatlarini, qobiliyatlarini bilishi, pedagogik nazokatini namoyon qilishi, bolalarning xulq-atvori ish natijalarini haqqoniy rag'batlantirishi va ularga o'z vaqtida yordam ko'rsata olishi hamda oilaviy ahvoli bilan qiziqishi zarurdir.

Tarbiyachining siyosiy yetukligi bolalarni tarbiyalash sifati uchun xalq va jamiyat oldidagi o'z ma'suliyatini anglashga, ta'lim-tarbiya vazifalarini hal etishga ijodiy yondashishga, o'z mahoratini doimo takomillashtirib borishga yordam



beradi. Demak, tarbiyachi avvalo, bilimli bo'lishi, tabiat va jamiyatning qonuniyatlarini tushunishi, umumiy va maktabgacha pedagogikani, bolalar ruhiyati va fiziologiyasini hamda ularning yosh xususiyatlarini bilishi kerak. Shuningdek, pedagogik tarbiyachining hodisalarni tahlil qilishga ilmiy nuqtai nazardan yondashuvi bolani har tomonlama rivojlantirish muvaffaqiyatini amalga oshirishga imkon beradi.

- Bolaga kompetensiyaviy yondashuv;
- Bolaga erkinlik berish;
- Vatanga muhabbat, vatanparvarlik ruhini singdirish;
- Bola shaxsini, ularda o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish;
- Bola shaxsiyatiga tegmaslik, qo'rquv hissini yo'qotish;
- Bolalarni amaliy jarayonga olib kirish.

Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga, ularning shaxsiga do'stona yondoshish tarbiyachi uchun kasbiy mahoratni talab etadi va bolalarda tarbiyachiga nisbatan ijobiy fikr uyg'otadi. Tarbiyachi bolalarning xarakteridan kelib chiqqan holda ta'limiy faoliyat davomida tashkilotchilik qobiliyatini rivojlantiradi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, tarbiyachi yuksak darajadagi pedagogik mahoratga, kommunikativlik layoqatiga ega bo'lish, zamonaviy, chuqur nazariy va amaliy bilimlarga ega bo'lishi lozim. Tarbiyachi bolalarni kuzata oladigan, ularni hulqi, hatti-harakati sabablarini to'g'ri tahlil qilib, unga ta'sir etuvchi vositalarni qo'llay oladigan bo'lishi kerak. Eng muhimi, tarbiyachi bolalarni maktab ta'limida muvaffaqiyatli o'qishga sifatli tayyorlash mas'uliyatini his etib turishi darkor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. P.Yusupova. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. O'quv qo'llanma — T.: «O'qituvchi». 2002.
2. N.N.Djamilova. Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilarida tashkilotchilik sifatlarini shakllantirish. T-2008.
3. Maktabgacha yoshdagi bolalar ilk rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari.
4. Bakhodirovna, K. D. (2022). Management of the Plot-Role-Playing Games of Preschool Children in the Conditions of Pre-School Education. Spanish Journal of Society and Sustainability, 3, 9-11.
5. Касимова, Д. Б. (2022, November). СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД И НОВЕЙШИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТРЕБОВАНИЯ К СЮЖЕТНО-РОЛЕВЫМ ИГРАМ ДОШКОЛЬНИКОВ. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC



AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS" (Vol. 1, No. 3, pp. 108-112).

6. Касимова, Д. Б. (2022). СПЕЦИФИЧЕСКИЕ МОТИВЫ, ПРИСУЩИЕ СЮЖЕТНО-РОЛЕВЫМ ИГРАМ ДОШКОЛЬНИКОВ. Results of National Scientific Research International Journal, 1(6), 239-243.\

7. Kasimova, D. B. (2023). THE SIGNIFICANCE OF BIOLOGICAL AND SOCIAL FACTORS IN THE SOCIALIZATION OF PRESCHOOL CHILDREN. Analysis of world scientific views International Scientific Journal, 1(3), 69-74.

8. Касимова, Д. Б., & Эргашева, Д. (2023, October). ИНТЕРАКТИВНЫЕ ИГРЫ В ДОШКОЛЬНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION" (Vol. 2, No. 8, pp. 40-45).

9. Kasimova, D. B., & qizi To'uchiyeva, S. R. (2023, January). МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА FAOLIYAT KO 'RSATADIGAN PEDAGOGNING KASBIY INNOVATSION YONDASHUVI. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 2, pp. 417-420).

10. Касимова, Д. (2022). МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА БОЛАЛАР БИЛАН ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ИНТЕРФАОЛ УСЛУБЛАР ВА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ УСЛУБИЯТИ. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 1(24), 88-90.

11. Касимова, Д. Б., & Эргашева, Д. (2023, October). ИНТЕРАКТИВНЫЕ ИГРЫ В ДОШКОЛЬНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION" (Vol. 2, No. 8, pp. 40-45).

12. Kasimova, D. B. (2023). THE SIGNIFICANCE OF BIOLOGICAL AND SOCIAL FACTORS IN THE SOCIALIZATION OF PRESCHOOL CHILDREN. Analysis of world scientific views International Scientific Journal, 1(3), 69-74.

13. Kasimova, D. B. (2023, September). COOPERATION OF FAMILIES AND PEDAGOGUES IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" SCIENTIFIC ADVANCES AND INNOVATIVE APPROACHES" (Vol. 1, No. 3, pp. 58-62).



INTERLINGUAL AND INTRALINGUAL FEATURES OF ABBREVIATIONS IN DIFFERENT FIELDS

Djabbarova Kizlarkhon Abdulakhatovna

*Senior teacher, Uzbekistan State World Languages University,
Tashkent, Uzbekistan, ms.kizlarkhon@mail.ru*

Urazova Gulbanu Khalbayevna

*2-year student of Master's Degree department,
Uzbekistan State World Languages University, Tashkent,
Uzbekistan, gulbonuu@gmail.com*

Abstract

The article aims to explore the interlingual and intralingual features of abbreviations across various fields. Abbreviations are one of the sources of word formation. As lexical units, they have been attributed to words, concepts and linguistic units in general. Investigating how abbreviations differ between languages (interlingual) and within a single language (intralingual), the study aims to analyze the impact of linguistic diversity on abbreviation usage. By analyzing examples from diverse disciplines, such as medicine, politics, technology and social life, the research sheds light on the nuanced ways, which abbreviations evolve and are interpreted across linguistic and disciplinary boundaries. Considering these features contributes to improved communication and comprehension in multicultural and multidisciplinary contexts.

Key words: abbreviations, word formation, interlingual, intralingual, categorization, classification, linguistic diversity, linguacultural analysis, morphology, sociolinguistics, pragmatics, context, CAP, AID.

One of the primary issues in studying abbreviations is the raise of interest to study the impact of linguistic diversity on abbreviation usage. As Algeo (1977) points out, the term 'abbreviation' encompasses a broad spectrum of linguistic phenomena, including acronyms, initialisms, truncations, and contractions. Each of these forms has unique characteristics and functions within language, as explored in depth by Crystal (2008). The challenge arises in delineating the boundaries of what constitutes an abbreviation. This ambiguity evolves the establishment of a consistent and comprehensive framework for analysis, leading to potential inconsistencies in research findings.



Abbreviations are not just linguistic phenomena; they are also deeply intertwined with social and cultural contexts. The usage of abbreviations can signify membership within certain groups or subcultures, serving as linguistic markers of identity. For example, teenagers and young adults often use specific abbreviations that are not commonly used or understood by older generations, highlighting generational differences in language use.

The role of abbreviations in identity formation is particularly noteworthy in online communities. In these digital spaces, abbreviations can signal alignment with certain groups or beliefs, acting as badges of identity. Moreover, cultural norms significantly influence the adoption and adaptation of abbreviations. What is considered acceptable or intelligible in one culture may be entirely different in another, reflecting the diverse ways in which societies use language.

From a pragmatic standpoint, abbreviations serve several functions beyond mere brevity. They are tools for efficient communication, allowing speakers to convey complex ideas or emotions quickly and effectively. In certain contexts, the use of an abbreviation can also imply a level of intimacy or informality, as seen in text messaging between friends.

Investigating abbreviations becomes further complicated when considering cross-linguistic variations. As Myers-Scotton (2006) highlights, different languages utilize abbreviations in diverse ways, influenced by unique phonetic, morphological, and syntactic rules, as well as their acceptance in various social spheres. Additionally, the global dominance of English, particularly in technology and science, has led to the widespread adoption of English abbreviations in other languages, a trend noted by Crystal (2003). This interplay between languages creates a complex scenario for linguists, who must consider these interlingual influences in their analysis. For instance, in political sphere *AID* means *Agency for International Development*, however, in medical context it is a word and means emergency help, it decodes as "*attitude, integrity, dependability, and service*".

If we look at the other example, *CAP* stands for *Common Agricultural Policy (of the European Union)*, but in general it is a word which means *clothing item*.

The digital revolution has had a profound impact on the use and development of abbreviations. The constraints and affordances of digital communication, as described by Baron (2008), such as character limits and the need for swift, efficient messaging, have spurred the creation of numerous new abbreviations. These forms are often fluid, context-dependent, and ephemeral, challenging researchers to



develop methodologies that can capture and analyze these fast-evolving entities. The transient nature of digital communication, coupled with the informal and private contexts in which many abbreviations arise, adds layers of complexity to their study, as discussed by Herring (2013).

Methodological issues form a significant barrier in abbreviation research. Traditional linguistic research methods may not be sufficiently agile or comprehensive to track the rapid development and diverse usage of abbreviations in digital communication. Additionally, accessing and analyzing data from private or informal digital channels raises ethical and practical concerns, a challenge outlined by Androutsopoulos (2008). Researchers must navigate these challenges while ensuring that their methodologies remain robust, ethical, and reflective of the current linguistic landscape.

Abbreviations are not just linguistic constructs; they are deeply embedded in social and pragmatic contexts. As Eckert and McConnell-Ginet (2003) discuss, the usage of abbreviations can vary significantly based on factors such as age, gender, social group, and cultural background. This variability poses a challenge for researchers, like Tagliamonte and Denis (2008), who seek to understand the sociolinguistic implications of abbreviations. Additionally, the pragmatic aspects of abbreviation usage, such as how they fulfill communicative needs or convey particular social identities, require careful and nuanced investigation, as noted by Holmes (2013). Such misperceiving is observed in intralingual field:

In 2009, the Wisconsin Tourism Federation's biggest problem wasn't finding a way to attract more people to the metropolitan Kenosha area; it was the realization that its initials meant the slang abbreviation for "*What the F---?*" The *WTF* from America's Dairyland has been around since 1979, so it likely predates the vulgar *WTF*. In the end, though, you can't fight an internet meme. The organization changed its name to the Tourism Federation of Wisconsin. (<https://theweek.com/author/ethan-trex>)

The *WTF*'s only consolation must be that it's not alone. In 2008, the North Carolina DMV allowed drivers whose license plates contained "WTF" to swap out their tags free of charge. The DMV also had to change its website; the sample plate pictured on the site was "*WTF-5505*". (<https://theweek.com/author/ethan-trex>)



The other example DOA- firstly used as *Department of Elder Affairs on Ageing*, have been changed to *DOA* in 2009, which had no use for Iowa's elderly sleep any easier, eventually changed to *IDA*. (<https://theweek.com/author/ethan-trex>)

More interesting example is observed in the abbreviation *AIDS*.

When Joan Woehrmann started her ambulance company in Whittier, Calif., in 1955, she hit on a pretty brilliant acronym: *AIDS*. The letters stood for "*attitude, integrity, dependability, and service*," which are all great qualities for an ambulance line. The name was also easy to remember in times of crisis. She didn't foresee the name eventually signifying one of the greatest medical catastrophes of the century, though. By 1985, *The Los Angeles Times* reported that Woehrmann's drivers were being taunted and that the public mistakenly started to think that the line only transported *AIDS* patients. Finally, she had enough and changed the line's name to "*AME*," even giving up the ambulances' customized line of "*AIDS 1*" and "*AIDS 2*" license plates. (<https://theweek.com/author/ethan-trex>)

One of the primary challenges in studying abbreviations is the lack of a universally accepted definition. Crystal (2008) points out that the term "abbreviation" encompasses a broad spectrum of linguistic phenomena, including acronyms, initialisms, truncations, and contractions. Each of these forms has unique characteristics and functions within language, but their boundaries often overlap, leading to ambiguity, as observed by Aitchison (2012). This lack of clarity complicates the establishment of a consistent and comprehensive framework for analysis, leading to potential inconsistencies in research findings, a concern echoed by Schneider (2003).

Categorizing abbreviations is another significant hurdle. Traditional categorization methods often focus on morphological structures, but such approaches may not fully capture the nuanced and context-dependent nature of abbreviations, especially in informal and digital communication. As Baron (2008) notes, the advent of text messaging, social media, and other digital platforms has given rise to new, often ad hoc forms of abbreviations that defy conventional classification systems. Crystal (2001) also highlights how this evolving landscape necessitates a flexible and adaptive approach to categorization, one that can accommodate the rapid changes in usage and form.

The investigation of abbreviations in linguistics is fraught with challenges, from definitional ambiguities and categorization difficulties to cross-linguistic variations



and the impacts of digital communication. These challenges necessitate a multifaceted approach to research, one that is adaptable, interdisciplinary, and sensitive to the rapidly evolving nature of language.

While *FAA* identifiers for airports aren't technically acronyms, the three-letter codes can give rise to their own headaches. Just ask the Sioux City Gateway Airport, which the *FAA* saddled with the unfortunate designator "SUX." Airport authorities petitioned for a new code, and the *FAA* — "this is not a joke" — offered them "GAY" as a nod to the "Gateway" part of the airport's name.

Sioux City decided that switching to *GAY* probably wouldn't save them much sophomoric taunting, so officials decided to make the best of the *SUX* situation. Now the airport markets playful t-shirts emblazoned with slogans like "Fly *SUX*."

SUX might not even be the worst airport code. According to a 2008 *Los Angeles Times* story, Fresno's is *FAT*, and Perm, Russia's is *PEE*. The big winner has to be Fukuoka, Japan, though. It is clear to guess how that one gets abbreviated.

Furthermore, In 1998, the Washington Public Power Supply System chose to change its name to Energy Northwest to discourage people from pronouncing its unfortunate acronym as "Whoops!" The old name left the utility open to quite a bit of taunting in 1983, when the *WPPSS* defaulted on \$2.25 billion worth of bonds. Whoops indeed. (<https://theweek.com/author/ethan-trex>)

The work of Crystal (2001) on language and the Internet highlights the importance of considering digital communication in understanding modern abbreviation usage. Furthermore, studies by Baron (2008) on language in an online and mobile world underscore the need for adaptability in linguistic research methodologies. As linguistics continues to grapple with these issues, exemplified in the work of Tagliamonte and Denis (2008) on instant messaging and teen language, the study of abbreviations remains a fertile ground for exploring the dynamic and adaptive qualities of human communication.

THE C-WORD.

In 2002, Microsoft had to do a little rearranging on the fly. It quickly and quietly changed its ribald "*Critical Update Notification Tool*" to the more family friendly "*Critical Updated Notification Utility*."

The political changes have significantly influenced the formation and usage of abbreviations. In the digital era, characterized by the rapid exchange of information,



the demand for concise and efficient communication has never been higher. This necessity has paved the way for a plethora of new abbreviations, particularly evident in online communication channels such as social media, instant messaging, and email. What's wrong with *NIC*? In English, nothing. In Arabic, a whole heck of a lot. When the Coalition Provisional Authority began planning new Iraqi armed forces in 2003, they originally called them the *New Iraqi Corps*. They hit a big snag, though. As *ABC News* reported, in Arabic "*nic*" is "a colorful synonym for fornication." The coalition quickly changed the name to the *New Iraqi Army*.

In social media platforms, where character limits often constrain communication, users have ingeniously crafted abbreviations to convey their messages succinctly. These abbreviations are not static; they evolve, reflecting the dynamic nature of online discourse. For instance, the abbreviation 'LOL' (laugh out loud) has seen various iterations, such as 'LMAO' (laughing my ass off) and 'ROFL' (rolling on the floor laughing), each conveying varying degrees of amusement.

Instant messaging apps, another digital communication frontier, have also contributed significantly to the evolution of abbreviations. The need for quick, real-time communication in these platforms has led to the creation of abbreviations that are often context-specific and understood within particular user groups. This phenomenon underscores the importance of understanding the social and communicative contexts in which abbreviations are used.

Moreover, abbreviations can be employed to express attitudes and emotions. For instance, the use of 'TBH' (to be honest) often prefaces a statement of sincerity or candid opinion. In formal communication, however, the use of abbreviations is generally limited, reflecting the differing norms and expectations of various communicative contexts.

Inter-linguistic and intra-linguistic analyses reveal fascinating insights into how different languages approach abbreviations. While English dominates the global landscape of abbreviation usage, particularly in science and technology, other languages have developed their unique abbreviation systems. For example, in languages with non-Latin scripts, such as Arabic or Mandarin, the formation and usage of abbreviations follow different rules and conventions, influenced by the phonetic, morphological, and syntactic structures of the language.

From the investigated topic it can be summarized that emerging research methodologies, including computational linguistics and big data analytics, offer promising avenues for studying abbreviations. These approaches allow for the



analysis of large datasets, providing insights into patterns and trends that might be invisible in smaller samples. However, researchers must navigate these methodologies with caution, ensuring ethical standards are maintained, especially when dealing with private communication.

The study of abbreviations has significant theoretical and practical implications. Theoretically, it contributes to our understanding of morphology, sociolinguistics, and pragmatics, offering a window into how language adapts and evolves in response to societal and technological changes. In practical terms, understanding abbreviations can inform language education, especially for non-native speakers, and the design of technology, such as autocorrect and predictive text features.

Looking to the future, abbreviation research is poised to explore new frontiers, particularly in the realm of artificial intelligence and machine learning. As technology continues to advance, so too will the ways in which we use and understand abbreviations, offering endless opportunities for linguistic exploration and discovery.

Used literature:

1. Algeo, J. (1977). Abbreviating. *American Speech*, 52(3/4), 200-220.
2. Androutsopoulos, J. (2008). Potentials and limitations of discourse-centered online ethnography. *Language@Internet*, 5, article 8.
3. Baron, N. S. (2008). *Always On: Language in an Online and Mobile World*. Oxford
4. Crystal, D. (2001). *Language and the Internet*. Cambridge University Press.
5. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
6. Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (2003). *Language and Gender*. Cambridge University Press.
7. Herring, S. C. (2013). Discourse in Web 2.0: Familiar, reconfigured, and emergent. In D. Tannen & A. M. Tester (Eds.), *Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 2011* (pp. 1-25). Georgetown University Press.
8. Myers-Scotton, C. (2006). *Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism*. Blackwell Publishing.
9. Tagliamonte, S. A., & Denis, D. (2008). Linguistic Ruin? LOL! Instant Messaging and Teen Language. *American Speech*, 83(1), 3-34.
10. (<https://theweek.com/author/ethan-trex>)



RAQAMLI IQTISODIYOTNING IQTISODIY TIZIMLARINING RIVOJLANISHIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR

Toirov A'loxon Odil o'g'li

Annotatsiya. Ushbu maqola raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy tizimlarning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi ko'p qirrali omillarni o'rganadi. Mavjud adabiyotlarni tahlil qilish, turli xil tadqiqot usullarini qo'llash va asosiy natijalarni taqdim etish orqali maqola tobora raqamli dunyoda iqtisodiy landshaftni shakllantiradigan muhim elementlarni yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, iqtisodiy rivojlanish, texnologik innovatsiyalar, globallasuv, me'yoriy asoslar, ta'lim va ko'nikmalar, infratuzilma, kiberxavfsizlik, ma'lumotlar maxfiylik.

Raqamli iqtisodiyot biznesning global miqyosda ishlashi va o'zaro ta'sirini o'zgartirdi. Texnologik yutuqlar an'anaviy iqtisodiy tuzilmalarni qayta shakllantirishda davom etar ekan, ushbu raqamli davrda iqtisodiy tizimlarning rivojlanishiga hissa qo'shadigan yoki to'sqinlik qiladigan omillarni tushunish kerak. Ushbu maqola texnologik innovatsiyalar, me'yoriy asoslar, ta'lim, infratuzilma, kiberxavfsizlik va ma'lumotlar maxfiylik kabi asosiy jihatlarni o'rganadi.

Raqamli iqtisodiyotning dinamikasini tushunish uchun mavjud adabiyotlarni o'rganish juda muhimdir. Olimlar raqamli asrda iqtisodiy o'sishning haydovchisi sifatida texnologik innovatsiyalarning asosiy rolini ta'kidladilar. Bundan tashqari, globallasuv iqtisodiyoti interconnectedness amplified bor, odatiga normativ ramkalar zarur. Ta'lim va ko'nikmalarni rivojlantirish shaxslar va Millatlar uchun raqamli iqtisodiyotning afzalliklaridan foydalanish uchun hal qiluvchi tarkibiy qism sifatida tan olingan. Infratuzilma, ayniqsa raqamli ulanish nuqtai nazaridan, asosiy imkoniyatdir. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik va ma'lumotlar maxfiylik bilan bog'liq xavotirlar muhim muammolar sifatida paydo bo'ldi.

Har tomonlama tahlil qilish uchun aralash usulli yondashuv qo'llanildi. Ilmiy maqolalar, hisobotlar va amaliy tadqiqotlar sharhi nazariy asos yaratdi, so'rovlar, intervyular va iqtisodiy ko'rsatkichlarni tahlil qilish orqali miqdoriy ma'lumotlar va sifatli tushunchalar to'plandi.

Raqamli iqtisodiyotda iqtisodiy tizimlarning rivojlanishiga korxonalar faoliyatini, jismoniy shaxslarning iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanishini va hukumatlar iqtisodiy operatsiyalarni tartibga solish va osonlashtirishni



shakllantiradigan turli omillar ta'sir ko'rsatadi. Raqamli iqtisodiyotda iqtisodiy tizimlarning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi ba'zi asosiy omillar:

Texnologik Infratuzilma:

-Raqamli infratuzilmaning mavjudligi va sifati, shu jumladan yuqori tezlikdagi internet, mobil tarmoqlar va ma'lumotlarni saqlash raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Raqamli Savodxonlik:

- Aholi, korxonalar va davlat amaldorlari o'rtasida raqamli savodxonlik darajasi juda muhimdir. Raqamli savodli ishchi kuchi raqamli vositalar va texnologiyalardan yanada samarali foydalanishi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin.

Innovatsiya va tadqiqot va rivojlantirish (R & D):

- Innovatsiyalar va ilmiy-tadqiqot ishlariga investitsiyalar yangi raqamli texnologiyalar va echimlarni yaratishga undaydi. Innovatsiyalarni birinchi o'ringa qo'yadigan mamlakatlar yoki mintaqalar yanada mustahkam raqamli iqtisodiyotga ega bo'lishi mumkin.

Normativ Muhit:

- Normativ-huquqiy baza raqamli iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashi yoki rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Ma'lumotlar maxfiyligi, kiberxavfsizlik, elektron tijorat va raqamli moliyaviy operatsiyalar bilan bog'liq qoidalar sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Hukumat Siyosati:

- Tadbirkorlikni, raqamli inklyuziyani va raqamli texnologiyalarni qabul qilishni targ'ib qiluvchi davlat siyosati raqamli iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Soliq, intellektual mulk va savdo bilan bog'liq siyosat ham rol o'ynaydi.

Kapitalga kirish:

- Raqamli startaplar va korxonalar uchun mablag', venchur kapitali va boshqa moliyaviy resurslarning mavjudligi ularning o'sishi va muvaffaqiyati uchun juda muhimdir.

Kiberxavfsizlik:

- Raqamli iqtisodiyot asosan ma'lumotlar va axborot almashinuviga tayanganligi sababli, kiberxavfsizlik choralari darajasi juda muhimdir. Xavfsiz raqamli muhit foydalanuvchilar va korxonalar o'rtasida ishonchni kuchaytiradi.

Globalashuv va savdo:

- Raqamli iqtisodiyot ko'pincha global miqyosda o'zaro bog'liqdir. Savdo siyosati, xalqaro hamkorlik va transchegaraviy raqamli operatsiyalarga ochiqlik raqamli iqtisodiyotning o'sishi va rivojlanishiga ta'sir qiladi.



Ta'lim va ko'nikmalarni rivojlantirish:

- Raqamli iqtisodiyotda ishtirok etish uchun zarur ko'nikmalar bilan shaxslarni jihozlash uchun doimiy ta'lim va ko'nikmalarni rivojlantirish dasturlari juda muhimdir. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi tufayli uzluksiz o'rganish juda muhimdir.

Madaniy Omillar:

- Texnologiya va innovatsiyalarga madaniy munosabat raqamli echimlarni qabul qilish va qabul qilishga ta'sir qilishi mumkin. O'zgarishlarga ijtimoiy ochiqlik va tavakkal qilish raqamli transformatsiya tezligiga ta'sir qilishi mumkin.

Bozor Raqobati:

- Raqobatbardosh bozor muhiti korxonalarini raqamli takliflarini yangilash va takomillashtirishga undaydi, bu esa umumiy iqtisodiy rivojlanishga olib keladi.

Ijtimoiy Inklyuziya:

- Raqamli iqtisodiyotning afzalliklari aholining keng qatlami uchun ochiq bo'lishini ta'minlash ijtimoiy inklyuziyani rag'batlantiradi va raqamli bo'linishlarni kamaytiradi.

Ushbu omillarni tushunish va hal qilish raqamli davrda mustahkam va barqaror iqtisodiy tizimlarni rivojlantirish uchun qulay muhit yaratishga yordam beradi.

Topilmalar shuni ko'rsatadiki, raqamli asrda iqtisodiy rivojlanishni rivojlantirish uchun yaxlit yondashuv zarur. Texnologik innovatsiyalar juda muhim bo'lsa-da, u xavfsizlikni buzmasdan innovatsiyalarni rag'batlantiradigan moslashuvchan tartibga solish siyosati bilan birga bo'lishi kerak. Ta'lim ishchi kuchini raqamli iqtisodiyot talablariga tayyorlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi va raqamli infratuzilmaga investitsiyalar inklyuziv o'sish uchun zarurdir. Muhokama shuningdek, kiberxavfsizlik muammolarini hal qilishda xalqaro hamkorlikning muhimligini ta'kidlaydi.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyotda iqtisodiy tizimlarning rivojlanishiga son-sanoqsiz omillar ta'sir ko'rsatadi. Siyosatchilar, korxonalar va ta'lim muassasalari innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlovchi, kiberxavfsizlikni ta'minlaydigan va raqamli savodxonlikni targ'ib qiluvchi muhitni yaratish uchun hamkorlik qilishlari kerak. Raqamli iqtisodiyotning barcha imkoniyatlarini ochish uchun mamlakatlarga ta'lim, infratuzilma va kiberxavfsizlikka investitsiyalarni birinchi o'ringa qo'yish tavsiya etiladi. Bundan tashqari, xalqaro hamkorlik umumiy standartlarni o'rnatish va raqamli sohadagi global muammolarni hal qilish uchun juda



muhimdir. Ushbu omillarni hal qilish orqali jamiyatlar raqamli iqtisodiyotning murakkabliklarini boshqarishi va barqaror, inklyuziv iqtisodiy tizimlarni yaratishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Buriyev X.T. Qurilishda menejment. Darslik. Toshkent -2021 y. 140-144 bet
2. O'.A. Muxammadiyev. Strategik menejment. Darslik, Toshkent – 2021 y. 354 bet
3. Yo'ldoshev N.K. Strategik menejment. Darslik. - T.: TDIU, 2013 y
4. Красноперова О. Бюджетный учет - МТТроссМедиа Ферлаг", 2008; 384 с.
5. Applegate L. M., McFarlan F.W., McKenney J. L. Corporate information systems management: the issues facing senior executives. Irwin, 1996.
6. Ostanuqulov M. Iqtisodiy tahlil va audit. Darslik. - T: Talqin. 2008. 424 b
7. Qosimova G. Davlat byudjeti ijrosining g'aznachilik tizimi. O'quv qo'llanma. - T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2008; 372 b



KORNELIY TATSIT MATNLARINI O'RGANISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI KO'RIB CHIQISH

*Nizomiy nomidagi TDPU universiteti 2-bosqich
talabasi Murtazayeva Fotima Otabek qizi*

Kalit so'zlar: *Tatsit, tarix, filologiya, tarjima, talqin, ritorik, pedagogik, falsafiy, siyosiy, adabiyot, professional, manba, mezon, xronologiya.*

Anatatsiya: *Ushbu maqola Rim tarixchisi Tatsitni hayoti va uning tarixiy asarlarini o'rgangan Rus olimlari va ularning Tatsit haqida fikrlari va yozgan asari haqida so'z boradi. Olimlarning ilmiy ishlar va ularning izlanishlari yoritib berilgan.*

1917 yilgi Oktyabr inqilobidan keyin Tatsit bizning xotiramizda uzoq vaqt unutildi. U haqida 1946 yilgacha nashr etilgan birorta ham chinakam jiddiy ilmiy nashr mavjud emas. Sovet tarixshunosligida Tatsit haqidagi birinchi yirik monografiya I.M. Grevsom (1860-1941). U butun umrini Tatsitni o'rganishga bag'ishladi. Inqilobdan oldin ham u haqida ikkita ensiklopedik lug'atda maqolalar chop etgan. Keyin u ko'p yillar davomida monografiya tayyorladi, Tatsitga tarixchi sifatida ob'ektiv baho berishga harakat qildi, ayniqsa uning nashr etilishiga umid qilmadi. Afsuski, muallifning o'zi vafot etganida, avval rus tilida, keyin esa nemis tilida nashr etilgan. [1,111-118 c.]

Tatsit tarixiy asarlarini yozishda. Olim ilgari Tatsitda ko'rgan hamma tarixchi-ayblovchi, tarixchi-jangchi, ishbilarmon tarixchi. U birinchilardan biri Vix Tatsitning tarixiy rivoyatni qurish tizimi bilan tanishishda uning asarlarining mazmuniga chuqurroq kirib borish zarurligini ta'kidladi, chunki ular o'ylangan munosabatni talab qiladi. Ammo ayni paytda I. M. Grevs, bizning fikrimizcha, Tatsitda tarixiy haqiqatning qat'iy mezoni yo'qligini mutlaqo asossiz ravishda qayd etadi. Shunga binoan tergovchi, shu sababli muallif ko'pincha o'zini "an'anaga ko'ra nimani qabul qilishni nimani rad etishni bilmay" nochor ahvolga tushib qolgan. Grevs ta'kidlaydi, Uning asarlaridan faqat kichik parchalar tarjimalari nashr etilgan va qayta nashr etilgan. Tatsit haqiqiy professional tarixchi sifatida yunon va rim tarixnavisligining afzalliklari va kamchiliklarini tushunish, barcha mumkin bo'lgan materiallarni to'plash istagini qayd etadi. Yozganlari haqida ularga tanqidiy tahlil qiling. Bu erda u hatto innovator edi. Axir, ko'plab qadimgi tarixchilar, "o'z qo'llariga tushib, ularga eng olijanob bo'lib tuyulgan manbadan kelib chiqib, ko'pincha, ikkilanmasdan, undan butun sahifalarni ko'chirib olishgan." Tacitus manbalarga



ko'plab havolalar va yozuvchilarni tanqid qilish tarmog'iga ega. Grev Tatsitni noxolis deb atash mumkin emasligiga ishonadi. [2, 109-111 c.]

Muallif Tatsitni rostgo'y, xolis va adolatli tarixchi sifatida tan olgan. U xuddi u kabi haqiqatni yozgan unga shunday tuyuldi. "Faqat bir narsani aytish mumkinki, bu haqiqat tarixchining bilimdon nigohiga to'liq ochib berilmagan." U kuzatuvchi tarixchi bo'lsa-da, sezarizmga qarshi chiqishning siyosiy mohiyatini tushuna olmadi." I.M.Grevs ta'kidlaganidek, zamonaviy tarixchi Tatsitdan manba sifatida foydalanadi. [3,19-20 c.]

Rim imperiyasi tarixi bo'yicha, shuni hisobga olishim kerakki, Tatsitning Rim tarixidagi respublikadan imperiyaga o'tish davridagi pessimistik kayfiyati uni bo'rttirib ko'rsatishga majbur qilgan. "Tatsit - pessimist, ammo u insonning kuchli tashabbusi g'alaba qozonish imkoniyatiga chuqur ishonadi, unga xizmat qilish qat'iyati bilan to'yingan. Tatsit haqiqiy professional tarixchi sifatida o'zining munosiblarni tushunish istagini ta'kidlaydi yunon va rim tarixshunosligining afzalliklari va kamchiliklari, barcha mumkin bo'lgan materiallarni to'plash yozganlari haqida yozilgan, ularga tanqidiy tahlil qilingan. Bu erda u hatto innovator edi. Vedi, ko'plab qadimgi tarixchilar, "o'zlarining qo'llariga tushib, ularga eng olijanob bo'lib tuyulgan manbadan olingan, ular ko'pincha ikkilanmasdan, undan butun sahifalarni ko'chirib olishgan ". Tatsit manbalarga ko'p havolalar va hatto ularni tanqid qiladi. Grev Tatsitni noxolis deb atash mumkin emas deb hisoblardi. Muallif Tatsit xolis va adolatli tarixchining iqtibosidir". U haqiqatni o'ziga qanday tuyulgan bo'lsa, shunday yozgan. "Faqat bir narsani aytish mumkinki, bu haqiqat tarixchining bilimdon nigohiga to'liq ochib berilmagan". [4, 239c.] U kuzatuvchi tarixchi bo'lsada, siyosatga qarshi chiqishning siyosiy mohiyatini tushuna olmadi".

Ular Grevning ta'kidlashicha, zamonaviy tarixchi Tatsitni Rim imperiyasi tarixiga oid manba sifatida ishlatar ekan, Rim tarixining respublikadan imperiyaga o'tish davrida Tatsitning pessimistik kayfiyati uni pessimistik kayfiyatga majbur qilganligini hisobga olishi kerak. oshirib yuborish. "Tatsit - pessimist, ammo uning insonning kuchli tashabbusi g'alaba qozonish imkoniyatiga chuqur ishonchi, yaxshilikka xizmat qilish qat'iyati unga tarixni o'rganish maqsadini va shuning uchun hayotning ma'nosini ochib beradi" [5, 9-108-111c.]

I. M.ning asarlari. Grevlar haddan tashqari ko'p bo'lishiga qaramay, o'zlarining ahamiyatini saqlab qolishadi. Bizning fikrimizcha, qadimgi muallifga nisbatan asossiz qattiqqo'llik. Biroq, ayni paytda I.M.Grevs Tatsitni eng yaxshi Rim tarixchisi deb hisobladi va uning asarlarini yanada chuqurroq o'rganish zarurligini ta'kidladi. Afsuski, monografiyaning o'zi deyarli e'tibordan chetda qoldi, ko'p yillar davomida



talab qilinmadi va o'sha paytda Tatsitga qiziqish uyg'ota olmadi. Buning sabablari bir xil bo'lib qoldi va, ko'rinishidan, asosiylaridan biri klassikaning pasayishi edi. Qayta tiklanishi faqat 50-yillarda sodir bo'lgan rus filologiyasi. Eng murakkab Rim mualliflaridan biriga qiziqishning qayta tiklanishi klassik filologning dissertatsiyasidan boshlangani bejiz emas.

1954 yilda Xarkov universitetida Tatsitga bag'ishlangan nomzodlik dissertatsiyasini himoya qilmoqda. Bu sof filologik asarida u uni taniqli Rim tarixshunosi sifatida tan oladi. [6, 331 c.] Yilnomalar nafaqat adabiy, balki shubhasiz tarixiy ahamiyatga ega. Bu xulosa yanada muhimroq, chunki hozir Tatsitni tarixchi sifatida emas, balki yozuvchi sifatida ko'rsatishga harakat qilgan. Shu bilan birga, ular qadimiy tarixiy yozuv nafaqat mazmun, balki shaklni ham takomillashtirishni talab qilishini, har qanday ilmiy asarning adabiy fazilatlari ham bo'lishi kerakligini butunlay unutadilar. Tatsit, shubhasiz, dastlabki imperiyaning zamonaviy voqealarini aniq tadqiqotchi bo'lgan.

Sidoroka Tatsit matnlarini to'g'ri tushunish uchun 1-2-asr boshlari tarixiy voqealarini yaxshi bilish zarurligiga e'tibor qaratadi. Chunki u ularda "zamonaviy jamiyat hayotini aks ettirgan va Rim tarixining shu davri bilan yaqindan tanishishgina uning asarlari mazmunini to'la ochib berish va to'g'ri baholash imkonini beradi". [7, 369 c] Bu Tatsitga "qaytish" ga ta'sir qilgan muhim tamoyilni belgilab berdi: u va uning davri bir-biriga shunchalik chambarchas bog'liqki, ularni alohida o'rganish shunchaki imkonsiz va samarasiz. Ehtimol, bu dissertatsiya muhim bosqichga aylandi. Rus tarixshunosligida - shundan keyin biz Tacitshunoslikning haqiqiy tiklanishi haqida gapirishimiz mumkin.

Tatsit faoliyatining ayrim jihatlari Moskva va Qozon universitetlari tarixchilarining asarlarida ko'rib chiqilgan. Shuningdek, 1954 yilda A. G. Bokshchanin o'zining kitobini nashr etadi. Shuningdek, 1954 yilda A. G. Bokshchanin o'zining "Eramizning 1-asrida Rim imperiyasining ijtimoiy inqirozi" monografiyasini nashr etadi. Unda Tatsitning Rim imperiyasining ilk davri ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarini ko'rib chiqish muhimligi qayd etilgan. Muallifning bu manbaga bergan yuksak bahosi ham muhim. A. G. Bokshchaninning ta'kidlashicha, Tatsit asarlarida "o'sha paytda keng Rim davlatining ma'lum burchaklarida sodir bo'lgan jarayonlarni tushunish uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan bir qator ko'rsatkichlar va faktlar" mavjud. Qozon universiteti nashriyoti ikkita qisqa maqola chop etadi, M.A. Shmidt" nomli kitobi Tatsitga bag'ishlangan. Ulardan birinchisi biz uchun ayniqsa qiziq. Muallif Rim tarixchisining siyosiy qarashlariga oid bir qancha



savollarni ko‘taradi; balki hamma gaplarni ham qo‘shilib bo‘lmaydi. Ammo maqolaning yakuniy xulosasi shu muhim.

- "Tatsit qadimgi Rimning eng yaxshi tarixshunosi bo‘lgan va shunday bo‘lib qoladi". [8] Ushbu tadqiqotchilarning ishi tufayli Tatsit rus farmatsevtika faniga "qaytib keldi". Tatsitning barcha asarlarining yangicha tarjima qilinishi uning ijodini yanada chuqur o‘rganishga yangi sur‘at bag‘ishlagan muhim voqea bo‘ldi. [9, 277-283 c.] Ushbu nashrda Tatsitning tarixiy merosini tushunish uchun eng qimmatli vosita I.M.Tronekiyning maqolasidir. , Rim imperiyasi davrida ro‘y bergan tarixchi faoliyatining sharoitlarini tahlil qiladi. Bu davr Rimiga xos jihat shundaki, tarixga intilish Tatsit kabi davlat va katta tajribaga ega kishilarni o‘ziga jalb qila boshladi. I. M. Tronskiy shunday deb hisoblaydi. Tatsit spafiya tarixshunosligi an‘anasini yangilaydi va uni “Ssnat aristokratiyasi” ideologi deb ataydi. Asarlarining ba‘zi publitsistik xususiyatlarini qayd etib, shunga qaramay, uni ishonchli tarixchi, rostgo‘y va vijdonli deb biladi. I. M. Tronskiy butun mahalliy antik davr uchun muhim kontseptual xususiyatga ega. Muallif juda muhim bir holatni ta‘kidlaydi: bu masala bo‘yicha muhim tadqiqot adabiyotlariga qaramay, Tatsit atrofidagi ko‘p asrlik bahslar bugungi kungacha davom etmoqda. I. M. Tronskiy ta‘kidlaydiki, zamonaviy rus tarixchilari “Hali Tatsitni keng qamrovli monografik tadqiqot ob‘yektiga aylantirmaganlar”. [10, 203-247 c.] Shundan kelib chiqib, u bir qator muammolarni o‘rtaga qo‘yadi, ularning yechimiga rus tadqiqotchi olimlarining sa‘y-harakatlarini yo‘naltirish zarur.

Tatsitga bag‘ishlangan jahon tarixshunosligi muammolarning bunday aniq bayoni I.M. Tronskiy eng qiziqarli Rim mualliflaridan birining ishini yanada o‘rganishga yangi turtki berdi. 1970 yilda lotin tilidan rus tiliga tanlangan tarjimalar bilan "Rim tarixchilari" kitobi nashr etildi. Unda S.L.Utchenkoning kirish maqolasi katta ahamiyatga ega. Utchenko “Rim tarixshunosligi va rim tarixchilari”. [11, 179 c]

Rim tarixshunosligini xronologik tahlil qilishda muallif asarlarida zulmga nafrat singib ketgan Tatsitga katta e‘tibor bergan. Tronskiy, S.L. Utchenko Tatsitning Rim davlat tuzilishining "aristokratik elementiga" skeptik munosabatini qayd etadi, ya‘ni. - Senatga." Shu bilan birga, muallif Tatsitning Rim xalqiga, to‘g‘rirog‘i, oddiy odamlarga nisbatan nafrat bilan munosabati kabi murakkab va munozarali muammoga to‘xtalib o‘tdi. Yana bir maqola asosli ahamiyatga ega, garchi inkor etilmaydigan bo‘lsa ham: tarixchi Tatsitning lideali o‘tmishda, qadimgi Rim Respublikasida. Qayd etish joizki, I.M. Tronskiy va S.L. Utchenko Tatsitni Rim madaniyatining mashhur namoyandalaridan biri, aniqrog‘i tarixchidan ko‘ra



yozuvchi deb hisoblagan, bunga rozi bo'lish juda qiyin. S.L. Utchenko shunday deb yozgan edi: "...Albatta, bu sharafga tarixchi Tatsit emas, balki yozuvchi Tatsit ham loyiq edi. Agar tarixchi Tatsit haqida gapiradigan bo'lsak, unda uni Rim tarixnavisligining tipik hodisasi sifatida ko'rish kerak: uning "dasturiy ko'rsatmalariga" ko'ra, uni hech kimdan kam emas va, ehtimol, yozuvchining ajoyib iste'dodi tufayli deb hisoblash kerak. O'zining mashhur Livi singari, badiiy-didaktik yo'nalish vakillariga"[12,29-46 c.]

S. L. Utchenko qadimgi tarixchining asosiy vazifasi o'quvchiga ko'rsatma berish va unga foyda keltirish deb hisoblagan. Ta'riflangan hodisalarning sabablarini tahlil qilishda Tatsit, S.L. Utchenko, oddiy g'oyalar va me'yorlardan tashqariga chiqmaydi. Shuning uchun u tarixiy voqealarning sabablarini an'anaviy tarzda tushuntiradi. Biroq mashhur tadqiqotchining bu gapiga qo'shilib bo'lmaydi. Tatsit hodisalarning mohiyatiga qanday kirib borishni bilar edi. S.L. Utchenkoning yana bir xulosasi. Utchenko-Tatsit "sabablarni tahlil qilish bilan unchalik qiziqmagan va Rim imperiyasining siyosiy va harbiy tarixidagi voqealarni jonli, ta'sirli va ibratli tarzda tasvirlash imkoniyati bilan shug'ullangan". Bu eng tahliliy xulosalardan biriga tegishli Rim tarixchilariga mutlaqo asossiz ko'rinadi. Rim jamiyatida ritorikaga katta e'tibor berilgan, shuning uchun Tatsit haqida maqolasi alohida qiziqish uyg'otadi. Kuznetsova "Tatsit va rim notiqligi taqdiri masalasi". [13, 5-32.] Muallif Tatsit asarlarining "Notiqlar haqida suhbat" dan tashqari qiroatini tarixiy deb tasniflagani ahamiyatlidir. U "So'zlovchilar haqida suhbat" muallifining fikrlari o'tmishni sog'inish va bugungi kuni real qabul qilish o'rtasida tebranayotgan tarixchining fikrlariga juda mos keladi, deb hisoblaydi". [14, 228-252.c]

T.I. Kuznetsova Tatsitning tarixiy jarayonning uzluksizligini tushunishini ta'kidlaydi va uning mahorati hodisalarni dogmatik emas, balki dialektik, rivojlanishda baholash uchun ham mos keladi. Hattoki uning muammolarni sotsiologik usul yordamida hal etish, ularni o'sha davrning ijtimoiy-siyosiy sharoit va sharoitlari bilan bog'lash qobiliyati", "So'zlovchilar suhbat" kabi asarlarida, masalan, o'yinni tashkil etish masalasida ko'plab faktik materiallar beradi. Rimda ta'lim. Notiqlik Tatsit uchun bu tarixiy asarlar yozishga o'tishning oldingi qismidir. Muallif tarixchi qo'llagan izlanish usuli haqidagi savolni ko'taradi. U to'g'ri ta'kidladi

Tatsitning izlanish usuli Tsitseronnikiga o'xshashligi haqida: "turli fikrlarni solishtirishda u akademiklar uslubida eng ehtimoliy nazariya elementlarini qidiradi va uni o'zi aniqlashni o'quvchi ixtiyoriga qoldiradi". [15, 109-114.c692-697c.]



T.I. Kuznetsovaning yozishicha, Tatsit “Notiqlar haqida suhbat”ni uch jihat: ritorik, pedagogik, falsafiy va siyosiy jihatdan tekshiradi. Rim tarixchisi o'z uslubini butunlay mustaqil ravishda rivojlantiradi, "eski tilni doimiy yangilash va takomillashtirish tarafdori bo'ladi. Muallif Tatsitning pozitsiyalarini, uning Rim notqlik taqdiriga bo'lgan nuqtai nazarini shakllantirishda juda to'g'ri belgilaydi: "bu notqlikning izchil progressiv boyitish kontseptsiyasi". [16, 215c.] Notqlik shakli dastlab dialogik proza deb ta'riflangan. Muallif tadqiqotida manbalarga tayanib, Tatsit rim notqligi taqdiri muammosini chuqur talqin etadi, degan xulosaga keladi, "... tarixiy va filologik nuqtai nazardan; "Notqlik" hodisaga atrofdagi hodisalarning mohiyatidan, o'zi faoliyat ko'rsatayotgan muhitdan tushuntirish izlaydi. Notqlik, "jarayonning rivojlanishi yoki o'lishiga qarab. U Rimda o'zgargan boshqaruv tizimining oqibati sifatida notqlikning pasayishini tan oladi"; ijtimoiy hayot sharoitlarini o'zgartirishga e'tibor qaratadi. Shubhasiz, T. I. Kuznetsova Tatsitning "tadqiqot laboratoriyasi" S. L. Utchenkoga qaraganda ancha chuqurroq kira oldi. Utchenko. Ikkinchisining xulosalari bizga juda ziddiyatli ko'rinadi. Shu bilan birga, uning ishidagi ayrim kamchiliklarni ham qayd etish mumkin. Shunday qilib, muallif R.Gyungerichning “Notiqlar haqida suhbat”dagi barcha personajlar Tatsit shaxsiyatining turli ko'rinishlarini aks ettiradi, degan asossiz fikriga ustunlik beradi. Nemis olimi T.I. Kuznetsova Materning tarixiy qobiliyatini, Messalaning postalgik axloqiylashuvini, Apraning estetik modernizmini ta'kidlaydi - bu xususiyatlarning barchasi Tatsitning o'ziga xosdir. [17,215 C.]

Tahlil qilinayotgan asar nashr etilishidan oldin ham, Tatsitning o'tmish dunyosiga hayrati hozirgi idrok etish va unga moslashish qobiliyati bilan birga yashashi to'g'ri ta'kidlangan. Shu sababli, “So'zlovchilar muloqotining” siyosiy ahamiyati haqida gapirar ekan, T.I. Kuznetsova bir vaqtning o'zida Tatsitning o'zi siyosiy nomuvofiqligini e'lon qiladi." Ko'rinishidan, Tatsit asarlarining ijodiy boshlanishiga e'tibor qaratib, bu mustaqillikka intilishda, muallifimizni haddan tashqari tanqid qilgan S. L. Utchenkoga qaraganda ancha adolatliroq munosabatda bo'ladi. Utchenko.Yuqoridagi barcha ishlar katta ahamiyatga ega. Haqiqatan ham, ular Tatsitni rus tadqiqotlariga "qaytardilar", bu mustahkam poydevor qo'yishdi, buning asosida 70-80-yillar oxirida "Tatsitshunoslik" da kuchli yutuq bo'ldi. XX asr Ularsiz bunday yutuq umuman sodir bo'lishi juda shubhali. Tatsitni o'rganishning keyingi rivojlanishi, birinchi navbatda, uning asarlari orqali bizga Rim tarixini yaxshiroq o'rganishimizga imkon beradi.Ko'plab olimlar Tatsitni o'rganishgan, Ularning tarixshunoslikka qo'shgan hissasini tahlil qilish alohida ahamiyatga



ega. Hozirda yurtimizda ham aynan Rim tarixini va tarixchilarini o'rganishga alohida etibor berilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. 1940. №1. С. 111-118. Но она посвящена не одному Тациту, ему уделено совсем немного внимания, да и написана статья в традиционном «советском стиле» 40-х гг.

2. Гревс И.М. Тацит // Энциклопедический словарь / Изд.: Ф А Брокгауз - И А Ефрон. СПб., 1901. Т. XXXVIIa. № 64. С. 692-697; он же. Тацит // Энциклопедический словарь Русского Библиографического Института "Гранат". 7-е изд. Т. 41. Ч. VII. С. 109-114.

3. Сидорова И. М. Язык «Анналов» Тацита (Лексические особенности). Автореф. дис. к ан д. филолог. наук. Харьков, 1954. С 19-20.

4. Бокшанин А. Г. Социальный кризис Римской империи в I веке н.э. М., 1954. 239 с.

5. См.: Шмидт М.А. К вопросу о политических взглядах Тацита // Учёные записки Казанского университета. 1956. Т. 116. Кн. 5. С. 328-331; она же. Образы римских императоров в "Анналах" Тацита // Там же. 1957. Т. 117. Кн. 9. С. 108-111.

6. Шмидт М.А. К вопросу о политических взглядах Тацита. С. 331.

7. Корнелий Тацит. Соч.: В 2 тт. Л., 1969. Т. I. 444 с.; т. II. 369 с.

8. Новое издание включает в себя все дошедшие до нас произведения римского историка (очень ценное издание В.И. Модестова превратилось в библиографическую редкость). Первый подготовили:

9. А. С. Бобович, Я.М. Боровский, М.Е. Сергеенко («Анналы», «Малые произведения», комментарии). 2-й том - Г.С. Кнабе, М.Е. Грабарь-Пассек, И. М. Тронский, А.С. Бобович («Истории», комм. и статья И.М. Тронского «Корнелий Тацит»). Большую переводческую и комментаторскую работу проделали А.С. Бобович и Г.С. Кнабе, редакторскую - М.Е. Грабарь-Пассек, М. Е. Сергеенко, С.Л. Утченко. Рецензию на новое издание сочинений К. Тацита см.: Миль Л. История Тацита // Новый мир. 1970. № 5. С. 277-283.

10. Тронский И. М. Корнелий Тацит // Корнелий Тацит. Соч.: В 2 тт. Т. II. С. 203-247.

11. Тронский И. М. Указ. соч. С. 203. В своей рецензии Л. Миль подчеркивает, что Тацит считает целесообразным широкий обмен мнений и сотрудничество принцепса с сенатом, привлечение к государственной



деятельности большого числа людей из сенаторов и всадников (Миль Л. Ук. соч. С. 279).

12. Там же. С. 247. С. 203-211, 227-229, 232-234, 238-247: См. также: Елагина А. А. Римское общество в историко-литературных источниках I в. н.э. Омск, 1998. С. 29-46.

13. Утченко С. Л. Римская историография и римские историки // Историки Рима / Пер. с латин. М., 1970. С. 5-32.

14. Кузнецова Т. И. Тацит и вопрос о судьбах римского красноречия // Кузнецова Т. И., Стрельникова И. П. Ораторское искусство в древнем Риме. М., 1976. Гл. VII. С. 228-252.

15. Гревс И. М. Тацит // Энциклопедический словарь / Изд.: Ф А Брокгауз - И А Ефрон. СПб., 1901. Т. XXXVIIa. № 64. С. 692-697; он же. Тацит // Энциклопедический словарь Русского Библиографического Института "Гранат". 7-е изд. Т. 41. Ч. VII. С. 109-114.

16. Grews I. M. Tacitus. Leipzig, 1952. 215 S. Гревс И. М. Тацит // Энциклопедический словарь / Изд.: Ф А Брокгауз - И А Ефрон. СПб., 1901.

17. Grews I. M. Tacitus. Leipzig, 1952. 215 S.



SOMONIYLAR DAVLATIDA MUDOFAA ISHI TARIXI

Toshkent davlat pedagogika universiteti
2-bosqich talabasi Siddiqov Husan

Annotatsiya: Ushbu maqolada Somoniylar davlati uning boshqaruvi hamda mudofaa ishi tarixi, harbiy salohiyati, qo'shinning kuch qudrati va mudofaa taktikasi haqida qisqacha ma'lumot berib o'tiladi.

Kalit so'zlar: Somoniylar, qo'shin, sarkardalar, harbiy tizim, ajdod, markaziy hokimiyat, devon, jangovar, muhofaza

Tarixda har bir davlat o'zining mustaqilligini, barqarorligini, farovonligi va buyukligini qo'shini orqali namoyon etgan. Davlatlarning kelajagi ham aynan qo'shinga bog'liq edi. Qo'shinni yaxshi tashkil etish, bevosita sarkardalar va hukmdorlarning harbiy salohiyatiga bog'liq. Qo'shin davlat tayanchi yurt mustaqilligining suyanchig'idir. Shuning uchun ham tarixda barcha davlatlar qo'shinga alohida e'tibor bergan. Qo'shinni tuzish, saqlash va ta'minotiga alohida e'tibor berilgan. Qo'shinga alohida e'tibor berib, o'z davrining yirik harbiy tizimini tashkil etgan davlatlardan biri Somoniylar davlati edi. Somoniylar davlati O'rta asrlarning harbiy jihatdan mukammal qo'shini tuzdi. Bu qo'shin esa davlatning istiqbolini ta'minladi.

Somoniylar davlati Harbiy tizimi haqida ma'lumot berishdan avval davlat tarixi haqida ma'lumotga ega bo'lishimiz kerak. Somoniylarning oilaviy nisbasi, ya'ni nomi ularning ajdodi bo'lmish Somonxudot ismi bilan bog'liq. Somonxudotning kelib chiqishi haqida turli xil ma'lumot va fikrlar mavjud. Abu Bakr Narshaxiy (X asr) va Hamza Isfahoniy (X asr) keltirgan ma'lumotlarga qaraganda, Somonxudot Balx viloyatidagi Somon qishlog'idan, al-Mukaddasiy (X asr) ning ma'lumotiga ko'ra esa, u Samarqand viloyatidagi Somon nomli qishloqdan bo'lgan. "Sa'diya" nomli asar (XVII asr) da keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, uning asl ismi Arquq bo'lib, u Farg'onadan Termizga ko'chib kelgan va u yerda Somon nomli qishlog'iga asos solgan. O'rta asrlarda Buxoro, Farg'ona, Tohariston, Xuttalon va boshqa viloyatlarda ham Somon nomli qishloqlar bo'lganligi qayd etilgan. Bu ma'lumotlar "Somon" toponimi o'rta asrlarda O'rta Osiyo hududlarida va undan tashqari yerlarda ham keng tarkalgan joy nomi bo'lganligidan dalolat beradi.

Somoniylar boshqaruv tizimi aniq va mukammal ravishda tuzilgan bo'lib, o'zida davlatchilikning o'sha davrda eng ilg'or an'alarini mujassamlashtirgan.



Lekin qonunchilik nuqtai nazaridan Somoniylar hukmronligini teng huquqli mustaqil davlat sifatida qarash haqiqatga to'g'ri kelmaydi. Chunki u davrda, ya'ni IX-X asrlarda, Abbosiylar xalifaligida markaziy hokimiyat zaiflashib, viloyatlardagi mahalliy hokimiyat kuchaygani va deyarli mustaqil ichki siyosat olib borgan bilan, barcha mahalliy sulolalar, shu jumladan, Somoniylar ham, rasman bo'lsada, Bag'dod xalifalariga bo'ysungan edilar. Ular faqat ma'muriy boshqaruvda va xo'jalik ishlarini yuritishda xalifalar tomonidan berilgan keng huquklar va o'zini o'zi boshqarish vakolatlariga ega bo'lganlar. Shariat nuqtai nazaridan g'am, xalqaro huquq nuqtai nazaridan ham, Xuroson va Movarounnahr ma'muriy jihatdan Abbosiylar xalifaligining ajralmas qismi, Somoniylar esa xalifalarning shu viloyatlardagi hokimiyatni boshqarish uchun tayinlangan voliylari hisoblangan. Demak, Somoniylarning hukmronligi davlatchilik sifatida emas, balki Abbosiylar xalifaligining tarkibida Bag'doddan tayinlangan va nisbatan mustaqil ichki siyosat olib borgan mahalliy hukmdorlar sulolasining hokimiyati sifatida baholanishi mumkin. Ma'muriy, siyosiy va iqtisodiy ishlarni devon boshqargan, Somoniylar byurokatiyasi diplomatik suhbatlarida arab tilidan foydalangan. Hokimlarning ham, mahalliy hukmdorlarning ham asosiy vazifasi soliq yig'ish va kerak bo'lganda Somoniylar hukmdorini qo'shinlar bilan qo'llab-quvvatlash edi.

Somoniylar sulolasining hokimiyatdagi vakillari amir deb atalgan bo'lib, ularga dargoh (saroy axli) va devonlar (harbiy boshqarmalar) bo'ysungan. Vazir mansabiga, asosan, Jayhoniylar, Bal'amiylar va Utbiylar aslzoda oilalarining vakillari tayinlanar edi. Jayhoniylar va Bal'amiylar ulardan eng mashhur vazirlardir. Somoniylarda vazir devonidan tashqari 10 devon bo'lib, ular uchun Buxorodagi Registon maydonida maxsus katta bino qurilgan edi. Somoniylarning boshqaruv tizimi, asosan, mahalliy dehqonlar, aslzodalar va din arboblardan tashkil topgan bo'lib, har bir amaldor arab va fors tillarini mukammal bilishi, shuningdek, diniy va dunyoviy fanlardan xabardor bo'lishi shart edi. Bunday odamlarni ahl alqalam (qalam axli) deb atashgan.

Somoniylar tashqi va ichki dushman xujumlaridan mamlakatni muhofaza qilish masalasiga katta e'tibor beradilar. Xususan Ismoil Somoniy yaxshi qurollangan harbiy qo'shin maxsus saroy muntazam sarbozlar qismini tuzadi. Muntazam sarbozlar oliy dargoh va shaxsan amirni hamda uning xaramini qo'riqlash uchun turk g'ulomlaridan tuzilgan edi. Turkiston va Movarounnahr harbiy xizmatchi, mohir chavandoz turk o'smirlarini qadimdan doimiy ravishda voyaga yetkazib kelgan bo'lsa ham, ammo faqat somoniylargina turk yigitlarini birinchilar qatorida saroyning shaxsiy sarbozlari safiga tortgan edilar. Saroy sarbozlariga qabul qilingan o'spirin turk g'ulomining harbiy xizmati ma'lum



muddatga va qat'iy belgilangan tartibda o'tar edi. Xizmatning birinchi yili bo'zdan kiyim kiygan piyoda, ikkinchi yili yuganlangan otliq askar xizmatini bajarar edi. Uchinchi yili beliga qora cho'rin kamar bog'lanib, beshinchi yilga borganda u yaxshi kiyim-kechak va yulduzli yuganni olishga muyassar bo'ladi. Agarda xizmat davrida g'ulom nojo'ya harakatlar qilmagan bo'lsa, yettinchi yili unga «visoqboshi», ya'ni «chodir boshligi» degan unvon berilar edi va o'zi bilan qo'shib hisoblaganda 4 nafar askarga u boshliq bo'lardi. Bunday unvonga erishgan g'ulom kumush ip bilan tikilgan qora rangli bosma namat qalpoq va qimmatbaho ganjaviy etik kiyib yurardi. G'ulomlar orasida eng qobiliyatli va uzoq yillar xizmat qilgan ayrim navkarlar «haylboshi», ya'ni otliq qo'shin boshlig'i, so'ngra esa «hojib» degan lavozimga ko'tarilar edi.

Ismoil Somoniy saroyning maxsus, muntazam sarbozlaridan iborat yaxshi qurollangan harbiy qo'shin tuzadi. Yaxshi va uzoq xizmat qilgan sarbozlar «hojib» lavozimiga ko'tarilgan. Hojiblarning boshlig'i «hojib ul-hujob» yoki «hojibi ul-buzruk» deb yuritilar edi. Bunday unvon Somoniylar saroyidagi oliy unvon hisoblanardi. Xuroson lashkarboshisi esa sipoxsolor deb atalgan bo'lib, boshqaruv ishlariga katta ta'sir o'tkazib kelishgan. Somoniylar davlatidagi eng muhim viloyat Xuroson bo'lib, dastlab somoniylar hukmdorining qarindoshi yoki mahalliy Eron shahzodasiga berilgan, keyin esa uning eng ishonchli qullaridan biriga berilgan. Xuroson hokimi odatda sipah-solor (bosh qo'mondon) edi. Turk Tosh Hojib Somoniylar amiri Nuh ibn Mansur saroyida katta sharaf va nufuzga erishdi va sipohsolar martabasini oldi va Xuroson hokimi bo'ldi. Somoniylarning soliqlardan kelib tushadigan yillik daromadi 45 mln. dirhamni tashkil qilgan bo'lsa, bu mablag'dan 20 mln.ga yaqini boshqaruv tizimida xizmat qilayotgan amaldorlar va qo'shin ehtiyojlariga sarflangan. Xizmat uchun ish haqi hammaga har 90 kunda, ya'ni bir yilda 4 marta muntazam ravishda berib turilgan. Harbiy qo'shin va uning ta'minoti bilan „ariz“ boshliq devoni ariz deb atalgan maxsus mahkama shug'ullanar edi. Ariz qo'shinlarga maosh berar, uning intizomi, yarog'-aslahasi, oziq-ovqati va otlarining yem-xashagi, taminoti bilan shug'ullanar edi. Narshaxiyning yozishicha, somoniylar boshqaruvi asosan 10 ta devon orqali idora etilib, ular orasida vazir devoni bosh boshqaruv mahkamasi hisoblangan. Nasr II davrida Buxoroning Registon maydonida amir qasri qarshisida devonlar uchun saroy qurilib, mahkama mana shu maxsus binoga joylashgan edi. Mahkama xizmatchilari arab, fors tillarini puxta egallab olgan, Qur'onni va shariatning asosiy qoidalarini yaxshi biladigan, turli fanlardan xabardor bo'lgan savodli kishilardan tanlab olingan. Ismoil Somoniy



saroyning maxsus, muntazam sarbozlaridan iborat yaxshi qurollangan harbiy qo‘shin tuzadi. Yaxshi va uzoq xizmat qilgan sarbozlar hojib lavozimiga ko‘tarilgan.

Abbosiylar xalifaligidagi kabi turkiy qullar Somoniylar davlatida ham yuqori lavozimlarni egallashlari mumkin edi, bu esa ularga ba‘zan hukmdorni deyarli o‘z qo‘g‘irchog‘iga aylantirib qo‘yadigan darajada kuch-qudrat berardi. R.Fray ta‘kidlaganidek, Umaviylar xalifaligi davrida (656-750) arablar uchun Sharqiy Xuroson va Movaronoronda turklarga qarshi kurashish juda qiyin bo‘lgan. Turkiy qullar jangovar xislatlari uchun juda qadrlangan, Somoniy amirlari harbiy yoki harbiy xizmatga tayyorlanayotgan qullar uchun maktablar ochgan. Turk Alp-tegin somoniylar qo‘riqchisi safiga yozilib, asta-sekin qo‘riqchilarning oliy qo‘mondoni (943-954) "Hojib hojib" darajasiga ko‘tariladi. Bu lavozimda yosh Abd al-Malik I (954-961) davrida u amalda hukmdor vazifasini bajargan. Abdulmalik I davrida yuqori lavozimda ishlagan, Mansur I davrida u birinchi hojib, ya‘ni davlatning birinchi ulug‘zotlaridan biri bo‘lgan. Vazir Abu Ali Muhammad al-Balamiy uning ta‘siri ostida tayinlangan va "uning bilimi va maslahatisiz" hech narsa qilishga jur‘at eta olmadi. 961 yil yanvar-fevral oylarida amir uni davlatdagi eng oliy harbiy lavozimga – Xuroson gubernatori etib tayinlaydi.

Bo‘ri-tegin yoki Beri (turkchada “bo‘ri shahzoda” degan ma‘noni anglatadi) asli turkiy bo‘lgan somoniy zobiti bo‘lib, 974/975—977 yillarda G‘azna hokimi bo‘lib xizmat qilgan. Somoniylarning yana bir sarkardasi, asli turkiy bo‘lgan Sebuktegin Bo‘ri-teginni quvib chiqardi va 977-yilda Somoniylar amiri Nuh II tomonidan hokim etib tayinlandi. Somoniy turklarining yana bir sarkardasi, 976—999 yillarda Xuroson va Samarqand hokimi bo‘lgan Begtuzun. Somoniy turkiy sarkardasi Faik al-Xassa edi. 982 yilda Balxga hokim etib tayinlanadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki somoniylar davlatida tashkil etilgan barcha davlat lavozimlar o‘z vazifasi jihatdan mukammal qilib tuzilgan. Shuningdek bu lavozimlarga berilgan vazifalar jihatdan davlat tizimini boshqarish mukkamal shakillantrilgan, ya‘ni saroy lavozimlaridan, Devondan tortib barcha lavozimlargacha mahaliy va diniy lavozimlargacha tarkibda davlat lavozimlari tuzib chiqilgan bu esa davlat boshqaruv tizimini soddalashtirgan. Shunday qilib, IX—X asrlarda Movarounnahr va Xurosonda Somoniylar davlati tashkil topdi. O‘rta asrlar zamonining bu yirik davlatini boshqarishda hukmdor xonadon Sharqning qadimiy davlat boshqaruvi an‘analariga suyanib, muntazam soqchi armiya va kuchli harbiy qo‘shinlarga ega bo‘lgan markazlashgan boshqaruv mahkamasini tashkil qildi. O‘rta asrning bu yirik davlati o‘zining boshqaruv tizimi jihatidan, shubhasiz, O‘rta



Osiyoda O'rtta asrlar davlatchiligining shakllanishi va taraqqiyoti tarixini o'rganishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nizomulmuluk. "Siyosatnoma". Toshkent. "Adolat"-1997
2. E.V Rtvelatze, A.X Saidov, Abdullayev. Qadimgi O'zbekiston sivilizatsiyasi: Davlatchilik va huquq tarixidan lavxalar. Toshkent. "Adolat"- 2001
3. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. Toshkent. O'zMU nashriyoti-2000-2001
4. A.Sagdullayev O' Mavlonov. O'zbekistonda davlat boshqaruv tarixi. Toshkent. Akademiya-2006
5. O'zbekiston Tarixi (qisqacha ma'lumotnoma). Toshkent. Sharq- 2000
6. O'sarov Umidjon Abdumavlonovich. Somoniylar davlatining O'rtta Osiyodatarixida tutgan o'rni. Bitiruv malakaviy ishi. Toshkent-2013



ВЛИЯНИЕ МОБИЛЬНОГО ТЕЛЕФОНА НА ОРГАНИЗМ ЧЕЛОВЕКА

*Абдураззакова Мухлиса Аброржоновна - ученица,
Президентская специализированная школа имени Абу Али ибн Сино*

INFLUENCE OF A MOBILE PHONE ON THE HUMAN BODY

Abdurazzakova Mukhlisa Abrordjonovna, the student,

Presidential specialized school named after Abu Ali ibn Sino

MOBIL TELEFONNING INSON ORGANIZMIGA TA'SIRI

Abdurazzakova Muhliisa Abrorjonovna, o'quvchi,

Prezident ta'lim muassasalari agentligi tizimidagi Abu Ali ibn Sino

nomidagi ixtisoslashtirilgan maktab

Аннотация: Статья посвящена актуальному уже многие годы вопросу, влияние электромагнитного излучения отходящего от мобильного телефона на организм (здоровье) человека. Тема становится актуальной в силу широкого распространения мобильных телефонов в повседневной жизни, вызывая необходимость обдумать возможные последствия их использования для здоровья. Мнение экспертов разнится, но общее согласие существует относительно потенциальных негативных воздействий на здоровье детей, которые представляют основную группу риска из-за несформированного организма и возможных отрицательных последствий хронического воздействия электромагнитного излучения.

Ключевые слова: сотовый телефон, отрицательное влияние, подростки, электромагнитное излучение, сон, зрение, психика человека, память человека, влияние мобильного телефона на мозг человека

Abstract: The article is devoted to an issue that has been relevant for many years, the influence of electromagnetic radiation emanating from a mobile phone on the human body (health). The relevance of the topic is due to the fact that mobile phones are very common in our daily lives, and one cannot help but think about what consequences the use of this device may have. The opinion of experts on the impact of mobile phones on health is ambiguous, but most are inclined to believe that mobile phones do have a negative effect on children's bodies. The main risk group is children. Chronic exposure to electromagnetic radiation has negative consequences for an unformed organism



Key words: mobile phone, negative influence, teenagers, electromagnetic radiation, sleep, vision, human psyche, human memory, influence of a mobile phone on the human brain

Izoh: Maqola ko'p yillar davomida dolzarb masalaga bag'ishlangan, mobil telefondan chiqadigan elektromagnit nurlanishning inson tanasiga (sog'lig'iga) ta'siri. Mavzuning dolzarbligi mobil telefonning kundalik hayotimizda juda keng tarqalganligi va bu konstruksiyadan foydalanishdan qanday maslahatlar olish mumkinligi haqida. Mobil telefonlarning sog'liqqa ta'siri masalasi bo'yicha mutaxassislarining fikrlari bir necha bor takrorlangan, ammo ko'pchilik mobil telefonlar haqiqatan ham bolalar organizmiga salbiy ta'siri haqida ta'kidlagan. Elektromagnit nurlanishning surunkali ta'siri shakllanmagan organizm uchun salbiy oqibatlarga olib keladi.

Kalit so'zlar: uyali telefon, salbiy ta'sir, o'smirlar, elektromagnit nurlanish, uyqu, ko'rish, inson ruhiyati, inson xotirasi, mobil telefonning inson miyasiga ta'siri.

Современные мобильные устройства, такие как телефоны, смартфоны, гаджеты и планшеты, стали неотъемлемой частью нашей повседневной жизни. Знакомство детей с мобильными телефонами происходит все раньше. Если обратить внимание на окружающее, можно увидеть, что как взрослые, так и дети глубоко погружены в свои телефоны, часто не обращая внимания друг на друга. Вопрос воздействия мобильных телефонов все еще находится в стадии исследования. Основное обсуждение происходит на интернет-ресурсах. Врачи выделяют более сильное воздействие на детей и подростков, поэтому важно предостерегать их и предоставлять полезные советы по безопасному использованию мобильных телефонов. Актуальность темы обусловлена широким использованием мобильных телефонов в повседневной жизни.

Изобретатель телефона – американец шотландского происхождения Александер Грейам Белл (1847-1922), был врачом, который обучал разговаривать глухонемых. Он много знал о звуке и голосе, и именно это подсказало ему идею устройства, которое может преобразовывать человеческий голос в электрический сигнал. Такие сигналы передавались по проводам в миллион раз быстрее, чем звук по воздуху. Так Белл изобрел телефон. Официальным днем рождения сотовой телефонной связи считается 3 апреля 1973 года, когда Мартин Купер (см. фото), глава подразделения мобильной связи американской компании Motorola, совершил первый в мире звонок по мобильному телефону. Это был первый звонок, совершенный с сотового телефона и он, фактически, стал началом новой эпохи в области



телекоммуникаций. Мартин Купер совершил исторический звонок с помощью телефона, похожего на кирпич. Высота 25 см, толщина и ширина около 5 см. Первая в мире "мобила" весила около килограмма - Купер утверждает, что постоянное ношение ее в руках сильно укрепило его мышцы.

Известно, что электромагнитное излучение может привести к нагреву человеческих тканей, и данное воздействие оказывает влияние на чувствительность клеток организма. Однако точную степень вреда пока невозможно определить. Производители мобильных телефонов регулярно увеличивают частоту, достигая в данное время значений 1800 МГц и 1905 МГц. В таких диапазонах волн возможны непредсказуемые эффекты. Зависимость от вредного воздействия связана с силой облучения, структурой тканей, частотой и временем.

Дети представляют основную группу риска. Распределение высокочастотных волн и уровень энергии, поглощаемый детским мозгом, являются постоянной темой обсуждения в научных кругах. Детская черепная коробка имеет меньшую толщину по сравнению с взрослыми, и масса мозга также ниже, что делает их жизненно важные органы более уязвимыми для воздействия гаджетов. Исследование 1996 года, посвященное поглощению электромагнитных лучей мозговыми структурами, отмечает, что глубина проникновения в мозг взрослого человека составляет 37 мм, что составляет 15%. В случае детей и подростков этот показатель значительно выше и достигает до 60%.

Многие люди иногда испытывают отрицательное воздействие от мобильных устройств. Например, даже просто заряжая телефон рядом с собой всю ночь, человек может проснуться с головной болью, усталостью и тошнотой, виня в этом вчерашний день. Эти симптомы могут быть связаны с воздействием телефона или близко расположенной вышки сотовой связи. Исследователи отмечают, что среди пользователей мобильных телефонов часто жалуются на ухудшение слуха, нарушения работы сердечно-сосудистой и эндокринной систем. Также отмечается снижение активности иммунной системы, что может привести к подавлению процесса образования крови (к угнетению кроветворения). Электромагнитные излучения могут воздействовать на репродуктивные функции. Особенно опасен накопительный эффект, где даже минимальное воздействие постепенно накапливается, вызывая потенциальные проблемы, такие как мигрени и бессонница. Радиочастотные сигналы, воздействуя на химические процессы, протекающие



в нашем организме, способствуют выделению стрессовых белков. Обычно стрессовые белки выделяются организмом при высокой температуре, во время тяжелой болезни, а тут они образуются при использовании обыкновенного телефона. Доказано, что если человек разговаривает по сотовому ежедневно более 45-60 минут, то никуда не скрывается от головной боли. Пользователи сотовой связи больше всех подвержены сонливости, раздражительности, эти люди чаще всех жалуются на головные боли.[1] Многие пользователи мобильных устройств часто жалуются на головные боли, повышенную раздражительность и утомляемость, а также на частые простудные заболевания. Это происходит в результате частого и длительного пользования сотовым телефоном и приводит к ухудшению сопротивляемости организма к различным инфекциям. Использование мобильных устройств способствует развитию астмы и экземы. А также, в результате воздействия электромагнитных колебаний, содержание адреналина в крови значительно увеличивается.[2]

Влияние мобильного телефона на головной мозг человека. Некоторые исследования ранее предполагали связь между частым использованием мобильных телефонов и возникновением раковых опухолей головного мозга. Однако многие ученые считают, что подтверждение этой связи отсутствует из-за отсутствия научных доказательств, а данные основаны лишь на опросах онкологических пациентов. Электромагнитные волны могут воздействовать на организм, вызывая различные патологии, но утверждения о негативном влиянии мобильных устройств требуют более обоснованных исследований. Некоторые ученые также рассматривают возможность канцерогенного воздействия электромагнитных волн от мобильных устройств, но данная тема требует дополнительного исследования. Важно отметить, что последствия близкого контакта с мобильными устройствами могут проявиться не сразу, а после длительного времени, что подчеркивает необходимость долгосрочных наблюдений для выявления потенциальных изменений в состоянии здоровья.

Влияние мобильного телефона на память человека. До 80% лучей проникает в мозг при нахождении смартфона близко к голове. Интересно, что функция памяти нарушается в большей степени при нахождении телефона у правого уха. Ученые объяснили это тем, что сегменты головного мозга, отвечающие за функцию памяти, находятся именно в правом полушарии. Также было установлено, что уровень радиоактивности сокращается при просмотре сообщений, фотографий, видео, играх и использовании интернета.



Окончательные выводы относительно вреда для памяти не сделаны. Необходимо дополнительное изучение проблемы[3]

Влияние мобильного телефона на психику человека. Ощущается некоторое отрицательное воздействие на ментальную сферу. Во избежание психических нарушений исследователями рекомендуется подносить смартфон к уху слева, прибегать к применению громкой связи или наушников. В особенности таких правил следует придерживаться при некачественном соединении. Большое беспокойство вызывают активные пользователи телефона. Доказано, что психическая зависимость от смартфонов сказывается отрицательно на социализации. Помимо нарушения коммуникации наблюдается инсомния, астения, раздражительность, неспособность противостоять стрессовым ситуациям. Снижается уровень реакции и качество концентрации. Количество аварий по причине пользования смартфонами высоко. Во многих странах мира использование мобильных телефонов за рулем запрещено.

Влияние мобильного телефона на зрение человека. Наш глаз устроен таким образом, что ему чрезвычайно сложно фокусировать свой взгляд на минимальном по размерам объекте. Глазной мышце приходится прилагать нечеловеческие усилия, чтобы передавать в наш мозг чёткую картинку, особенно, если это касается мобильного чата или мобильных игр, когда напряжение достигает предела при максимально длительном времяпровождении с телефоном в руках. Последние исследования по этому поводу показали, что достаточно двухчасового общения (подряд) в день с вашим мобильным другом, чтобы через год ваше зрение упало на 12-14%. Влияние сотовой связи на организм человека предполагает нарушение зрения, которое вызывается следующими факторами:[4]

1. Фиксирование взгляда на ближнем предмете. Аккомодация хрусталика не меняется. Провоцируется напряжение цилиарной мышцы, что вызывает спазм, сопряженный со снижением остроты зрительного восприятия окружающих предметов

2. Непрерывное мигание небольших картинок на экране. Оно превышает норму воздействия на глазные мышцы.

3. Свет, излучаемый монитором. Он может быть слишком ярким. В особенности отрицательно воздействие смартфона в темное время суток.

4. Постоянное рассматривание мелкого шрифта и картинок на экранах. Способствует перегрузке глаз.



Влияние мобильного телефона на сон человека. Влияние сотовой связи распространяется на механизм сна. Исследователи-сомнологи отмечают, что молодые люди, которые слишком увлечены смартфонами, зачастую страдают бессонницей. В медицинской практике инсомния от мобильного телефона становится все более распространенной жалобой. По данным Национального центра по изучению расстройств сна при Национальном институте здоровья США в 2013 г. более 40% американцев предъявляли жалобы на бессонницу. Среди молодых людей показатель возрос до 54%. Излучаемый экранами смартфонов или планшетов яркий свет оказывает отрицательное воздействие на мозговые рецепторы, которые отвечают за сон, что провоцирует активизацию циркадного ритма (бодрствования). Даже в режиме ожидания сотовый телефон нарушает быструю и медленную фазу сна, изменяя их глубину и продолжительность. Именно по этой причине не советуется класть телефон на ночь под подушку. Экспериментальный опыт показал, что люди, использующие перед сном планшет на протяжении 2 ч, лишают себя часа дополнительного отдыха. Для того чтобы полноценно выспаться, лучше оставлять телефон не ближе, чем на расстоянии вытянутой руки от себя.

Заключение: Мобильные телефоны удобны, но их использование требует разумного подхода для снижения потенциальных негативных воздействий на организм. Важно помнить, что телефон излучает даже в режиме ожидания. Научные исследования о влиянии мобильных телефонов на здоровье пока неоднозначны, и окончательные выводы потребуют времени.

Общие наблюдения показывают, что более дорогие телефоны, вероятно, оказывают меньшее воздействие. Чувствительность приемника влияет на расстояние связи и мощность передатчика базовой станции. Важно учесть, что на здоровье влияют не только излучения телефонов, но и другие факторы, такие как образ жизни.

Не существует однозначного ответа на вопрос о воздействии мобильных телефонов на организм, но знание о возможных опасностях и принятие предосторожностей важны. Личный опыт подтвердил, что ограничение времени разговоров и умеренное использование телефона могут быть благоприятными практиками.

Важно обсуждать с учащимися и их родителями влияние мобильных телефонов на здоровье. Споры среди ученых продолжаются, и научного доказательства вреда телефонов пока нет. Однако разнообразные



потенциальные негативные эффекты подчеркивают важность соблюдения мер безопасности при использовании смартфонов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. https://vuzlit.com/145888/spektr_vozdeystviya_mobilnogo_telefona

2. Коваленко Анастасия Евгеньевна, Зингер Екатерина Юрьевна,
Реховская Елена Олеговна

Дата публикации: 05.06.2020

Опубликовано в Молодой учёный №23 (313) июнь 2020 г.

<https://moluch.ru/archive/313/71358/>

3. Ника Воюцкая 30.08.201830 августа 2018 г.

<https://www.dw.com/ru/kakoj-vred-mozgu-nanosit-smartfon/a-45061612>

4. Голубева Наталья Михаловна 08.04.2014

<https://nsportal.ru/ap/library/drugoe/2014/04/08/issledovatelskaya-rabota-sotovyy-telefon-vred-i-polza>



МИКРОКОНТРОЛЛЕРИ HAMDA ULN2003 (L293) YORDAMIDA BOSHQARILUVCHI 4 FAZALI QADAMI DVIGATELNI BOSHQARISH

Maxkmov Xusniddin Bobojon o'g'li. Toshkent kimyo-texnologiya instituti Yangiyer filiali Avtomatika va texnologik jarayonlar kafedrasida stajyor o'qituvchisi

Xolmo'minova Madina Muhammadjon qizi. Toshkent kimyo-texnologiya instituti Yangiyer filiali 401-22 AB guruh talabasi

Turdiboyeva Mavluda Ravshan qizi Toshkent kimyo-texnologiya instituti Yangiyer filiali 401-22 AB guruh talabasi

Raximberdiyeva Zilolaxon Odiljon qizi Toshkent kimyo-texnologiya instituti Yangiyer filiali 401-22 AB guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Arduino mikrokontrolleri hamda ULN2003 (L293) yordamida boshqariluvchi 4 fazali qadami dvigatelni boshqarish usullari ko'rib chiqildi.

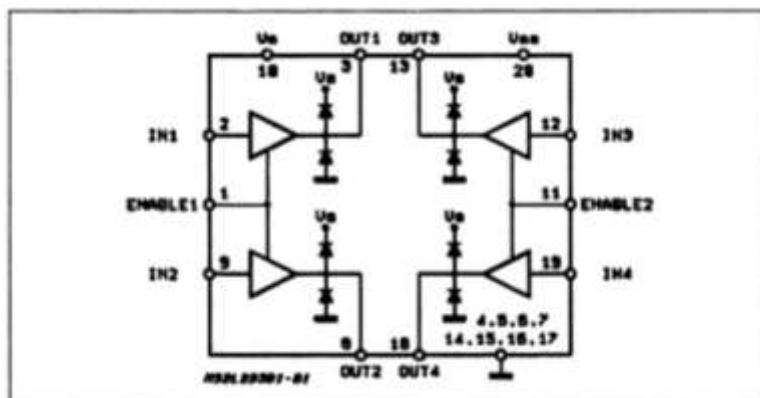
Kalit so'zlar. Mikrokontroller, transistor, qadamli dvigatel, kuchlanish, tok oqimi, sxema, mikrosxema, potensiometr, kutubxona, knopka .

Nazariy ma'lumotlar

Qadam dvigateli elektromexanik qurilma bo'lib, uning vazifasi elektr impulslarini dvigatel valini ma'lum burchak bo'yicha harakatga o'zgartirishdan iborat. QD harakatlanishining yuqori aniqligi va tezligi kerak bo'lgan sohalarda keng miqyosda qo'llaniladi. QD qo'llanilgan qurilmaga misol bo'lib printerlar, fakslar va nusxa oluvchi mashinalar va shuningdek ancha murakkab qurilmalar: RDB (raqamli dasturiy boshqarish) stanoklar, frezer va boshqa mashinalar bo'la oladi.

Qadam dvigateli – sinxron shlyotkasiz bir necha cho'lg'amli elektrodvigel, unda stator cho'lg'amlaridan biriga berilgan tok rotorning qayd qilinishiga olib keladi. Dvigatel cho'lg'amlarini ketma-ket faollashtirish rotorni diskret burchakli harakatga (qadam) olib keladi. Arduino oyoqchalariga to'g'ridan-to'g'ri qadamli dvigatelni ulash mumkin emas, ulash uchun qadamli dvigatellarning har qanday drayverlarini ishlatish mumkin (masalan, A4988), yoki o'zgarimas tok dvigatellar drayverlarini (ULN2003, L293). Tajribada L393 mikrosxemasini ishlatiladi, u o'zida to'rtta quvvatli kuchaytirgichiga ega (10.1-chizmaga qaralsin). Agarda kuchaytirgich kirishiga mantiqiy 1 berilsa, u holda chiqish 12 V ga ulanadi, agarda kirishga mantiqiy 0 berilsa, u holda chiqish yerga ulanadi. Shunday qilib, turli kirishlariga 0

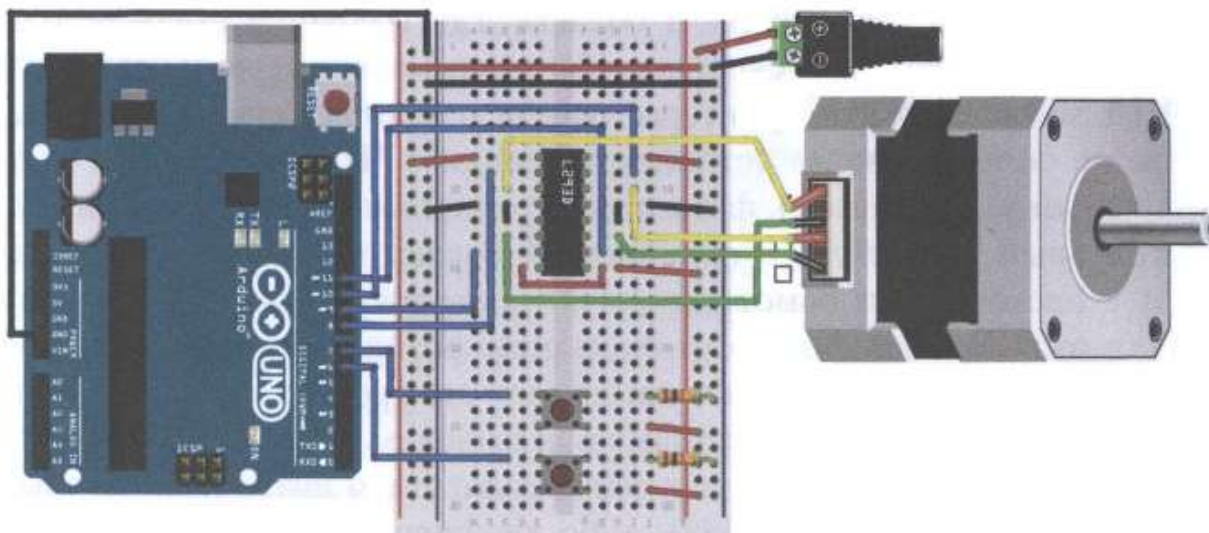
va 1 larning kombinatsiyasini berish orqali harakatlanuvchini turli tarafga aylantirib dvigatel chiqishlarini turli qutbli shinalarga o'tkazish mumkin.



1-chizma. L293 dvigatellar drayveri.

Arduino ga qadam dvigateli ulanadi va tugmalar yordamida qadam dvigatelinini turli tarafga harakat yo'nalishi beriladi.

Ushbu laboratoriya ishi uchun ulanish sxemasi 2-chizmada ko'rsatilgan.



2-chizma. Qadam dvigateli va Arduino ni ulanish sxemasi.

Tugmalar yordamida qadam dvigatelinining burilishini boshqarish sketchi yoziladi. Birinchi tugma bosilganda qadam dvigateli soat strelkasining harakati bo'yicha 200 qadam harakatlanadi, boshqa tugma bosilganda esa qadam dvigateli soat strelkasi harakatiga teskari yo'nalishda 200 qadam harakatlanadi. Sketchni yozishda Arduino ning Stepper kutubxonasini ishlatiladi. Sketch 10.1 listingda ko'rsatilgan.

listing

```
#include <Stepper.h>
```



```
#define STEPS 200 // Qadamlar soni
Stepper stepper (STEPS, 8, 9, 10, 11);
// klavishlar
int pinButtons1[]={6,7};
int lastButtons1[]={0,0};
int currentButtons1[]={0,0};
int countButtons1=2;
void setup()
{
  stepper.setSpeed(50);
}
void loop()
{
  // tugmalar bosilishini tekshirish
  for(int i=0;i<countButtons1; i++)
  {
    currentButtons1[i] = debounce(lastButtons1[i],pinButtons1[i]);
    if (lastButtons1[i] == 0 && currentButtons1[i] == 1)
    // yesli najatiye...
    {
      if(i==0)
        stepper.step(10*STEPS);
      else
        stepper.step(-10*STEPS);
    }
    lastButtons1[i] = currentButtons1[i];
  }
}
// Titrashni silliqlash funksiyasi
int debounce(int last,int pinl)
{
  int current = digitalRead(pinl); // Tugma holati o'qilsin
  if (last != current) // agarda o'zgargan bo'lsa...
  {
    delay(5); // jdem 5 ms
    current = digitalRead(pinl); // tugma holati o'qiladi
```



```
return current; // tugma holatini qaytariladi
}
}
```

Xulosa

Ushbu maqolada ishlatilgan sxemani va sketchni turli loyihalarda foydalanish o'zlashtirildi. Bu ishga misol tariqasida 3D printerining ishlash prinsipi, manipulyatorlar va boshqa loyihalarni olish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Clarence W. de Silva, Sensors and Actuators Control system Instrumentation, CRC Press, 2007, 699 p.
2. Nathan Ida, Sensors and their Interfaces, SciTech publishing, UK, 2014, 784 p.
3. Boltayev Sunnatillo Tuymurodovich, Joniqulov Egamberdi Shavkat o'g'li, Alimardonov Xusniddin Baxodirovich. Tadqiqodlar jurnali. Qadamli dvigatellarning ishlash prinsipi. 2023-yil
4. Joniqulov Egamberdi Shavkat o'g'li, Alimardonov Xusniddin Baxodirovich, Majidov Farrux Farxod o'g'li, Jurayev Hasan Zafar o'g'li. . Tadqiqodlar jurnali. O'zgarimas tokda ishlovchi dvigatellar. 2023-yil.
5. Boltayev Sunnatillo Tuymurodovich, Joniqulov Egamberdi Shavkat o'g'li, Alimardonov Xusniddin Baxodirovich. Arduino uno platasi orqali qadamli dvigatelni boshqarish. World scientific research journal. 2023-yil. wsrjournal.com
6. Boltayev Sunnatillo Tuymurodovich, Joniqulov Egamberdi Shavkat o'g'li, Alimardonov Xusniddin Baxodirovich. O'zgaruvchan kenglik modulyatsiyasi yordamida o'zgarimas tokda ishlovchi dvigatelni aylanish tezligini boshqarish. World scientific research journal. 2023-yil. wsrjournal.com.



INSON FAOLIYATIDAGI ALKOLOIDLAR

*Ibn Sino maktabi 7-“A” sinf o‘quvchisi
Zokirjonova Mushtariybonu Toxir qizi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada dorivor o‘simliklar ahamiyati va qo‘llanishi haqida bir qancha ma‘lumotlar keltirilgan hamda ushbu maqolada keltirilgan ma‘lumotlar tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: giyohlar, alkaloidlar, edir moylari, flavanoidlar, trisiklik diterpenlar.

KIRISH

„Alkaloidlar“ - o‘simliklarda, kamdan-kam hollarda hayvonot organizmida uchraydigan va asos xossasiga ega bo‘lgan azotli organik birikmalar. Shular jumlasidan morfinni birinchi marta (1806) nemis aptekari Sertyurner ko‘knori shirasi (afyun)dan ajratib oldi. Shundan keyin olimlar o‘simliklar tanasida neytral va kislota xossasiga ega bo‘lgan kimyoviy birikmalargina emas, balki asos xossasiga ega bo‘lgan moddalar ham mavjud degan xulosaga keldilar. 19-asrda strixnin, xinin, kofein, atro-pin, efedrin va boshqa ajratib olindi. 20-asrning 60-yillarda 1000 dan ziyod tabiiy va sun‘iy yo‘l bilan olingan Alkaloid ma‘lum edi. Alkaloid o‘simliklar hayotini boshqarib turadigan faol moddalardir. Aksariyat Alkaloidlar rangsiz kristall moddalar bo‘lib, kimyoviy tabiatiga ko‘ra halqasida azot atomlari bo‘lgan geterotsiklik birikmalar hisoblanadi.

Oddiy Alkaloid tarkibida 10 ga yaqin, murakkablarida 50 dan ziyod uglerod atomlari buladi. Alkaloid sulfat, xlorid, salitsilat, oksalat va boshqa kislotalar bilan kristall tuzlar hosil qiladi; bu jarayondan ularni tozalash va olishda foydalaniladi. Alkaloidga ishqoriy xossa beradigan element azotdir. O‘zbekiston olimlaridan akademiklar S. Yu. Yunusov va O. S. Sodiqovning o‘z shogirdlari bilan bu soxada qilgan ishlari ancha salmoqlidir. S. Yu. Yunusov kashf etgan qonuniyatga ko‘ra, Alkaloidlar erta bahorda o‘simlikning yer usti qismlariga, kuz faslida bir yillik o‘simliklarning urug‘iga, ko‘p yillik o‘simliklarning esa piyozi, ildizi va urug‘iga miqdor jihatidan eng ko‘p yig‘iladi. 1943-93 yillarda O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi O‘simlik moddalari kimyosi institutida S. Yu. Yunusov rahbarligida 29 oila-345ga mansub 266 o‘simlik turi o‘rganilib, ulardan 913 alkaloid ajratib olindi.

Turli guruhlariga kiruvchi 518 yangi alkaloidning tuzilishi aniqlandi. Sitizin, galantamin, likorin kabi preparatlarning ishlab chiqarish texnologiyasi ko‘rsatib



berildi, xolinesterazaga qarshi dezoksipeganin gidrokslorid preparati Toshkent kimyo farmatsevtika zavodida ishlab chiqarila boshlandi. Aritmiyaga qarshi diterpin alkaloidi asosida preparatlar olishning yangi yo'nalishlari ochildi. Bu preparatlardan allapinin tibbiyot amaliyotida qo'llana boshladi. Tibbiyot-biologiya tadqiqotlari uchun bir qator bioreaktiv preparatlar (bi-bikulin, akonitin, geliotrin, imperi-alin) olishga muvaffaq bo'lindi. Ayni vaqtda yana bir yangi yo'nalish - zaharli zamburug'lardan alkaloidlar ajratib olish ustida tadqiqot ishlari olib borilmoqda

O'simlik sifatida ham tanilgan alkaloid. Tirik organizmlarda azot bo'lgan gidroksidi organik birikma. Ko'pchilik o'simliklarda va ba'zilarida hayvonlarda uchraydi. Halqa tuzilishi bilan, suvda erishi qiyin va kislota tuz hosil qilishi mumkin, ma'lum bir optik aylanish va yutilish spektriga ega, eng achchiq, rangsiz kristall va oz miqdordagi suyuqlikdir. Turli aminokislotalardan yoki ularning to'g'ridan-to'g'ri hosilalaridan sintez qilingan minglab alkaloidlar mavjud. Ular ikkilamchi metabolitlardan biridir va organizmga toksik yoki kuchli fiziologik ta'sir ko'rsatadi. Alkaloidlarni o'z ichiga olgan o'simliklarning 100 dan ortiq oilalari mavjud.

Ikki barmoqli o'simliklar, solanaceae, leguminosae, ranunculaceae, papaveraceae, olephora va boshqalar, tarkibida juda ko'p alkaloid mavjud. Efedraziya kabi bir nechta oilalardan tashqari, ko'pgina monokotilonli o'simliklarda alkaloidlar mavjud emas. Ergot qo'ziqorinida alkaloidlar (ergoalkin) ham mavjud. Alkaloidlar barglari, po'stlog'i, gullari, jarohatlaydi, o'simliklarning urug'lari va mevalarida bo'ladi. O'simlik ko'pincha bir vaqtning o'zida bir necha yoki hatto o'nlab alkaloidlarni o'z ichiga oladi.

Masalan, efedra ichidan ettita alkaloid topilgan va 60 dan ortiq alkaloidlar antikanser dorilar periwinniadan ajratilgan. O'simliklardagi alkaloid miqdori oz bo'lsa ham, u inson bilan chambarchas bog'liq. Ko'plab alkaloidlar kasalliklarni davolash uchun yaxshi doridir. Masalan, rizoma koptidisining ildizi antibakterial va yallig'lanishga qarshi ta'sirga ega bo'lgan berberinning asosiy tarkibiy qismidir. Raufdagi rezervin qon bosimini pasaytirishi mumkin; Lycoris sativa ichidagi garantamin poliomieliitning ketishiga shifobaxsh ta'sir ko'rsatadi, ha'shas po'stlog'idagi morfin asosi mashhur analjezikdir;

Xinin qimmatli antipiretikdir; Trikusperzin va vinblastin saraton kasalligiga yaxshi ta'sir qiladi; Kolxisin (ishqor) sun'iy mutatsiya natijasida poliploid hosil qilishi mumkin. Ba'zi alkaloidlar qishloq xo'jaligida pestitsidlarni tayyorlash uchun ishlatilishi mumkin. Alkaloidlar, shuningdek, umurtqali va umurtqasiz hayvonlarda ham ajralib chiqqan, ularning ba'zilar iste'mol qiladigan o'simliklar bilan bog'liq,



toslarda, salamanderlarda va ba'zi baliqlarda uchraydiganlar haqiqiy hayvonlar metabolitlari hisoblanadi.

Yevropada o'sadigan dioecious tipidagi gimnospermlarga tegishli bo'lgan ginkgo daraxti, foydali xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ginkgo 2000 yilgacha yashashi mumkin, fiziologik xususiyatga ega - jinsiy tizimning erkak va ayol hujayralari. Birinchisi polen hosil qiladi, ikkinchisi havo oqimlari bilan changlanadigan urug 'toshmalarini chiqaradi. O'z tabiatiga ko'ra, ular sog'liq uchun foydalidir, profilaktik va terapevtik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Bunday dorivor o'simliklar bir qator kasalliklarni davolaydi, surunkali kasalliklarning o'tkir hujumlarini oldini oladi.

Xususiyatlari

Davolash va oldini olish uchun barg ekstrakti ishlatiladi. Yallig'lanishga qarshi, tiklovchi, vazodilatatsion, tonik xususiyatlarga ega. O'simlik tarkibida antioksidant ta'sirining mavjudligi tibbiyotning barcha sohalarida parhez qo'shimchalarni talab qiladi. Ushbu tabiiy dori noyob o'simlik tarkibiga ega, uning tarkibiy qismlari orasida linalool esterlar, fenilpropan lotinlari, sesquiterpenes, trisiklik diterpenlar, ginkgolid mavjud. Ginkgo bilobati ko'plab gomeopatik dorilarning asosiga aylandi.

Foyda va zarari

Antioksidant ta'siriga ega bo'lgan ushbu noyob mahsulot nafaqat zamonaviy tibbiyotda, balki kosmetologiyada ham qo'llanilishini topdi. Ginkgo bilobasining foydali xususiyatlari orasida shifokorlar quyidagi fikrlarni ajratib ko'rsatishadi.

- miya qon aylanishi normallasadi;
- qon tomirlari kengayadi;
- qon tomir devorlarining elastikligini oshiradi;
- qon shakarini barqarorlashtiradi;
- ortgan shish yo'qoladi;
- metabolik jarayonlar normallasadi; qon bosimi barqarorlashadi.

Homiladorlik paytida parhez ovqatlanishidan foydalanish tavsiya etilmaydi, laktatsiya davrida bunday dori-darmonlarga zarar etkazishi mumkin. Epilepsiya uchun alternativ davolanish ehtiyotkorlik bilan buyuriladi, bundan tashqari, kursni boshlashdan oldin, ushbu noyob dorivor o'simlikning faol tarkibiy qismlariga tananing ortib borayotgan sezgirligini unutmaslik kerak. Aks holda, Ginkgo biloba preparatlari har qanday yoshdagi bemorlar uchun sog'liq uchun katta foyda keltiradi.

XULOSA: Faol qo'shimchalarning mavjudligi tibbiyotning barcha sohalarida mos keladi. Masalan, kardiologiyada Ginkgo bilobasi qon tomirlarining elastikligini oshiradi va aterosklerozning samarali oldini oladi va nevrologiyada migren



hujumlariga, qo'zg'aluvchanlikning kuchayishiga va intellektual funktsiyalarning pasayishiga yordam beradi. Zamonaviy kosmetologiyada bu ajinlar va boshqa qarish alomatlari uchun samarali vositadir va endokrinologiyada bu diabet uchun ishonchli dori.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. Xolmatov H.X., Habibov Z. H., Farmakognoziya [Darslik], T., 1967;
3. Nabiyev M, Shifobaxsh giyoxlar, T., 1980;
4. Hojimatov Q., Olloyorov M. , O'zbekistonning shifobaxsh usimliklari va ularni muhofaza qilish, T., 1988;
5. Xoliqov K., O'zbekiston janubidagi dorivor o'simliklar, T., 1992;
6. Hojimatov Q.H., Yo'ldoshev K.Y., Shogulomov U.Sh., Hojimatov O.Q., Shifobaxsh giyoxlar dardlarga malham (Fitoterapiya), T., 1995;
7. M urdoxayev Yu.M. Kultura lekarstvennix rasteniy v O'zbekistane, T., 1988. Qahhor Hojimatov.



ДАВЛАТ МУАССАСАЛАРИДА ИНВЕНТАРИЗАЦИЯ ЎТКАЗИШ ВА УНИ ХУЖЖАТЛАШТИРИШ

Хайитов Шерзод Пардабоевич

Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Тошкент молия институти

Тошкент, Ўзбекистон

e-mail: shshsh777@umail.uz

Аннотация. Мақолада давлат муассасаларида инвентаризация ўтказиш ва уни хужжатлаштиришнинг ўзига хос жиҳатлари ва хусусиятлари тадқиқ этилган. Давлат муассасаларида инвентаризацияни ўтказишнинг асосий вазифалари илмий – услубий жиҳатдан асосланган. Амалдаги норматив - ҳуқуқий хужжатларга мувофиқ давлат муассасаларида инвентаризация ўтказишнинг зарурлиги ва уни ички назорат тизимини таъминлашдаги аҳамияти асослаб берилган.

Таянч сўзлар: бухгалтерия ҳисоби, далолатнома, давлат муассасаси, ички назорат, молиявий натижа, ҳисоб сиёсати, ҳисобот.

ПРОВЕДЕНИЕ ИНВЕНТАРИЗАЦИИ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ И ЕЕ ДОКУМЕНТАЛЬНОЕ ОФОРМЛЕНИЕ

Хайитов Шерзод Пардабоевич

Доктор философии по экономическим наукам (PhD)

Ташкентский финансовый институт

Аннотация. В статье рассматриваются конкретные аспекты и особенности проведения инвентаризации и ее документального оформления в государственных учреждениях. Основные задачи проведения инвентаризации в государственных учреждениях основаны на научно-методической точке зрения. Обоснована необходимость проведения инвентаризации в государственных учреждениях в соответствии с действующими нормативно-правовыми документами и ее значение в обеспечении системы внутреннего контроля.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, акт, государственное учреждение, внутренний контроль, финансовый результат, учетная политика, отчет.



CARRYING OUT AN INVENTORY IN GOVERNMENT INSTITUTIONS AND DOCUMENTING IT

Khaitov Sherzod Pardaboevich

Doctor of Philosophy in Economic Sciences (PhD)

Tashkent Institute of Finance

Abstract. The article discusses specific aspects and features of the inventory and its documentation in government agencies. The main tasks of conducting an inventory in government agencies are based on a scientific and methodological point of view. The necessity of conducting an inventory in government agencies in accordance with current regulatory documents and its importance in ensuring an internal control system is substantiated.

Keywords: accounting, act, government agency, internal control, financial result, accounting policy, report.

Кириш. Маълумки, мамлакатимизнинг барча ҳудудларида фаолият юритаётган давлат муассасалари давлат дастурига мувофиқ таъмирланиб, илғор ахборот технологиялари ва асбоб-ускуналари билан жиҳозланмоқда. Натижада аҳолига сифатли ва арзон хизмат кўрсатиш йўлга қўйилмоқда. Бу мамлакатимиз аҳолисига қулайлик яратиш, уларни ижтимоий жиҳатдан қўллаш билан биргаликда, ушбу давлат муассасалари раҳбарларига масъулият ҳам юклайди. Чунки, бюджет маблағларидан мақсадли ва самарали фойдаланиш зарур. Муассасалар балансидаги ҳар бир товар – моддий бойликларининг бут сақланиши, ўз вақтида ҳисобот шаклларида акс эттириши учун жавобгар шахслар амалдаги норматив – ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқ раҳбар ва бош ҳисобчи ҳисобланади.

Давлат бюджетидан маблағ билан таъминланадиган давлат муассасалари йиллик молиявий ҳисоботларини тузишдан олдин, ҳисобот маълумотларининг ишончилигини таъминлаш мақсадида инвентаризация ўтказиши муҳим аҳамиятга эга.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Тадқиқот мавзуси доирасида мамлакатимиз ва хорижлик иқтисодчи олимларнинг илмий ишлари ўрганилди. Хорижлик иқтисодчи олимлар И.Воробьева, А. Спесивцева ва Г.Барышевларнинг тадқиқотларида бюджет, ғазна ва бюджетдан молиялаштирилувчи муассасалар учун бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиб – қоидалари кўрсатилган. Ушбу давлат муассасаларида бухгалтерия ҳисобини



ташкил этиш, бухгалтерия ҳисобининг асосий қоидалари ва тамойиллари ҳамда ҳисоб сиёсатини шакллантиришнинг ҳуқуқий асослари батафсил ёритиб берилган [Воробьева И.П., Спесивцева А.Л., Барышева Г.А., 2012].

Давлат секторида бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш асослари С.Солодова ва А.Глуценколарнинг илмий тадқиқотларида батафсил ёритилган. Давлат секторида бухгалтерия ҳисобини норматив – ҳуқуқий тартибга солишда ҳар бир қонун ва кодексларнинг мазмуни ва аҳамияти, уларнинг қўлланилиши ва бир – бирига боғлиқликлари услубий жиҳатдан асосланган [Солодова С.В., Глуценко А.В., 2022].

О.Качкова, Т.Кришталева ва М.Овсийчукларнинг тадқиқот ишларида бюджет муассасаларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш масалалари асосий ўринни эгаллайди. Бунда бюджет муассасаларида бухгалтерия ҳисобининг асосий қоидалари, ички назорат тизими ва ҳисоб сиёсатини шакллантиришнинг ташкилий, услубий ҳамда техник жиҳатлари батафсил ёритиб берилган [Качкова О.Е., Кришталева Т.И., Овсийчук М.Ф., 2022].

Мамлакатмиз иқтисодчи олимларидан М.Остонақулов, С.Меҳмонов, А.Туйчиев, А.Остонуқулов, К.Ибрагимов ва А.Турсуновлар бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил қилишнинг назарий, услубий ва ҳуқуқий жиҳатлари бўйича тадқиқотлар олиб боғанлар.

М.Остонақуловнинг тадқиқотлари бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил қилиш масалаларига бағишланган бўлиб, ташкилотларда бухгалтерия ҳисобини ташкил этишнинг назарий, услубий ва ҳуқуқий жиҳатлари ёритиб берилган. Бюджет ташкилотларида ҳисоб ишларининг юритилиши, инвентаризациянинг ўтказилиши ва ҳисоботларнинг шакллантирилишининг услубий томонлари ҳам кўрсатиб берилган [Остонақулов М., 2009].

С.Меҳмонов ва А.Кулибоевларнинг тадқиқот ишларида бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш, унинг назарий – услубий асослари ўрганилган. Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этишнинг мақсади, вазифалари, алоҳида хусусиятлари, бухгалтерия счётларининг таснифланиши ва молиявий ҳисоботларни тузишнинг норматив – меъёрий ҳужжатларга асосланиши ёритиб берилган [Меҳмонов С., Кулибоев А. 2012].

А.Туйчиев, А.Остонуқулов, К.Ибрагимов ва А.Турсуновлар томонидан олиб борилган тадқиқотларда бюджет ҳисоби ва бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкил этишнинг долзарб масалалари, ҳисобнинг



ташкилий ва услубий асослари ёритилган. Ҳисоб объектлари бўйича уларнинг аналитик ва синтетик ҳисобининг амалий жиҳатлари кўрсатиб берилган [Туйчиев А., Остонокулов А., Ибрагимов К., Турсунов А., 2018].

Юқоридаги хорижий ва мамлакатимиз иқтисодчи олимларининг тадқиқотларини ўрганиб чиққанимизда, улар томонидан олиб борилган тадқиқот ишлари асосан бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини юритиш ва ташкил этишнинг назарий, услубий ҳамда ташкилий жиҳатларига бағишланган. Олимлар томонидан давлат муассасаларида бухгалтерия ҳисобини юритишнинг ҳуқуқий асослари қисман ёритилган бўлса–да, тўлиқ тадқиқ қилинмаган. Шу боисдан бизнинг фикримизча, давлат муассасаларида бухгалтерия ҳисобини норматив – ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш, шу асосда ҳисоб сиёсатини ишлаб чиқиш ва ички назорат тизимини ташкил этиш бюджет маблағларидан мақсадли ҳамда самарали фойдаланишда муҳим аҳамиятга эга.

Тадқиқот методологияси. Давлат муассасаларида инвентаризация ўтказиш ва уни ҳужжатлаштиришнинг ўзига хос жиҳатлари ва хусусиятларини инобатга олган ҳолда тизимли таҳлил, анализ, синтез, таққослаш ва бошқа шу каби бир қанча тадқиқот усулларида фойдаланилган.

Натижа ва муҳокамалар. Бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот маълумотларининг тўғрилиги ҳамда ишончилиги активлар ва мажбуриятларни мажбурий тарзда инвентаризациядан ўтказиш орқали тасдиқланади. Инвентаризация объектлари, уни ўтказиш тартиби ва муддатлари инвентаризация бўйича бухгалтерия ҳисоби стандартида белгиланади [1].

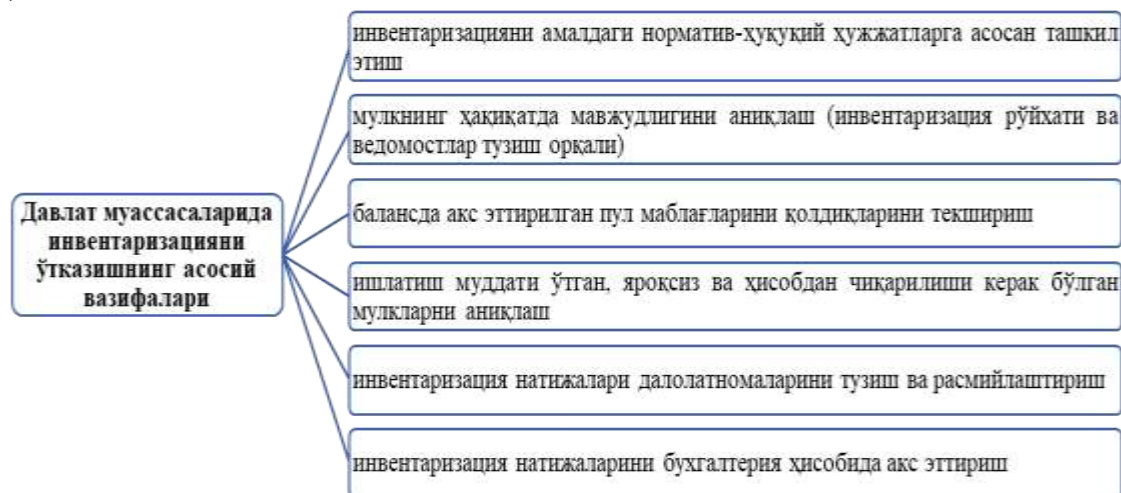
Агар бухгалтерия балансининг барча моддалари тўлиқ инвентаризация қилинмаган ҳамда бундай инвентаризация натижалари молиявий ҳисоботга киритилмаган бўлса, молиявий ҳисоботдаги маълумотлар ҳақиқий ҳисобланмайди. Давлат муассасаларида инвентаризацияни ҳар бир бухгалтерия объектлари бўйича ўтказиш тартиби ва унинг қоидалари 19-сонли “Инвентаризацияни ташкил этиш ва ўтказиш” номли Бухгалтерия ҳисобининг миллий стандарти (БҲМС) (Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 1999 йил 2 ноябрда 833-сон билан давлат рўйхатидан ўтказилган) билан тартибга солинади.

Инвентаризацияни ўтказишдан мақсад муассаса балансида акс эттирилган барча активлар ва мажбуриятларни ҳисобда тўғри акс эттирилганлигини



текшириш, ҳисоб маълумотлари билан солиштириш ҳамда ҳақиқатда мавжудлигини аниқлашдир.

Ушбу мақсадга эришиш учун қуйидаги вазифалар амалга оширилади (1-расм).



1-расм. Давлат муассасаларида инвентаризацияни ўтказишнинг асосий вазифалари¹

Албатта, юқоридаги вазифаларни бажаришдан олдин инвентаризация комиссиясига муассаса бухгалтерия ходимлари томонидан бухгалтерия ҳисобининг барча маълумотлари тўлиқ қоғоз вариантда тақдим этилади [6].

Давлат муассасаларида амалдаги норматив – ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқ инвентаризация қуйидаги ҳолларда ўтказилади:

- мол-мулк ижарага берилганда, сотиб олинганда, сотилганда, шунингдек, давлат муассасаси ўзгартирилган (давлат тасарруфидан чиқарилган) чоғда қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда;

- йиллик молиявий ҳисоботни тузиш олдида, бундан инвентаризацияси ҳисобот йилининг 1 октябридан кейин ўтказилган мол-мулк мустасно.

Давлат муассасаларининг ҳисоб сиёсатида ҳам инвентаризация ўтказишнинг тартиби ва муддатлари аниқ кўрсатилиши зарур деб ҳисоблаймиз ва қуйидаги “Давлат муассасаларида инвентаризация ўтказиш графиги” ни таклиф қиламиз (1-жадвал).

Давлат муассасаларининг ҳисобот йилидаги инвентаризациялар сони, уларни ўтказиш санаси, активлар ва мажбуриятлар рўйхати муассаса раҳбари томонидан тасдиқланган ҳисоб сиёсатида кўрсатилиши керак [3]. Ҳисоб

¹Муаллиф томонидан тузилган



сиёсатида инвентаризация билан боғлиқ барча жараёнлар тўлиқ камраб олинади.

1-жадвал

Давлат муассасаларида инвентаризация ўтказиш графиги²

№	Инвентаризация объектлари	Инвентаризацияни ўтказиш вақти	Инвентаризация ўтказиш даври
1	Асосий воситалар ва номоддий активлар	Йиллик молиявий ҳисоботни туздан олдин	Йилда бир маротаба
2	Пул маблағлари, пул ҳужжатлари, қийматликлари ва қатъий ҳисобдаги бланклар	Ҳар ойнинг охириги беш кунда	Ҳар ойда бир маротаба
3	Ёнилғи-мойлаш материаллари; дори-дармонлар ва ярани боғлаш воситалари; озиқ-овқат маҳсулотлари	Ҳар чорак охириги ойининг 25-30-саналарида	Ҳар чоракда бир маротаба
4	Бошқа товар-моддий захиралари	Ҳар йили июнь ва декабрь ойлари	Йилда икки маротаба
5	Моддий жавобгар шахслар алмашганда	Буйруқда кўрсатилган муддатда	Йил давомида
6	Дебиторлик ва кредиторлик қарзлар	Ҳар чорак охириги ойининг 25-30-саналарида	Ҳар чоракда бир маротаба
7	Барча товар моддий қийматликлари бўйича тасодифий инвентаризация ўтказиш	Буйруқда кўрсатилган муддатда	Зарурият юзасидан муассаса раҳбари буйруғига асосан

Инвентаризацияни ўтказиш учун муассаса раҳбарининг буйруғи билан доимий ишлайдиган қуйидаги таркибдаги инвентаризация комиссияси тузилади:

- тиббиёт муассасасининг раҳбари ёки унинг ўринбосари (**комиссия раиси**);

- бухгалтерия ҳисоби хизматининг раҳбари (**бош бухгалтер**);

- бош ҳамшира;

- иқтисодчи;

- хўжалик ишлари бўйича масъул ходим;

- ходимлар билан ишлаш бўлими ходими (**ходимлар бўлими бошлиғи**);

- муассаса бўлимларининг мудирлари (**бўлимлар кесимида**);

²Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.



- техник ходим (электрик; сантехник);
- кассир (касса операцияларини бажариш вазифаси юклатилган шахс);
- омбор мудир.

Давлат муассасаларида инвентаризацияни ўтказишда комиссиянинг ҳаттоки бир нафар аъзоси йўқ бўлса, бу ҳол инвентаризация натижаларини ҳақиқий эмас, деб топиш учун асос бўлиб хизмат қилади [4].

Инвентарлаш натижалари 19-сон БҲМС «Инвентаризацияни ташкил этиш ва ўтказиш» билан белгиланган тартибда расмийлаштирилади. Аниқланган ва ҳисобланган активлар ва мажбуриятлар ҳақидаги маълумотлар инвентаризация рўйхатлари ва далолатномаларига киритилади. Масалан, асосий воситалар бўйича маълумотлар 19-сон БҲМСга 6-иловага кўра объектнинг асосий вазифасига мувофиқ номлари бўйича инвентаризация рўйхатида, товар-моддий бойликлар бўйича – 8–11-иловаларга мувофиқ рўйхатлар ва далолатномаларда қайд этилади. Бунда фойдаланишга яроқсиз ва тиклаб бўлмайдиган активлар алоҳида рўйхатга киритилиб, унда уларни сотиб олиш, фойдаланишга топшириш вақти ва ушбу объектларни яроқсиз ҳолга келтирган сабаблар (шикастланиш, тўлиқ эскириш ва ҳоказолар) кўрсатилади.

Рўйхатлар камида 2 нусхада тузилади ва инвентаризация комиссиясининг барча аъзолари томонидан имзоланади. Моддий жавобгар шахслар рўйхатда қайд этилган барча бойликлар уларнинг гувоҳлигида текширилгани, улар томонидан масъул сақлашга қабул қилингани ва комиссияга нисбатан ҳеч қандай даъволари йўқлиги ҳақида тилхат берадилар. Инвентаризация яқунлангандан кейин рўйхатлар активлар ва мажбуриятларнинг амалдаги қолдиқларини ҳисоб маълумотларига кўра уларнинг қолдиқлари билан солиштириш учун бухгалтерияга берилади. Давлат муассасасининг бухгалтерияси инвентаризация рўйхатларидаги барча ёзувларнинг тўғрилигини синчиклаб текширади [5]. Нархлар, таксировка, ҳисоблашдаги ва ҳ.к. хатолар комиссиянинг барча аъзолари имзоси остида тузатилади.

Инвентаризация натижаларига кўра бухгалтерия солиштириш қайдномаларини тузади. Уларда инвентаризация рўйхатларидаги маълумотлар бухгалтерия ҳисобидаги тегишли маълумотлар билан солиштирилади. Шу ернинг ўзида инвентаризация натижалари – ортиқча ва камомадлар чиқарилади. Барча маълумотлар натура ва пул ўлчовида, ҳисобда қабул қилинган классификацияда кўрсатилади. Солиштириш қайдномаларига фақат ҳисобдаги маълумотлардан фарқлари аниқланган бойликлар бўйича маълумотлар қайд этилади. Фарқлар ҳам инвентаризацияда аниқланган



натижалар қайдномаларига киритилади. Инвентаризация комиссияси активлар ва мажбуриятлар камомати ва ортиқчаси сабабларини белгилайди, айбдор ва масъул шахсларни аниқлайди, улар комиссияга фарқ сабаблари ҳақида ёзма тушунтириш берадилар. Комиссия хулосалари, таклифлари ва қарорлари корхона раҳбари тасдиқлайдиган баённома билан расмийлаштирилади. Йиллик инвентаризация натижалари йиллик молиявий ҳисоботда акс эттирилади. Инвентаризация вақтида аниқланган активлар ва мажбуриятлар ҳақиқатда мавжудлиги билан бухгалтерия ҳисоби маълумотлари ўртасидаги тафовут “Инвентаризация жараёнида аниқланган мол-мулк камомати ва ортиқчасининг бухгалтерия ҳисоби тартиби тўғрисида”ги низомга (Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2004 йил 6 апрелда 1334-сон билан давлат рўйхатидан ўтказилган) мувофиқ акс эттирилади.

Хулоса. Инвентаризацияни ўтказиш ва унинг натижаларини расмийлаштиришда бизнинг фикримизча қуйидагиларга эътибор бериш лозим:

- инвентаризация ўтказиш жараёнида муассасанинг ҳар бир моддий жавобгар шахсига бириктирилган товар –моддий бойликларининг рўйхатининг мавжудлиги ва уларнинг тўғрилигига;

- инвентаризация натижалари тўғрисидаги далолатномаларни моддий жавобгар шахслар билан биргаликда расмийлаштирилишига;

- инвентаризация натижасида аниқланган активлар ва мажбуриятларнинг камомат ва ортиқча чиққан суммаларини бухгалтерия ўтказмаларида тўғри акс эттирилишига.

Чунки, инвентаризациянинг давлат муассасаларида ўз вақтида, тўғри ўтказилиши ҳамда ҳужжатлаштириши, уларнинг молиявий натижаларига бевосита таъсир қилади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 13 апрелдаги «Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида»ги ЎРҚ-404-сон Қонуни

2. Остонақулов М. Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби. Ўқув қўлланма. – Т.: “Iqtisod – Moliya”, 2009. – 428 б.

3. Kuliboyev A.Sh. Methodological issues of formation of accounting policy in medical institutions // International scientific journal of finance and accounting. №4, August, 2017 <https://www.interfinance.uz/en/arxiv/231-ikki-4hh-2>.



4. Кулибоев А. Ш. Бюджет назоратининг назарий–услугий асослари //World scientific research journal. – 2023. – Т. 16. – №. 1. – С. 31-37.
5. Kuliboyev Azamat, & Urushova Nilufar. (2023). Byudjet nazoratining meyoriy-huquqiy asoslari va ularni rivojlantirish istiqbollari. UNIVERSAL JOURNAL OF TECHNOLOGY AND INNOVATION, 1(7), 189–197. Retrieved from <https://humoscience.com/index.php/ti/article/view/2268>.
6. Shonazarovich K. A. Regulatory and legal regulation of accounting in budgetary institutions //EPRA International Journal of Economics, Business and Management Studies (EBMS). – 2023. – Т. 10. – №. 6. – С. 82-86.
7. Меҳмонов С.У., Кулибоев А.Ш. Бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари жамғармалари ҳисоби. Ўқув қўлланма, «Иқтисод-молия» 2018. 186 б.
8. Остонақулов, А.А. Бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисоби ва ҳисоботи методологиясини такомиллаштириш. Монография. – Т.: VNESHINVESTPROM нашриёти, 2021. – 208 б.
9. Ostonokulov, Azamat. "Improvement of methodology for accounting of extra-budgetary resources of public educational and medical institutions. E3S Web Conf. Volume 296, 2021." 1st International Conference on Environmental Sustainability Management and Green Technologies (ESMGT 2021). <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202129606029>.
10. Tuychiyev A.J., Ostonokulov A.A., Ibragimov K.Sh., Tursunov A.S. Byudjet tashkilotlarida byudjet hisobi. Darslik – Т.: “Iqtisod – Moliya”, 2018. –329 б.
12. Воробьева И.П., Спесивцева А.Л., Барышева Г.А. Бухгалтерский учет в бюджетных учреждениях. Учебное пособие. – Томск.: Изд-во ТПУ, 2012. – 252 с.
13. Солодова С.В., Глущенко А.В. Бухгалтерский учет в бюджетных организациях. Учебник. – Москва.: Издательство Юрайт, 2022. — 322 с.
14. Качкова О.Е., Кришталева Т.И., Овсяйчук М.Ф. Бухгалтерский учет в бюджетных учреждениях. Учебник. – Москва.: КНОРУС, 2022. — 376 с.



STATE BUDGET AND PROBLEMS OF DIGITALIZATION OF FINANCIAL CONTROL ISSUES IN A MARKET ECONOMY

Turayev Alijon Akmal o'g'li

Senior Lecturer at the Department of Investment and Innovation

Samarkand Institute of Economics and Service

Ashurova Mohiniso Tokhirovna

Student of the Faculty of Economics

Samarkand Institute of Economics and Service

Abstract: Our article is devoted to the analysis of the relationship between the state budget and the problems of digitalization in the field of financial control in a market economy. In the context of modern transformations caused by the digital revolution, special attention is paid to the problems faced by government agencies in ensuring effective financial control in a dynamic market environment. At the same time, we consider issues of budget planning, monitoring and auditing in the context of digital innovation.

Key words: state budget, digitalization, financial control, market economy, budget planning, transparency, cybersecurity, audit, efficiency of government spending.

Аннотация: Наша статья посвящена анализу взаимосвязи между государственным бюджетом и проблемами цифровизации в области финансового контроля в условиях рыночной экономики. В контексте современных трансформаций, вызванных цифровой революцией, особое внимание уделяется проблемам, с которыми сталкиваются государственные органы в обеспечении эффективного финансового контроля в условиях динамичной рыночной среды. При этом рассматриваем вопросы бюджетного планирования, мониторинга и аудита в контексте цифровых инноваций.

Ключевые слова: государственный бюджет, цифровизация, финансовый контроль, рыночная экономика, бюджетное планирование, транспарентность, кибербезопасность, аудит, эффективность государственных расходов.

Introduction. With the rapid development of digital technologies, government budgets and financial control systems in a market economy are faced with challenges that require innovative solutions. Digitalization has a profound impact on the processes of formation, management and control of public finances, placing new demands on them for efficiency, transparency and cybersecurity.



In this context, this article aims to study the relationship between the state budget and the problems of digitalization in the field of financial control in a market economy. Financial control, which plays a key role in ensuring the efficient allocation of resources and preventing corruption, faces the need to adapt to new digital realities.

The purpose of our research is to analyze how digital technologies affect the state budget and financial control mechanisms in a market economy. We will look at the challenges that government agencies face when introducing digital innovations, and also identify opportunities to improve the efficiency of financial management through the use of modern technological solutions.

The research will examine aspects such as budget planning in the context of digital transformation, cybersecurity issues in the field of public finance, as well as an analysis of the transparency and efficiency of public spending in the new digital context.

The results of our research can become the basis for developing strategies for updating financial systems and public budget management processes in a market economy, ensuring the sustainable development of public finances in the era of digital challenges.

Main part. Digital transformation is having a significant impact on budget planning processes. New methods and tools are considered, such as algorithmic budgeting and the use of artificial intelligence to forecast government budget revenues and expenditures. The advantages and challenges associated with the introduction of digital methods into budget processes are analyzed.

One of the key aspects of digitalization in the field of the state budget is the issue of ensuring cybersecurity. It explores what threats may arise due to the digitalization of financial processes, and proposes strategies to protect government financial data from cyber attacks.

Digitalization provides opportunities to increase the transparency of financial transactions. Tools for digital reporting, electronic monitoring of expenses and online publication of budget data are considered. The advantages and limitations of using digital tools to ensure openness of public finances are analyzed.

In the digital economy, it is important to evaluate and improve the efficiency of government spending. Innovative methods for monitoring and evaluating the effectiveness of government programs are considered, including the use of digital indicators and analytical tools.



Government authorities are faced with the need to adapt the financial control system to the constantly changing market environment. The challenges arising from the introduction of digital technologies are discussed and solutions are proposed to ensure effective monitoring and control of the use of government resources.

The influence of innovations on state budget management is studied. Successful cases of introducing new technologies, such as blockchain and smart contracts, to optimize financial processes and improve control over the fulfillment of budget obligations are analyzed.

While researching the topic, we identified the following problems and expressed our scientific proposals to them, which include:

1. Cyber security lack in financial transactions:

Problem: The increase in cyber attacks on government financial systems undermines the security of financial transactions, including budget transactions.

Scientific Solution: Development and implementation of high-tech cyber defense systems, use of blockchain technologies to ensure transparency and data integrity.

2. Lack of transparency in the use of budget funds:

Problem: Lack of openness and public understanding of how public funds are used.

Scientific Solution: Development of digital platforms for open access to budget information, introduction of electronic voting mechanisms and citizen participation in the budgeting process.

3. Ineffective use of digital tools in budget planning:

Problem: The inability of many states to use digital tools to optimize budget planning and forecasting.

Scientific Solution: Conducting training programs for civil servants on the use of modern technologies in budgetary processes.

4. Low efficiency of financial control mechanisms:

Problem: Traditional financial control methods may not be effective in a rapidly changing market economy.

Scientific Solution: Research and implementation of innovative approaches to financial control, including big data analytics and process automation.

5. Lack of unification and standardization in digital processes:

Problem: The lack of a common standard in digital budgeting and control processes can create difficulties in comparing and analyzing data.



Scientific Solution: Development of international standards for digital processes in the state budget, in order to ensure the unity and comparability of data.

6. Limited access to digital tools in certain regions:

Challenge: Uneven distribution of access to digital technologies across different regions can pose challenges to achieving comprehensive digitalization.

Scientific Solution: Development and implementation of programs to support digitalization in remote and underdeveloped regions, including infrastructure expansion

Conclusions and offers. Digital transformation in the field of state budget and financial control is becoming an integral part of modern reality. Without adapting to digital technologies, public finances face efficiency and security risks.

Successful digitalization requires prioritizing cybersecurity issues. Government systems must be strengthened to prevent potential threats and ensure the safety of financial transactions.

Transparency in the use of budget funds and openness of financial transactions are becoming key to ensuring public confidence in public finances. Digital tools provide unique opportunities to improve this transparency.

Training government officials and providing them with support in mastering digital technologies is becoming an important factor in successful digitalization. Training programs and exchange of experience can contribute to the successful implementation of digital projects.

Offers:

1. Creation of national digital strategies: States must develop and implement national strategies for digital transformation in finance. These strategies should include measures to strengthen cybersecurity, develop digital platforms for budgeting and control, and training programs.

2. Stimulating innovation in the sphere of financial control: Encouragement and support of innovative projects in the field of financial control. Governments can create special funds and incentives for companies offering technological solutions to improve control over public finances.

3. Implementation of blockchain technologies: Using blockchain technologies to ensure transparency and immutability of data in public finance. This could include creating blockchain ledgers for budget transactions and making them available to the public.



4. Global cooperation in cyber security: Nations can collaborate more actively on cybersecurity by sharing information about new threats and jointly developing security standards for public finances.

5. Development of educational initiatives: Development of training and retraining programs for civil servants in the field of digital technologies. The opportunity to acquire new knowledge and skills should be available to all public finance workers.

REFERENCES:

1. Андерсон, Дж. (2018). "Цифровая трансформация государственных финансов: вызовы и возможности". Журнал Цифровой Экономики, 23(2), 145-162.
2. Блейк, М., & Смит, Р. (2019). "Кибербезопасность в государственных финансах: анализ рисков и стратегии защиты". Финансовый Менеджмент, 41(4), 87-104.
3. Говоров, И. (2020). "Прозрачность и открытость в государственном бюджетировании: опыт стран Европейского союза". Публичная Администрация, 15(3), 321-340.
4. Джонсон, К., & Смит, А. (2017). "Инновации в финансовом контроле: переосмысление роли цифровых технологий". Журнал Инноваций в Государственном Управлении, 12(1), 56-72.
5. Ким, С., & Парк, Л. (2018). "Блокчейн в государственном бюджетировании: перспективы и проблемы". Журнал Электронного Управления, 29(4), 421-438.
6. Миллер, Дж., & Уилсон, Р. (2019). "Обеспечение кибербезопасности в государственных финансах: стратегии и технологии". Журнал Информационной Безопасности, 34(2), 189-206.
7. Новак, Л., & Гарсия, М. (2016). "Роль образования в цифровизации государственных финансов". Образование и Развитие, 18(3), 275-290.
8. Рейнольдс, Д., & Харрис, С. (2020). "Цифровые инновации в финансовом контроле: переход от традиционных методов". Журнал Финансовых Технологий, 25(1), 112-128.
9. Смит, Е., & Джонс, П. (2018). "Эффективность цифровых технологий в государственных финансах: опыт стран Азии". Азиатский Журнал Экономического Исследования, 42(4), 567-584.
10. Тейлор, Г., & Холл, Л. (2017). "Инновации в государственном бюджетировании: перспективы применения цифровых методов". Журнал Государственного Управления, 22(2), 201-218.

**ALISHER NAVOIYNING “MAJOLIS UN-NAFOIS” ASARINI O‘RGANISH**

Utayeva Dilobar Utkir qizi

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

Filologiya fakulteti 1-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: S.Sh.Pardayev

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiyning "Majolis un-nafois" tazkirasini haqida ma'lumot beriladi. Navoiyning zamondosh shoir va olimlari haqida, Amir Temur va Temuriylar haqida, Husayn Boyqaro haqida ma'lumotlar keltirilgan. Boshqa olimlarning tazkira haqidagi qarashlari ham aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: tazkira, "Majolis un-nafois", Alisher Navoiy, olim

Buyuk shoir, mutafakkir, qadimgi turkiy tilning asoschisi bo'lgan Alisher Navoiy 1441-yil 9-fevralda Hirot shahrida tug'ilgan. Alisher Navoiyning ijod va she'riyatdagi birinchi ustozlari tog'alari Mirsayid Kobuliy va Muhammadali G'aribiyilar hisoblanadi. Navoiy ular haqida "Majolis un-nafois" tazkirasida shunday yozadi: Kobuliy haqida "Yaxshi ta'bi bor erdi, turkchada mayli ko'proq erdi" deydi. G'aribiy haqida esa "Xush muxovara (xushsuhbat) va xushxulq va dardmand yigit erdi. Ko'proq sozlarni yaxshi chalar erdi. Musiqqa ilmidin ham xabardor erdi" deb to'xtalib o'tgan. Navoiyning "Majolis un-nafois" asari tazkira bo'lib, unda XV asrda Xuroson va Movarounnahrda yashagan adiblardan 459 tasi haqida so'z ketadi. "Majolis un-nafois" ("Nafis majlislar") 1491-yilda birinchi tahriri vujudga kelgan. 1498-yilda esa asar muallif tomonidan qayta to'ldirilgan. Mazur tazkirada Husayn Boyqaro tavalludidan, ya'ni 1438-yildan boshlab asar yozilgan vaqtgacha yashab, ijod qilgan adiblar haqida ma'lumotlar keltirgan. "Majolis un-nafois" 8 majlisdan iborat bo'lib, muqaddima, majlislar va xotimadan tashkil topgan.

Tazkira tuzilishiga ko'ra sakkiz majlis uchga bo'lib tasnif qilinadi:

1. I-II majlislar. Bunda nomlari keltirilgan shoirlar bilan Navoiyning uchrashgan-uchrashmaganligi asos qilib olingan.

2. IV-VI majlislar. Bu qismlar she'riyatga bag'ishlangan. Shoirlar, fozillar va Xurosondan tashqari hududlarda yashovchi donishmandlar haqida gap ketadi.

3. VII-VIII majlislar. Yettinchi majlis she'r va musiqaga oshno bo'lgan Amir Temur va Temuriylar haqida. Sakkizinchi majlis esa birgina Husayn Boyqaroga bag'ishlangan.



Temuriy shahzodalarning ko'pchiligi san'at va adabiyotga qiziqqan. Alisher Navoiy Shohruh Mirzoning o'g'li Boysung'ur haqida "Majolis un-nafois" asarida shunday yozadi: "Boysung'ur Mirzo xushta'b va saxiy, yosh, hunarparvar podshoh edi. Xattot va naqqosh va sozanda go'yandadin buncha benazir kishikim, aning tarbiyatidin orag'a kirdi, ma'lum emaskim, hech podshoh zamonida paydo bo'lmish bo'lg'ay. Ulcha imkoni bor, olamki xushxulq bila o'tkardi." [1: 166]

Alisher Navoiy turkiy tilda birinchilardan bo'lib "Xamsa" asarini yozdi. "Xamsa" yozishga ko'plab shoirlar harakat qilishgan, lekin bunga erisholmagan. Navoiy tazkirasida shunday shoirlar nomlariga ham to'xtalib o'tgan. Bulardan biri Mavlono Kotibiydir. "Majolis un-nafois" asarida shunday deyilgan: "Oxiri umrida "Xamsa" ga tatabbu bunyod qildi va anda da'volar zohir qilibdur. Go'yo bu sababdin itmomig'a tavfiq topmadi." [1: 15] Bundan ko'rinadiki Mavlono Kotibiy "Xamsa" yaratishga harakat qilgan, lekin uni oxiriga yetkaza olmagan. Navoiygacha yozilgan Xamsalar fos tilida edi. Uning qanchalar qalami o'tkir ijodkor ekanligini turkiy tildagi ilk "Xamsa" muallifi ekanligidan ham bilsak bo'ladi. Alisher Navoiy o'ziga ustoz deb bilgan ulug' mutafakkir Mavlono Lutfiy haqida tazkirada shoirning 99 yil umr ko'rgani, hayotining so'nggida forsiyda "Oftob" radifli g'azalini yozgani va zamon shoirlari unga tatabbu bitganligi hamda Hirot chekkasidagi Dehikanor degan joyda darn etilganligi haqida qimmatli ma'lumotlar keltirilgan.[1:60-61 b]

XV asrda yashab ijod qilgan shoir, adabiyotshunos Faxri Hirotiy Alisher Navoiyning "Majolis un-nafois" asarini "Latoyignoma" nomi bilan forschaga tarjima qiladi. Faxri Hirotiy asarga bir nechta bob ilova qilib "Majolis un-nafois" ga kiritilmagan 189 shoir haqida ma'lumot beradi. Tazkirachilikda Navoiy ijodini davom ettirgan. [2]

She'riyat mulkinging sultoni bo'lgan Alisher Navoiy butun umrini, ijodini xalq tinchligiga, baxtli va osoyishta kunlar uchun sarfladi. Har bir asarida ilm-fanga muhabbat, adolat yaqqol sezilib turardi. Bu haqida shoir shunday deydi: "Umidim uldurki va xayoling'a andoq kelurki, so'zkm martabasi avjdan quyi enmagay va bu yozgan asarlarimning tantanasi allows darajadan o'zga yerni yoqtirmag'ay" degan edi.[3:349]

Chindan ham shoir asarlari hali hanuz yuqori darajadagi mukammal asarlar hisoblanadi. Alisher Navoiyning boy ijodiy merosi ichida bu tazkira alohida ahamiyatga ega. Asar yozilishidan maqsadni Navoiy asar muqaddimasida shumday izohlaydi: " bu xujasta zamon va farxunda davron shuaro va xushta'blarikim sulton Sohibqiron (Husayn Boyqaro) yumni davlatidin va natijai tarbiyatidin she'ring ko'prak uslubida, bataxisis g'azal tavrada barchadin dilosoroq va nishot afzoroqdur,



tarkibi salosat va latofatin burung'ilarga yetkuradurlar va ma'ni nazokat va g'arobatidin ulcha sharti bor, bajo kelturadurlar, otlari ul jamoat zumrasida bo'lmoqdin mahrum va so'zlari ul tartib va qoidada noma'lum uchun shikasta xotirg'a va sinuq ko'ngulg'a andoq keldikim, bir necha varaq bitilgay va bu asr shuarosi bila bu davr zufarosi otin anda sabt etilgay, to bu niyozmandlar ham burung'i shuaro akobiri zaylida mazkur bo'lg'aylar va bu payravlar ham ul rahbarlar xaylig'a qo'shulg'aylar." [4: 13-tom]

Alisher Navoiy "Majolis un-nafois" tazkirasida ko'plab o'sha davr adiblari haqida ma'lumotlar keltiradi. Asarni to'liq tamomlab, mukammal holda Husayn Boyqaroga taqdim etadi. Navoiy tazkirada shoirlarga tavsif berar ekan ularning xarakterlari, axloqiy olami, bilimi, ma'naviy dunyosi bilan bir qatorda ularning nuqsonlari, kamchiliklari haqida ham yozadi. Jumladan, Sayfiy, Hofizi Sa'd kabi shoirlarni ichlikikka mukkasidan ketgan deya, Sayid Qurazo, Abu Nasr, Shohquli, Uyg'ur kabilarni fitnachi, bezori deya ta'riflaydi. Mazkur tazkirada Navoiy badiiy ijodning asosiy mohiyatini ochib beruvchi shakl va mazmun masalalariga ham to'xtalib o'tadi. Mazmunsiz shaklga va shaklsiz mazmunga erishib bo'lmaydi. Navoiy asarda shaklga e'tibor bermaslikni qoralaydi. Asarda g'oya va shakl bir bo'lsagina asar qiymati oshadi. Navoiy tazkirada bir qancha shoirlarning she'rlari mantiqsizligi, ma'nosizligini tanqid qiladi. U Qobiliy degan shoir haqida she'rlarining "hech mazasi yo'qtur" deb yozadi va fikrining isboti sifatida bir necha misralardan namunalar keltiradi. Navoiy she'riyat qoidalariga amal qilinmay yozilgan ko'plab asarlarni tanqid ostiga oladi.

Bundan tashqari Navoiy tazkirada turkiygo'y shoirlar haqida ham keng ma'lumotlar berib o'tadi. Ammo turkiygo'y shoirlar kamchilik bo'lib, 459 ijodkordan 39 tasi turkiy tilda ijod qiluvchilardir. Ular orasida zullisonaynlari ham bo'lgan. 12 ijodkor esa shoh, shahzoda va mavqeyi baland shaxslar edi. Navoiygacha yozilgan tazkiralar fors-tojik tilida yaratilgan. "Majolis un-nafois" turkiy tildagi badiiy asar qoidalariga to'la javob beradigan mukammal asardir.

Ulug' shoir va mutafakkir Alisher Navoiyning boy va ko'pyoqlama ijodiyotida "Majolis un-nafois" alohida ahamiyatga egadir. Bu asar o'z tipi e'tibori bilan sharqda namunalari oz bo'lmagan "Tazkirat ush-shuarolar" jumlasiga kiradi. Bu kabi tazkiralarda, odatda, ma'lum davrda yashagan shoirlarning qisqacha tarjimayi hollari yoki hayotlarida muhim sanalgan ba'zi faktlar va voqealar ham ularning ijodiyotlaridan bir-ikki qit'a namuna tariqasida ko'rsatilib o'tiladi. Hozirgi ma'noda adabiyot tarixi va adabiy tanqidchilik mavjud bo'lmagan zamonlarda tazkira mualliflari bh kamchilikni juda ibtidoiy-sodda shaklda bo'lsa ham to'ldirishga



tirishganlar. Arab va eron tillarida tazkirakar Navoiyga qadar mavjud bo‘lib kelgan bo‘lsa ham, lekin Navoiyning "Majolis un-nafois"igacha o‘zbek tilida biror asarning yozilganini bilmaymiz." [5]

"Majolis un-nafois" chindan ham yuqori saviyadagj asar hisoblanib, hozirgi kumga qadar mavqeyini yo‘qotmagan.

Foydalanilgan adabiyotlarЖ

1. Alisher Navoiy "Mukammal asarlar to‘plami" 20 Tom. T. Fan. 1997
2. Vohidov "Majolis un-nafoisning tarjimalari" T-1984
3. Mallayev. "O‘zbek adabiyoti tarixi" T-1976.
4. Alisher Navoiy "Asarlar" 15 tom. Toshkent. Fan. 1997
5. Oybek "Majolis un-nafois asari haqida" Toshkent-1979



CHANG TOZALASHDA SUN'IY INTILEKT, TO'LIQ AVTOMATLANGAN GIBRID UYLARNI TOZALOVCHI ROBOT

*Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
Muhandislik texnologiyalari fakulteti "Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi"
4-bosqich talabasi Merganova U.I dotsent Karabaeva Z.T*

Annotatsiya: Suniy intilekt robot mustaqil ravishda xonani skanerlaydi, xarita tuzadi, to'siqlarni hisoblab chiqadi va optimal traektoriyani tuzadi, buni deyarli bir zumda bir necha soniyalarda bajaruvchi modellar mavjud, ammo siz uyingizni yangi tamirlagan yo mebellagan bo'lsangiz robot qayta dasturlashi kerak bo'ladi.

Kalit so'z: tozalashga oid joy, robot changyutkich umumiy xususiyatlari, chang idishi hajmi, chang, ish samarasi.

Texnologiya kundan-kunga yaxshilanmoqda, robotlar odamlarga muqobil sifatida joriy etilmoqda. Bu davrda jamiyatning barcha qismlari, xoh koinotni o'rganish, xoh tibbiyot, xoh avtomobillar bo'lsin, bir xil tarzda o'sishi zarur. Xuddi shu narsa ichki sektorga ham tegishli. Hozirgi vaqtda tozalash usuli robotlarni tozalashga o'tmoqda. Ushbu to'liq avtomatlashtirilgan gibrid uy tozalash robotining dizayni va rivojlanishini taqdim etadi. U hech qanday odam yordamisiz tozalash va changyutgichni tozalash kabi vazifalarni bajarishi mumkin. Robot changyutgich, odatda robot changyutgich deb ataladi, bu aqlli dastur tomonidan boshqariladigan avtonom robotdir. Avtonom robot changyutgich supurish va changyutgich kabi vazifalarni bir o'tishda bajaradi. DVR-1 robot changyutgichi 360 gradus aylana oladigan ikkita DC motorli g'ildirak, aylanuvchi g'ildirak, yon tomonga aylanadigan cho'tkalar, old bamper va miniatyura vakuum nasosidan iborat. Bamperdagi sensorlar to'siqlarni aniqlash haqida ikkilik ma'lumotni yaratish uchun ishlatiladi, shundan so'ng ular ba'zi nazorat algoritmlari tomonidan qayta ishlanadi. Ushbu algoritmlar yo'lni rejalashtirish va navigatsiya qilish uchun ishlatiladi. Robotning bamperi mos ravishda harakat yo'nalishini yoki yo'nalishini o'zgartirib, uning devorlar va mebellar bilan to'qnashishini oldini oladi.

- Hozirgi davrda odamlar juda band hayot kechirmoqda. Shaharlarda odamlar tartibsiz va uzoq ish soatlariga ega. Bunday vaziyatda odam doimo vaqtni tejash yo'llarini topadi. uy ishlari eng katta qo'rquvni keltirib chiqaradi. Uyni tozalash esa ro'yxatda birinchi o'rinda turadi. Savdo va turar-joy binolarida pollarni tozalash takroriy va takroriy tozalashni o'z ichiga oladi. zerikarli vazifa. Shu sababli, so'nggi



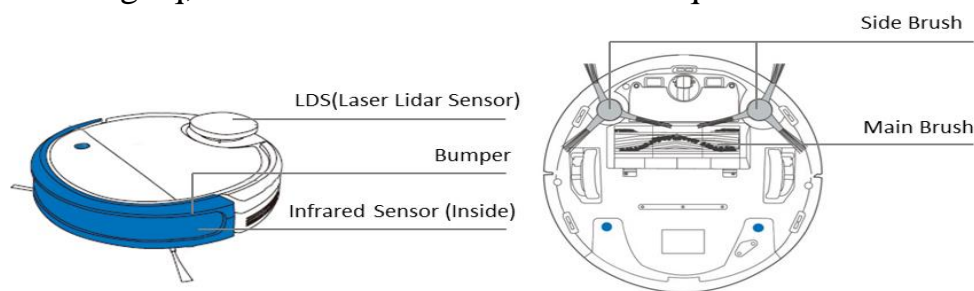
o'n yilliklarda ko'plab avtonom robotlar ishlab chiqildi. Ularning ko'pchiligi yumaloq yoki D shaklida. Har qanday tozalash muhiti uchun to'siqlar muqarrar. Ushbu to'siqlar an'anaviy tozalagichlar erisha olmaydigan bo'shliqlarni yaratadi. Bir yechim tozalagichlarni kichikroq qilishdir. Biroq, bu tozalash vaqtini sezilarli darajada kamaytiradi. Bizning changyutgichimiz o'zining shaklini to'rtburchakdan uchburchakka, so'ngra boshqa shakllarga nisbatan eng kichik eni parallelogrammga aylantira oladigan yagona robotdir. Loyihamiz taklif qilmoqchi bo'lgan yana bir maqsad - lidar emas, balki arzon ultratovush sensori yordamida ishonchli navigatsiya usulini yaratish. Ushbu tadqiqotda biz changyutgichni ikkita masofadan boshqarish (uning yordamida changyutgich Android smartfoni tomonidan boshqariladi) va avtomatik boshqaruv rejimida ishlab chiqdik va ishlab chiqdik. Ushbu mexanizm yordamida batareyaning kuchlanish darajasini o'lchash va foydalanuvchiga SMS yuborish orqali elektr supurgi batareyasining shikastlanishining oldini olish mumkin. Shuningdek, u o'chirish tugallangandan so'ng foydalanuvchining telefoniga xabar yuboradi. Bu masofaviy va avtomatik. Optimal quvvat sarfi va assimilyatsiya motorining doimiy faollashishi, bu assimilyatsiya motorining ishlash muddatini oshiradi, masofadan boshqariladigan changyutgichning asosiy afzalliklaridan biridir.

Ushbu tadqiqot robot changyutgichda (RVC) juda qiyin muammolarni, masalan, elektr zanjiri bilan bog'liq bo'lgan quvvat yoki quvvat ta'minotining samarasizligi va xonani tozalashda ba'zi yo'llar yoki bo'shliqlarni yo'qotish muammosini taqdim etadi. Chang yutgich hayotimizni ancha osonlashtiradi. 100 yil oldin changyutgichni qurishga birinchi urinish bo'lganini bilasizmi? Ha, siz to'g'ri o'qidingiz. Keling, ushbu uy-ro'zg'or buyumlarining vaqt bo'ylab sayohatini ko'rib chiqaylik. Sun'iy intellektga ega changyutgichlar. Zamonaviy changyutgichlarga o'tsak, ulardan eng mashhuri Roomba. Kichik va ixcham dumaloq shakldagi changyutgichlar o'z-o'zidan uy atrofida harakatlanadi! Ovozli va turli ranglardagi Roombasni ko'rgan bo'lsangiz kerak. 2002 yilda Massachusetts shtatining Bedford shahridagi iRobot changyutgich sanoatini larzaga keltirgan birinchi robot Roomba ni chiqardi. Uning sun'iy intellekti (AI) va sensorlar Roombaga xonani inson aralashuvisiz tozalash imkonini beradi. Nima yangiliklar? Roomba endi chang va axloqsizlik zarralarini mustaqil ravishda aniqlay oladi va avtomatik ravishda tozalashni boshlaydi!

Chang yutgichlar dunyosi changni puflashdan sun'iy intellektdan foydalanishgacha bo'lgan uzoq yo'lni bosib o'tdi! **Robot changyutgich** - polni avtomatik tozalashga qodir aqlli maishiy texnika. Robot changyutgichning asosiy vazifalari atrof-muhitni xaritalash, yiqilishdan himoya qilish, to'siqlardan qochish va



автоматик to'ldirishdir. Texnik jihatdan u yo'lidagi to'siqlarni aniqlash va oldini olish uchun tanasining yuqori qismidagi lazerli masofa sensori (LDS), bamperlar va infraqizil sensor yordamida bir vaqtning o'zida lokalizatsiya va xaritalashdan (SLAM) foydalanad Robot changyutgichlar uchun SLAM texnologiyasi nisbatan etuk bo'lsa-da, robotlar poldagi kichik narsalarni aniqlay olmaydi. Bu, asosan, LDS, bamperlar va infraqizil sensorlar kichik yoki yumshoq to'siqlarni samarali aniqlay olmasligi bilan bog'liq, bu uchta muammoni keltirib chiqaradi:



1. Robot shippak va paypoqlarni hamma joyga suradi. Uyg'onganingizda ularni topa olmaysiz. 2. Eshitish vositasi kabellari va boshqa simlar yon cho'tkada chigallashib, robot osongina tiqilib qolishi mumkin. 3. Salfetkalar va yumshoq paspaslar asosiy cho'tkada chigallashib, robotning to'g'ri ishlamasligiga olib kelishi mumkin. Bundan asosiy maqsadimiz - zaryadlovchilar, axlat qutilari, poyabzal, shippak, oshxona sochiqlari, gilamchalar va simlar. Tadqiqot davomida biz duch kelgan asosiy muammolar: ma'lumotlarning etishmasligi, murakkab ichki sahnalar, ob'ektlarning ko'rinishining xilma-xilligi, juda ko'p yumshoq yoki kichik ob'ektlar va ishlab chiqarishning yuqori xarajati tufayli ishlov berish quvvatining cheklanganligi. Ushbu murakkab va xilma-xil muammolar qoidalarga asoslangan algoritmlar yordamida ob'ektlarni ishonchli aniqlashni imkonsiz qiladi. Yuqoridagi muammolar foydalanuvchilarni tozalash jarayonini murakkablashtiradigan robot tozalagichni ishlatishdan oldin (masalan, poyabzal, paypoq va simlarni qo'lda tartibga solish) oldindan tozalashni amalga oshirishga majbur qiladi. Shu sababli, biz robot oldiga kamera qo'shish orqali ushbu to'siqlarni aniqlash uchun kompyuterni ko'rish algoritmlaridan foydalanishga umid qilamiz va to'siqlardan qochish va foydalanuvchilarning vaqtini tejash yo'lini topamiz.

Foydalangan adabiyotlar:

1. [https://uza.uz» posts»chang-gaz-miqdorini-kamaytirish-zarur -390145](https://uza.uz/posts/chang-gaz-miqdorini-kamaytirish-zarur-390145)
2. “Ekologik menejmentn asoslari” U.A.Safaev.
3. <https://strategy.uz/index.php?news=1238>
4. <https://www.biznesrivoj.uz/kr/articles/robotr>.



THE ROLE OF BISEPTOL DRUG IN URINARY TRACT DISEASE



Axmedov Shamshod Jamshidovich

*Faculty of Medicine, Asia International University,
Uzbekistan*

E-mail: axmedovshamshodjamshidovich@oxu.uz

Abstract. Seventy-five patients with prostatic adenoma and sterile urine cultures were treated prophylactically after operation, with one of four antibacterial drugs (Nitrofurantoin, Mandelamine, Biseptol, Chlorocid). Administration of Nitrofurantoin and Mandelamine in the postoperative period was found to be advantageous. In patients receiving these drugs, incidence of urinary tract infections was reduced by one half compared with a control group of untreated patients.

Streptococcus pneumoniae is a Gram-positive coccus causing mainly otitis media, community-acquired pneumonia, or even an invasive infections as bacteraemia. Generally, it is not accepted as the agent responsible for urinary tract infection (UTI). The case report describes *S. pneumoniae* isolate from the urine of 63-year-old woman with clinical and bacteriological symptoms of UTI, isolated independently in two bacteriological urine analyses.

Results. The urine analyses showed leucocyturia. No other infections or genitourinary disorders were found. The patient was treated with BISEPTOL (trimethoprim/sulfamethoxazole) at a dose of 160/800 mg, twice a day for five days. After the treatment, the urinalysis showed the absence of the microorganisms in bacteriological evaluation.

Conclusion. *S. pneumoniae* is considered to be a rare pathogen of UTI in adults.

Urinalysis showed leucocyturia (103 cells/mL). After incubation, the growth of alpha-haemolytic microorganisms was observed on the Columbia agar. The titer of the microorganism was found to be 10⁵ colony forming units per milliliter (CFU/mL).

Gram staining showed Gram-positive cocci. Additional tests were performed: latex agglutination test for Slidex Pneumo Kit for rapid identification of *S. pneumoniae*, optochin test and bile solubility test. Susceptibility to optochin with the diameter zone of 20 mm, and the positive result in the bile solubility test established *S. pneumoniae*. Due to the isolation of an unusual uropathogen, the second urine sample was taken after two days, which confirmed the isolation of *S. pneumoniae*.



Cultivation of swabs from the throat and nose did not detect *S. pneumoniae*. X-ray of the chest did not show any changes in the lung which could suggest the respiratory tract infections. Susceptibility to antibiotics is shown Table 1.

On the basis of the Quellung reaction, the 22F serotype was detected. The vaccination status of the patient with antipneumococcal vaccine was not known. The patient was treated with BISEPTOL (trimethoprim/sulfamethoxazole), 160/800 mg, twice a day for five days. After ten days, as the antibiotic therapy was completed, the urine sample was analyzed and no presence of *S. pneumoniae* was found; the non-significant bacteriuria was detected as isolation of *Enterococcus* spp. 102 CFU/mL. The urine analysis did not show any abnormalities.

REFERENCES

1. Saodat, A., Vohid, A., Ravshan, N., & Shamshod, A. (2020). MRI study in patients with idiopathic coxarthrosis of the hip joint. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(2), 410-415.
2. Axmedov, S. J. (2023). EFFECTS OF THE DRUG MILDRONATE. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(20), 40-59.
3. Jamshidovich, A. S. (2023). ASCORBIC ACID: ITS ROLE IN IMMUNE SYSTEM, CHRONIC INFLAMMATION DISEASES AND ON THE ANTIOXIDANT EFFECTS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 57-60.
4. Gafurovna, A. N., Xalimovich, M. N., & Komilovich, E. B. Z. (2023). KLIMAKTERIK YOSHDAGI AYOLLARDA ARTERIAL GIPERTENZIYANING KECHISHI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 23(6), 26-31.
5. Komilovich, E. B. Z. (2023). Coronary Artery Disease. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 81-87.
6. Эргашов, Б. К. (2023). Артериальная Гипертония: Современный Взгляд На Проблему. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(11), 250-261.
7. ASHUROVA, N. G., MAVLONOV, N. X., & ERGASHOV, B. Z. K. БИОЛОГИЯ И ИНТЕГРАТИВНАЯ МЕДИЦИНА. *БИОЛОГИЯ*, (4), 92-101.
8. Jamshidovich, A. S. (2023). THE ROLE OF THIOTRIAZOLINE IN THE ORGANISM. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 9(5), 152-155.
9. Jamshidovich, A. S. (2023). HEPTRAL IS USED IN LIVER DISEASES. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 76-78.
10. Jamshidovich, A. S. (2023). EFFECT OF TIVORTIN ON CARDIOMYOCYTE CELLS AND ITS ROLE IN MYOCARDIAL INFARCTION. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 255-257.
11. Jamshidovich, A. S. (2024). NEUROPROTECTIVE EFFECT OF CITICOLINE. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 4(1), 1-4.



12. Jamshidovich, A. S. (2024). THE ROLE OF TRIMETAZIDINE IN ISCHEMIC CARDIOMYOPATHY. *Journal of new century innovations*, 44(2), 3-8.
13. Ergasheva Gulshan Toxirovna. (2024). ARTERIAL GIPERTENZIYA KURSINING KLINIK VA MORFOLOGIK JIHATLARI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 244–253.
14. Эргашева Гулшан Тохировна. (2024). НОВЫЕ АСПЕКТЫ ТЕЧЕНИЕ АРТЕРИАЛЬНОЙ ГИПЕРТОНИИ У ВЗРОСЛОГО НАСЕЛЕНИЕ. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 224–233.
15. Ergasheva Gulshan Tokhirovna. (2024). CLINICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECTS OF THE COURSE OF ARTERIAL HYPERTENSION. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 234–243.
16. Эргашева, Г. Т. (2024). ОСЛОЖНЕНИЯ САХАРНОГО ДИАБЕТА 2 ТИПА ХАРАКТЕРНЫ ДЛЯ КОГНИТИВНЫХ НАРУШЕНИЙ. *TADQIQOTLAR*, 30(3), 112-119.
17. Tokhirovna, E. G. Studying the Causes of the Relationship between Type 2 Diabetes and Obesity. *Published in International Journal of Trend in Scientific Research and Development (ijtsrd)*, ISSN, 2456-6470.
18. Эргашева, Г. Т. (2024). ФАКТОРЫ РИСКА РАЗВИТИЯ САХАРНОГО ДИАБЕТА 2 ТИПА. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 70-74.
19. Tokhirovna, E. G. (2024). RISK FACTORS FOR DEVELOPING TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 64-69.
20. Эргашева, Г. Т. (2023). Исследование Причин Связи Диабета 2 Типа И Ожирения. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(12), 305-311.
21. Ergasheva Gulshan Toxirovna. (2023). QANDLI DIABET 2-TUR VA SEMIZLIKNING O'ZARO BOG'LIQLIK SABABLARINI O'RGANISH . *Ta'lim Innovatsiyasi Va Integratsiyasi*, 10(3), 168–173.
22. Ergasheva Gulshan Tokhirovna. (2023). Study of clinical characteristics of patients with type 2 diabetes mellitus in middle and old age. *Journal of Science in Medicine and Life*, 1(4), 16–19.
23. Saidova, L. B., & Ergashev, G. T. (2022). Improvement of rehabilitation and rehabilitation criteria for patients with type 2 diabetes.
24. Ergasheva, G. (2023). METHODS TO PREVENT SIDE EFFECTS OF DIABETES MELLITUS IN SICK PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(10), 104-108.
25. Ergasheva, G. T. (2022). QANDLI DIABET BILAN KASALLANGANLARDA REABILITATSIYA MEZONLARINI TAKOMILASHTIRISH. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(12), 335-337.
26. ГТ, Э., & Сайдова, Л. Б. (2022). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РЕАБИЛИТАЦИОННО-ВОССТАНОВИТЕЛЬНЫХ КРИТЕРИЕВ БОЛЬНЫХ С СД-2 ТИПА. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(12), 206-209.



27. Toxirovna, E. G. (2023). O`RTA VA KEKSA YOSHLI BEMORLARDA 2-TUR QANDLI DIABET KECHISHINING KLINIKO-MORFOLOGIK XUSUSIYATLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 33(1), 164-166.
28. Эргашева, Г. Т. (2023). Изучение Клинических Особенности Больных Сахарным Диабетом 2 Типа Среднего И Пожилого Возраста. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(6), 274-276.
29. Каюмова, Г. М., Хамроев, Х. Н., & Ихтиярова, Г. А. (2021). *Причины риска развития преждевременных родов в период пандемии организм и среда жизни к 207-летию со дня рождения Карла Францевича Рулье: сборник материалов IV-ой Международной научнопрактической конференции (Кемерово, 26 февраля 2021 г.)*. ISBN 978-5-8151-0158-6.139-148.
30. Хамроев, Х. Н., & Туксанова, Н. Э. (2021). Characteristic of morphometric parameters of internal organs in experimental chronic alcoholism. *Тиббиётда янги кун*, 2, 34.
31. Kayumova, G. M., & Nutfilloyevich, K. K. (2023). CAUSE OF PERINATAL LOSS WITH PREMATURE RUPTURE OF AMNIOTIC FLUID IN WOMEN WITH ANEMIA. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(11), 131-136.
32. Kayumova, G. M. (2023). TO DETERMINE THE FEATURES OF THE COURSE OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH PRENATAL RUPTURE OF AMNIOTIC FLUID. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(11), 137-144.
33. Nutfilloyevich, K. K. (2023). STUDY OF NORMAL MORPHOMETRIC PARAMETERS OF THE LIVER. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, 1(8), 302-305.
34. Латипов, И. И., & Хамроев, Х. Н. (2023). Улучшение Результат Диагностики Ультразвуковой Допплерографии Синдрома Хронической Абдоминальной Ишемии. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(4), 522-525.
35. Sh T, U., IK, S., Kh N, H., & Sh I, S. (2023). IMPROVING THE IMMEDIATE RESULTS OF SURGICAL TREATMENT OF ACUTE CHOLECYSTITIS IN PATIENTS WITH LIVER CIRRHOSIS. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 14(2).
36. Kholikov, F. Y., & Kenzhayev, L. R. (2022). THE CHOICE OF SURGICAL TACTICS FOR THE CORRECTION OF A HIATAL HERNIA IN PATIENTS WITH CHOLELITHIASIS COMBINED WITH GASTROESOPHAGEAL REFLUX. *Interdisciplinary Approaches to Medicine*, 3(2), 14-18.
37. Khamroev, B. S. (2022). RESULTS OF TREATMENT OF PATIENTS WITH BLEEDING OF THE STOMACH AND 12 DUO FROM NON-STEROIDAL ANTI-INFLAMMATORY DRUGS-INDUCED OENP. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 1901-1910.
38. Хамроев, Х. Н. (2022, October). ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ЖЕЛУДКА ДО И ПОСЛЕ РЕЗЕКЦИИ ЖЕЛУДКА ПРИ “ТРУДНЫХ” ДУОДЕНАЛЬНЫХ ЯЗВАХ. In *PROBLEMS OF MODERN SURGERY, INTERNATIONAL SCIENTIFIC*



AND PRACTICAL CONFERENCE WITH THE PARTICIPATION OF FOREIGN SCIENTISTS MATERIALS. Andijan State Medical Institute.

39. Xamroyev, X. N. (2022). The morphofunctional changes in internal organs during alcohol intoxication. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(2), 9-11.
40. Khamroyev, X. N. (2022). TOXIC LIVER DAMAGE IN ACUTE PHASE OF ETHANOL INTOXICATION AND ITS EXPERIMENTAL CORRECTION WITH CHELATE ZINC COMPOUND. *European Journal of Modern Medicine and Practice*, 2(2), 12-16.
41. TESHAEV, S. J., TUHSANOVA, N. E., & HAMRAEV, K. N. (2020). Influence of environmental factors on the morphometric parameters of the small intestine of rats in postnatal ontogenesis. *International Journal of Pharmaceutical Research (09752366)*, 12(3).
42. Nutfilloevich, K. K., & Akhrorovna, K. D. (2024). MORPHOLOGICAL CHANGES IN THE LIVER IN NORMAL AND CHRONIC ALCOHOL POISONING. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 77-85.
43. Nutfilloyevich, K. K. (2024). NORMAL MORPHOMETRIC PARAMETERS OF THE LIVER OF LABORATORY RATS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 104-113.
44. Halimova, Y. S. (2023). Morphofunctional Aspects of Internal Organs in Chronic Alcoholism. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIIY JURNALI*, 2(5), 83-87.
45. Shokirov, B. S. (2021). Halimova Yu. S. Antibiotic-induced rat gut microbiota dysbiosis and salmonella resistance Society and innovations.
46. Халимова, Ю. С., & Шокиров, Б. С. (2021). Репродуктивность и жизнеспособность потомства самок крыс при различной длительности воздействия этанола. In *Актуальные вопросы современной медицинской науки и здравоохранения: Материалы VI Международной научно-практической конференции молодых учёных и студентов, посвященной году науки и технологий, (Екатеринбург, 8-9 апреля 2021): в 3-х т..* Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Уральский государственный медицинский университет» Министерства здравоохранения Российской Федерации.
47. Khalimova, Y. S. BS Shokirov Morphological changes of internal organs in chronic alcoholism. *Middle European scientific bulletin*, 12-2021.
48. Шокиров, Б. С., & Халимова, Ю. С. (2022). ДИСБИОЗ ВЫЗВАННЫЙ АНИБИОТИКАМИ КИШЕЧНОЙ МИКРОБИОТЫ КРЫС И УСТОЙЧИВОСТЬ К САЛМОНЕЛЛАМ. *Scientific progress*, 3(2), 766-772.
49. Salokhiddinova, X. Y. (2023). Clinical Features of the Course of Vitamin D Deficiency in Women of Reproductive Age. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 3(11), 28-31.
50. Шокиров, Б., & Халимова, Ю. (2021). Антибиотик-индуцированный дисбиоз микробиоты кишечника крыс и резистентность к сальмонеллам. *Общество и инновации*, 2(4/S), 93-100.



51. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). MORPHOLOGICAL CHANGES IN PATHOLOGICAL FORMS OF ERYTHROCYTES. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 20-24.
52. Saloxiddinovna, X. Y. (2023). ERITROTSITLAR PATOLOGIK SHAKLLARINING MORFOLOGIK O'ZGARISHLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 33(1), 167-172.
53. Шокиров, Б., & Халимова, Ю. (2021). Antibiotic-induced rat gut microbiota dysbiosis and salmonella resistance. *Общество и инновации*, 2(4/S), 93-100.
54. Шокиров, Б. С., & Халимова, Ю. С. (2021). Пищеварительная функция кишечника после коррекции экспериментального дисбактериоза у крыс бифидобактериями. In *Актуальные вопросы современной медицинской науки и здравоохранения: Материалы VI Международной научно-практической конференции молодых учёных и студентов, посвященной году науки и технологий, (Екатеринбург, 8-9 апреля 2021): в 3-х т.*. Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Уральский государственный медицинский университет» Министерства здравоохранения Российской Федерации.
55. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). Anemia of Chronic Diseases. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(12), 364-372.
56. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). MALLORY WEISS SYNDROME IN DIFFUSE LIVER LESIONS. *Journal of Science in Medicine and Life*, 1(4), 11-15.
57. Salohiddinovna, X. Y. (2023). SURUNKALI KASALLIKLARDA UCHRAYDIGAN ANEMIYALAR MORFO-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(3), 180-188.
58. Халимова, Ю. С. (2024). КЛИНИКО-МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВИТАМИНА D В ФОРМИРОВАНИЕ ПРОТИВОИНФЕКЦИОННОГО ИММУНИТА. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 86-94.
59. Saloxiddinovna, X. Y. (2024). CLINICAL FEATURES OF VITAMIN D EFFECTS ON BONE METABOLISM. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 90-99.
60. Saloxiddinovna, X. Y. (2024). CLINICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECTS OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 100-108.



EFFECT OF SIMETHICONE DROP IN FLATULENCE



Axmedov Shamshod Jamshidovich

Faculty of Medicine, Asia International University, Uzbekistan

E-mail: axmedovshamshodjamshidovich@oxu.uz

Abstract. The most common problems encountered by human beings are bloating and discomfort due to accumulation of gas in the stomach. The study aimed to evaluate and compare the effect of simethicone sublingual drug on salivary amylase and flow rate before and after ingestion.

Keywords: Sublingual drug Simethicone, barrier for protection, medicated chocolate, flatulence, Antiflatuence, Ceratonia siliqua

The target of study is to formulate and evaluate a nutritious simethicone chocolate with least number of side-effects and its interactions. Simethicone primarily acts in the stomach and intestine which lessens the surface tension of small number of bubbles resulting in coalescence into larger bubble leading to elimination of gas through flatus and belching. Chocolate/cocoa has been known for its good taste and proposed health effects from centuries. Most of the drugs are bitter or bland due to which oral administration of these drugs leads to patient incompliance especially in children. Cocoa which is the chief ingredient of many chocolate formulations was substituted with carob (*Ceratonia siliqua*) because cocoa containing formulation requires huge amount of sugar content and it contains caffeine causing stimulation of CNS. Although carob contains sweeteners naturally; contains no fat, no caffeine, no oxalates it becomes beneficial tremendously. The medicated chocolate was prepared by incorporating Simethicone into chocolate base which was made from carob powder, cocoa butter, peanut butter and was evaluated for general appearance, moisture content determination, fat bloom test, hardness test, its dimension, and stability in packaging material. Disintegration test was performed by using artificial saliva as its medium in order to note the time required to disintegrate the base and report the time at which the drug is released.

Simethicone, a silicon-based organic polymer, is widely used to treat the conditions of excessive gas due to its anti-foaming properties. Also, it is used to treat diseases like heartburn, gastric ulcer, colic, sensitive bowel syndrome. It is available in various forms like capsule, drop, suspension, chewable tablet.[10111213] More than 50% of the drug delivery systems available in the market are oral route because



of low cost and ease of ingestion which lead to high levels of comfort to the patient.[14]

Simethicone is used as a topical barrier for protection, is used for protection of the mucosa against irritants such as gastric HCl, acetylsalicylic acid, or biliary salts.[15] Simethicone likely acts along with the endogenous surface-active substances of the lining of gut mucosa. The effects of simethicone are interlinked with the intraluminal actions of the compound in the gastrointestinal tract, since it is executed and nontoxic.[16] Therefore, the study was concentrated on the activity of amylase in saliva with the aim of developing a simple quantitative measurement technique to monitor human stress in persons with floating disturbances. Hence, the study was done with the objective to evaluate and compare the effect of simethicone oral disintegrating drug on salivary amylase and flow rate before and after 1 and 2 hours of ingestion of simethicone. A hypothesis was formulated that the salivary amylase level will be the same before and after ingestion of simethicone.

REFERENCES

1. Saodat, A., Vohid, A., Ravshan, N., & Shamshod, A. (2020). MRI study in patients with idiopathic coxarthrosis of the hip joint. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(2), 410-415.
2. Axmedov, S. J. (2023). EFFECTS OF THE DRUG MILDRONATE. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(20), 40-59.
3. Jamshidovich, A. S. (2023). ASCORBIC ACID: ITS ROLE IN IMMUNE SYSTEM, CHRONIC INFLAMMATION DISEASES AND ON THE ANTIOXIDANT EFFECTS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 57-60.
4. Gafurovna, A. N., Xalimovich, M. N., & Komilovich, E. B. Z. (2023). KLIMAKTERIK YOSHDAGI AYOLLARDA ARTERIAL GIPERTENZIYANING KECHISHI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 23(6), 26-31.
5. Komilovich, E. B. Z. (2023). Coronary Artery Disease. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 81-87.
6. Эргашов, Б. К. (2023). Артериальная Гипертония: Современный Взгляд На Проблему. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(11), 250-261.
7. ASHUROVA, N. G., MAVLONOV, N. X., & ERGASHOV, B. Z. K. БИОЛОГИЯ И ИНТЕГРАТИВНАЯ МЕДИЦИНА. *БИОЛОГИЯ*, (4), 92-101.



8. Jamshidovich, A. S. (2023). THE ROLE OF THIOTRIAZOLINE IN THE ORGANISM. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 9(5), 152-155.
9. Jamshidovich, A. S. (2023). NEPTRAL IS USED IN LIVER DISEASES. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 76-78.
10. Jamshidovich, A. S. (2023). EFFECT OF TIVORTIN ON CARDIOMYOCYTE CELLS AND ITS ROLE IN MYOCARDIAL INFARCTION. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 255-257.
11. Jamshidovich, A. S. (2024). NEUROPROTECTIVE EFFECT OF CITICOLINE. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 4(1), 1-4.
12. Jamshidovich, A. S. (2024). THE ROLE OF TRIMETAZIDINE IN ISCHEMIC CARDIOMYOPATHY. *Journal of new century innovations*, 44(2), 3-8.
13. Ergasheva Gulshan Toxirovna. (2024). ARTERIAL GIPERTENZIYA KURSINING KLINIK VA MORFOLOGIK JIHATLARI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 244–253.
14. Эргашева Гулшан Тохировна. (2024). НОВЫЕ АСПЕКТЫ ТЕЧЕНИЕ АРТЕРИАЛЬНОЙ ГИПЕРТОНИИ У ВЗРОСЛОГО НАСЕЛЕНИЕ. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 224–233.
15. Ergasheva Gulshan Tokhirovna. (2024). CLINICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECTS OF THE COURSE OF ARTERIAL HYPERTENSION. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 234–243.
16. Эргашева, Г. Т. (2024). ОСЛОЖНЕНИЯ САХАРНОГО ДИАБЕТА 2 ТИПА ХАРАКТЕРНЫ ДЛЯ КОГНИТИВНЫХ НАРУШЕНИЙ. *TADQIQOTLAR*, 30(3), 112-119.
17. Tokhirovna, E. G. Studying the Causes of the Relationship between Type 2 Diabetes and Obesity. *Published in International Journal of Trend in Scientific Research and Development (ijtsrd)*, ISSN, 2456-6470.
18. Эргашева, Г. Т. (2024). ФАКТОРЫ РИСКА РАЗВИТИЯ САХАРНОГО ДИАБЕТА 2 ТИПА. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 70-74.
19. Tokhirovna, E. G. (2024). RISK FACTORS FOR DEVELOPING TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 64-69.
20. Эргашева, Г. Т. (2023). Исследование Причин Связи Диабета 2 Типа И Ожирения. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(12), 305-311.



21. Ergasheva Gulshan Toxirovna. (2023). QANDLI DIABET 2-TUR VA SEMIZLIKNING O'ZARO BOG'LIQLIK SABABLARINI O'RGANISH . Ta'lim Innovatsiyasi Va Integratsiyasi, 10(3), 168–173.
22. Ergasheva Gulshan Tokhirova. (2023). Study of clinical characteristics of patients with type 2 diabetes mellitus in middle and old age. *Journal of Science in Medicine and Life*, 1(4), 16–19.
23. Saidova, L. B., & Ergashev, G. T. (2022). Improvement of rehabilitation and rehabilitation criteria for patients with type 2 diabetes.
24. Ergasheva, G. (2023). METHODS TO PREVENT SIDE EFFECTS OF DIABETES MELLITUS IN SICK PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(10), 104-108.
25. Ergasheva, G. T. (2022). QANDLI DIABET BILAN KASALLANGANLARDA REABILITATSIYA MEZONLARINI TAKOMILASHTIRISH. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI, 2(12), 335-337.
26. ГТ, Э., & Саидова, Л. Б. (2022). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РЕАБИЛИТАЦИОННО-ВОССТАНОВИТЕЛЬНЫХ КРИТЕРИЕВ БОЛЬНЫХ С СД-2 ТИПА. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI, 2(12), 206-209.
27. Toxirovna, E. G. (2023). O'RTA VA KEKSA YOSHLI BEMORLARDA 2-TUR QANDLI DIABET KECCHISHINING KLINIKO-MORFOLOGIK XUSUSIYATLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 33(1), 164-166.
28. Эргашева, Г. Т. (2023). Изучение Клинических Особенности Больных Сахарным Диабетом 2 Типа Среднего И Пожилого Возраста. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(6), 274-276.
29. Каюмова, Г. М., Хамроев, Х. Н., & Ихтиярова, Г. А. (2021). Причины риска развития преждевременных родов в период пандемии организм и среда жизни к 207-летию со дня рождения Карла Францевича Рулье: сборник материалов IV-ой Международной научнопрактической конференции (Кемерово, 26 февраля 2021 г.). ISBN 978-5-8151-0158-6.139-148.
30. Хамроев, Х. Н., & Туксанова, Н. Э. (2021). Characteristic of morphometric parameters of internal organs in experimental chronic alcoholism. *Тиббиётда янги кун*, 2, 34.
31. Kayumova, G. M., & Nutfilloyevich, K. K. (2023). CAUSE OF PERINATAL LOSS WITH PREMATURE RUPTURE OF AMNIOTIC FLUID IN WOMEN WITH ANEMIA. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIIY JURNALI*, 2(11), 131-136.
32. Kayumova, G. M. (2023). TO DETERMINE THE FEATURES OF THE COURSE OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH



PRENATAL RUPTURE OF AMNIOTIC FLUID. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIIY JURNALI*, 2(11), 137-144.

33. Nutfilloyevich, K. K. (2023). STUDY OF NORMAL MORPHOMETRIC PARAMETERS OF THE LIVER. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, 1(8), 302-305.
34. Латипов, И. И., & Хамроев, Х. Н. (2023). Улучшение Результат Диагностики Ультразвуковой Допплерографии Синдрома Хронической Абдоминальной Ишемии. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(4), 522-525.
35. Sh T, U., IK, S., Kh N, H., & Sh I, S. (2023). IMPROVING THE IMMEDIATE RESULTS OF SURGICAL TREATMENT OF ACUTE CHOLECYSTITIS IN PATIENTS WITH LIVER CIRRHOSIS. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 14(2).
36. Kholikov, F. Y., & Kenzhayev, L. R. (2022). THE CHOICE OF SURGICAL TACTICS FOR THE CORRECTION OF A HIATAL HERNIA IN PATIENTS WITH CHOLELITHIASIS COMBINED WITH GASTROESOPHAGEAL REFLUX. *Interdisciplinary Approaches to Medicine*, 3(2), 14-18.
37. Khamroev, B. S. (2022). RESULTS OF TREATMENT OF PATIENTS WITH BLEEDING OF THE STOMACH AND 12 DUO FROM NON-STEROIDAL ANTI-INFLAMMATORY DRUGS-INDUCED OENP. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 1901-1910.
38. Хамроев, Х. Н. (2022, October). ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ЖЕЛУДКА ДО И ПОСЛЕ РЕЗЕКЦИИ ЖЕЛУДКА ПРИ “ТРУДНЫХ” ДУОДЕНАЛЬНЫХ ЯЗВАХ. In *PROBLEMS OF MODERN SURGERY, INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE WITH THE PARTICIPATION OF FOREIGN SCIENTISTS MATERIALS*. Andijan State Medical Institute.
39. Хамроев, Х. Н. (2022). The morphofunctional changes in internal organs during alcohol intoxication. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(2), 9-11.
40. Khamroyev, X. N. (2022). TOXIC LIVER DAMAGE IN ACUTE PHASE OF ETHANOL INTOXICATION AND ITS EXPERIMENTAL CORRECTION WITH CHELATE ZINC COMPOUND. *European Journal of Modern Medicine and Practice*, 2(2), 12-16.
41. TESHAEV, S. J., TUHSANOVA, N. E., & HAMRAEV, K. N. (2020). Influence of environmental factors on the morphometric parameters of the small intestine of rats in postnatal ontogenesis. *International Journal of Pharmaceutical Research (09752366)*, 12(3).
42. Nutfilloyevich, K. K., & Akhrorovna, K. D. (2024). MORPHOLOGICAL CHANGES IN THE LIVER IN NORMAL AND CHRONIC ALCOHOL



- POISONING. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 77-85.
43. Nutfilloyevich, K. K. (2024). NORMAL MORPHOMETRIC PARAMETERS OF THE LIVER OF LABORATORY RATS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 104-113.
 44. Halimova, Y. S. (2023). Morphofunctional Aspects of Internal Organs in Chronic Alcoholism. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(5), 83-87.
 45. Shokirov, B. S. (2021). Halimova Yu. S. Antibiotic-induced rat gut microbiota dysbiosis and salmonella resistance Society and innovations.
 46. Халимова, Ю. С., & Шокиров, Б. С. (2021). Репродуктивность и жизнеспособность потомства самок крыс при различной длительности воздействия этанола. In *Актуальные вопросы современной медицинской науки и здравоохранения: Материалы VI Международной научно-практической конференции молодых учёных и студентов, посвященной году науки и технологий, (Екатеринбург, 8-9 апреля 2021): в 3-х т.* Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Уральский государственный медицинский университет» Министерства здравоохранения Российской Федерации.
 47. Khalimova, Y. S. BS Shokirov Morphological changes of internal organs in chronic alcoholism. *Middle European scientific bulletin*, 12-2021.
 48. Шокиров, Б. С., & Халимова, Ю. С. (2022). ДИСБИОЗ ВЫЗВАННЫЙ АНИБИОТИКАМИ КИШЕЧНОЙ МИКРОБИОТЫ КРЫС И УСТОЙЧИВОСТЬ К САЛМОНЕЛЛАМ. *Scientific progress*, 3(2), 766-772.
 49. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). Clinical Features of the Course of Vitamin D Deficiency in Women of Reproductive Age. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 3(11), 28-31.
 50. Шокиров, Б., & Халимова, Ю. (2021). Антибиотик-индуцированный дисбиоз микробиоты кишечника крыс и резистентность к сальмонеллам. *Общество и инновации*, 2(4/S), 93-100.
 51. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). MORPHOLOGICAL CHANGES IN PATHOLOGICAL FORMS OF ERYTHROCYTES. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 20-24.
 52. Saloxiddinovna, X. Y. (2023). ERITROTSITLAR PATOLOGIK SHAKLLARINING MORFOLOGIK O'ZGARISHLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 33(1), 167-172.
 53. Шокиров, Б., & Халимова, Ю. (2021). Antibiotic-induced rat gut microbiota dysbiosis and salmonella resistance. *Общество и инновации*, 2(4/S), 93-100.
 54. Шокиров, Б. С., & Халимова, Ю. С. (2021). Пищеварительная функция кишечника после коррекции экспериментального дисбактериоза у крыс бифидобактериями. In *Актуальные вопросы современной медицинской*



науки и здравоохранения: Материалы VI Международной научно-практической конференции молодых учёных и студентов, посвященной году науки и технологий, (Екатеринбург, 8-9 апреля 2021): в 3-х т.. Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Уральский государственный медицинский университет» Министерства здравоохранения Российской Федерации.

55. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). Anemia of Chronic Diseases. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(12), 364-372.
56. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). MALLORY WEISS SYNDROME IN DIFFUSE LIVER LESIONS. *Journal of Science in Medicine and Life*, 1(4), 11-15.
57. Salohiddinovna, X. Y. (2023). SURUNKALI KASALLIKLARDA UCHRAYDIGAN ANEMIYALAR MORFO-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(3), 180-188.
58. Халимова, Ю. С. (2024). КЛИНИКО-МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВИТАМИНА D В ФОРМИРОВАНИЕ ПРОТИВОИНФЕКЦИОННОГО ИММУНИТА. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 86-94.
59. Saloxiddinovna, X. Y. (2024). CLINICAL FEATURES OF VITAMIN D EFFECTS ON BONE METABOLISM. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 90-99.
60. Saloxiddinovna, X. Y. (2024). CLINICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECTS OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 100-108.



USE OF VIGANTOL IN RICKETS



Axmedov Shamshod Jamshidovich

*Faculty of Medicine, Asia International University,
Uzbekistan*

E-mail: axmedovshamshodjamshidovich@oxu.uz

Abstract. Three preparations of "Vigantol" were used; a solution in olive oil, pastilles made up with cocoa-butter, and sugar-coated, tablets. All three preparations were rapidly effective in the treatment of uncomplicated cases of rickets, but rachitic infants suffering from acute infections such as bronchopneumonia and osteomyelitis showed definite delay in response to the treatment. In one such case radiograms showed distinct healing after 10 days of treatment, while the serum phosphorus remained at its previous low level.

Keywords: vigantol, antirachitic vitamin, calcium, X-ray, vitamin D2

Nine babies with florid rickets, of whom some had tetany also, were treated with vitamin D2 as a dose of 2 ml. vigantol injected intramuscularly every other day for 30 days, but there was no healing of rickets apparent in X-ray, although the serum Ca value slowly rose and tetany was usually cured. When vigantol was rubbed into the skin of 5 babies for 40 days, with varying precautions, it was completely without effect.

When vitamin D3 was injected intramuscularly in amounts stated to be equivalent to those of vitamin D2, healing set in rapidly in 7 cases, of which 2 had failed to respond to treatment with vitamin D2. The results obtained by others are considered, and it is pointed out that only Nadrai (Abst. 2516, Vol. 8) has reported satisfactory healing with vitamin D2 given intramuscularly.

The author studied the healing of rickets in children, using as a source of antirachitic vitamin a sample of Merck's vigantol. The progress of healing of the rickets was followed by the estimation of serum phosphorus and calcium, and by examination of the bones by X-rays. A low serum-phosphorus was found in pneumonia and narcosis as well as in rickets. Vigantol was found to act like other antirachitic agents in bringing about a rise in serum-phosphorus and a healing of the rickets. After several weeks treatment with vigantol, values for serum-phosphorus were often obtained above 7 mgm, per 100 cc. (the normal being 4.5-5 mgm.). The serum calcium in rickets may be normal or only slightly depressed unless tetany is



present also. In two cases of rickets the author found a high serum-calcium. On administration of vigantol over a period of several weeks, the calcium values tended to approach the normal, the low values rising, the high falling. In cases of tetany with rickets, where the calcium is very low and the phosphorus high, administration of vigantol without calcium served to raise the serum-calcium but failed to bring down the phosphorus. After vigantol treatment of rickets, the rise to a normal serum-phosphorus value was accompanied by signs of healing in the bones. After 14 days, a calcification zone could be observed in the epiphyses, and after 2-3 weeks' further treatment, healing was practically complete. This healing is far quicker than that obtained by ultra-violet irradiation. In cases of severe fracture of the shaft bones in rachitic children, several weeks* treatment with vigantol produced. no signs of healing. On treating with vigantol and calcium (as calcium citrate for young children and lime for older children), healing was evident in 2-3 weeks.

REFERENCES

1. Saodat, A., Vohid, A., Ravshan, N., & Shamshod, A. (2020). MRI study in patients with idiopathic coxarthrosis of the hip joint. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(2), 410-415.
2. Axmedov, S. J. (2023). EFFECTS OF THE DRUG MILDRONATE. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(20), 40-59.
3. Jamshidovich, A. S. (2023). ASCORBIC ACID: ITS ROLE IN IMMUNE SYSTEM, CHRONIC INFLAMMATION DISEASES AND ON THE ANTIOXIDANT EFFECTS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 57-60.
4. Gafurovna, A. N., Xalimovich, M. N., & Komilovich, E. B. Z. (2023). KLIMAKTERIK YOSHDAGI AYOLLARDA ARTERIAL GIPERTENZIYANING KECHISHI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 23(6), 26-31.
5. Komilovich, E. B. Z. (2023). Coronary Artery Disease. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 81-87.
6. Эргашов, Б. К. (2023). Артериальная Гипертония: Современный Взгляд На Проблему. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(11), 250-261.
7. ASHUROVA, N. G., MAVLONOV, N. X., & ERGASHOV, B. Z. K. БИОЛОГИЯ И ИНТЕГРАТИВНАЯ МЕДИЦИНА. *БИОЛОГИЯ*, (4), 92-101.
8. Jamshidovich, A. S. (2023). THE ROLE OF THIOTRIAZOLINE IN THE ORGANISM. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 9(5), 152-155.



9. Jamshidovich, A. S. (2023). NEPTRAL IS USED IN LIVER DISEASES. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 76-78.
10. Jamshidovich, A. S. (2023). EFFECT OF TIVORTIN ON CARDIOMYOCYTE CELLS AND ITS ROLE IN MYOCARDIAL INFARCTION. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 255-257.
11. Jamshidovich, A. S. (2024). NEUROPROTECTIVE EFFECT OF CITICOLINE. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 4(1), 1-4.
12. Jamshidovich, A. S. (2024). THE ROLE OF TRIMETAZIDINE IN ISCHEMIC CARDIOMYOPATHY. *Journal of new century innovations*, 44(2), 3-8.
13. Ergasheva Gulshan Toxirovna. (2024). ARTERIAL GIPERTENZIYA KURSINING KLINIK VA MORFOLOGIK JIHATLARI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 244–253.
14. Эргашева Гулшан Тохировна. (2024). НОВЫЕ АСПЕКТЫ ТЕЧЕНИЕ АРТЕРИАЛЬНОЙ ГИПЕРТОНИИ У ВЗРОСЛОГО НАСЕЛЕНИЕ. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 224–233.
15. Ergasheva Gulshan Tokhirovna. (2024). CLINICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECTS OF THE COURSE OF ARTERIAL HYPERTENSION. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 234–243.
16. Эргашева, Г. Т. (2024). ОСЛОЖНЕНИЯ САХАРНОГО ДИАБЕТА 2 ТИПА ХАРАКТЕРНЫ ДЛЯ КОГНИТИВНЫХ НАРУШЕНИЙ. *TADQIQOTLAR*, 30(3), 112-119.
17. Tokhirovna, E. G. Studying the Causes of the Relationship between Type 2 Diabetes and Obesity. *Published in International Journal of Trend in Scientific Research and Development (ijtsrd)*, ISSN, 2456-6470.
18. Эргашева, Г. Т. (2024). ФАКТОРЫ РИСКА РАЗВИТИЯ САХАРНОГО ДИАБЕТА 2 ТИПА. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 70-74.
19. Tokhirovna, E. G. (2024). RISK FACTORS FOR DEVELOPING TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 64-69.
20. Эргашева, Г. Т. (2023). Исследование Причин Связи Диабета 2 Типа И Ожирения. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(12), 305-311.
21. Ergasheva Gulshan Toxirovna. (2023). QANDLI DIABET 2-TUR VA SEMIZLIKNING O'ZARO BOG'LIQLIK SABABLARINI O'RGANISH. *Ta'lim Innovatsiyasi Va Integratsiyasi*, 10(3), 168–173.



22. Ergasheva Gulshan Tokhirovna. (2023). Study of clinical characteristics of patients with type 2 diabetes mellitus in middle and old age. *Journal of Science in Medicine and Life*, 1(4), 16–19.
23. Saidova, L. B., & Ergashev, G. T. (2022). Improvement of rehabilitation and rehabilitation criteria for patients with type 2 diabetes.
24. Ergasheva, G. (2023). METHODS TO PREVENT SIDE EFFECTS OF DIABETES MELLITUS IN SICK PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(10), 104-108.
25. Ergasheva, G. T. (2022). QANDLI DIABET BILAN KASALLANGANLARDA REABILITATSIYA MEZONLARINI TAKOMILASHTIRISH. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 2(12), 335-337.
26. ГТ, Э., & Саидова, Л. Б. (2022). СОБЕРШЕНСТВООВАНИЕ РЕАБИЛИТАЦИОННО-ВОССТАНОВИТЕЛЬНЫХ КРИТЕРИЕВ БОЛЬНЫХ С СД-2 ТИПА. *ТА'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 2(12), 206-209.
27. Тохировна, Е. Г. (2023). О'РТА ВА КЕКСА YOSHLI BEMORLARDA 2-TUR QANDLI DIABET КЕЧИШИНИНГ КЛИНИКО-МОРФОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 33(1), 164-166.
28. Эргашева, Г. Т. (2023). Изучение Клинических Особенности Больных Сахарным Диабетом 2 Типа Среднего И Пожилого Возраста. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(6), 274-276.
29. Каюмова, Г. М., Хамроев, Х. Н., & Ихтиярова, Г. А. (2021). *Причины риска развития преждевременных родов в период пандемии организм и среда жизни к 207-летию со дня рождения Карла Францевича Рулье: сборник материалов IV-ой Международной научнопрактической конференции (Кемерово, 26 февраля 2021 г.)*. ISBN 978-5-8151-0158-6.139-148.
30. Хамроев, Х. Н., & Туксанова, Н. Э. (2021). Characteristic of morphometric parameters of internal organs in experimental chronic alcoholism. *Тиббиётда янги кун*, 2, 34.
31. Каюмова, Г. М., & Nutfilloyevich, K. K. (2023). CAUSE OF PERINATAL LOSS WITH PREMATURE RUPTURE OF AMNIOTIC FLUID IN WOMEN WITH ANEMIA. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIIY JURNALI*, 2(11), 131-136.
32. Каюмова, Г. М. (2023). TO DETERMINE THE FEATURES OF THE COURSE OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH PRENATAL RUPTURE OF AMNIOTIC FLUID. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIIY JURNALI*, 2(11), 137-144.



33. Nutfilloyevich, K. K. (2023). STUDY OF NORMAL MORPHOMETRIC PARAMETERS OF THE LIVER. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, 1(8), 302-305.
34. Латипов, И. И., & Хамроев, Х. Н. (2023). Улучшение Результат Диагностики Ультразвуковой Допплерографии Синдрома Хронической Абдоминальной Ишемии. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(4), 522-525.
35. Sh T, U., IK, S., Kh N, H., & Sh I, S. (2023). IMPROVING THE IMMEDIATE RESULTS OF SURGICAL TREATMENT OF ACUTE CHOLECYSTITIS IN PATIENTS WITH LIVER CIRRHOSIS. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 14(2).
36. Kholikov, F. Y., & Kenzhayev, L. R. (2022). THE CHOICE OF SURGICAL TACTICS FOR THE CORRECTION OF A HIATAL HERNIA IN PATIENTS WITH CHOLELITHIASIS COMBINED WITH GASTROESOPHAGEAL REFLUX. *Interdisciplinary Approaches to Medicine*, 3(2), 14-18.
37. Khamroev, B. S. (2022). RESULTS OF TREATMENT OF PATIENTS WITH BLEEDING OF THE STOMACH AND 12 DUO FROM NON-STEROIDAL ANTI-INFLAMMATORY DRUGS-INDUCED OENP. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 1901-1910.
38. Хамроев, Х. Н. (2022, October). ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ЖЕЛУДКА ДО И ПОСЛЕ РЕЗЕКЦИИ ЖЕЛУДКА ПРИ “ТРУДНЫХ” ДУОДЕНАЛЬНЫХ ЯЗВАХ. In *PROBLEMS OF MODERN SURGERY, INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE WITH THE PARTICIPATION OF FOREIGN SCIENTISTS MATERIALS*. Andijan State Medical Institute.
39. Хамроев, Х. Н. (2022). The morphofunctional changes in internal organs during alcohol intoxication. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(2), 9-11.
40. Khamroyev, X. N. (2022). TOXIC LIVER DAMAGE IN ACUTE PHASE OF ETHANOL INTOXICATION AND ITS EXPERIMENTAL CORRECTION WITH CHELATE ZINC COMPOUND. *European Journal of Modern Medicine and Practice*, 2(2), 12-16.
41. TESHAEV, S. J., TUHSANOVA, N. E., & HAMRAEV, K. N. (2020). Influence of environmental factors on the morphometric parameters of the small intestine of rats in postnatal ontogenesis. *International Journal of Pharmaceutical Research (09752366)*, 12(3).
42. Nutfilloyevich, K. K., & Akhrorovna, K. D. (2024). MORPHOLOGICAL CHANGES IN THE LIVER IN NORMAL AND CHRONIC ALCOHOL POISONING. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 77-85.



43. Nutfilloyevich, K. K. (2024). NORMAL MORPHOMETRIC PARAMETERS OF THE LIVER OF LABORATORY RATS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 104-113.
44. Halimova, Y. S. (2023). Morphofunctional Aspects of Internal Organs in Chronic Alcoholism. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(5), 83-87.
45. Shokirov, B. S. (2021). Halimova Yu. S. Antibiotic-induced rat gut microbiota dysbiosis and salmonella resistance Society and innovations.
46. Халимова, Ю. С., & Шокиров, Б. С. (2021). Репродуктивность и жизнеспособность потомства самок крыс при различной длительности воздействия этанола. In *Актуальные вопросы современной медицинской науки и здравоохранения: Материалы VI Международной научно-практической конференции молодых учёных и студентов, посвященной году науки и технологий, (Екатеринбург, 8-9 апреля 2021): в 3-х т.* Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Уральский государственный медицинский университет» Министерства здравоохранения Российской Федерации.
47. Khalimova, Y. S. BS Shokirov Morphological changes of internal organs in chronic alcoholism. *Middle European scientific bulletin*, 12-2021.
48. Шокиров, Б. С., & Халимова, Ю. С. (2022). ДИСБИОЗ ВЫЗВАННЫЙ АНИБИОТИКАМИ КИШЕЧНОЙ МИКРОБИОТЫ КРЫС И УСТОЙЧИВОСТЬ К САЛМОНЕЛЛАМ. *Scientific progress*, 3(2), 766-772.
49. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). Clinical Features of the Course of Vitamin D Deficiency in Women of Reproductive Age. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 3(11), 28-31.
50. Шокиров, Б., & Халимова, Ю. (2021). Антибиотик-индуцированный дисбиоз микробиоты кишечника крыс и резистентность к сальмонеллам. *Общество и инновации*, 2(4/S), 93-100.
51. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). MORPHOLOGICAL CHANGES IN PATHOLOGICAL FORMS OF ERYTHROCYTES. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 20-24.
52. Saloxiddinovna, X. Y. (2023). ERITROTSITLAR PATOLOGIK SHAKLLARINING MORFOLOGIK O'ZGARISHLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 33(1), 167-172.
53. Шокиров, Б., & Халимова, Ю. (2021). Antibiotic-induced rat gut microbiota dysbiosis and salmonella resistance. *Общество и инновации*, 2(4/S), 93-100.
54. Шокиров, Б. С., & Халимова, Ю. С. (2021). Пищеварительная функция кишечника после коррекции экспериментального дисбактериоза у крыс бифидобактериями. In *Актуальные вопросы современной медицинской науки и здравоохранения: Материалы VI Международной научно-практической конференции молодых учёных и студентов, посвященной*



году науки и технологий, (Екатеринбург, 8-9 апреля 2021): в 3-х т..
Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение
высшего образования «Уральский государственный медицинский
университет» Министерства здравоохранения Российской Федерации.

55. Salokhiddinova, X. Y. (2023). Anemia of Chronic Diseases. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(12), 364-372.
56. Salokhiddinova, X. Y. (2023). MALLORY WEISS SYNDROME IN DIFFUSE LIVER LESIONS. *Journal of Science in Medicine and Life*, 1(4), 11-15.
57. Salokhiddinova, X. Y. (2023). SURUNKALI KASALLIKLARDA UCHRAYDIGAN ANEMIYALAR MORFO-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(3), 180-188.
58. Халимова, Ю. С. (2024). КЛИНИКО-МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВИТАМИНА D В ФОРМИРОВАНИЕ ПРОТИВОИНФЕКЦИОННОГО ИММУНИТА. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 86-94.
59. Salokhiddinova, X. Y. (2024). CLINICAL FEATURES OF VITAMIN D EFFECTS ON BONE METABOLISM. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 90-99.
60. Salokhiddinova, X. Y. (2024). CLINICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECTS OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 100-108.



THE VITAPROST DRUG RESULTS



Axmedov Shamshod Jamshidovich

*Faculty of Medicine, Asia International University,
Uzbekistan*

E-mail: axmedovshamshodjamshidovich@oxu.uz

Abstract. Prostate diseases have been and continue to remain a major and controversial issue in urology. Prostatitis is the acute or chronic inflammation of the prostate gland and is characterized by the presence of pain in the groin, pelvic area or genitals, frequent urination, dysuria (difficulty urinating or burning sensation when urinating), and in acute inflammation flu-like symptoms. The persistence of prostate symptomatology has a negative impact on patient's sexual life and quality of life [1, 2, 3, 4].

Keywords: vitaprost, pain in the groin, chronic aseptic prostatitis, prostatodynia, prostate peptides, Vitaprost Forte, benign prostatic hyperplasia

The controversy begins with prevalence studies and ends with treatment methods. The prevalence of chronic prostatitis in the general population fluctuates from 10 to 38%, and that assessed by using validated NIH-CPSI questionnaires proposed by USA National Institute of Public Health, from 10 to 14% [5, 6, 7]. Though thousands of articles have been published, some clinicians tend to underestimate the illness and its consequences, and others to overdiagnose, especially attributing sexual complaints. Other controversies also arise in terminology; the term prostatitis involves the presence of an inflammatory disease, whereas bacterial infection itself is present in prostatitis patients in only 10% of cases. Approximately 40-60% of patients will have leukocytes and no bacteria, and the remaining 30-40% will have chronic aseptic prostatitis, prostatodynia, or chronic painful pelvic syndrome.

The review is devoted to the history of creation, biological effects and clinical use of prostatic peptides. The pathogenetic validity of prescribing peptide drugs for prostate diseases is shown. The results of clinical studies of the effectiveness of the drug Vitaprost Forte for patients with BPH are presented.

**REFERENCES**

1. Saodat, A., Vohid, A., Ravshan, N., & Shamshod, A. (2020). MRI study in patients with idiopathic coxarthrosis of the hip joint. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(2), 410-415.
2. Axmedov, S. J. (2023). EFFECTS OF THE DRUG MILDRONATE. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(20), 40-59.
3. Jamshidovich, A. S. (2023). ASCORBIC ACID: ITS ROLE IN IMMUNE SYSTEM, CHRONIC INFLAMMATION DISEASES AND ON THE ANTIOXIDANT EFFECTS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 57-60.
4. Gafurovna, A. N., Xalimovich, M. N., & Komilovich, E. B. Z. (2023). KLIMAKTERIK YOSH DAGI AYOLLARDA ARTERIAL GIPERTENZIYANING KECHISHI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 23(6), 26-31.
5. Komilovich, E. B. Z. (2023). Coronary Artery Disease. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 81-87.
6. Эргашов, Б. К. (2023). Артериальная Гипертония: Современный Взгляд На Проблему. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(11), 250-261.
7. ASHUROVA, N. G., MAVLONOV, N. X., & ERGASHOV, B. Z. K. *БИОЛОГИЯ И ИНТЕГРАТИВНАЯ МЕДИЦИНА. БИОЛОГИЯ*, (4), 92-101.
8. Jamshidovich, A. S. (2023). THE ROLE OF THIOTRIAZOLINE IN THE ORGANISM. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 9(5), 152-155.
9. Jamshidovich, A. S. (2023). NEUTRAL IS USED IN LIVER DISEASES. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 76-78.
10. Jamshidovich, A. S. (2023). EFFECT OF TIVORTIN ON CARDIOMYOCYTE CELLS AND ITS ROLE IN MYOCARDIAL INFARCTION. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 255-257.
11. Jamshidovich, A. S. (2024). NEUROPROTECTIVE EFFECT OF CITICOLINE. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 4(1), 1-4.



12. Jamshidovich, A. S. (2024). THE ROLE OF TRIMETAZIDINE IN ISCHEMIC CARDIOMYOPATHY. *Journal of new century innovations*, 44(2), 3-8.
13. Ergasheva Gulshan Toxirovna. (2024). ARTERIAL GIPERTENZIYA KURSINING KLINIK VA MORFOLOGIK JIHATLARI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 244–253.
14. Эргашева Гулшан Тохировна. (2024). НОВЫЕ АСПЕКТЫ ТЕЧЕНИЕ АРТЕРИАЛЬНОЙ ГИПЕРТОНИИ У ВЗРОСЛОГО НАСЕЛЕНИЕ. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 224–233.
15. Ergasheva Gulshan Tokhirovna. (2024). CLINICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECTS OF THE COURSE OF ARTERIAL HYPERTENSION. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 234–243.
16. Эргашева, Г. Т. (2024). ОСЛОЖНЕНИЯ САХАРНОГО ДИАБЕТА 2 ТИПА ХАРАКТЕРНЫ ДЛЯ КОГНИТИВНЫХ НАРУШЕНИЙ. *TADQIQOTLAR*, 30(3), 112-119.
17. Tokhirovna, E. G. Studying the Causes of the Relationship between Type 2 Diabetes and Obesity. Published in *International Journal of Trend in Scientific Research and Development (ijtsrd)*, ISSN, 2456-6470.
18. Эргашева, Г. Т. (2024). ФАКТОРЫ РИСКА РАЗВИТИЯ САХАРНОГО ДИАБЕТА 2 ТИПА. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 70-74.
19. Tokhirovna, E. G. (2024). RISK FACTORS FOR DEVELOPING TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 64-69.
20. Эргашева, Г. Т. (2023). Исследование Причин Связи Диабета 2 Типа И Ожирения. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(12), 305-311.
21. Ergasheva Gulshan Toxirovna. (2023). QANDLI DIABET 2-TUR VA SEMIZLIKNING O'ZARO BOG'LIQLIK SABABLARINI O'RGANISH . *Ta'lim Innovatsiyasi Va Integratsiyasi*, 10(3), 168–173.
22. Ergasheva Gulshan Tokhirovna. (2023). Study of clinical characteristics of patients with type 2 diabetes mellitus in middle and old age. *Journal of Science in Medicine and Life*, 1(4), 16–19.
23. Saidova, L. B., & Ergashev, G. T. (2022). Improvement of rehabilitation and rehabilitation criteria for patients with type 2 diabetes.



24. Ergasheva, G. (2023). METHODS TO PREVENT SIDE EFFECTS OF DIABETES MELLITUS IN SICK PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(10), 104-108.
25. Ergasheva, G. T. (2022). QANDLI DIABET BILAN KASALLANGANLARDA REABILITATSIYA MEZONLARINI TAKOMILASHTIRISH. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMİY JURNALI, 2(12), 335-337.
26. ГТ, Э., & Саидова, Л. Б. (2022). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РЕАБИЛИТАЦИОННО-ВОССТАНОВИТЕЛЬНЫХ КРИТЕРИЕВ БОЛЬНЫХ С СД-2 ТИПА. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMİY JURNALI, 2(12), 206-209.
27. Toxirovna, E. G. (2023). O'RTA VA KEKSA YOSHLI BEMORLARDA 2-TUR QANDLI DIABET KECISHINING KLINIKO-MORFOLOGIK XUSUSIYATLARI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 33(1), 164-166.
28. Эргашева, Г. Т. (2023). Изучение Клинических Особенности Больных Сахарным Диабетом 2 Типа Среднего И Пожилого Возраста. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(6), 274-276.
29. Каюмова, Г. М., Хамроев, Х. Н., & Ихтиярова, Г. А. (2021). Причины риска развития преждевременных родов в период пандемии организм и среда жизни к 207-летию со дня рождения Карла Францевича Рулье: сборник материалов IV-ой Международной научнопрактической конференции (Кемерово, 26 февраля 2021 г.). ISBN 978-5-8151-0158-6.139-148.
30. Хамроев, Х. Н., & Туксанова, Н. Э. (2021). Characteristic of morphometric parameters of internal organs in experimental chronic alcoholism. *Тиббиётда янги кун*, 2, 34.
31. Kayumova, G. M., & Nutfilloyevich, K. K. (2023). CAUSE OF PERINATAL LOSS WITH PREMATURE RUPTURE OF AMNIOTIC FLUID IN WOMEN WITH ANEMIA. AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMİY JURNALI, 2(11), 131-136.
32. Kayumova, G. M. (2023). TO DETERMINE THE FEATURES OF THE COURSE OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH PRENATAL RUPTURE OF AMNIOTIC FLUID. AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMİY JURNALI, 2(11), 137-144.



33. Nutfilloyevich, K. K. (2023). STUDY OF NORMAL MORPHOMETRIC PARAMETERS OF THE LIVER. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences* (2993-2149), 1(8), 302-305.
34. Латипов, И. И., & Хамроев, Х. Н. (2023). Улучшение Результат Диагностики Ультразвуковой Допплерографии Синдрома Хронической Абдоминальной Ишемии. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(4), 522-525.
35. Sh T, U., IK, S., Kh N, H., & Sh I, S. (2023). IMPROVING THE IMMEDIATE RESULTS OF SURGICAL TREATMENT OF ACUTE CHOLECYSTITIS IN PATIENTS WITH LIVER CIRRHOSIS. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 14(2).
36. Kholikov, F. Y., & Kenzhayev, L. R. (2022). THE CHOICE OF SURGICAL TACTICS FOR THE CORRECTION OF A HIATAL HERNIA IN PATIENTS WITH CHOLELITHIASIS COMBINED WITH GASTROESOPHAGEAL REFLUX. *Interdisciplinary Approaches to Medicine*, 3(2), 14-18.
37. Khamroev, B. S. (2022). RESULTS OF TREATMENT OF PATIENTS WITH BLEEDING OF THE STOMACH AND 12 DUO FROM NON-STEROIDAL ANTI-INFLAMMATORY DRUGS-INDUCED OENP. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 1901-1910.
38. Хамроев, Х. Н. (2022, October). ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ЖЕЛУДКА ДО И ПОСЛЕ РЕЗЕКЦИИ ЖЕЛУДКА ПРИ “ТРУДНЫХ” ДУОДЕНАЛЬНЫХ ЯЗВАХ. In *PROBLEMS OF MODERN SURGERY, INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE WITH THE PARTICIPATION OF FOREIGN SCIENTISTS MATERIALS*. Andijan State Medical Institute.
39. Хамроев, Х. Н. (2022). The morphofunctional changes in internal organs during alcohol intoxication. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(2), 9-11.
40. Khamroyev, X. N. (2022). TOXIC LIVER DAMAGE IN ACUTE PHASE OF ETHANOL INTOXICATION AND ITS EXPERIMENTAL CORRECTION WITH CHELATE ZINC COMPOUND. *European Journal of Modern Medicine and Practice*, 2(2), 12-16.
41. TESHAEV, S. J., TUHSANOVA, N. E., & HAMRAEV, K. N. (2020). Influence of environmental factors on the morphometric parameters of the small intestine of rats in postnatal ontogenesis. *International Journal of Pharmaceutical Research* (09752366), 12(3).



42. Nutfilloevich, K. K., & Akhrorovna, K. D. (2024). MORPHOLOGICAL CHANGES IN THE LIVER IN NORMAL AND CHRONIC ALCOHOL POISONING. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 36(3), 77-85.
43. Nutfilloyevich, K. K. (2024). NORMAL MORPHOMETRIC PARAMETERS OF THE LIVER OF LABORATORY RATS. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 36(3), 104-113.
44. Halimova, Y. S. (2023). Morphofunctional Aspects of Internal Organs in Chronic Alcoholism. AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI, 2(5), 83-87.
45. Shokirov, B. S. (2021). Halimova Yu. S. Antibiotic-induced rat gut microbiota dysbiosis and salmonella resistance Society and innovations.
46. Халимова, Ю. С., & Шокиров, Б. С. (2021). Репродуктивность и жизнеспособность потомства самок крыс при различной длительности воздействия этанола. In Актуальные вопросы современной медицинской науки и здравоохранения: Материалы VI Международной научно-практической конференции молодых учёных и студентов, посвященной году науки и технологий,(Екатеринбург, 8-9 апреля 2021): в 3-х т.. Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Уральский государственный медицинский университет» Министерства здравоохранения Российской Федерации.
47. Khalimova, Y. S. BS Shokirov Morphological changes of internal organs in chronic alcoholism. Middle European scientific bulletin, 12-2021.
48. Шокиров, Б. С., & Халимова, Ю. С. (2022). ДИСБИОЗ ВЫЗВАННЫЙ АНИБИОТИКАМИ КИШЕЧНОЙ МИКРОБИОТЫ КРЫС И УСТОЙЧИВОСТЬ К САЛМОНЕЛЛАМ. Scientific progress, 3(2), 766-772.
49. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). Clinical Features of the Course of Vitamin D Deficiency in Women of Reproductive Age. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 3(11), 28-31.
50. Шокиров, Б., & Халимова, Ю. (2021). Антибиотик-индуцированный дисбиоз микробиоты кишечника крыс и резистентность к сальмонеллам. Общество и инновации, 2(4/S), 93-100.
51. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). MORPHOLOGICAL CHANGES IN PATHOLOGICAL FORMS OF ERYTHROCYTES. EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE, 3(11), 20-24.



52. Saloxiddinova, X. Y. (2023). ERITROTSITLAR PATOLOGIK SHAKLLARINING MORFOLOGIK O'ZGARISHLARI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 33(1), 167-172.
53. Шокиров, Б., & Халимова, Ю. (2021). Antibiotic-induced rat gut microbiota dysbiosis and salmonella resistance. Общество и инновации, 2(4/S), 93-100.
54. Шокиров, Б. С., & Халимова, Ю. С. (2021). Пищеварительная функция кишечника после коррекции экспериментального дисбактериоза у крыс бифидобактериями. In Актуальные вопросы современной медицинской науки и здравоохранения: Материалы VI Международной научно-практической конференции молодых учёных и студентов, посвященной году науки и технологий, (Екатеринбург, 8-9 апреля 2021): в 3-х т.. Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Уральский государственный медицинский университет» Министерства здравоохранения Российской Федерации.
55. Salokhiddinova, X. Y. (2023). Anemia of Chronic Diseases. Research Journal of Trauma and Disability Studies, 2(12), 364-372.
56. Salokhiddinova, X. Y. (2023). MALLORY WEISS SYNDROME IN DIFFUSE LIVER LESIONS. Journal of Science in Medicine and Life, 1(4), 11-15.
57. Salokhiddinova, X. Y. (2023). SURUNKALI KASALLIKLARDA UCHRAYDIGAN ANEMIYALAR MORFO-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 10(3), 180-188.
58. Халимова, Ю. С. (2024). КЛИНИКО-МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВИТАМИНА D В ФОРМИРОВАНИЕ ПРОТИВОИНФЕКЦИОННОГО ИММУНИТА. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 36(3), 86-94.
59. Saloxiddinova, X. Y. (2024). CLINICAL FEATURES OF VITAMIN D EFFECTS ON BONE METABOLISM. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 36(5), 90-99.
60. Saloxiddinova, X. Y. (2024). CLINICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECTS OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 36(5), 100-108.



BENEFITS OF BETADINE SOLUTION



Axmedov Shamshod Jamshidovich

*Faculty of Medicine, Asia International University,
Uzbekistan*

E-mail: axmedovshamshodjamshidovich@oxu.uz

Abstract. Povidone-iodine solution (Betadine®) has long been accepted as an effective topical broad spectrum antiseptic, disinfectant, and tumoricidal agent. In colorectal operations, this solution generally has been used for the purpose of minimizing postoperative septic complications and reducing cancer recurrence, although the optimal application, advantages, and undesirable side effects have been debated. With limited prospective, randomized, controlled trials and insufficient data available, this article examines the safe and effective clinical applications of this solution for colorectal operations.

Deep wound infection is a serious complication of spinal surgery that can jeopardize patient outcomes and increase costs. Povidoneiodine is a widely used antiseptic with bactericidal activity against a wide spectrum of pathogens, including methicillin-resistant *Staphylococcus aureus*. The aim of this study was to evaluate the efficacy of dilute betadine solution in the prevention of wound infection after spinal surgery.

Methods.

Four hundred and fourteen patients undergoing spinal surgery were randomly assigned to two groups. In group 1 (208 patients), surgical wounds were irrigated with dilute betadine solution (3.5% betadine) before wound closure. Betadine irrigation was not used in group 2 (206 patients). Otherwise, perioperative management was the same for both groups.

Results.

Mean length of follow-up was 15.5 months in both groups (range, 6–24 months). No wound infection occurred in group 1. One superficial infection (0.5%) and six deep infections (2.9%) occurred in group 2. The differences between the deep infection rate ($P = 0.0146$) and total infection rate ($P = 0.0072$) were significant between the two groups.

Conclusions.

Our report is the first prospective, single-blinded, randomized study to evaluate the clinical effectiveness of dilute betadine solution irrigation for prevention of



wound infection following spinal surgery. We recommended this simple and inexpensive measure following spinal surgery, particularly in patients with accidental wound contamination, risk factors for wound infection, or undergoing surgery in the absence of routine ultraviolet light, laminar flow, and isolation suits.

REFERENCES

1. Saodat, A., Vohid, A., Ravshan, N., & Shamshod, A. (2020). MRI study in patients with idiopathic coxarthrosis of the hip joint. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(2), 410-415.
2. Axmedov, S. J. (2023). EFFECTS OF THE DRUG MILDRONATE. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(20), 40-59.
3. Jamshidovich, A. S. (2023). ASCORBIC ACID: ITS ROLE IN IMMUNE SYSTEM, CHRONIC INFLAMMATION DISEASES AND ON THE ANTIOXIDANT EFFECTS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 57-60.
4. Gafurovna, A. N., Xalimovich, M. N., & Komilovich, E. B. Z. (2023). KLIMAKTERIK YOSHDAGI AYOLLARDA ARTERIAL GIPERTENZIYANING KECHISHI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 23(6), 26-31.
5. Komilovich, E. B. Z. (2023). Coronary Artery Disease. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 81-87.
6. Эргашов, Б. К. (2023). Артериальная Гипертония: Современный Взгляд На Проблему. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(11), 250-261.
7. ASHUROVA, N. G., MAVLONOV, N. X., & ERGASHOV, B. Z. K. БИОЛОГИЯ И ИНТЕГРАТИВНАЯ МЕДИЦИНА. *БИОЛОГИЯ*, (4), 92-101.
8. Jamshidovich, A. S. (2023). THE ROLE OF THIOTRIAZOLINE IN THE ORGANISM. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 9(5), 152-155.
9. Jamshidovich, A. S. (2023). NEPTRAL IS USED IN LIVER DISEASES. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 76-78.
10. Jamshidovich, A. S. (2023). EFFECT OF TIVORTIN ON CARDIOMYOCYTE CELLS AND ITS ROLE IN MYOCARDIAL INFARCTION. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 255-257.



11. Jamshidovich, A. S. (2024). NEUROPROTECTIVE EFFECT OF CITICOLINE. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 4(1), 1-4.
12. Jamshidovich, A. S. (2024). THE ROLE OF TRIMETAZIDINE IN ISCHEMIC CARDIOMYOPATHY. *Journal of new century innovations*, 44(2), 3-8.
13. Ergasheva Gulshan Toxirovna. (2024). ARTERIAL GIPERTENZIYA KURSINING KLINIK VA MORFOLOGIK JIHATLARI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 244–253.
14. Эргашева Гулшан Тохировна. (2024). НОВЫЕ АСПЕКТЫ ТЕЧЕНИЕ АРТЕРИАЛЬНОЙ ГИПЕРТОНИИ У ВЗРОСЛОГО НАСЕЛЕНИЕ. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 224–233.
15. Ergasheva Gulshan Tokhirovna. (2024). CLINICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECTS OF THE COURSE OF ARTERIAL HYPERTENSION. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 12(4), 234–243.
16. Эргашева, Г. Т. (2024). ОСЛОЖНЕНИЯ САХАРНОГО ДИАБЕТА 2 ТИПА ХАРАКТЕРНЫ ДЛЯ КОГНИТИВНЫХ НАРУШЕНИЙ. *TADQIQOTLAR*, 30(3), 112-119.
17. Tokhirovna, E. G. Studying the Causes of the Relationship between Type 2 Diabetes and Obesity. *Published in International Journal of Trend in Scientific Research and Development (ijtsrd)*, ISSN, 2456-6470.
18. Эргашева, Г. Т. (2024). ФАКТОРЫ РИСКА РАЗВИТИЯ САХАРНОГО ДИАБЕТА 2 ТИПА. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 70-74.
19. Tokhirovna, E. G. (2024). RISK FACTORS FOR DEVELOPING TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 64-69.
20. Эргашева, Г. Т. (2023). Исследование Причин Связи Диабета 2 Типа И Ожирения. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(12), 305-311.
21. Ergasheva Gulshan Toxirovna. (2023). QANDLI DIABET 2-TUR VA SEMIZLIKNING O'ZARO BOG'LIQLIK SABABLARINI O'RGANISH . *Ta'lim Innovatsiyasi Va Integratsiyasi*, 10(3), 168–173.
22. Ergasheva Gulshan Tokhirovna. (2023). Study of clinical characteristics of patients with type 2 diabetes mellitus in middle and old age. *Journal of Science in Medicine and Life*, 1(4), 16–19.
23. Saidova, L. B., & Ergashev, G. T. (2022). Improvement of rehabilitation and rehabilitation criteria for patients with type 2 diabetes.



24. Ergasheva, G. (2023). METHODS TO PREVENT SIDE EFFECTS OF DIABETES MELLITUS IN SICK PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(10), 104-108.
25. Ergasheva, G. T. (2022). QANDLI DIABET BILAN KASALLANGANLARDA REABILITATSIYA MEZONLARINI TAKOMILASHTIRISH. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(12), 335-337.
26. ГТ, Э., & Саидова, Л. Б. (2022). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РЕАБИЛИТАЦИОННО-ВОССТАНОВИТЕЛЬНЫХ КРИТЕРИЕВ БОЛЬНЫХ С СД-2 ТИПА. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(12), 206-209.
27. Toxirovna, E. G. (2023). O'RTA VA KEKSA YOSHLI BEMORLARDA 2-TUR QANDLI DIABET KECCHISHINING KLINIKO-MORFOLOGIK XUSUSIYATLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 33(1), 164-166.
28. Эргашева, Г. Т. (2023). Изучение Клинических Особенности Больных Сахарным Диабетом 2 Типа Среднего И Пожилого Возраста. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(6), 274-276.
29. Каюмова, Г. М., Хамроев, Х. Н., & Ихтиярова, Г. А. (2021). *Причины риска развития преждевременных родов в период пандемии организм и среда жизни к 207-летию со дня рождения Карла Францевича Рулье: сборник материалов IV-ой Международной научнопрактической конференции (Кемерово, 26 февраля 2021 г.)*. ISBN 978-5-8151-0158-6.139-148.
30. Хамроев, Х. Н., & Туксанова, Н. Э. (2021). Characteristic of morphometric parameters of internal organs in experimental chronic alcoholism. *Тиббиётда янги кун*, 2, 34.
31. Kayumova, G. M., & Nutfilloyevich, K. K. (2023). CAUSE OF PERINATAL LOSS WITH PREMATURE RUPTURE OF AMNIOTIC FLUID IN WOMEN WITH ANEMIA. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(11), 131-136.
32. Kayumova, G. M. (2023). TO DETERMINE THE FEATURES OF THE COURSE OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH PRENATAL RUPTURE OF AMNIOTIC FLUID. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(11), 137-144.



33. Nutfilloyevich, K. K. (2023). STUDY OF NORMAL MORPHOMETRIC PARAMETERS OF THE LIVER. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences* (2993-2149), 1(8), 302-305.
34. Латипов, И. И., & Хамроев, Х. Н. (2023). Улучшение Результат Диагностики Ультразвуковой Допплерографии Синдрома Хронической Абдоминальной Ишемии. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(4), 522-525.
35. Sh T, U., IK, S., Kh N, H., & Sh I, S. (2023). IMPROVING THE IMMEDIATE RESULTS OF SURGICAL TREATMENT OF ACUTE CHOLECYSTITIS IN PATIENTS WITH LIVER CIRRHOSIS. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 14(2).
36. Kholikov, F. Y., & Kenzhayev, L. R. (2022). THE CHOICE OF SURGICAL TACTICS FOR THE CORRECTION OF A HIATAL HERNIA IN PATIENTS WITH CHOLELITHIASIS COMBINED WITH GASTROESOPHAGEAL REFLUX. *Interdisciplinary Approaches to Medicine*, 3(2), 14-18.
37. Khamroev, B. S. (2022). RESULTS OF TREATMENT OF PATIENTS WITH BLEEDING OF THE STOMACH AND 12 DUO FROM NON-STEROIDAL ANTI-INFLAMMATORY DRUGS-INDUCED OENP. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 1901-1910.
38. Хамроев, Х. Н. (2022, October). ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ЖЕЛУДКА ДО И ПОСЛЕ РЕЗЕКЦИИ ЖЕЛУДКА ПРИ “ТРУДНЫХ” ДУОДЕНАЛЬНЫХ ЯЗВАХ. In *PROBLEMS OF MODERN SURGERY, INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE WITH THE PARTICIPATION OF FOREIGN SCIENTISTS MATERIALS*. Andijan State Medical Institute.
39. Хамроев, Х. Н. (2022). The morphofunctional changes in internal organs during alcohol intoxication. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(2), 9-11.
40. Khamroyev, X. N. (2022). TOXIC LIVER DAMAGE IN ACUTE PHASE OF ETHANOL INTOXICATION AND ITS EXPERIMENTAL CORRECTION WITH CHELATE ZINC COMPOUND. *European Journal of Modern Medicine and Practice*, 2(2), 12-16.
41. TESHAEV, S. J., TUHSANOVA, N. E., & HAMRAEV, K. N. (2020). Influence of environmental factors on the morphometric parameters of the small intestine of rats in postnatal ontogenesis. *International Journal of Pharmaceutical Research* (09752366), 12(3).



42. Nutfilloevich, K. K., & Akhrorovna, K. D. (2024). MORPHOLOGICAL CHANGES IN THE LIVER IN NORMAL AND CHRONIC ALCOHOL POISONING. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 77-85.
43. Nutfilloyevich, K. K. (2024). NORMAL MORPHOMETRIC PARAMETERS OF THE LIVER OF LABORATORY RATS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 104-113.
44. Halimova, Y. S. (2023). Morphofunctional Aspects of Internal Organs in Chronic Alcoholism. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(5), 83-87.
45. Shokirov, B. S. (2021). Halimova Yu. S. Antibiotic-induced rat gut microbiota dysbiosis and salmonella resistance Society and innovations.
46. Халимова, Ю. С., & Шокиров, Б. С. (2021). Репродуктивность и жизнеспособность потомства самок крыс при различной длительности воздействия этанола. In *Актуальные вопросы современной медицинской науки и здравоохранения: Материалы VI Международной научно-практической конференции молодых учёных и студентов, посвященной году науки и технологий, (Екатеринбург, 8-9 апреля 2021): в 3-х т..* Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Уральский государственный медицинский университет» Министерства здравоохранения Российской Федерации.
47. Khalimova, Y. S. BS Shokirov Morphological changes of internal organs in chronic alcoholism. *Middle European scientific bulletin*, 12-2021.
48. Шокиров, Б. С., & Халимова, Ю. С. (2022). ДИСБИОЗ ВЫЗВАННЫЙ АНИБИОТИКАМИ КИШЕЧНОЙ МИКРОБИОТЫ КРЫС И УСТОЙЧИВОСТЬ К САЛМОНЕЛЛАМ. *Scientific progress*, 3(2), 766-772.
49. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). Clinical Features of the Course of Vitamin D Deficiency in Women of Reproductive Age. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 3(11), 28-31.
50. Шокиров, Б., & Халимова, Ю. (2021). Антибиотик-индуцированный дисбиоз микробиоты кишечника крыс и резистентность к сальмонеллам. *Общество и инновации*, 2(4/S), 93-100.
51. Salokhiddinovna, X. Y. (2023). MORPHOLOGICAL CHANGES IN PATHOLOGICAL FORMS OF ERYTHROCYTES. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 20-24.



52. Saloxiddinova, X. Y. (2023). ERITROTSITLAR PATOLOGIK SHAKLLARINING MORFOLOGIK O'ZGARISHLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 33(1), 167-172.
53. Шокиров, Б., & Халимова, Ю. (2021). Antibiotic-induced rat gut microbiota dysbiosis and salmonella resistance. *Общество и инновации*, 2(4/S), 93-100.
54. Шокиров, Б. С., & Халимова, Ю. С. (2021). Пищеварительная функция кишечника после коррекции экспериментального дисбактериоза у крыс бифидобактериями. In *Актуальные вопросы современной медицинской науки и здравоохранения: Материалы VI Международной научно-практической конференции молодых учёных и студентов, посвященной году науки и технологий, (Екатеринбург, 8-9 апреля 2021): в 3-х т..* Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Уральский государственный медицинский университет» Министерства здравоохранения Российской Федерации.
55. Salokhiddinova, X. Y. (2023). Anemia of Chronic Diseases. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(12), 364-372.
56. Salokhiddinova, X. Y. (2023). MALLORY WEISS SYNDROME IN DIFFUSE LIVER LESIONS. *Journal of Science in Medicine and Life*, 1(4), 11-15.
57. Salokhiddinova, X. Y. (2023). SURUNKALI KASALLIKLARDA UCHRAYDIGAN ANEMIYALAR MORFO-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(3), 180-188.
58. Халимова, Ю. С. (2024). КЛИНИКО-МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВИТАМИНА D В ФОРМИРОВАНИЕ ПРОТИВОИНФЕКЦИОННОГО ИММУНИТА. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(3), 86-94.
59. Saloxiddinova, X. Y. (2024). CLINICAL FEATURES OF VITAMIN D EFFECTS ON BONE METABOLISM. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 90-99.
60. Saloxiddinova, X. Y. (2024). CLINICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECTS OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 100-108.



МАТЕМАТИКА О'QITISH METODIKASI TO'G'RISIDA

*Shukurov Xursan Gadoyevich
Norova Intizor Haqberdiyevna
Matematika fani o'qituvchilari,
BuxMTI akademik litseyi*

Annotatsiya: Maqolada matematika o'qitish metodikasi xususida yoritilgan. Bundan tashqari uning nazariyasi, bu haqida tushuncha, uning tarixi, mazmuni haqida ham fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: matematika, tushuncha, tarixi, o'qitish muammolari, oliy matematika, elementar matematika, maxsus metodika, aniq metodika.

Ma'lumki, matematika o'qitish metodikasi fani pedagogika fanining ma'lum bir bo'limi bo'lib, u matematika fanini o'qitish qoidalarini o'rganish bilan shug'ullanadi. Matematika o'qitish metodikasi matematika fanini o'qitish qonuniyatlarini o'rganish jarayonida pedagogika, mantiq, psixologiya, matematika, lingvistika va falsafa fanlari bilan uzviy aloqada bo'ladi. Boshqacha aytganda, maktabda matematika o'qitish muammolari mantiq, psixologiya, pedagogika, matematika va falsafa fanlari bilan uzviy bog'liqda hal qilinadi. Matematika o'qitish metodikasining metodologik asosi bilish nazariyasiga asoslangandir.

Matematika so'zi qadimgi grekcha - mathema so'zidan olingan bo'lib, uning ma'nosi «fanlarni bilish» demakdir. Matematika fanining o'rganadigan narsasi (ob'ekti) materiyadagi mavjud narsalarning fazoviy formalari va ular orasidagi miqdoriy munosabatlardan iborat. Hozirgi davrda matematika fani shartli ravishda ikkiga ajraladi.

1) elementar matematika, 2) oliy matematika.

Elementar matematika ham mustaqil mazmunga ega bo'lgan fan bo'lib, u oliy matematikaning turli tarmoqlaridan, ya'ni nazariy arifmetikadan, sonlar nazariyasidan, oliy algebradan, matematik analizdan va geometriyaning mantiqiy kursidan olingan elementar ma'lumotlar asosiga qurilgandir. Oliy matematika fani esa real olamning fazoviy formalari va ular orasidagi miqdoriy munosabatlarni to'la hamda chuqur aks ettiruvchi matematik qonuniyatlarni topish bilan shu qo'llanadi. Elementar matematika fani maktab matematika kursining asosini tashkil qiladi. Maktab matematika kursininng maqsadi o'quvchilarga ularning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda matematik bilimlar sistemasi ma'lum usulda



(metodika) orqali o'quvchilarga etkaziladi. (Metodika so'zi grekcha so'z bo'lib, «yo'l» degan ma'noni beradi). Matematika metodikasi pedagogika va didaktika fanining asosiy bo'limlaridan biri bo'lib, jamiyatimiz taraqqiyoti darajasida ta'lim maqsadlariga mos keluvchi matematikani o'qitish, o'rganish qonuniyatlarini o'rganadigan mustaqil fandır. Matematika metodikasi ta'lim jarayoni bilan bog'liq bo'lgan quyidagi uch savolga javob beradi: 1. Nima uchun matematikani o'rganish kerak? 2. Matematikadan nimalarni o'rganish kerak? 3. Matematikani qanday o'rganish kerak? Matematika metodikasi haqidagi tushuncha birinchi bo'lib shveysariyalik pedagog - matematik G.Pestalotsining 1803 yilda yozgan «Sonni ko'rgazmali o'rganish» asarida bayon qilingan. Keyinchalik matematika o'qitish metodikasining turli yo'nalishlari bilan N.A.Izvol'skiy, V.M.Brads, S.E.Lyapin, I.K.Andronov, N.A.Glagoleva, I.Ya.Dempman, A.N.Barsukov, S.I.Novoselov, A.Ya.Xinchin, N.F.Chetveruxin, A.N.Kolmogorov, A.I.Markushevich, A.I.Fetisov va boshqalar shug'ullandilar. 1970 yildan boshlab maktab matematika kursining mazmuni yangi dastur asosida o'zgartirildi, natijada uni o'qitish metodikasi ham ishlab chiqildi. Hozirgi dastur asosida o'qitilayotgan maktab matematika fanining metodikasi bilan professorlardan V.M.Kolyagin, J.Ikromov, R.S.Cherkasov, P.M.Erdniev, N.G'aybullaev, T.To'laganov, A.Abduqodirov va boshqa metodist olimlar shug'ullanmoqdalar. Matematika o'qitish metodikasi pedagogika institutlarining III-IV kurslarida o'tiladi. U o'zining tuzilishi xususiyatiga ko'ra shartli ravishda uchga bo'linadi:

1. Matematika o'qitishning umumiy metodikasi. Bu bo'limda matematika fanining maqsadi, mazmuni, formasi, metodlari va uning vositalarining metodik sistemasi, pedagogika, psixologiya qonunlari hamda didaktik prinsiplar asosida ochib beriladi.

2. Matematika o'qitishning maxsus metodikasi. Bu bo'limda matematika o'qitish umumiy metodikasining qonun va qoidalarining aniq mavzu materiallariga tadbiiq qilish yo'llari ko'rsatiladi.

3. Matematika o'qitishning aniq metodikasi.

Bu bo'lim ikki qismdan iborat:

1. Umumiy metodikaning xususiy masalalari;

2. Maxsus metodikaning xususiy masalalari. Masalan, VI sinfda matematika darslarini rejalashtirish va uni o'tkazish metodikasi deyilsa, bu umumiy metodikaning xususiy masalasi bo'lib hisoblanadi. Matematika fani mavjud moddiy dunyodagi narsalarning fazoviy formalari va ular orasidagi miqdoriy munosabatlarni o'rganish jarayonida «ilmiy izlanish» metodlaridan foydalanadi. Shuning uchun ham



ilmiy izlanish metodlaridan kuzatish va tajriba, taqqoslash, analiz va sintez, umumlashtirish, abstraktlashtirish va konkretlashtirishlarni matematika darslarida qo‘llanishi ilmiy-metodik jihatidan tushuntirishga harakat qilingan. Matematik xulosa va uning induktiv, deduktiv hamda analogik turlarini dars jarayonidagi tadbirlari ko‘rsatilgan. Matematika fanini o‘qitishdagi didaktik prinsiplarning turlarini o‘rgatishga alohida ahamiyat berilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alixonov S. « Matematika o‘qitish metodikasi » Qayta ishlangan II nashri. T., «O‘qituvchi» 1997 yil.
2. Ikramov Dj.I. «Matematicheskaya kultura shkolnika» T., «O‘qituvchi», 1981.
3. Kolyagin Yu.N. va boshqalar Metodika prepodavaniya matematiki v sredney shkole. Obhaya metodika., M., «Prosveshenie», 1988.
4. Sirojiddinov S.X., Mirzaaxmedov M.A. Matematika kasbi haqida suhbatlar. T., «O‘qituvchi», 1993.



MATEMATIKA DARSLARINI INTERFAOL USULLAR VA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANIB TASHKIL ETISH

*Shukurov Xursan Gadoyevich
Norova Intizor Haqberdiyevna
Matematika fani o'qituvchilari,
BuxMTI akademik litseyi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada matematika darslarida interfaol metodlardan foydalanish imkoniyatlari va afzalliklari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: maktab, ta'lim-tarbiya, interfaol, o'qituvchi, o'quvchi, ma'naviyahloqiy tarbiya dars, metod...

Hozirgi kunlarda jamiyatimizda bo'layotgan ulkan bunyodkorlik ishlari, ta'lim-tarbiya sohasida qabul qilingan qonun va qarorlar "Milliy dastur"imizda belgilab berilgan buyuk maqsadlar hozirgi kun o'qituvchisini yanada ko'proq mehnat qilishga, izlanishga da'vat etmoqda. Ushbu maqsadlarning ijobiy natijaga ega bo'lishi, eng avvalo, yosh avlodga ilmiy bilimlar asoslarini puxta o'rgatish, ularda keng dunyoqarash hamda tafakkur ko'lamini hosil qilish, ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish borasidagi ta'limiy-tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish bilan bog'liqdir. Zero, yurtning porloq istiqbolini yaratish, uning nomini jahonga keng yoyish, ulug' ajdodlar tomonidan yaratilgan milliy-madaniy merosni jamiyatga namoyish etish, ularni boyitish yosh avlodni komil inson hamda malakali mutaxassis qilib tarbiyalashga bog'liqdir. Bunda uzluksiz ta'lim tizimi xodimlari, pedagog-o'qituvchilar tomonidan zamonaviy ta'lim texnologiyalarining mohiyatidan xabardorliklari hamda ularni ta'lim jarayonida samarali qo'llay olishlari, shuningdek, ta'lim jarayonini tashkil etishga nisbatan ijodiy yondashuvning qaror topishi muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchilarning matematika fanlarini o'qitishda yo'naltirilgan darslar jarayonini noan'anaviy shakllarda tashkil etish, ta'lim jarayonini mukammal andoza asosida loyihalashga erishish, mazkur loyihalardan oqilona foydalana olish ko'nikmalariga ega bo'lishi ta'lim oluvchilar tomonidan nazariy bilimlarning puxta, chuqur o'zlashtirilishi, ularda amaliy ko'nikma va malakalarning hosil bo'lishining kafolati bo'la oladi. Ta'lim jarayoni o'quv materialini mazmunini yoritishga xizmat qiluvchi muayyan mavzu bo'yicha nazariy va amaliy bilimlar majmuini ifoda etish imkonini beradi. Ta'lim mazmunida, shuningdek, o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi lozim bo'lgan tushuncha,



ko'nikma hamda malakalarning hajmi ham o'z ifodasini topa olishi lozim. Zero, ta'lim mazmunining g'oyaviy jihatdan mukammalligi o'quvchilar tomonidan muayan bilim, ko'nikma va malakalarning o'zlashtirilish darajasi bilan belgilanadi. Buning samarasi o'quvchilar tomonidan ma'lum tushunchalarning o'zlashtirilishi, ko'nikma va malakalarning shakllanishini ta'minlovchi shartlarning ishlab chiqilganligida namoyon bo'ladi.

Aynan darsning shakli, metod va vositalari ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli ta'minlanishiga olib keladi. Ular yordami bilangina o'quv predmetining mavzusi borasidagi nazariy bilimlar o'quvchilarga uzatiladi, o'quvchilar tomonidan esa ushbu bilimlar qabul qilinadi. Dars mashg'uloti uchun eng maqbul deb topilgan shakl, metod va vositalarning belgilanishi ta'lim jarayonining qariyb 90 foizlik muvaffaqiyatini kafolatlaydi. Yangi, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning asosiy mohiyati aynan mana shu bosqichda ochib beriladi. O'quvchilarni ijodiy izlanish, faollik, erkin fikr yuritishga yo'naltiruvchi ta'lim shakli, metod va vositalarining to'g'ri tanlanishi dars jarayonini samarali, qiziqarli, bahs-munozaralarga boy bo'lishi, ijodiy tortishuvlarning yuzaga kelishiga turtki beradi. Mana shu holatdagina o'quvchilar tashabbusni o'z qo'llariga oladilar, o'qituvchining zimmasida esa ularning faoliyatini ma'lum yo'nalishga solib yuborish, umumiy faoliyatni nazorat qila olish, murakkab vaziyatlarda yo'l-yo'riq ko'rsatish, maslahatlar berish, hamda ular faoliyatini baholash kabi vazifalar qoladi. Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek,

Bugungi kunda o'quvchilarning o'quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi hamda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba to'plangan bo'lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritiladi. Matematika darslarida foydalaniladigan interfaol metodlardan bir nechtasining mohiyati va ulardan foydalanish usullarini ko'rib chiqamiz.

“Aqliy hujum” metodi. Mazkur metod o'quvchilarning darslar jarayonidagi faolliklarini ta'minlash, ularni erkin fikr yuritishga rag'batlantirish hamda bir xil fikrlash inertsiyasidan ozod etish, muayyan mazvu yuzasidan rang-barang g'oyalarni to'plash, shuningdek, ijodiy vazifalarni hal etish jarayonining dastlabki bosqichida paydo bo'lgan fikrlarni yengishga o'rganish uchun xizmat qiladi.



“6x6x6” metodi. “6x6x6” metodi yordamida bir vaqtning o‘zida 36 nafar o‘quvchini muayyan faoliyatga jalb etish orqali ma’lum topshiriq yoki masalani hal etish, shuningdek, guruhlarining har bir a’zosi imkoniyatlarini aniqlash, ularning qarashlarini bilib olish mumkin. Bu metod asosida tashkil etilayotgan mashg‘ulotda har birida 6 nafardan ishtirokchi bo‘lgan 6 ta guruh o‘qituvchi tomonidan o‘rtaga tashlangan muammoni muhokama qiladi. Belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach o‘qituvchi 6 ta guruhni qayta tuzadi. Qaytadan shakllangan guruhlarining har birida avvalgi 6 ta guruhdan bittadan vakil bo‘ladi. Yangidan shakllangan guruh a’zolari o‘z jamoadoshlariga guruhi tomonidan muammo yechimi sifatida taqdim etilgan xulosani bayon etib beradilar va mazkur yechimlarni birgalikda muhokama qiladilar.

“Klaster” metodi. Klaster (g‘uncha, bog‘lam) metodi pedagogik, didaktik strategiyaning muayyan shakli bo‘lib, u o‘quvchilarga ixtiyoriy muammolar xususida erkin, ochiq o‘ylash va shaxsiy fikrlarni bemaolol bayon etish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Mazkur metod turli xil g‘oyalar o‘rtasidagi aloqalar to‘g‘risida fikrlash imkoniyatini beruvchi tuzilmani aniqlashni talab etadi.

“Klaster” metodi aniq ob’ektga yo‘naltirilmagan fikrlash shakli sanaladi. Undan foydalanish inson miya faoliyatining ishlash tamoyili bilan bog‘liq ravishda amalga oshadi. Ushbu metod muayyan mavzuning o‘quvchilar tomonidan chuqur hamda puxta o‘zlashtirilguniga qadar fikrlash faoliyatining bir maromda bo‘lishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Metod guruh asosida tashkil etilayotgan mashg‘ulotlar va o‘quvchilar tomonidan bildirilayotgan g‘oyalarning majmui tarzida namoyon bo‘ladi. Bu esa ilgari surilgan g‘oyalarni umumlashtirish va ular o‘rtasidagi aloqalarni topish imkoniyatini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alixonov S. « Matematika o‘qitish metodikasi » Qayta ishlangan II nashri. T., «O‘qituvchi» 1997 yil.
2. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Qarshi. Nasaf. 2000.
3. Tolipov O‘. Q., Usmanboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. - Toshkent: “Fan”. 2005.



MATEMATIKA DARSLARINI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING O'RNI

*Shukurov Xursan Gadoyevich
Norova Intizor Haqberdiyevna
Matematika fani o'qituvchilari
BuxMTI akademik litseyi*

Annotatsiya: Maqolada matematika darslari davomida qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar haqida fikr yuritilgan va ulardan foydalanishga doir misollar keltirilgan.

Kalit soʻzlar: ta'lim-tarbiya, interfaol, o'qituvchi, o'quvchi, tarbiya, dars, metod.

Mamlakatimizda hozirgi paytda yoshlarga ta'lim va tarbiya berishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim-tarbiya hamisha jamiyat taraqqiyotining asosi bo'lgan. Chunki, inson jamiyatdagi barcha munosabatlar, aloqalarning markazida turadi. Fan-texnika va axborotdagi revolyutsiya inson va uning ilmiy-ma'rifny potentsialini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning hal qiluvchi omiliga aylantirdi. Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, xalqaro mexnat taqsimotida munosib o'rin egallash, milliy iqtisodiyotning raqobat- bardoshligini ta'minlash muammolari ko'p jihatdan ish kuchining bilimi, malakasi, vaziyatga qarab ish tuta olishiga bog'liq. Kelajakda erishishimiz lozim bo'lgan buyuk maqsadlarga erishish uchun eng avvalo yuqori malakali, zamon talabiga javob beradigan mutaxassis kadrlar tayyorlashimiz kerak.

Matematika fanini rivojlanishini asoslari, boshqa fanlarini rivojlanishi kabi, insoniyat faoliyatining amaliy ehtiyojlaridan kelib chiqadi. Fanning rivojlanishi bu ishlab chiqarishning shakllanishi bilan asoslanadi. Matematika, boshqa fanlar kabi, odamlarning amaliy ehtiyojlari natijasida vujudga keldilar: er maydonining yuzalarini ulchash, idishlarning sig'imini o'lchash, vaqtni o'lchash va mexikaning elementlaridir. F.Engels.Andi - Dyuring. Haqiqatan ham matematikaning turli bulimlari real dunyoning fazoviy formalarini va miqdoriy munosabatlarini o'rganishda o'zining metodlarining turli tumanligi bilan ajralib tursada, yagonaligi va umumiyligi bilan yaxlit birlashtirib turadi. Matematika fanining mazmuni quyidagicha;

1) uning rivojlanish jarayonida yig'iladigan - faktlar;



2) faktlar asosida ilmiy tasavvurning shakllanishi - gipoteza. O'z o'rnida bu tajriba orqali tekshiriladi;

3) faktlar va tajribalar natijalarini umumlashtirish hamda ularni nazariya va qonunlar ko'rishiga keltirish;

4) nazariya va qonunlarni o'rganish, matematikani o'rganishni xarakterlaydigan umumiy yo'nalishlarni ifodalovchi metodologiyani yaratish.

Mamlakatimizni yangi taraqqiyot bosqichiga ko'tarishni o'z oldimizga ustuvor vazifa qilib qo'ygan ekanmiz, buni amalga oshirish uchun bizga, eng avvalo, yangi avlod kadrlari kerak. Ana shunday yuksak salohiyatli kadrlarni tarbiyalash maqsadida yurtimizning har bir hududida bittadan yangi tipdagi maktablar - Prezident maktablarini tashkil etishni rejalashtirganmiz", - degan edi Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev.

O'zbekistonning har bir hududida Prezident maktablari tashkil etildi. Prezident maktablarining asosiy maqsadi mamlakatimizning har bir viloyatida iqtidorli yoshlarni aniqlash va ularning rivojlanishiga kerakli sharoitlar yaratishdan iborat. Mazkur maktab bitiruvchilari kelajakda mamlakatimiz rivojlanishiga o'z hissalarini qo'shishlari kerak. Prezident maktablari STEAM (Science (fan), Technology (texnologiya), Engineering (muhandislik), Art (san'at) va Mathematics (matematika)) fanlarini o'qitishga ixtisoslashgan bo'lib. yoshlarga matematika, fizika, kimyo, biologiya va axborot texnologiyalari hamda xorijiy tillar ilg'or ta'lim metodologiyalari asosida chuqur o'rgatilib kelinmoqda.

“Kamalak” usuli . Bu usulni biror bob yoki bo'lim yuzasidan o'tkazish mumkin. Bunda birinchi ustindagi asosiy tushunchalar har xil ranglarda beriladi. Jadvalning qolgan qismlarida so'zlar aralash yozilgan bo'ladi. O'quvchilar ushbu tushunchalarni asosiy tushuncha ranglariga mos ranglarda ifodalashlari shart. Bunda jadval bo'yatiladi yoki yopishuvchi rangdor qog'ozlar to'plamidan foydalanib to'ldiriladi. Bu usulning afzalligi shundan iboratki, bir paytning o'zida 9 nafar o'quvchining bilimi sinab ko'riladi. Dastlabki holati

Topshiriq javoblari albatta tahlil qilinadi. Noto'g'ri belgilangan tushunchalar to'g'rilanadi. Bu topshiriqni to'g'ri bajargan o'quvchilar bir ballni qo'lga kiritishadi.

”Pochta qutisi” usuli. Bu usulni guruhlarda ham, kichik juftliklarda ham qo'llash mumkin. Bunda o'quvchilarga turli mavzular yuzasidan aralash atama va tushunchalar aralash holatda beriladi. Pochta qutisi berilgandan so'ng o'quvchilarga quti ichidagi so'z yoki atamalarni mos tarzda ajratishi aytiladi. Topshiriqni bajarish uchun so'zlar soniga qarab vaqt beriladi.



”Topib ko’rchi” usuli. Bunda o’quvchilardan bir nafari doskaga chiqadi. Fanga oid rasmlardan birini doskadagi o’quvchi orqasidan o’tirganlarga ko’rsatadi. O’tirgan o’quvchilar shu rasimga tegishli tushunchalarni aytib boshlaydi. Doskadagi o’quvchi rasmda nima tasvirlanganligini topadi. Shaxmat jadvali Bunda o’quvchilar “oq” kataklarga “qora” kataklardagi belgi va xususiyatlarga tegishli javoblarni yozishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Saidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. Monografiya Toshkent, 2003.
2. Asqarov I.R., To’xtaboyev N.X., G’ofurov K.G. 9-sinf uchun darslik. Toshkent. 2019
3. N.N.AZIZXO’JAYEVA Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. O’quv qo’llanma. -T.: O’zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg’armasi nashriyoti. 2006, 160 b.



VITAMINGA BOY ILDIZMEVALI O'SIMLIKLAR

Toxirjonova Gulnuraxon

Ibn Sino maktabining 7-“A” sinf o'quvchisi

Annotatsiya. O'simliklar turli belgi xususiyatlari, hayotiy shakllari bilan bir-biridan farq qiladi. Ildizmevali o'simliklar asosan ildizni shakli o'zgarishidan hosil bo'ladigan o'simliklar hisoblanadi. Tezisdagi shunday ildizmevali o'simliklarni xo'jalikda foydalanilishi, dorivorligi, sistematikasi haqida ma'lumotlar keltirib o'tildi.

Kalit so'zlar: Ildizmeva, sistematika, ahamiyati, sabzi, sholg'om, lavlagi, vitamin, qishloq xo'jaligi, o'simlik, iste'mol, karotin, tur, urugi.

Tublar - ba'zi o'simliklar er ostida rivojlanadigan o'simlik tuzilmalari. Bu ma'noda, bu haqida saqlash organi vazifasini bajaradigan o'zgartirilgan va qalinlashgan poyalari, chunki o'simlik ularni ozuqa moddalari va boshqa zahira moddalarini saqlash uchun ishlatadi.

Bu ozuqa moddalari odatda kraxmaldan iborat, uglevodlarning bir turi, biz taxmin qilganimizdek, ko'pchilik o'simlik turlarining uglevodlar zahirasi hisoblanadi. Bunga parallel ravishda, bu er osti poyalari aseksual ko'payish mexanizmi vazifasini ham bajaradi, ya'ni ular o'simlikning vegetativ ko'payishi va ko'payishiga imkon beradi. Voyaga etgan odam o'simlikning jinsiy yo'l bilan ko'payishiga hojat qoldirmasdan, bu ildiz hujayralaridan tug'ilishi mumkin.

Ildizmevalar — iste'mol qilinadigan qismi (mevasi) ildizda bo'ladigan ekin (sabzavot) lar; Sershira ildizi, ya'ni ildizmevasi uchun ekiladi. Ko'pgina I. oziq-ovqat va yem-xashak ekini hisoblanadi. Bir yillik I. ga rediska, ikki yillik I. ga sabzi, lavlagi, sholg'om, bryukva, petrushka, selderey, turp kiradi. Ikki yillik I. urug'i sepilgan yili to'pbarg chiqarib, ildizmeva hosil qiladi, ikkinchi yili gulpoya chiqarib urug' beradi. I. ning mevasi g'oyat yirik bo'lishi bilan ajralib turadi, mas, yapon turpining og'irligi 16—30 kg ga, pastki barglari uz. 1 m ga boradi. Ildizmevada shakar (qand lavlagi, bryukva), in ulin (sachratqi), kraxmal (qatron), vitaminlar (sabzi, sholg'om, rediska) to'planadi. Ildiziga yaxshi ishlov berilgan, unumdor, namgarchilik yetarli yerlarda mo'l hosil beradi.

Sabzi. Sabzida karotin ko'p bo'lganligi uchun u A vitaminini olish uchun asosiy xom ashyo hisoblanadi. Sabzi qadimdan jigar, buyrak, oshqozon ichak, kamqonlik kasalliklarini davolashda foydalanib kelgan. Ildiz mevasining shakli va uzunligiga qarab sabzilar yassidumaloq shaklli, uzunligi 3-5 sm — Parij mushak sabzisi; o'rtacha uzunlikdagi – 8-20 sm va ildiz mevasi urchuqsimon; uzun – 20-45 sm sabzilarga bo'linadi. O'zbekistonda sabzining Mshak 195, Mirzoi qizil 228, Mirzoi sariq 304, Nurli, Nantskaya 4, SHantane navlari rayonlashtirilgan. Biz quyida chakana savdo tarmoqlarida aholiga sotiladigan sabzilarning GOST 26767-



85 standarti bo'yicha qanday talablarga javob berishini keltiramiz. Bu standart talabi bo'yicha sabzilar sifatiga qarab saralangan va saralanmagan tovar navlariga bo'linadi. talabi bo'yicha sabzilarning ikkala tovar navi ham yangi, butun, sog'lom, so'limagan, yorilmagan, qishloq xo'jalik zararkunandalari bilan zararlanmagan, ortiqcha namliklarsiz, shakli va rangi bo'yicha shu botanik navga mos, bandining uzunligi ko'pi bilan 2 sm bo'lishi kerak. Saralanmagan tovar navlariga kiritilgan sabzilarda po'stlog'ida chuqurligi 2-3 mm Standart bo'lgan, bitgan yoriqlarga ega bo'lgan hamda shakli o'zgargan, lekin badburush bo'lmagan sabzilar bo'lishiga yo'l qo'yiladi. Ularning hidi va ta'mi esa aynan shu botanik navga xos, begona hidlarsiz va ta'mlarsiz bo'lishi kerak. Sabzilarning katta-kichikligi ham ularning sifatini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Standart talabi bo'yicha saralangan tovar naviga kiritiladigan sabzilarning uzunligi 10 sm dan kam bo'lmasligi kerak. Bu ko'rsatkich saralanmagan tovar navlari uchun esa chegaralanmaydi. Shuningdek, sabzilarning katta kichikligini baholashda katta ko'ndalang kesimining diametriga ham e'tibor beriladi. Sabzilarning saralangan tovar navlari uchun ildizmevasi katta ko'ndalang kesimining diametri 3-5 sm qilib belgilangan. Saralangan sabzi partiyalarida belgilangan o'lchamdan 0,5 sm dan ortiq farq qiladigan sabzilar bo'lmasligi kerak, saralanmagan sabzi partiyalarida esa ularning miqdori 10% gacha bo'lishiga ruxsat etiladi.

Saralanmagan sabzi partiyalarida esa bu ko'rsatkich 5,0% gacha qilib belgilangan. SHuningdek, ildizmevada uzunligi 2,0 sm gacha, chuqurligi 0,5 sm dan katta bo'lmagan yoriqchali sabzilar saralangan navlarida bo'lmasligi kerak, saralanmaganlarida esa chegaralanmaydi. Bundan tashqari standartda ildizmevaga yopishgan tuproq miqdori 1,0% dan ortiq bo'lmasligi ko'rsatib qo'yilgan.





Lavlagi. Lavlagi eng qadimgi ekinlardan biri sanaladi. Ildizmevali boshqa sabzavotlarga nisbatan xo'raki lavlagi yuqori ovqatlik qiymatiga ega bo'lganligi bilan ajralib turadi. Lavlagi qandga boy, undagi asosiy qand saxaroza hisoblanadi. Uning tarkibida saxaroza (10%), azotli moddalar (1,7%), mineral moddalar (1%) va S (20- 30 mg%), V1, V2, R, RR vitaminlari bor. Lavlagi fosfor va kaliy elementlari miqdori bo'yicha sabzavot o'simliklari orasida birinchi o'rinlarni egallaydi. Lavlagining davolash xususiyati borligi ham aniqlangan. U organizmda oshqozon-ichak faoliyatini yaxshilaydi, aterosklerozning oldini oladi va moda almashinuvini tartibga solishda ishtirok etadi. Lavlagi ildizmevasi etining rangi bo'yicha to'q-qizg'ish va qora-qizil rangli bo'ladi.

B Oq halqalarining ko'p bo'lishi lavlagining ozuqaviy va ta'm ko'rsatkichlarining pastligidan dalolat beradi. O'zbekistonda xo'raki lavlagining faqat bitta Bordo 237 navi rayonlashtirilgan. Bu nav o'rtapishar, hosildor, ildizmevasi yumaloq shaklli, to'q-qizil rangda bo'ladi. Standart talabi bo'yicha lavlagilarning ikkala tovar navi ham yangi, butun, sog'lom, toza, qishloq xo'jalik zararkunandalari bilan zararlanmagan ortiqcha namliklarsiz, yorilmagan, shakli va rangi bo'yicha shu botanik navga mos, uzilganda o'zida qolgan bandining uzunligi 2,0 smdan ortiq bo'lmasligi kerak. Saralanmagan tovar navlarida bitgan yoriqchalar bo'lishiga va shaklida ham badburush bo'lmagan o'zgarishlar bo'lishiga yo'l qo'yiladi. Hidi va ta'mi esa shu botanik navga xos, begona hidlarsiz va ta'mlarsiz bo'lishi kerak. Lavlagilar uchun ichki tuzilishi, etining holati muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Lavlagi ildiz mevasining eti suvli, botanik naviga qarab to'q-qizil turli tovlanuvchan bo'lishi kerak. Ba'zi navlarida esa oq xalqalar bo'lishiga ruxsat etiladi. Sabzilardagi singari lavlagilarning ham o'lchamlari katta ko'ndalang kesimining diametriga qarab aniqlanadi. Saralangan lavlagilarda katta ko'ndalang kesimining diametri 5,0-10,0 sm bo'lishi kerak. Bu ko'rsatkich saralanmagan lavlagilar uchun esa 5,0-14,0 sm qilib belgilangan.

Lavlagilarning sifatini baholashda ham standartda keltirilgan ko'rsatkichlardan ozroq darajada bo'lsada chetlanishlarga ruxsat etiladi. Masalan, tekshirilayotgan lavlagilar massasida katta ko'ndalang kesimining diametri bo'yicha belgilangan o'lchamdan 1,0 sm katta bo'lmagan chetlanishlarga ega bo'lgan sabzilar miqdori saralangan tovar navlarida bo'lmasligi kerak, saralanmagan tovar navlarida esa ularning miqdori 10,0% gacha bo'lishiga ruxsat etiladi. SHuningdek, chuqurligi 0,3 sm dan ortiq bo'lmagan mexanik jarohatlarga ega, yoriqlari bitgan, sal so'ligan lavlagi ildiz mevalarining umumiy miqdori saralangan tovar navlarida 5,0% gacha bo'lishiga ham ruxsat etiladi. Qizil lavlagi salomatlik va uzoq umr ko'rishga katta ta'sir ko'rsatadi. Tarkibidagi vitamin A va vitamin R tomirlarni qayishqoq va mayin qiladi, yurak-tomir kasalliklari, ayniqsa, gipertonik xastaliklar rivojlanishining oldini oladi. Lavlagida «betain» degan organik modda bor. U qondagi xolesterin darajasini pasaytiradi, jigar ishini me'yorlashtiradi.



Bu ne'mat tarkibidagi vitamin S organizmning infeksiyon va shamollash kasalliklariga qarshilik kuchini oshirib, immunitetning mustahkamlanishida ko'maklashadi. Zamonaviy tabobatda qizil lavlagi me'da-ichak, jigar, o't yo'llari kasalliklarini davolashda ishlatiladi. Sharbati — kuchli o't haydash xususiyatiga ega. Pishirilgani — qabziyatda yaxshi yordam beradi, bu ne'mat ayniqsa kamqonlikda foydali. Sharbati hazm jarayonini yaxshilash barobarida moddalar almashinuvida ham faol ishtirok etadi. Qandli diabet, qabziyat, kamqonlik, ateroskleroz, tireotoksikoz singari dardlarni tuzatishda yordam beradi.



Vasabi - bu yapon oshxonasida ziravor sifatida ishlatiladigan taom Yaponiya evtremasi. U nihoyatda achchiq, kuchli va achchiq ta'mga ega, burun teshigi bo'ylab uzatiladigan va yonish hosil qiluvchi xushbo'y hidlar bilan. Bu qimmatbaho taom, shuning uchun uni odatda kichik qismlarda sushiga botirish uchun iste'mol qilinadi. Bu S vitaminining muhim manbai, shuningdek yallig'lanishga qarshi xususiyatlarga ega.



Sholg'om - bu ildiz Brassica rapa, eramizdan avvalgi 1500 yilda etishtirila boshlangan Hindistonda tug'ilgan tur. Hozirgi vaqtda bu butun dunyoda ishlab chiqarilgan va har xil idishlarda ishlatiladigan taom uning ozgina achchiq va achchiq ta'mi.



Sholg'om karamdoshlar yoki butguldoshlar oilasiga mansub ikki yillik o'simlik. Sovuqqa chidamli, issiqqa uncha talabchan emas, shu bilan bir qatorda qurg'oqchilikka ham ancha chidamli.

Turli mexanik tuproqlarda o'sadi va yaxshi hosil beradi. Uning rivojlanishi va yuqori hosil berishi uchun qumoq, unumdor tuproqlar kerak. AQSH, Yaponiya, Xitoy, Irlandiya, Isroil, Rossiya, Shvetsiya, Angliya, Belgiya va boshqa Yevropa davlatlari sabzavotchiligida sholg'om asosiy ekinlardan biri hisoblanadi.

Yurtimiz hududida turli **viloyatlarda** sholg'omning **4 ta navi** ekiladi.



ADABIYOTLAR:

1. S.M.Mustafayev "Botanika" Toshkent-2002
2. O'.Paratov, Q.Jumayev "Yuksak o'simliklar sistematikasi" Toshkent-2003
3. 3.Xalq so'zi gazetasi 9-oktabr 2020 nashr



МЕТОДИЧЕСКИЕ РАЗРАБОТКИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К РАБОТЕ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧЕВОГО ТВОРЧЕСТВА ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ВУЗОВСКОГО ОБУЧЕНИЯ

Каюмова Н.М.

*Доцент кафедры «Педагогика и психология дошкольного образования»,
Ташкентского государственного педагогического университета имени
Низами Узбекистан, г. Ташкент*

Аннотация: содержание и характер организации учебного процесса в ВУЗе должны иметь свои особенности, необходимо разработать новую методику, учитывая актуальную готовность студентов и современные представления о путях совершенствования дошкольного образования.

Abstract: the content and nature of the organization of the educational process in a university should have its own characteristics, it is necessary to develop a new methodology, taking into account the current readiness of students and modern ideas about ways to improve preschool education.

Необходимость более тесной связи теоретической, методической и практической подготовки, понимания студентами результата обучения профессиональной подготовки определило структуру и содержание умений воспитателя, необходимых для результативной работы по развитию речевого творчества детей, обоснованию отношений и взаимосвязей между компонентами профессиональной готовности специалиста.

Проблема дифференцированного подхода к обучению студентов с учетом их образования особенно остро обозначилась в условиях внедрения многоуровневой системы подготовки педагогических кадров, решения вопроса о преемственности программ педагогических колледжей и педагогических институтов и университетов.

Очевидно, что содержание и характер организации учебного процесса в группах должны иметь свои особенности. Необходимо разработать новую методику, учитывая актуальную готовность студентов и современные представления о путях совершенствования дошкольного образования.

Разработка методики основана на следующих положениях:

- в процессе освоения курса студенты должны усвоить основные идеи о важности развития речевого творчества для формирования у детей их



личностных качеств и совершенствования деятельности; о важности педагогического руководства этого развития; об уникальности дошкольника и индивидуальности развития его речи; о необходимости понимания сущности и психолого-педагогических основ своей учебной деятельности, а также опоры этой деятельности на научные данные о речевом развитии детей дошкольного возраста;

- программа подготовки к работе по развитию речевого творчества детей должна быть также и программой подготовки к общению с ними;

- необходимо привлечь внимание студентов к методическим положениям, конкретным возможностям взаимодействия с детьми и воздействия на их речь, устранить подход "предписания", осуществить творческий поиск и творческую самореализацию студентов, которые впоследствии могут проявиться в элементах авторской программы;

- студенты должны овладеть системой психолого-педагогических навыков, необходимых для работы по развитию речевого творчества детей, занимающие, в то же время, важное место в исследовательских навыках и умении выполнять экспериментальную работу с детьми, направленную на поиск оптимального способа развития речевого творчества дошкольников;

- программа должна быть направлена на достижение высокой степени самостоятельной самоорганизации студентов при решении конкретных педагогических задач, в частности при разработке программ индивидуального развития детей.

В соответствии с этими положениями пересматривается структура методики, в которой целесообразно усовершенствовать и дополнить 4 блока:

1 блок: «Вопросы теории и методики общения. Общение в дошкольном возрасте»:

- понятие общения, его виды, средства, функции;
- речевое общение, речевая деятельность, средства общения;
- специфика педагогического общения в ДОО, коммуникативные навыки педагога, качественный анализ устной речи и культура речевого общения педагога, дидактическое общение как средство развития речевого творчества детей;

- особенности развития общения детей (потребности и мотивы общения со взрослыми и сверстниками, связь формы общения и речевого творчества).

2 блок: «Особенности речи детей дошкольного возраста»:



Характеристика задач по каждому разделу развития речи (обогащение, воспитание звуковой культуры, связность речи и т.д.), нормы развития разных сторон речи, преемственность и перспективность в решении дальнейших задач.

3блок: «Методика изучения и диагностики речи дошкольников»:

методики обследования и диагностики речевого развития дошкольников.

4блок: «Методика развития речевого творчества детей дошкольного возраста»:

активизация активного и пассивного словаря, стимулирование развития мыслительной деятельности, развитие процессов познавательной деятельности, совершенствование компонентов речевой деятельности, стимулирование все виды активности.

Такая конструкция методики, в которой вопросы "особенности" и "изучение речи" отделены от вопросов самой "методики", возможна только в работе со студентами, имеющими специальное педагогическое образование, с учетом следующих обстоятельств:

- чаще всего студенты изучают и практикуют конкретные методы педагогического воздействия на речь детей, уделяя основное внимание возрастным особенностям;

- эти качества предлагаются студентам в виде свойств внешних речевых проявлений без достаточного понимания внутренних механизмов, психологических, физиологических и лингвистических данных о моделях усвоения речи;

- изучение проблем диагностики речевого развития в большинстве случаев осуществляется путем ознакомления с существующими методами и применяются в работе с детьми лишь некоторые их фрагменты.

Для того чтобы осознать специфические методы педагогической деятельности, овладеть соответствующими умениями, определять наиболее рациональный тип педагогического воздействия на речь каждого дошкольника, необходимо поставить студента в положение исследователя, знакомого с так называемыми нормами речевого развития, т. е. уметь правильно выбирать или создавать методику, делать выводы об особенностях речи конкретного ребенка, определять наиболее эффективный тип педагогического воздействия, реализовывать его путем выбора, комбинируя уже известные техники или создавая свои собственные.



С предлагаемой структурой курса студенты воспринимают программу курса «Развитие речи детей» не как повторение пройденного, хотя и углубленного, а как науку, благодаря изучению которой, превращается в новые знания и умения, и стимулирует креативную деятельность студентов.

Реализация методики осуществлялась следующим образом.

Содержание первых трех блоков основано на взаимосвязях с общей, детской и педагогической психологией. Мы предлагаем избежать дублирования материала, его переосмысления и, в некоторых случаях, обеспечения перспективного изучения методики. Необходимо проанализировать и согласовать программу методики развития речи и психологии.

Третий блок включал в себя ряд занятий в ДОО в форме лабораторной и исследовательской мастерской. Студенты изучают детскую речь, разрабатывали языковые характеристики и педагогические рекомендации для дальнейшей индивидуальной работы с дошкольниками.

На занятиях четвертого блока студенты сопоставляют теоретическую правильность разработанных рекомендаций и проверяют их в условиях, имитирующих учебно-воспитательный процесс ДОО, так как этот блок включает в себя комплекс практических упражнений и игр, а также проведение комплексных интегрированных занятий.

При работе со студентами по экспериментальной методике были достигнуты положительные изменения в их теоретической и практической подготовке, в их отношении к изучению дисциплины.

Литература:

1. Струнина Е.М. Лексическое развитие дошкольников / Е.М. Струнина//Развитие речи дошкольника. М.-, 1990. С 1-3.
- 2, Kayumova, N. M. (2013). Maktabgacha pedagogika. *O' quv Qo' lantma.*
- 3, Каюмова, Н. М. (2022, November). Функциональные обязанности директора дошкольной образовательной организации. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS"* (Vol. 1, No. 3, pp. 102-107).
- 4, Qodirova, F. R., Toshpulatova, S. Q., Kayumova, N. M., & A'zamova, M. N. (2018). *Preschool pedagogy. Textbook) Tashkent-2018.*
- 5, Kayumova, N. M., & Ro'ziyeva, M. M. Oilada bolalarni xalq merosi vositasida ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashda xalq pedagogikasining o 'rni. *Uchinchi*



renessans davrida Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning roli” mavzusidagi talabalarning Ilmiy-amaliy anjumani materiallari, 102-104.

6, Каюмова, Н. М., & Базарбаева, З. О. (2023, October). РЕЧЬ ДЕТЕЙ КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION"* (Vol. 2, No. 8, pp. 68-73).

7, Kayumova, N. M. (2023). EDUCATING CHILDREN IN THE SPIRIT OF NATIONAL VALUES IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS AND IN THE FAMILY. *Modern Scientific Research International Scientific Journal*, 1(6), 33-38.

8, Kayumova, N. M., & Turg'unova, M. R. (2023, January). “ILK QADAM” DAVLAT O ‘QUV DASTURI ASOSIDA MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA TA’LIM JARAYONLARINI TASHKIL ETISH. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 609-612).

9, Kayumova, N. M., & Turg'unova, M. R. (2023, January). MAKTABGACHA TA’LIMNI SIFAT JIHATDAN TAKOMILLASHTIRISHDA TARBIYACHINING PEDAGOGIK MAHORATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 605-608).

10, Kayumova, N. M., & Murodho‘jaeva, Z. M. (2023, January). TARBIYACHINING FAOLIYALARNI TASHKIL ETILISH JARAYONIDAGI IJODKORLIGI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 601-604).

11, Хакимова, Н. Ж., Каюмова, Н. Н., Абидова, Ф. Н., & Улугмурадов, Н. Х. (2021). ТЕНИ В АКСОНОМЕТРИИ И В ОРТОГОНАЛЬНЫХ ПРОЕКЦИЯХ ДЕТАЛЕЙ. *Интернаука*, (15-2), 52-56.

12, Каюмова, Н. М., & Якубова, З. З. (2021). ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАННОЙ И ВОСПИТАННОЙ ЛИЧНОСТИ. In *Современная наука. XXI век: научный, культурный, ИТ контекст* (pp. 92-95).

13, Kayumova, N. M. (2019). PECULIARITIES OF TEACHING ENGLISH IN ESP CLASSES. *MODERN SCIENTIFIC RESEARCH*, 128.

14, Каюмова, Н. М., & Пирмухамедова, М. Э. (2019). Руководитель дошкольной образовательной организации и его функциональные обязанности. *Актуальные проблемы современного образования: опыт и инновации*, 42.



БОЛА ТАРБИЯСИДА ОИЛА МАҲАЛЛА ВА МАКТАБ ҲАМКОРЛИГИНИНГ АҲАМИЯТИ

*Hasanova Nargiza Abdurazzoqovna,
Hamid Olimjon va Zulfiya ijod maktabi tarbiyachisi*

Аннотация. Мақолада жамият тараққиётида оила, маҳалла, мактабгача таълим ташкилоти ҳамкорликда бола таълим - тарбиясини узвийлигини таъминлашнинг ўрни ва беқиёсliği ҳақида фикрлар билдирилди.

Калим сўзлар: таълим-тарбия, ҳамкорлик, узвийлик, баркамол, комил инсон, инсоний фазилатлар, ақлий фаоллик, оила, маҳалла, ибратли хонадон.

Ҳар бир ёш даврида бола турли фаолият босқичларини босиб ўтади ва ҳаётий тажрибаси ортиб боради. 6-7 ёшли болада ўйин фаолияти устунлик қилиб, таълим фаолиятига оид мотивлар, эҳтиёж ва қизиқишлар таркиб топа бошлайди. Боланинг мактаб таълимига тайёрлиги тушунчаси уларнинг жисмоний, психологик, ақлий, ахлоқий тайёрлиги билан белгиланади. Хабаримиз борки, айирим ҳудудларида кўп бола мактабгача таълим ташкилотига қатнамайди. Боланинг асосий вақти оила муҳитида бўлганлиги учун ота-онанинг болани мактабга тайёрлашдаги роли беқиёсдир. Ҳар бир ота-онанинг вазифаси фарзандининг ички имкониятларидан келиб чиқиб, табиий уй шароити муҳитидаги воқеа-ҳодисалар жараёнида фарзандига ўқишнинг ақлий меҳнат эканлигини, диққатини, иродасини ишга солиши кераклигини, бундан ташқари ўз хулқини идора этиши, хатти-ҳаракати учун жавоб бериши лозимлигини аниқлаши зарур. Оиладаги соғлом муҳит одамийлик, инсонпарварлик муносабатлари фарзандларнинг руҳий дунёсига ижобий таъсир кўрсатади. Ота-онанинг ўзаро яхши муносабати, меҳрибонлиги, ғамхўрлиги оиладаги фарзандларнинг муносабатлари тўғри шаклланишига ёрдам беради. Болаларни тарбиялашни тўғри ҳал қилиниши тарбия ишининг кўйилишига комплекс ёндиришга, мактабгача таълим ташкилотининг оила ва маҳалланинг тўлиқ ўзаро ҳамкорлиги ва ҳаракатининг бирлигига боғлиқ. Маҳалла, мактабгача таълим ташкилоти ва оиланинг ўзаро алоқаси бола тарбияси масаласида тажриба алмашилиб туриш имкониятини яратади. Мактабгача ёшдаги бола мактаб таълимига тайёр бўлиши учун ундан жисмонан соғломлик, нутқ ва тафаккурнинг маълум доирада ривожланганлиги, шахсида маънавий ва ахлоқий хусусиятларнинг етарли



шакланганлиги, мактаб ҳаёти ҳақида тегишли тасаввурларга эга бўлиши талаб этилади. Маҳалла, ота-оналар билан мактабгача таълим ташкилоти ходимларининг биргаликдаги фаолиятини ташкил этиш биргаликда йиллик режа тузишдан бошланади. Бу режа синчиклаб ўйлаб тузилиши керак. Биргаликдаги фаолият керакли даражада амалга ошириладиган жойда ўзаро ёрдам, бир - бирини тушуниш, топширилган ишга жавобгарлик ҳолати вужудга келади. Болаларни мактабга тайёрлашда зарур бўлган амалий кўникмаларни ўзлаштиришда ота-оналарга ёрдам бериш мақсадида улар учун маҳаллалар қошида педагогларни жалб этган ҳолда қисқа муддатли тўғараклар, маслаҳатхона ташкил этиш лозим. Ота-оналар билан ишлашнинг энг самарали шакллари яна бири таълимтарбия жараёнида ота-оналар иштирокини таъминлашдир. Болаларнинг мактаб таълимига сифатли тайёрлаш ишининг бутун мураккаблиги, кўп қирралилигини англаш учун ота-оналар мактабгача таълим ташкилотида бўлиб туришлари керак. Маҳалла фаолларининг, ота-оналарнинг, тажрибали педагогларнинг бола тарбияси соҳасидаги илғор тажрибаларини алмашинишга бағишланган кечаларни ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлади. Давлатимиз келажагини белгиловчи ёш авлод тарбияси олдида турган вазифалардан бири ҳар томонлама баркамол шахсни тарбиялаш ишини тубдан яхшилашдир. Ўзбек оиласи тарихи узоқ-узоқ ўтмишга бориб тақалади. Ҳатто «Авесто»да ҳам бола тарбиясида оиланинг роли, тутган ўрни, улуғвор вазифалари ҳақида сабоқ берилади. Шунингдек, муқаддас китоблару фозилу фузалоларимиз, донишмандларимиз ўғитларида оила жипслиги софлиги, унинг жамиятдаги мавқеи равшан кўрсатилган. Бугунги кунда ҳар бир оиланинг жамиятда тутган ўрни, ҳаёт мазмуни, миллий қадриятларни ўрганиши инсон маънавиятига хизмат қилади. Бунга эришиш учун авваламбор, маҳаллада ва оилада бола тарбиясини тўғри ташкил этиш, унда соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, чуқур билим ва юксак масъулият талаб этади. Маълумки, инсоний муносабатлар оиладан, оила муҳитидан бошланади. Ҳар бир бола оиладаги муносабатларни, вазиятларни ота-она, оиладаги оила аъзоларига тақлид қилиш орқали фикрлайди, хулоса чиқаради. Бундан шу нарса маълум бўладики, оила ўзига –ўзи тарбиячилик вазифасини бажаради. Шундай экан, ушбу омил миллий қадрият сифатида¹. Аждодларимиздан қолган ҳиссий тажриба сифатида ҳаётий тажрибаларнинг ижобий кўриниши бўлиб, миллий менталитетимизнинг ўзига хос бир кўриниши эканлигини

¹ «Сифатли мактабгача таълим-бола келажагининг пойдевори» – Т.: 2014. 14 б.



унутмаслигимиз зарур. Инсон ҳаёти, жумладан ўсиб улғайиб келаётган навқирон авлод ҳаёти ва фаолиятининг асосий даври маҳаллада ва оилада ўтади. Болаларни мактаб таълимига тайёрлашда мактабгача таълим ташкилоти, оила, маҳалла ҳамкорлиги ташкил этилгани бола биринчи синфга борганида яққол сезилади. Болаларни мактабга тайёргарлиги деганда, авваламбор, руҳий тайёрлик тушунилади: бола мактабга боришни истаяпти, унга мавқеининг ўзгариши ёқяпти, ўйин фаолияти аста-секин ўқишга алмашмоқда, бола диққатни жамлашга ва қоидаларга амал қилишга қодир, болада мактабга мослашишга ёрдам берадиган қатор қобилиятлар шаклланиб бўлиши керак. Одатда етти ёшгача барча болалар бу кўникмаларни эгаллаб олишади, агар болалар баъзи нарсаларни билмаса, мақсадли йўналтирилган машғулотлар ёрдамида уларни ўргатиш мумкин. Миллий урф-одатларимиз, анъаналаримиз ичида бола одоби, хулқи, ахлоқи, тарбиясига доир урф-одатлар айниқса муҳим ўринга эга. Оилада болаларни юксак фазилатли инсонлар қилиб тарбиялашни отаона ва кенг жамоатчиликнинг намунаси ибрати ва халқ оғзаки ижоди манбаларни, миллий удумларимиздан тарбия воситаси сифатда фойдаланиш, ёшларни маънавий бой, ахлоқан пок, эътиқоди бутун, тафаккури теран, дунёқараши кенг инсонларни тарбиялашда муҳим самара беради². Одоби, билимдон ва ақлли, меҳнатсевар, иймон-эътиқодли фарзанд нафакат отаонанинг, балки бутун жамиятимизнинг катта бойлигидир. Инсонни ҳар томонлама баркамол этиб тарбиялаш башариятнинг азалий орзуси бўлиб келган. Миллий тарбия тизимида оила маънавияти, ундаги ота-онанинг ўрнига аждодларимиз алоҳида эътибор қаратганлар. Бу борада Амир Темур ўзига хос алоҳида мислсиз ўрин эгаллади. Амир Темур ҳукмронлиги йилларида Самарқанд, Хирот шаҳарларида маданият, илми-фан ривожланди. Соҳибқирон одоб-ахлоқ, имон, эътиқод, таълим-тарбия соҳасида юксакка эришган сиймолардан ҳисобланади. Бунинг исботи Амир Темур яратган одоб-ахлоқ оид ўғитлари, панд-насихатлари, ҳамда, соҳибқирон ҳақидаги ёзилган тарихи манбаларни, асарларни ўқиб чиқиш етарли. Жаҳонга машхур «Темур тузуклари»асарида Амир Темурнинг ибратли, ҳаётий тажрибалари, қимматбаҳо насихатлари, фикрларнинг аниқ, теранлиги, таъсирчанлиги яққол кўзга ташланади ва инсонни хушёрликка чақиради. Инсонни ҳар томонлама баркамол этиб тарбиялашда ҳам маҳала, оила ва мактабгача таълим ҳамкорлиги катта аҳамиятга эга. Мактабгача таълим ташкилоти билан мактаб

² Ф.Қодирова ва бошқалар. "Мактабгача педагогика" -Т.: "Маънавият" 2013. 160 б.



Ўртасидаги ҳамкорлик ҳам болаларнинг узлуксиз таълим олишини гаровидир. «Бешиқдан то қабргача илм изла» деган мақол асосида катта гап бор. Ёшларимизни ҳар томонлама соғлом ва баркамол этиб тарбиялаш, ҳаёт абадийлиги, авлодлар давомийлигини таъминлайдиган маънавият кўрғони бўлган маҳалла ва маҳалла орқали оилани мустаҳкамлаш бугунги кунда барчамизнинг наинки асосий вазиғамиз, балки инсоний бурчимизга айланишини истардик. Ўзбек оиласи тарихи узок-узок ўтмишга бориб тақалади. Ҳатто «Авесто»да ҳам бола тарбиясида жамият ва оиланинг роли, тутган ўрни, улуғвор вазиғалари ҳақида сабоқ берилади. Шунингдек, муқаддас китобларда фозилу фузалоларимиз, донишмандларимиз ўғитларида оила жиғслиги соғлиги, унинг жамиятдаги мағкеи равшан кўрсатилган. Бугунги кунда ҳар бир оиланинг жамиятда тутган ўрни, ҳаёт мағмуни, миллий қадриятларни ўрганиши инсон мағнавиятига хизмат қилади. Бунга эришиш учун авваламбор, оилада бола тарбиясини тўғри ташкил этиш, унда соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, чуқур билим ва юксак мағсулият талаб этади. Инсон ҳаёти, жумладан ўсиб улғайиб келаётган нағқирон авлод ҳаёти ва фаолиятининг асосий даври оилада ўтади. Демак, оила жамиятнинг дастлабки бўғини экан, болалар аввало тарбия сабоғини уйда, бобо – буви ва ота – онасидан олади. Шунга кўра ақлий, жиғмонан ва мағнавий жиғатдан камол топади, дунёқараши шақкланади. Ватанга, эл-юртга ҳурмат каби одамийлик белгилари дастлаб оилада юзага келади. Оиладаги тўғри тарбия дастлаб ота-онанинг намунали, уларнинг ўзаро илиқ ва самимий муносабатлари орқали амалга оширилади. Оиладаги ота-она ва бошқа оила ағзоларининг бадий асарларни ўқиши, мағнавий-мағрифий кўрсатувларни кўриши ҳамда уларга оилавий муносабатларини билдириши ёшлар тарбиясига ижобий тағсир этади. Мағлумки, инсоний муносабатларни болалар дастлаб оилада, кейинчалик мағаллада, мактабгача тағлим ташкилотида ва сўнгра мактабда ўрганади. Оила, мағалла ва мактабгача тағлим ташкилоти - болалар тарбиясининг муғим ўчоқлари саналади. Тарбиянинг мағмуни энг яхши ўзбек оилаларида амал қилган ва амал қилаётган тарбиянинг мағмуни ҳамда давлат ва жамият томонидан оила – мактабгача тағлимдан келиб чиқади³. Бундай долзарб мураккаб иш мактабгача тағлим ташкилотлари билан оила, мағалла амалга оширадиган яғона, яхлит тарбия тизими мағжуд бўлгандагина ижобий натижа беради. Бу тасодиғий ҳам эмас, албатта. Чунки оила билан жамият бир-

³ «Мактабгача ёшдаги болалар тағлим тарбиясини такомиллаштиришнинг муаммо ва ечимлари» тўплами.: Жиззах «Иқтисод молия» 2009 йил, 211 б.



биридан ажралмасдир. Болаларни мактабгача таълим ташкилотларида ва оилада тарбиялашнинг бутун тизими болаларни хар хил ҳаётӣй ҳодисалардан ажратган ҳолда уларда яхши ва ёмонни фарқ қилишни, ёмонга қарши тура олиш қобилиятини тарбиялашга йўналтирилган бўлиши керак.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. “Сифатли мактабгача таълим-бола келажагининг пойдевори” – Т.: 2014 й 14 б.

2. Ф.Қодирова ва бошқалар. “Мактабгача педагогика” – Т.: “Маънавият” 2013, 160 б.

3. «Мактабгача ёшдаги болалар таълим тарбиясини такомиллаштиришнинг муаммо ва ечимлари» мавзусидаги ЖДПИ нинг республика илмий-амалий анжуманнинг мақолалар тўплами.: – Жиззах “Иқтисод молия” 2009, 211 б.

4. Н. Meliev, Sh. Buranova // The continuity of neighborhood, family and preschool educational organization as a condition of successful adaptation to school life//.Дата публикации 2020/7/15, Журнал Journal of critical reviews, Том 7, Номер 11, Страницы 2690-2697.

5. Ш.Буранова // Развитие преемственности махалли, семьи и дошкольного Образовательного учреждения//. Дата публикации 2019/5/17 // Материалы Международной научно-практической конференции на тему: Достижения женщин в области науки, образования, культуры и инновационных технологий //, Том 2, Страницы 175-180.



ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING HAYOTI VA FAOIYATI

*Irgasheva Marhabo Olimjonovna,
Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabi tarbiyachisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning hayoti , faoliyati ijodi , uning shoh va shoir sifatida qilgan ishlari tasnifi bayoni keltirilgan. Bobur lirikasi avlodlarga qoldirgan boy ilmiy merosi haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Tazkira, tarix, lirika, ilmiy faoliyat, Boburnoma, g‘azal , ruboiy, hayot yo‘li.

Buyuk sarkarda shoh va shoir hamda olim Zahiriddin Muhammad Boburning hayoti, faoliyati va merosini o‘rganish XVI asrning avvalidan boshlangan edi. Boshqacha qilib aytganda, bu qutlug‘ ishni Boburning o‘zi «Boburnoma»da boshlab bergan edi. Shundan so‘ng Movarounnahr, Afg‘oniston va Hindistonda yozilgan tazkira va tarixiy asarlarda Bobur haqida ma‘lumot berish kuzatiladi. Bu jihatdan Boburning qizi Gubadanbeginning «Humoyannomas, Muhammad Haydaming Tarixi Rashidiy kabi asarlar aynisa, diqqatga sazovordir. Chunki bu mualliflar Bobur bilan bevosita milogorda bo‘lib, uning faoliyati, shaxsiyati va fazilatlari to‘g‘risida qimmatli ma‘lumotlarni keltirganlar. Bunday ma‘lumotlar shu yerda Buxoroda Hasanxoja Nisoriy tomonidan yozilgan «Muzakkiri abbobda ham bor. Hindistonda Akbarshoh, Jahongirshoh, Shah Jahan hukmdorligi davrida yaratilgan tarixiy asarlar va tazkiralarda Bobur haqida ham ma‘lumotlar keltirilgan “Akbarнома va boshqalar. Keyinchalik, xususan, XVIII asrdan boshlab, Bobur hayoti, faoliyati va merosi bilan qiziqish Evropada han jonlanib ketdi. Uning «Boburnomasiga bo‘lgan ehtirom tufayli XIX asrda ingliz (Elfinston, Erskin, Beverid), fransar (Pave de Kurteyl) tillariga tarjima qilinib bosildi. Rus olimi N. Ilminskiy esa Boburnoma»ning asl nusxasini nashr ettirdi. Bunday hot XX asrda ham davom endi. Jumladan, fansung ein Ferraged Grenand “Bobur”, Amerikalik yozuvchi Harold Lamb Bobur-she asarlarini yaratdilar. Fernand Grenardning asari keyinchalik nemis (1931-y.) va turk tillariga (1970-y.) tarjima qilinib, nashr ettirildi. Boburnoma»ning bevosta o‘zbek tilidan fransuz (Bakye Grammon, 1980-y.) va ingliz (V.M.Sekson, 1996-y.) tillariga yangi tarjimalari maydonga keldi. Afg‘onistonlik olim Shafiqa Yorgin Bobur she’riy merosining nisbatan to‘liq nusxauni tuzib, kata tadqiq bilan birga 1983-yilda Devoni Zahiriddin Bobur nomi bilan Kobulda nashr ettirdi. XX asrning 20-80-yillar orasida mamlakatimiz O‘zbekistonda ham Bobur hayoti, faoliyati ya merosini



o'rganish sohasida ma'lum ishlar amalga oshirildi: uch jildlik asarlari nashr ettirildi, tadqiqotlar yaratildi. Bu sohada Yahyo G'ulomov, Vohid Zohidov, Homil Yoqubov, Porso Shamslev, Sabchat Azimjonova, Aziz Qayumov, Hamid Sulaymon, Saidbek Hasanov, B. Vallxo'jaev va boshqalarning katta hissasi bor. Pirimqul Qodirov, Barot Boyqobilovlar esa Bobur haqida roman va dostonlar yaratdilar. Xalqaro Bobur Jamg'armasining tuzilgani ham alohida e'tiborga molikdir. Hayot faoliyati, adabiy merosi. Zahiriddin Muhammad Bobur 1483-yil 14-fevralda Farg'ona viloyatining hokimi temuriyzoda Umarshayx mirzo oilasida dunyoga keldi. Bu vaqtda Umarshayx mirzoning poytaxti Axxi (qadimiy Axxikat) edi. Umarshayx mirzo (tav-1455-yil Samarqand-vaf. 1494-yil Axxi) Movaromatir va Xuroson podshosi Abu Said Mirzoning o'g'li bo'lib, Boburning yozishicha, ravon savodi bor edi. Xamsaray va masnaviy kitoblarni o'qub edi. Aksar «Shohnoma» o'gur edi Tab'l nazmil bor edi, vale she'rg'a parvo qilmas edi. Shunday bo'lsa-da, Boburning ta'kidiga ko'ra, Umarshayx mirzoda mulkgirlik dag'dag'asi kuchli edi. Boburning onasi Qutlug' Nigor xanim bo'lib, u Yunusonning qizi edi. Bobur Umarshayx mirzo allasidagi sakkizta farzandning (uch o'g'il va bosh qiz) kattasi bo'lib, temuriyzodaling davidagi udamiga ko'ra tarbiyalandi, Andijonda tahsil oldi. Shuning uchun otasi 1494-yilda Axxida fojiali tarzida olamdan o'tganda Bobur Andijonda edi. Bobur yozadi: «Umarshayx mirzog'a bu voqea (ya'ni, fojiali o'lim) dast berganda men Andijonda chahorbog'da edim (Boburnoma, 72-bet). 1494-yilda 12-yoshida Farg'ona viloyati taxtiga o'tirgan Bobur umrining oxirgacha (1530) viloyatdorlik Cok (Farg'ona), mamlakatdorlik (Kobal) hamda saltanatdorlik (Agra-Hindiston) bilan mashg'at bo'lib, Hindistonda hoburiylar saltanatiga (1526-1858) asos soldi. Albatta, bunday davlatdorlik ishlari o'z-o'zicha bo'lgan emas, turli xildagi ixtiloflar, ba'zan suiqasd uyushtirishlar, gohida g'alaba nash'asi, gohida esa mag'lubiyat o'kinchlari; uni tushunmasliklar va boshqalar ham sodir bo'lgan edi. Bunday hollarni Boburnomasni sinchiklab mutolaa qilgan har bir kishi aniq tasavvur eta oladi. Bobur bularning hammasini mustahkam irodasi va ezgulikka orishish uchun chin ko'ngildan va g'ayrat bilan harakat qilgani tufayli engib o'tdi. Natijada Bobur yirik va qobiliyatli davlat arbobi sifatida tinchlik-osoyishtalik, bahamjihatlik, adolatni o'rnatish, obodonchilik, madaniyat, ta'lim va adabiyotni rivojlantirish uchun o'zining nodir qobiliyatini ya tashabbuskorligini safarbar etdi. Shuning uchun Boburning davlat arbobi sifatidag ulug' ishlari XVI asrning o'zidayoq Farly Hiroty (Ravzat us-salotin). Abulfayz Allomly («Akbarнома»), Gulbadanbegim («Humoyunnomalar tomonidan yuqori baholandi. XX asr zabardast jamoat arbobi, Hindistonning bosh vaziri Javohirla'l Neru ham Boburning faoliyatini yuksak darajada taqdirlab, o'zining



«Jahon tarixiga bir nazar asarida shunday yozadi: «Boburning 1526-yilda Dehlida g'alaba qozonishi bilan Hindistonda yangi bir maydonga kelib, yangi bir saltanat tashkil bo'ldi. Bobur eng donishmand va dilbar shaxslardan biri edi. U mazhabiy taassub, qoloqliq va qisqa fikrlikdan tamoman uzoq odil edi. Bobur san'at va adabiyotni qo'llab quvvatlagan kishilardandir. Zahiriddin Muhammad Bobur Afg'oniston va Hindistonda obodonchilik ishlarini shunchalik rivojlantirdiki, natijada Kobal va uning atrofida ko'pgina shinam bog'lar, Agrada esa go'zal qasr va imoratlar maydonga keldi. Ammo Hindistonda to'rt yilgina (1525-1530) umr kechirdi. Zahiriddin Muhammad Bobur 1530-yil 26-dekabrida Agrada vafot etgach, vasiyatiga ko'ra uning jasadini Kobulga keltirib, o'zi yaxshi ko'radigan bog'da dafn etdilar. Zahiriddin Muhammad Boburdan bizgacha yetib kelgan ilmiy-badiiy asarlarquyidagilardan iborat:

1. Devon;
2. Boburnoma;
3. Araz risolasi;
4. Mubayyin;
5. Volidiya,
6. Xanti

Boburiy Ma'lumotlarga ko'ra, Bobur musiqa va harbiy bilimga doir risolalar ham yozgan ekan, ammo ularning taqdir hozircha noma'lum bo'lib qolmoqda.

TADQIQOT VA METODALOGIYA

Lirikasi. Zahiriddin Muhammad Bobur lirikasi turli adabiyotlarda, ya'ni g'azal, ruboiy, tuyuq, qit'a, muammo, fard, masnaviy-nomalarda yozilganlari devon holiga keltirilgan. Bobur lirikasining mavzu doirasi ham xilma-xildir. Bu asarlaming barchasiga xos xususiyat shundan iboratki, ular sodda tilda, ravon uslubda yozilgan bo'lib, ma'rifiy va dunyoviy hayotiy masalalardan bahs yuritadilar. Ularda Boburning shohlik nihoyanda yaqqol namoyon bo'lganidan Boburning zamondoshi va muxlisi Mirzo Haydar o'zining «Tarixi Rashidly asarida shunday yozgan edi: Turkiy she'riyatda Amir Alisher Navoiydan so'ng hech kim Boburga teng kela olmaydi. Bunday fikr boshqa mualliflar, jumladan, Hasanxoja Nisoniyning «Muzakkiri ahhob tazkirasida ham o'ziga xos tarzda bayon etilib, misollar ham keltirilgan (Muzakkiri ahhob, 53-54-betlar). Bobur o'zining Aerox devonga to'plagan. Ulardan birinchisi 1519-yilda Koburda tartib berilib, bir nusxasi o'sha vaqtning o'zida Samarqandga yuborilgan. Ikkinchisi esa 1528-1529-yilda Hindistonda tuzilgan. Bu ikki devonga kiritilgan she'rlar keyinchalik bir devon holiga keltirilgan. Bu haqda Boburnoma»ga ilova yozgan kosb shunday xabar beradi:



«(Bobur) nazm va nast va turkly va forstyn bebadal aytur edi. Alaluusus turkly devonl bordurkim, anda toza mazmunlar topib aytibdurs (Boburnoma, 460-ber). Demak, Boburning turkly- o‘zbek tilida yozilgan lirik she‘rlari alohida dovon shakliga keltirilgan. Bu devonga kiritilgan she‘rlarni ingliz sharqshunosi Denison Ross (1910-y.), turk olimi Fuod Kupruluzoda (1912-1913-y), rus sharqshunos A.N. Samoylovich (1917-y), o‘zbek olimlari 5. Azimjanova va A.Qayumov (1958, 1965), Saidbok Hasanov (1982-y)lar nashr ettirdilar. 1983-yilda esa afg‘onistonlik olimi Shariqa Yorqin ularni to‘plab, to‘ldirib, Devoni Zahiriddin Muhammad Bobur» nomi bilan Kobulda nashr ettirdi. Ana shu nashrlar asosida Abdurashid Abdug‘afurov Zahiriddin Muhammad Bobur. Devon asarini e‘lon qildi. Ammo Boburning forsiy tilda yozgan she‘rlari packanda parishon holatda yetib kelganki, ulardan yangi topilgan ayrim namunalami afg‘onistonlik boburshunos Shafiqa Yorqin nashr ettird (Ovazi tojik, 2001, 14-fevral Boburning o‘zbek tilidagi devonidan 120 ga yaqin g‘azal, 210 ruboiy hamda qit‘a, fard, tuyuq, masnaviy-nomalar, muammo va masnu‘lar o‘rin olgan. Ular orasida son jihatidan ko‘pchilikni g‘azal va ruboiylar tashkil etadi. Bobur g‘azallarning ko‘pchiligi 5-7 bayilik. Rubotylarda taxallus ishlatish ko‘proq kuzatilsa, tuyaqlarda esa ba‘zan qu‘a shaklida qofiyalanishlar ham uchraydi. Masalan Qilmasa uloy nazar manga ne rong? Tengri tole chun manga yoromadi. O‘qi yorar erdi ko‘nglum dardini Nesayin, ko‘nglum uchun, yor armadi (Bobur. Devon, 106-het). Bular Boburning an‘anaviy janrlar xususiyatlarini saqlagan holda ularga ham harakat tiliganidan dalolat beradi. Bobur yoshligidan she‘riy olamiga kirib kelgan bo‘lsada, o‘zining birinchi ayrim tugal g‘azalini 18 yoshida, ya‘ni 1501-yilda yozgan. Bu g‘azalning matia‘i quyidagicha: Jonimdin o‘zga yori vafodor topmadim, Ko‘nglundir o‘zga marami asror topmadan. [Devon, 37-381] Bu g‘azalning Toshkent va Xo‘jand oralig‘idagi Turoq chor bog‘ida yozilishi sabablari Boburnoma»-da (907 h. yil voqealari) hayon etilgan. Keyinchalik umrining oxirigacha turli janrlarda she‘r yozgan. Boburshunos Sabohat Azimjonovanning ma‘lumotiga ko‘ra, Boburning umri oxirida yozgan so‘nggi to‘riligi fors tilida bo‘lib, uni mazkur olma shunday tarjima qilgan: Bu qimmatbaho umr arzon o‘tdi ranju olamla, Umrin home frogu ronda o‘rg‘amu g‘usso bilo, Samarqandu Hirotda o‘magan umr ayshu ishratio, Afsus, Agrado vayrona bo‘ldi jabru skamlo. (Xalq so‘zi, 1993, 16.03). Bobur lirik she‘riyatining, jumladan, g‘azaliyotining mavzusi, bir tomondan, mumtoz g‘azakchilikda etakchi o‘rin egallagan ishq mavzusi bo‘lsa, ikkinchi tomondan, Shoirning Bayot bodisa-voqealaridan olgan tassurotlarit muvaffaqiyatlar shodiyanas, muvaffaqiyatsizlik tufayli zamon va uning Jafokorligidan nolish: o‘zi mig‘ilgan vatandan uzoqlashgani tufayli vatan va



vatandoshlarini qo‘m sash, o‘rni bilan pand-nasihati berish kabi mavzulardan iborat. Shuning natijasida Bobur she‘riyati, jumladan, g‘azallari mutolaa qilinar ekan, Shoir hayotiy va falsafiy mushohadalari, quvonchi, zavqi, muhabbati, o‘kinch va sog‘inishlari, g‘azabi ya nafaning ifodalanganligi guvohi bo‘ladi kishi. Ulardagi samimiylik o‘quvchini o‘ziga maftun etadi. Masalan, oshiqona mavzudagi quyidagi g‘azalda yor-mahbubaning yog‘lig‘i ro‘molchasi tasvirlangan. Bu tasvir shunchalik go‘zalki, uni o‘qigan kishi Shaiming yog‘liq-ro‘molcha bahonasida yoriga bo‘lgan samimiy muhabbatini anglay oladi. Bobur g‘azallarda Shoirning hayotiy voqealardan olgan taassurotlari, hasbi holi, kayfiyati bilan bog‘liq bo‘lgan mavzulardan bahs yuritish ham ko‘zga tashlanadi. Jumladan: Charming men ko‘rmagan Jovru jafosi qoldimu? Xasta ko‘nglum chekmagan dardu balosi quidimu? Bunday kayfiyat Boburning ruboiylarida ham o‘z aksini topgan: Tole’ yo‘qki jonimg‘a balotig‘ bo‘ldi, Har ishniki ayladim, xatolig‘ bo‘ldi. O‘z erni qo‘yib, Hind sari yuzlandim, Yo rab, nesayin, ne yuz qorolig‘ bo‘ldi. (Bobur. Devon, 101-ber) Shunday qilib, Boburning turli-tuman mavzulardan bahs yurituvchi g‘azallari o‘zining o‘ynoqligi, samimiy hissiy va taassurotlarning badily in‘ikosi bo‘lganligi jihatidan Asher Navoiydan keyingi o‘zbek g‘azalchiligida o‘ziga xos mavqega ega. Boburning lirik asarlari orasida iboly jari ham diqqatga sazovordir. Boburning ruboiylari an‘anaviy xususiyat va mavzuga ega bo‘lsa-da, ammo ularda, xuddi g‘azallarida bo‘lgani kabi, Shoirning ko‘rgan-kechirganlari ko‘proq o‘z aksini topgan mabolyarida ham soddabayonilik va samimiylik bo‘rtib turadi. Boburning ruboiylari Shoir hasbi holl, kayfiyati, botinly kechinmalarini ko‘zgasidek bo‘lib tuyuladi. Bobur ruboiylaridan ayrimlarini keltirishning o‘zi ulaming qandayligini tasavvur etishga va tahlil talqin etishga ko‘maklashadi: Kim yor anga ilm tolibi - Ilm kerak, O‘rgangali ilm-tolibi im kerak. Men alibi mu alibi me yo‘q. Men bormen Ilm tollb-fimkerak (Bobur. Devon, 78-bet). Bobur devalda kichik masnaviy janridagi she‘rlar ham bor. Ularning ayrimlari sabo»ga murojaat etib, oshiq holini yorga yetkazish iltimosi bilan boshlanadi: Sabo, ut gul rimiga qutqZ Mening hollandin ul gulgo xabar qil... (Bobur. Devon 110-ber). Ey sabo, elmakni qo‘yg‘ll, ham qil, Sarvinozim ko ‘yi sari azm qit... (Bobur, Devon, 116-bet). «Validiya 1528-yilda Bobur isimma kasaliga uchrab, ancha qiynaladi. Kasallikdan qutulish maqsadida Xoja Ahrori Vall ruhiga murojaat qilib, uning "Validiya» nomli nasriy asarini o‘zbek tiliga she‘r bilan tarjima qila boshlaydi. Bu Ish jarayoni 10-12 kur davom etadi. Shu orada Bobur kasallikdan ham shifo topgan. Shunisi diqqatga sazovorki, asaming yaratilish tarixi «Bobumoma»da batafsil bayon qilingan. Undan ma‘lum bo‘ladiki, Bobur asarni yaratish jarayonida uzluksiz ijod qilgan va hattoki, bir kuni ellik ikki



baytni qog'ozga tushirgan ekan. Volidiya ikki yuz qirq uch bayt bo'lib, ilohiyot va odob-axloq masalalaridan bahs yurtadi. Asar hamd», «Rasullulah na ti», «Risola nazmining sabablari», «Risola shuruf-boshlanishi, Risola xocimasi bo'limlaridan tashkil topgan. Volidiya dan kuzatilgan asosiy maqsad uyquqlik (g'aflarda qolgan) ko'ngullarni bedorlig'ga etkazishdan, ya'ni Insonni o'zligini tanish orqali Haq taolo ma'rifatidan ogoh bo'lishga hidoyat qilishdan iborat. Ogohlik, o'zni tanish, Haq ma'rifatini idrok etish insonni har qanday yomon fazilatlardan uzoqlashtiradi, uni komillik sari boshlaydi: G'iybat yolg'ona muzly so'zin, Ehtiraz er, yiroq engil o'zdin Har yomon qavini o'zdin dur et, Tilingga bir nima mazkur et. ("Volidiya») Xoja Ahror Valining «Volidiyaw nasrly risolasidagi ana shu asosiy g'oyani ilg'ab olgan Bobur ham insonning ma'naviy jihatdan pokiza-barkamol bo'lmog'i uchun zase bo'lgan bilimdan xabersiz qolmasin deb, asani forsiydan o'zbek tiliga nazm bilan o'girgan. Boburning ezgu maqsadi ana shu g'oyalarni turkiygo'ylar orasiga ham targ'ib qilish, ularga tushuntirishdan iborat. Shuning uchun tarjima sodda, tushunarli, ortiqcha badily beraksiz amalga oshirilgan. Bu asar Istiqlolimiz sharofati bilan Saidbek Hasanov tomonidan nashr ettirildi.

XULOSA

Mubayyin», Zahiriddin Muhammad Bobur turli tabiiy va gumanitar ilmlar bilan bir qatorda, islomshunoslik sohasida ham katta ishlarni amalga oshirdi. Ulardan biri Volidiyaning tarjimasi bo'lsa, ikkinchisi Mubayyin» asaridir. Bobur 1520-1521 yilda o'g'illari Humoyun va Komion mirzolariga bag'ishlab, lobiyot va Islom huquqshunosligi fanidan bahs yurituvchi -Mubayyin masnaviysini yaratdi. Bu asar «Fich! Boburiy yoki «Fight mubayyin nomlari bilan ham yuritiladi. "Mubayyin Bobuning «ishiga ko'p ehtrom kerak, degan aqidasing mahsuli bo'lib, u E'tiqodiy», «Kitab us-salot, Kitob uz zakot, «Kitob is-savm» va «Kitob al-haj» deb ataladigan bo'lim-kitoblardan iborat. Bu bo'lim-kitoblarda islom dinining ruknlari-lymon, namoz, zakot, ro'za, haj haqida so'z yuritiladi; ularning qonun-qoidalari, bajarish usul va tartiblari sodda tarzda bayon qilinadi. Bular, bir tomondan, o'g'illari Humoyun va Kamron Mirzolar bilishi uchun yozilgan bo's, ikkinchi tomondan esa kelajak avlodni ham ulardan xabardor qilish maqsadida yozilgan. Boburning kitobni yaratishdan asosiy maqsadi ham lymonli-e'tiqodi, insof va diyonatli, adolatli kishilani tarbiyalashda o'z hissasini qo'shishdan iboratdir. Bu esa barcha davrlar, jumladan, bizning davrimizdagi yosh avlodni komil inson bo'lish muhida tarbiyalashga xizmat qiladigan ezgu niyadir. Mubayyin istiqlol sharofati bilan Saidbek va Hamidbek Hasanlar tomonidan birinchi marta to'liq nashr etildi. Shunday qilib, Zahiriddin Muhammad Boburning manzum asarlari o'zining Janriy rang-



barangligi, mavzu doirasining kengligi va badiiy mahoratning namoyon etilgani bilan o'zbek she'riyati tarixida o'ziga xos mavqega ega.

MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Vohidov R., Eshonqulov H. O'zbek mumtoz adabiyoti asr, 2006. tarixi. Tashkent: Yangi.
2. O'zbek adabiyoti tarixi. 5 tomlik. 3-rom. -T.: Fan, 1978
3. Valixo'jaev B., Tohirav Q. O'zbek adabiyoti tarixi. XVI asr.-Sam.: SamDU nashri, 2002.
4. Abdug'afurov A. Bobursleylyde Bobur Devon. -T.: Fon, 1994, 3-14-belar
5. Adizova I. O'zbek atimtoz adabiyoti turid. (XVI-XIXasr I yarm) -Toshkent, Fan, 2006.-340 b.
6. Zahiriddin Muhammad Bobur. Devon. -T.: Fan, 1994



PSIXOLOGIYANING PEDAGOGIKA BILAN UZVIY BOG'LIQLIGI

Pardayeva Dilrabo Egamberdiyevna

Hamid Olimjon va Zulfiya ijod maktabi tarbiyachisi

Annotatsiya. *Maqolada Pedagogik psixologiya nima ekanligi, qaysi davrda tashkil topganligi, Pedagogika va psixologiyaning qay yo'sinda bog'liqligi va bu sohada olib borilayotgan ishlar haqida yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *psixologik yo'nalishlar; ta'lim jarayoni; psixologik asoslar; Pedagogik bilimlar; Pedagogik psixologiya.*

Pedagogik psixologiya - ta'lim va tarbiya muammolarini tadqiq qiladigan psixologiya sohasi. U shaxsning maqsadga muvofiq rivojlanishini, bilish faoliyatining va insonda ijtimoiy ijobiy sifatlarni tarbiyalashning psixologik muammolarini o'rganadi. Pedagogik psixologiyaning maqsadi — shartsharoit va boshqa psixologik omillardan kelib chiqqan holda o'qitishning oqilona rivojlantiruvchi ta'sirini kuchaytirish. Pedagogik psixologiya 19-asrning 2yarmida vujudga kelgan. Eksperimental psixologiya tadqiqotchilari Pedagogik psixologiya rivojiga katta hissa qo'shganlar. Pedagogik psixologiyaning fan sifatida taraqqiy etishida o'sha davrda yuzaga kelgan psixologik yo'nalishlar ham turtki berdi. Bixevioristik (qarang Bixeviorizm) psixologiya yo'nalishi tarbiyachi va o'quvchiga tashqi muhitning ta'sirini Pedagogik psixologiya uchun asos qilib oladi. Pedagogik psixologiya umumiy va bolalar psixologiyasi, shuningdek, pedagogika bilan uz-viy bog'liq. Pedagogik psixologiya, asosan, ta'lim psi-xologiyasi va tarbiya psixologiyasiga bo'linadi. Ta'lim psixologiyasida o'quv jarayonida xotira, tafakkur, nutq, xayol, irodaning roli, shuningdek, o'quvchilarning individual xususiyatlari (temperamenti, harakte-ri, qiziqishlari), o'quv predmetlarining o'ziga xos'tomonlari, ta'lim jarayonini boshqarishning psixologik tamoyillari va boshqa o'rganiladi.

Hozirgi zamon ta'lim psixologiyasida o'quvchilarga doimiy yangilanib turadigan axborotlarni mustaqil o'zlashtirish imko-niyatini beradigan, ilmiy-texnika yangiliklaridan orqada qolmaslikni ta'minlaydigan tafakkur sifatlarini o'rganish muhim masaladir. Tarbiya psixol o'giasining asosiy vazifasi — maktabdagi tarbiyaviy ishlar jarayonida shaxsning shakllanishi masalasini ishlab chiqish. Unda shaxsning axloqiy sifatlarining shakllanishiga alohida ahamiyat beriladi. Pedagogik psixologiya tadqiqotlari o'quv materialini mazmunini tanlash, o'quv dasturlari,



darsliklar tuzish, ta'limning har xil bosqichlarida o'qitish metodlari tizimini tashkil qilishda muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim-tarbiyaning shaxsni kamol toptirish ishiga bog'liqligi milliy g'oyani shakllantiruvchi, takomillashtiruvchi va uni ommaga yetkazuvchi kuchlarga bog'liqdir. Pedagogik - psixologiya fani ham jahon fani taraqqiyoti hamda va uning takomillashib borish jarayonini, fanga kirib kelishi kutilgan yangiliklarni yanada aks ettiradi, albatta. Bu asosiy vazifa sifatida ilk bor qonuniy asoslarga ega bo'lmoqda va pedagogik psixologiya fani oldiga muhim nazariy vazifalarni hal qilish qo'yilmoqda:

1) pedagogik psixologiyaning muhim vazifalaridan biri ta'lim jarayonini yanada takomillashtirish, faollashtirishning psixologik asoslarini ishlab chiqish;

2) ta'lim - tarbiya jarayonida turli yoshdagi bolalarning aql-idrokiga, irodasiga, uni shaxs sifatida shakllantirishga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish;

3) o'quvchilar shaxsni tarkib topishi jarayonini, bu jarayonning umumiy qonuniyatlarini va individual farqlarni, turli tarbiyaviy tadbirlarning o'quvchilarga ko'rsatadigan ta'sirini o'rganish;

4) ta'lim va tarbiya jarayoni bir-biriga bog'liqdir, bu jarayonda aqliy qobiliyatlarni, axloqiy sifatlarni, shaxsni hissiy va irodaviy sifatlarini shakllantirishning maksimal rivojlanishi shart-sharoitlarini aniqlash;

5) mustaqil bilim olish, materialni chuqur yoki yetkazishning psixologik masalalarini ishlab chiqish;

6) bilish faoliyatini o'zaro tashkil qila bilish shart-sharoitlarini aniqlash;

7) o'z-o'zini tarbiyalashning psixologik asoslarni aniqlash;

8) o'qituvchi shaxsni va o'qituvchi shaxsini xususiyatlarini, milliy o'qituvchining sifatlarini aniqlash;

9) pedagogik bilimlar, ko'nikma va malaka, qobiliyatlarning tarkib topishi hamda taraqqiyotining psixologik jarayonlarini aniqlash;

10) o'z-o'zini tarbiyalash, milliy g'urur va vatanparvarlik jarayoni uning psixologik muammolarini nazariy jihatdan asoslab berishdan iboratdir;

11) shuningdek jahon tajribalari bilan birga, milliy xususiyatlarimiz, undagi eng ilg'or tomonlar, muhimi, pedagogik tarbiyalanuvchilar, o'quvchilar, talabalar bilan imkoni boricha ko'proq muloqotda bo'lish, o'quvchi shaxsining barcha xususiyatlarini hisobga olib, bilim va tarbiya berish, ya'ni yagona pedagogik jarayonni ta'minlash, masalalari ham nazarda tutiladi;

12) pedagogik psixologiyaning eng asosiy vazifalaridan biri o'zlashtirishning sifat darajasini aniqlash usullarini ishlab chiqishdan iborat.



Pedagogik psixologiyaning amaliy vazifasi esa yoshlarni o'zlashtirishning psixologik shart-sharoitlari, tarbiyaning psixologik masalalari, bolaga ta'lim-tarbiya berishda ularni yoshlik va individual xususiyatlarini hisobga olish, yoshlarda bilim, ko'nikma va malakalarini shakllanishi, mustaqil fikrlashga o'rgatish, ilmiy tushunchalar hosil qilish, o'z ustida ishlash, o'z-o'zini tarbiyalash, yosh o'qituvchilarni psixologik faoliyatga mehr-muhabbatini shakllantirish psixologiya fanining yutuqlarini, psixologik bilimlarni keng jamoat-chilik e'tiboriga havola qilinishi, otaonalar, tarbiyachi va o'qituv-chilarni bulardan bahramand qilishdan iboratdir. Amaliy vazifalar radio va tele ko'rsatuvlarda, jurnallarda, ma'ruza va maxsus ko'rsatuvlar orqali chiqish, mahalla, maktab va ota - onalar bilan suhbatlashish orqali amalga oshiriladi.

Biz shu narsaga erishishimiz kerakki, keng jamoatchilik bola ruhiy taraqqiyotiga doyr psixologik bilimlardan bahramand bo'lsin. Ana shundagina biz yoshlarga haqiqiy ta'lim-tarbiya bera olamiz va uni muvaffaqiyatli amalga oshiramiz.

Pedagogik psixologiya o'z predmetining mazmuniga qarab umumiy psixologiyada amal qiladigan ko'pgina metodlardan foydalanadi. Chunki zarur bo'lgan dalillarni qidirish, ularni sodir bo'lish sabablarini aniqlash va isbotlash turli xil metodlar vositasida bajariladi. Qaysi metoddan foydalanishdan qa'ti nazar, bu metodlar faqat xususiy ilmiy tadqiqot ishlari uchungina emas, balki amaliy ta'lim-tarbiya maqsadlarida bolani chuqurroq o'rganishni tashkil qilish uchun muhimdir. Ta'lim-tarbiya ishlarini to'g'ri tashkil etish uchun pedagogik psixologiyada qo'llanadigan tadqiqot metodlari o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishda maqsadga muvofiq va eng samarali metodlarni tanlashga asos bo'ladigan o'quvchilar shaxsining o'ziga xosligini yaxshi bilish lozim. Pedagogik psixologiyada qo'llanadigan metodlar ham psixologiya fanining tamoyillari va usullariga qo'yilgan talablarga rioya qilishi maqsadga muvofiqdir.

1. O'rganish lozim bo'lgan har bir jarayon, holat va xususiyatlarni bir- biriga bog'lab tekshirish lozim. Har bir o'rganiladigan psixik hodisalarni nevrofiziologik asoslardan yoki xotirani diqqatdan, idrokni tafakkurdan ajratib o'rganish yaramaydi.

2. Tekshirilayotgan psixik hodisalarni rivojlanish qonuniyatlarini bilmasdan turib uni har tomonlama o'rganish mumkin emas. Shuningdek, turli yoshsagi bolalarning psixik rivojlanish xususiyatlarini

bilmasdan turib o'rganilayotgan yosh davrning o'ziga xos xususiyatlarini tushuntirish va tavsifnoma berish mumkin emas.



XULOSA

Tekshirish jarayonida kishining butun psixikasida, ongida aks etadigan jamiyatning moddiy nigizi undagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar bilan birgalikda o'rganiladi. Ta'lim-tarbiya jarayonida psixik hodisalarning miqdor o'zgarishlarini sifat o'zgarishlarga o'tishi va bir sifat holatining ikkinchi sifat holatiga o'tishini kuzatib borish lozim. Masalan: o'quvchi psixikasining taraqqiy etishini o'rganib «ko'rib, bilim olish, tajribalar to'plash jarayonida o'quvchining bilish qobiliyatini, ya'ni xotira, tafakkur, fikr yuritishdagi sifat o'zgarishini bilib olsa bo'ladi.

Manba va adabiyotlar ro'yxati

1. M.To'xtaxodjayeveaning umumiy tahriri ostida. Pedagogika. Darslik. – T.: O'zbekiston faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.
2. Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarixi. Darslik. – T.: – A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi 2001.
3. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova M., Hasanov R. Pedagogika tarixi. O'quv qo'll. – T.: O'qituvchi 1996.
4. Hoshimov K., C.Ochil. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. O'quv qo'll. I-jild. – T.: O'qituvchi, 2010.
5. . Ibragimov X.I., Abdullayeva Sh.A. Pedagogika nazariyasi. Darslik. – T.: – Fan va texnologiyalar nashriyoti, 2008.
6. Xasanboyev J., To,,raqulov X., Xaydarov M., Xasanboyeva O. Pedagogika fanidan izoxli lug'at. – T., 2008.
7. Egamberdiyeva N.M. – Ijtimoiy pedagogikal – T.: A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, A.Navoiy, 2009.
8. Mavlonova R. va boshqalar – Ijtimoiy pedagogikal – T.: Istiqlol, 2009.
9. Karimova V. M. «Psixologiya» T.Sharq 2002y.
10. G'oziyev E. G'. «Umumiy psixologiya» 1-2 tom. Toshkent. 2002.
11. Ivanov P.I., Zufarova M. «Umumiy psixologiya» T.:O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati, 2008.
12. Xaydarov F.I., Xalilova N.I. «Umumiy psixologiya» T.: Fan va texnologiyalar. 2010.



WEB DIZAYNNI O'QITISHDA SUNNIY INTELEKTNING IMKONIYATLARI

Rustamova Maftuna

В'ijduvon 3 son kasb hunar maktabi informatika fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

AI (sun'iy intellekt) atamasi kundalik hayotimizda tez-tez uchratib va uni qo'llash butun dunyoda rivojlanib bormoqda. So'nggi paytlarda sun'iy intellekt turli tarmoqlar va ijtimoiy infratuzilmalarga kiritilmoqda. Misol uchun, ish uslubini isloh qilish nomi bilan ishni avtomatlashtirish va unumdorlikni oshirish uchun RJA (Robotik jarayonlarni avtomatlashtirish) joriy etayotgan kompaniyalar soni ortib bormoqda.

RJA o'z-o'zidan sun'iy intellekt emas, lekin u kompyuterlarga elektron jadval dasturiy ta'minoti va asosiy biznes tizimlari kabi oddiy vazifalarni o'z zimmasiga olishga imkon beradi, ular hukm chiqarishda odamlar tomonidan amalga oshiriladi, boshqacha qilib aytganda, shaxsiy kompyuterning takroriy operatsiyalari. Kelajakda biz sun'iy intellektning ilovalari bo'lgan qo'lda yozilgan belgilarni aniqlash, ovozni aniqlash va javob berish tizimlari bilan bog'lash orqali butun biznesni avtomatlashtirishni maqsad qilganmiz.

Kalit so'zlar: Raqamli O'zbekiston, AI, suniy intellekt, matematika, strategiya, JavaScript, abacus, Google Home, Amazon Echo, fanlar, universitet, o'quvchi, talaba, informatika.

Kirish

Zamonaviy O'zbekistonda mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish tizimini isloh qilish muammosi tobora o'tkirlashib bormoqda, bu esa davlatning bozor munosabatlariga kirib kelishi natijasida yuzaga keladigan yangi ijtimoiy ehtiyojlar bilan bog'liq.

"Raqamli O'zbekiston — 2030" Strategiyasiga muvofiq hamda sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish va ularni mamlakatimizda keng qo'llash, raqamli ma'lumotlardan foydalanish imkoniyatini va ularning yuqori sifatini ta'minlash, ushbu sohada malakali kadrlar tayyorlash uchun qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida:

"Raqamli O'zbekiston — 2030" Strategiyasini har tomonlama amalga oshirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarni tashkil qilish hamda iqtisodiyot tarmoqlari,



ijtimoiy soha va davlat boshqaruvi tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy qilish;

sun'iy intellekt sohasida fundamental va amaliy ilmiy tadqiqotlarni olib borish, raqamli texnologiyalarni rivojlantirishning ilmiy ekotizimini shakllantirish;

sun'iy intellekt texnologiyalari asosida boshqaruv va ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish bo'yicha innovatsion mahsulotlarni hamda ularning modellari, algoritmlari va dasturiy ta'minotini ishlab chiqish;

sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish bo'yicha yetakchi xorijiy innovatsion va ilmiy muassasalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish va qo'shma loyihalarni amalga oshirish.

Sanoat va jamiyat asoslarini qurish bilan bir qatorda, reja "kelajak poydevori sifatida ta'limni isloh qilish va ilmiy-tadqiqot va ishlanmalar tizimini qayta qurishni talab qiladi. Ta'lim islohotiga kelsak, boshlang'ich va o'rta ta'limdan tashqari, shuningdek, ta'limda sun'iy intellekt bilan bog'liq bo'lgan ta'lim, boshqacha aytganda, "matematika, ma'lumotlar fanlari va AI" ta'limi qanday bo'lishi kerakligi ko'rsatilgan.

AI strategiyasi 2030 raqamli O'zbekistonda tadqiqot va ishlanmalar tizimini rekonstruksiya qilish "kelajak uchun poydevor yaratish" sifatida ham ko'rsatilgan, ammo bu yerda biz "universitetlar, texnikumlar va kollejlar"dagi ta'lim islohotining konturini tushuntiramiz". Bundan tashqari, materialda batafsil aniq raqamlarda tushuntirish yo'qligi sababli, noto'g'ri talqin qilish yoki noto'g'ri baholash mumkin.

Web dizaynni o'qitishda sunniy intellektga asoslangan darslar va mashqlar foydali bo'lishi mumkin. Bu darslar, o'quvchilarning tushunchalarini oshirish, o'quvchilarning xatolarini aniqlash va unga javob berish uchun yordam berish uchun yaxshi vosita hisoblanadi.

Web dizaynni o'qitishda sunniy intellektdan foydalanish, informatika o'quvchilarning kompetentliklarini oshirishda yaxshi bir vosita hisoblanib, bu o'quvchilarni mahoratini oshirishda yordam beradi va ularga qulaylik yaratadi.

Web dizaynni o'qitishning bir qismi, HTML, CSS va JavaScript kabi muhim tillarni o'rganishni o'z ichiga oladi. Sunniy intellekt asosida yaratilgan dasturlar va o'quvchilarning o'zlari yaratgan vositalar yordamida, o'quvchilar HTML, CSS va JavaScript tilini o'rganishda qulaylikka ega bo'ladi.

Shuningdek, sunniy intellekt, o'quvchilarning veb-dizayn dasturlarini, mavzularni va yangi ko'nikmalarni tahlil qilish va baholashda yordam beradi. Bu, o'quvchilarning tushunchalarini oshirish, xatolarini aniqlash va unga javob berish uchun yaxshi vosita bo'lib, ularga o'zlashtirish va o'zlashtirishlarini oshirish uchun yordam beradi.



Bundan tashqari, sunniy intellekt asosida yaratilgan dasturlar, web-dizaynning ajoyib interfeysini osonlashtiradi. O'quvchilar uchun bu, qulay va oson interfeyslar orqali mahoratlarini oshirish va veb-dizayn dasturlarini o'rganishni osonlashtiradi.

To'plam sifatida, sunniy intellekt, web-dizaynning o'qitishida, informatika o'quvchilarining mahoratini oshirish va ularga qulaylik yaratishda yaxshi vosita bo'ladi. Bu, o'quvchilarning ko'nikmalarini tashkil qilish, darslarni tahlil qilish va o'zlashtirishlarini oshirishda yordam beradi va ularga veb-dizaynning amaliyotidagi o'zlariga qiziqishni oshiradi.

Web-dizaynni o'qitishda sunniy intellekt asosida yaratilgan dasturlardan foydalanish quyidagi usullar orqali o'quvchilarning kompetentliklarini oshirish mumkin:

1. Interaktiv darslar: Interaktiv darslar, o'quvchilar uchun o'rganishni osonlashtiradi va ularni amaliyotda mashg'ul qilishga imkon beradi. Sun'iy intellekt asosida yaratilgan interaktiv darslar, o'quvchilarni veb-dizaynning asosiy tillari va vositalarini o'rganishda qulaylik yaratadi.

2. Yangi mavzular va yarim-mavzular: O'quvchilar uchun yangi mavzular va yarim-mavzular, veb-dizaynning yangi yechimlarini o'rganishda yordam beradi. Sun'iy intellekt asosida yaratilgan dasturlar, bu mavzular va yarim-mavzularni yaratish va ularga maslahat berishda yordam beradi.

3. Veb-dizayn dasturlari va kontent-menejment tizimlari: Sun'iy intellekt asosida yaratilgan dasturlar, veb-dizayn dasturlarini o'rganish uchun yaxshi vosita bo'lishi mumkin. Veb-dizayn dasturlari va kontent-menejment tizimlari, o'quvchilarning amaliyotda mashg'ul qilishiga va veb-dizayn dasturlarini o'rganishda ularga qulaylik yaratadi.

4. O'quvchilarning faoliyati uchun veb-dizayn vositalari: Sun'iy intellektdan foydalanib yaratilgan veb-dizayn vositalari, o'quvchilarning veb-dizaynning asosiy vositalarini o'rganishda yordam beradi[7]. Misol uchun, CSS Grid Generator, o'quvchilarning CSS Grid sistemasi bilan ishlashni osonlashtiradi.

5. Veb-dizaynning tahlil qilinishi: Sun'iy intellekt asosida yaratilgan dasturlar, veb-dizaynning tahlil qilinishida ham yordam beradi. Bu, o'quvchilarning veb-dizayn dasturlarini tahlil qilish va ularga maslahat berishda yordam beradi.

Shunday qilib, sun'iy intellekt asosida yaratilgan dasturlar, web-dizaynning o'qitishida, informatika o'quvchilarining kompetentliklarini oshirishda yaxshi vosita bo'lib, ularni veb-dizaynning asosiy tillari va vositalarini o'rganishda qulaylik yaratadi.



JavaScript-da yozilgan har bir dasturiy ta'minot o'zbek tiliga tarjima qilindi va laboratoriyadagi server kompyuteriga o'rnatildi. JavaScript-ning afzalliklari shundaki, u internetda ishlaydi, o'quv jarayoni va natijalarini grafik tarzda tekshirish mumkin.

Tahlil va tajriba sinov sifatida biz Google Home guruhi va Amazon Echo guruhiga bo'lindik va alohida guruhlarda ko'nikmalar va harakatlarni rivojlantirishni boshladik. Keyingi soatlardan boshlab biz talabalardan AI spiker bilan o'zaro munosabatlari haqida o'ylashni so'radik va rivojlanishni davom ettirdik. Yakuniy bosqich sifatida biz har bir ishtirokchidan o'zlarining rivojlangan ko'nikmalari va harakatlarini haqiqiy mashinalar yordamida namoyish etishlarini so'radik.

Bunday izoh paydo bo'lishining sababi shundaki, Google va Amazon ning ishlab chiqish muhitlari sezilarli darajada bir-biridan farq qiladi.

XULOSA

Bunga sabab bo'lgan asosiy mulohaza shuni ko'rsatadiki, biz har bir kompaniya va ta'lim muassasalari tomonidan taqdim etilgan ko'nikma, ta'lim sifati, korxonalar boshqaruv nazorati, va ta'limni reallik asosida yanada oson o'rgatish mumkin, dasturiy ta'minot va tizimni ishlab chiqish. O'quvchilarimizga "matematika, ma'lumotlar fanlari va sun'iy intellekt" ta'limini "umumiy tarzda" berish uchun o'qituvchilarning inson resurslari cheklangan bo'lsada, tizimli va chuqur muhokamalar olib borish zarur, deb hisoblaymiz.

REFERENCES

1. Rakhimov, M., Yuldashev, A., & Solidjonov, D. (2021). The role of artificial intelligence in the management of e-learning platforms and monitoring knowledge of students. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(9), 308-314.
2. Yuldashev, A. (2022). DEVELOPMENT OF ECONOMIC ACTIVITIES OF ENTERPRISES ON THE BASIS OF DIGITIZATION. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(3), 251-257.
3. Axrorjon, Y., Alijon, M., & Iqlima, A. (2022). Faol texnologiyalarni o'smirlar psixologiyasiga ta'siri. *Ta'lim fidoyilari*, 13(6), 263-266.
4. Axrorjon, Y., Nozima, Z., & Muhtaram, J. (2022). KITOBNING INSON MA'NAVIY VA AQLIY KAMOLOTIDAGI O'RNI.
5. Yoldashev, A. E. O., Nishonqulov, S. F. O., & Yoldasheva, M. R. Q. (2021). TA'LIMDAGI AXBOROT TEXNOLOGIYALARI. *Scientific progress*, 2(3), 806813.



6. Yo'ldashev, A., & Nazarova, G. (2022). Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini kasbga yo'naltirishda dastlabki pedagogik jarayonlar. Science and Education, 3(6), 618-623.

7. Yo'ldashev, A., & Solidjonov, D. (2022). YANGI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR VA ULARNI TA'LIM O'LISH MUHITIDA QO'LLANISHI. Yosh Tadqiqotchi Jurnal, 1(3), 198-204.

8. Axrorjon, Y. L. (2022). TA'LIM TIZIMIDA AXBOROT VOSITASINING O'RNINI.

9. Dildora, R., & Muxlisa, P. (2022). MAKTABDA ZAMONAVIY TA'LIM MUHITINI YARATISH.

10. Lolaxon, K., & Zubaydaxon, J. (2022). BOSHLANG'ICH TA'LIMDA YOZUVGA O'RGATISH USULLARI.

11. Problems of the effective use of irrigated land in Bukhara region and ways to improve them SNB O Khamidov, D Sh Yavmutov E3S Web of Conferences 431 (01056), EDP Sciences

12. DEVELOPMENT OF" GREEN ECONOMY" IN THE SECTORS OF THE ECONOMY AND ITS PROSPECTS SN Burxonov Academic research in educational sciences 3 (5), 1332-1337

13. <https://lex.uz/docs/-5297046#-5297465>



ELEKTRON TA'LIM RESURSLARI YORDAMIDA INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI O'QITISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Amriyeva Gulhayo

Ў ijduvon 1 son kasb hunar maktabi informatika fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada o'quv jarayonida elektron ta'lim resurslaridan foydalanish natijasida talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish masalalari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: axborot madaniyati, axborot muhiti, elektron ta'lim resurslari, ta'lim jarayoni, ta'limni axborotlashtirish.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim mazmunini modernizatsiyalash, ta'lim sifatini oshirish, ta'limda innovatsion texnologiyalarni keng joriy etishga yo'naltirilgan ko'plab innovatsiyalar yaratilmoqda va amaliyotga joriy etilmoqda. Mazkur innovatsiyalarning samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim muassasasida amalga oshirilayotgan innovatsion faoliyatning to'g'ri tashkil etilganligiga bog'liqdir. Ta'lim jarayonini zamonaviylashtirish, jahon talablariga mos mutaxassislarni tayyorlash, ta'lim berish jarayonida ta'lim oluvchini o'z ortidan ergashtira olish uchun o'qituvchida ham pedagogik ham innovatorlik mahorati yuqori darajada bo'lishi lozim.

Pedagogika sohasidagi eng dolzarb vazifalardan biri har tomonlama kuchli, bilimli, mustaqil fikrlaydigan shaxsni tarbiyalashdir. Bunda darsda va amaliy mashg'ulotlarda mustaqil ishlarning tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega. Axborot oqimi va bilimlar doirasi tez sur'atlar bilan kengayib borayotgan hozirgi sharoitda barcha ma'lumotlarni faqat dars mashg'ulotlarida o'quvchilarga yetkazish qiyin, albatta. Shuning uchun ham o'qituvchilar o'quvchilarning mustaqil ishlarini to'g'ri tashkil etishga alohida ahamiyat qaratishi lozim.

Elektron ta'lim resursini yaratish ta'lim jarayonini individuallashtirish va differensiyalash, talabaning o'quv faoliyatini o'zi nazorat qilish va to'g'ri yo'naltirish, kompyuterning hisoblash imkoniyatlaridan foydalanish tufayli o'quv vaqtini tejash, o'quv materiallarini vizuallashtirish, o'rganilayotgan ta'lim jarayonlarni modellashtirish, ularni imitatsiyalashtirish, turli pedagogik vaziyatlarda optimal qaror qabul qilish malakasini shakllantirish, fikrlashning aniq bir shakli (ko'rgazmali-



obrazli, nazariy)ni rivojlantirish, bilish faoliyati madaniyatini shakllantirish kabi imkoniyatlarni beradi.

Bugungi kunda o'quv jarayonida elektron o'quv materiallarini namoyish etishda videoproektordan keng foydalanilmoqda. Undan foydalanish uchun odatda monitor qurilmalari va avvaldan tayyorlangan o'quv materialining taqdimoti bo'lishi kerak. Namoyish etiladigan materiallarni kompyuterning turli xil dasturiy ta'minotlari: MS Word, MS Excel, MS PowerPoint, iSpring, Hot Potatoes va boshqa dasturlar yordamida tayyorlash yoki professional darajada yaratilgan tayyor elektron darsliklardan foydalanish mumkin.

O'quv materialini kamchiliklarini tezda tuzatish, zarur o'zgartirishlar kiritish, takomillashtirib borish imkonining borligi, materialni kompyuter yordamida turli ko'rinishda tayyorlash mumkinligi, rangli tasvirlardan foydalanish, ularni jonlantirish va harakatlantirish imkoniyatining mavjudligi elektron taqdimotning afzalliklaridan biridir. Sahifalarni taqdimot ko'rinishida yaratishda amaliy dasturiy ta'minotlar guruhiga kiruvchi PowerPoint dasturi alohida imkoniyatlar taqdim etadi. PowerPoint dasturi MICROSOFT kompaniyasining WINDOWS qobig'i ostida yaratilgan bo'lib, ushbu dastur bugungi kunda prezentatsiyalar (taqdimot qilish, ya'ni tanishtirish) bilan ishlash uchun eng qulay bo'lgan dasturiy vositalardan biridir.

ASOSIY QISM.

Yangi texnologiyalarni jadal joriy etish bilan bog'liq bo'lgan jamiyatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga bo'lgan zamonaviy intilish ta'lim oldiga ham yangi talablarni qo'yadi. Zamonaviy jamiyat inson ishlashi kerak bo'lgan katta hajmdagi ma'lumotlar bilan tavsiflanadi. Ushbu ma'lumot oqimi bilan kurashish uchun inson axborot madaniyatiga ega bo'lishi kerak. Jamiyatning kompyuterlashtirish sharoitida yaratilgan axborot-texnik salohiyati nafaqat zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanish holati bilan belgilanadi. Hammasi jamiyatning ham, shaxsning ham axborot madaniyati darajasiga bog'liq. Inson omili kompyuterlashtirishning muvaffaqiyati va ijtimoiy samaradorligining zaruriy shartidir.

Axborot madaniyatining rivojlanishi insonning bir qator bilim va ko'nikmalarga ega ekanligini belgilaydi. Bunday shaxsning kontseptual apparati atamalarni o'z ichiga oladi - axborot resurslari, axborot dunyoqarashi, axborot muhiti, axborot xulq-atvori va shunga o'xshashlar, ularning axborot ehtiyojlari va so'rovlarini aniq shakllantirish. Rivojlangan axborot madaniyatiga ega bo'lgan shaxs eng yangi texnologiyalardan foydalangan holda mustaqil ravishda ma'lumot qidirishga qodir, ammo an'anaviy usullarni unutmaydi, shuningdek, katta hajmdagi ma'lumotlarni



maqsadga muvofiq saqlash va qayta ishlash qobiliyati bilan ajralib turadi. Axborot madaniyati "axborot etikasi" me'yorlari va qoidalarini bilishni va axborot-kommunikatsiya muloqotini qurish qobiliyatini nazarda tutadi. Axborot madaniyati tushuncha sifatida zamonaviy jamiyat taraqqiyoti jarayonida paydo bo'ladi.

Ma'lumotni qidirish, saqlash, qayta ishlash va uzatish uchun eng yangi texnologiyalarni o'z ichiga oladi. Talabning axborot madaniyatini shakllantirishga zamonaviy yondashuvlar fanga kognitiv qiziqishni rivojlantirish uchun ham, umuman olganda uning dunyoqarashini kengaytirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Maktabning jahon ta'lim makoniga kirish jarayoni takomillashtirishni, shuningdek, kompyuter va axborot komponentini jiddiy qayta yo'naltirishni talab qiladi. Axborot jamiyatining o'tish davri - XX asrning ikkinchi yarmi. Axborotning o'sishi inson faoliyatining barcha sohalarida axborot portlashi xarakterini oldi. Portlash ko'plab muammolarni keltirib chiqardi. Ta'lim zamonaviy inson hayotining asosiy omillaridan biri ekanligini e'tiborsiz qoldirgan holda, zamonaviylik vakillarining aksariyati bilimlarni o'rganish jarayonida emas, balki undan tashqarida ham egallashga bo'lgan qiziqishlarini kamaytirdilar. Shu munosabat bilan o'quvchilarni maktab fanlarini chuqurroq o'rganishga undashga qaratilgan yangi ta'lim tizimini yaratish zarur.

Elektron qo'llanmalardan foydalanish, o'quvchilarning axborot madaniyatini shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimlarini rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi. Shu munosabat bilan o'quvchilarning axborot madaniyatini shakllantirish maqsadida zamonaviy kompyuter texnologiyalari asosida yuqori sifatli elektron qo'llanmalar, laboratoriya seminarlari yaratish zarurati tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Gipermatn va multimedia vositalari (grafika, animatsiya, video, audio) zarur ma'lumotlarni tezkor izlashni ta'minlash uchun o'quv materiallarini interaktiv va vizual rejimda taqdim etish imkonini beradi. Kompyuter yordamida o'qitish va nazorat qilish bilim jarayonini mustahkamlaydi va o'quvchilar tomonidan o'quv materiallarini o'zlashtirish darajasini tezkor baholashni ta'minlaydi. Masalan, yangi materialni o'rganishda elektron ta'lim resurslaridan foydalanish mumkin. Dastlab, uy vazifalarini tekshirish va talabalar bilimini yangilash bosqichida darslarni an'anaviy tarzda o'tkazish mumkin.

Yangi materialni o'rganishga o'tayotganda, talabalar kompyuterda o'tirishadi va u erda ular yordamida darsda ishlashni davom ettiradilar, paragrafning strukturaviy birliklari va strukturaviy formulalar bilan ishlaydilar, mavzuli matnni ko'rib chiqadilar. Ushbu turdagi ishlar o'qituvchi rahbarligida amalga oshiriladi.



Birlashtirilgan turdagi darslarda qo'shimcha elektron o'quv qo'llanmasidan foydalangan holda o'rganilgan materialni umumlashtirish va takrorlash amalga oshiriladi (15-17 daqiqa). Ushbu ish varianti uchun eng maqbul variant - bu darslarni yakuniy takrorlash uchun, voqealar va muhim faktlarni eslab qolish uchun materialni tezda aylanib chiqish kerak bo'lganda, ushbu ish varianti yakuniy takrorlash darslari uchun afzalroqdir, eng ko'pini aniqlang. muhim voqea va faktlar, ba'zi tushunchalarni esga olish, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash.

Ushbu turdagi darsda o'quvchilar birgalikda ishlashlari mumkin, yo'lda o'qituvchining tushuntirishlarini tinglashlari mumkin, shuningdek siz o'quvchilar tomonidan bilimlarni o'zlashtirishni nazorat qilish uchun elektron ta'lim resurslaridan foydalanishga o'tishingiz mumkin. Bunday holda, qo'llanma monitoring va nazorat qilish maqsadida qo'llaniladi, chunki barcha test natijalari kompyuter yordamida saqlanadi va qayta ishlanadi, keyin test natijasida olingan ma'lumotlardan o'qituvchi yoki ota-onalar foydalanishi mumkin. ma'muriyat yoki metodik xizmatlar, shuningdek, talabaning o'zi tomonidan topshirilgan vazifalar to'g'ri hal qilinganligi uning ushbu o'quv materialini qanchalik yaxshi o'zlashtirganligi haqida ma'lumot beradi. Talaba o'zi to'liq o'zlashtirmagan strukturaviy birliklarni ham kashf qilishi mumkin.

Ushbu ish natijasida talaba qanday materialni yakunlashi kerakligini mustaqil ravishda tushunishi va shu bilan u o'quv jarayonini ma'lum darajada boshqarishi va shu bilan o'zining axborot madaniyatini shakllantirishi mumkin. Talabalar uchun qo'shimcha elektron o'quv qurollari fanning mohiyatini yaxshiroq tushunish va uni bilish jarayonida faolroq ishtirok etish imkoniyatini ochib beradi, talabaga uning ishlash parametrlari va shartlarini mustaqil ravishda o'zgartirishga imkon beradi, axborot madaniyatini shakllantiradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, talabalar tomonidan kompyuterdan foydalangan holda bilimlarni o'zlashtirishda ba'zi muammolar paydo bo'lishi mumkin, masalan, elektron darsliklardan foydalanish jarayonida o'quv jarayonining ma'lum bir individuallasuvi mavjud. Har bir o'quvchi o'quv materialini o'ziga xos xususiyatlar bilan bog'liq holda o'z tezligi va tezligida o'zlashtiradi. Natijada, o'qituvchi maktab o'quvchilarini an'anaviy sinf-dars tizimi bo'yicha o'qitishni davom ettira olmaydi, bunda o'quvchilar yangi materialni o'rganishdan oldin bir bosqichda bo'ladi. Shuning uchun elektron darsliklar turli darajadagi murakkablikni o'z ichiga olishi kerak, deb hisoblashadi. Shuning uchun o'ziga taklif qilingan ma'lumotni tez o'zlashtirgan talaba berilgan mavzuning murakkabroq bo'limlarini o'rganishi yoki o'rganilayotgan materialni mustahkamlash ustida ishlashi mumkin.



Bu vaqtga kelib zaif talaba keyingi materialni o'rganish uchun zarur bo'lgan minimal ma'lumotni o'rganadi. Muammoni hal qilishning bunday yondashuvi bilan o'qituvchi an'anaviy maktab o'qitish sharoitida tabaqalashtirilgan va ko'p bosqichli ta'limni amalga oshirish imkoniyatiga ega.

Bilimni joriy etish deb ataladigan birinchi bosqichda talaba o'rganilayotgan mavzuni bilmaslikdan biroz o'zlashtirishga o'tadi, albatta, bu o'tish shunday amalga oshirilishi kerakki, talaba umumiy, tabaqalanmagan asosga ega bo'ladi. kerakli bilimlar, mavzu bo'yicha ba'zi umumiy tushunchalar. Assimilyatsiyaning asosiy shakli og'zaki bo'lib, ko'pincha turli xil ta'lim qoidalari shaklida bo'ladi, muammoni hal qilish asosan yordamchi tasviriy rol o'ynaydi. Bosqich o'qituvchining maksimal yordami bilan amalga oshiriladi. Asosan masalalar yechishdan iborat bo'lgan bu bosqichda og'zaki bilim ko'nikma va malakalarga aylanadi, shuning uchun u malum bir aniqlik va ravshanlikka ega bo'ladi, demak, masalani yechish o'rganishning asosiy vositasiga aylanadi. Bilim tafsilotlar bilan to'ldiriladi.

Elektron darslikdan foydalanish bilan murakkabroq va uzoqroq bo'lgan ushbu bosqich o'qituvchining minimal yordami bilan yoki hatto uning to'liq yo'qligi bilan amalga oshiriladi. Kompyuterni o'qitish ikkala bosqichda ham mumkin, ammo ikkinchi bosqichda bu ko'proq mos keladi. Shu bilan birga, bilimlarni joriy etishda birinchi bosqichda o'qituvchining shaxsiyati juda katta rol o'ynaydi. Ikkinchi bosqichda - kompyuterda o'qitish, bu erda talabalarning mustaqil ishi ustunlik qiladi, shuning uchun bu omil sifatida o'qituvchining ahamiyati juda kichik.

Kompyuter ta'limi maktab ta'limining kamchiliklarini bartaraf etishga imkon beradi, ya'ni u ko'pincha to'liq bo'lmaydi, chunki u asosan bilimlarni joriy etish bosqichida amalga oshiriladi. O'quv jarayoni odatda uyali qo'g'irchoq printsipli asosida quriladi, ya'ni keyingi mavzuni o'zlashtirish, muammolarni hal qilish qobiliyatiga qadar oldingi mavzuni ishonchli egallashni talab qiladi. Ammo ta'lim uchun maktab resurslari etarli emas. Shu sababli, ko'plab talabalar uchun o'rganish to'liq o'rganilmagan mavzularni "o'tish" ga kamayadi. Binobarin, o'qitishni avtomatlashtirish sizga mustahkam bilimlarni o'zlashtirish va oldingi bosqichda sodir bo'lgan xatolarni tuzatishni kafolatlash imkonini beradi. Ko'pincha aytishimiz mumkinki, o'quv bosqichi fanlar uchun juda muhim bo'lib, ularning o'zlashtirilishi informatika, matematika, tillar va boshqalar kabi ko'plab va xilma-xil mashqlarni bajarishni o'z ichiga oladi. Shuningdek, test jarayonida olingan natijalarni baholab, o'qituvchi. jarayonni boshqarishi yoki boshqarishi mumkin, bu natijalar o'qituvchiga sinfdagi taraqqiyotning butun rasmini ko'rish imkonini beradi, bu bizga maksimal



natijalarga erishish uchun ma'lum bir mavzuni takrorlash zarurligi haqida xulosa chiqarish imkonini beradi.

XULOSA

Har bir talabanning natijalari individual mavzular bo'yicha shaxsiylashtirilganligi sababli, o'qituvchi har bir talabanning ishi bo'yicha xulosa chiqarishi va individual ish bo'yicha tegishli qarorlar qabul qilishi mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, individual talabalarning barqaror yuqori natijalari ular uchun individual fan traektoriyasini qurish imkonini beradi.

Darslarni o'tkazishda axborot texnologiyalaridan foydalanish bilan bog'liq vazifalarni o'z ichiga olishi kerak, shuning uchun taklif etilayotgan metodika bir tomondan, turli xil usullardan foydalanishni, ikkinchi tomondan, bilimlarni birlashtirishni o'z ichiga olgan muammoni hal qilishni o'z ichiga oladi. fanning turli sohalaridagi ko'nikmalar turli vazifalarni bajarish natijasida paydo bo'ladigan bir qator o'zaro bog'liq momentlar shaklida quriladi. Talabalar o'z faoliyatini boshqalar bilan birgalikda qurishni, hayotiy muammolarini hal qilish uchun zarur bo'lgan bilimlarni topishni va egallashni o'rganishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Смирнова И. Н. Формирование информационной культуры обучающихся посредством реализации электронных образовательных ресурсов на уроке. Психология и педагогика служебной деятельности. 2/2021. С. 150-152.
2. Rasulova Z. D. Elektron ta'lim resurslaridan foydalanib o'quv jarayonlarini takomillashtirish // "Science and Education" Scientific Journal, 2021. 449-459 b.
3. Kologrivov I. A., Smirnova I. N. Introduction of the project method in the computer science lesson of secondary school students with the aim of increasing the motivation of schoolchildren // In the collection: Competition of scientific and practical works of students, postgraduates and researchers of universities. Materials of the International Research competition. Ed. Zarskiy A. A., 2019. pp. 16-19.
4. Smirnova I. N. Informatization of personalized learning in the context of digitalization of the social sphere of society and education // Questions of pedagogy. 2020. No. 9-2. pp. 239-241.
5. Problems of the effective use of irrigated land in Bukhara region and ways to improve them SNB O Khamidov, D Sh Yavmutov E3S Web of Conferences 431 (01056), EDP Sciences



6. DEVELOPMENT OF" GREEN ECONOMY" IN THE SECTORS OF THE ECONOMY AND ITS PROSPECTS SN Burxonov Academic research in educational sciences 3 (5), 1332-1337

7. Yo'ldashev, A., & Solidjonov, D. (2022). YANGI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR VA ULARNI TA'LIM O'LISH MUHITIDA QO'LLANISHI. Yosh Tadqiqotchi Jurnal, 1(3), 198-204.

8. Axrorjon, Y. L. (2022). TA'LIM TIZIMIDA AXBOROT VOSITASINING O'LLANISHI.

9. Dildora, R., & Muxlisa, P. (2022). MAKTABDA ZAMONAVIY TA'LIM MUHITINI YARATISH.

10. Lolaxon, K., & Zubaydaxon, J. (2022). BOSHLANG'ICH TA'LIMDA YOZUVGA O'RGATISH USULLARI.



O'SPIRINLIK DAVRIDA JINOYATCHILIK HOLATLARINI OLDINI OLUVCHI OMILLAR

Otaboyeva Oysha Baxodirovna

Tuproqqal'a tumani 20- son maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Jinoyatchilikni yoshga bog'liqligi, qaysi yosh davrida shakllanishi, o'smirlik davri inqirozlar haqida.

Kalit so'zlar: Yosh davrlari psixologiyasi, bolalik, inqroz va krizis, o'smirlik, depressivlik, agressivlik.

O'spirin bola bilan katta odam o'rtasidagi oraliq mavqeni egallaydi. Bolaning jamiyatda tutgan o'rni kattalarga bog'liqdir, kattalar ularga hayot faoliyatining asosiy mazmun va yo'nalishini belgilab beradilar. Bolaning bajaradigan roli kattalar rolidan sifat jixadan farq qiladi. Hayot faoliyati murakkablashgan sari o'spirinlarda ijtimoiy rollar kengligi faqat miqdor tomondangina kengayib qolmay, balki sifat tomonidan ham o'zgarib boradi. M: 16 yoshda pasport oladi. 18 yoshidan faol saylash xuquqiga va oila qurish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'spirin jinoiy ishlar uchun javobgar bo'ladi. Ba'zi o'spirinlar bu yoshdan boshlab ishlay ham boshlaydilar. Kasb tanlash haqida o'ylay boshlaydilar. Lekin shunga qaramay o'spirinlarda kattalarga qaramlik xususiyatlari saqlanib qoladi. O'spirinlar (16 –18 yoshlar) o'zlarining psixologik xususiyatlari bilan boshqa yosh davrdagi bolalardan keskin farq qiladilar jismoniy, ham aqliy jixatdan voyaga yetgan, kamolotga erishgan, dunyoqarashi, o'z –o'zini boshqarishi kabi yetuk insoniy xususiyatlari tarkib topgan bo'ladi. Shu tufayli ular vazmin, muloxazali bo'ladilar, katta yoshdagilarga hurmat –ehtiram bilan qaraydilar. Ular uzoqni ko'zlaydigan, kelajak uchun qayg'uradigan, ota –onalarining yaqin yordamchisiga aylanadilar. O'quv faoliyati o'spirinning asosiy faoliyati bo'lib qolaveradi, lekin o'qishga nisbatan faqat o'smirlik yoshiga qaraganda o'spirinlikda bir muncha yuqoriroq bo'ladi. Mustaqil hayotga tayyorgarligini o'z –o'zini anglash bilan motivlar bu davrda yetakchi o'rinni egallaydi. Motivlar tizimida jamiyatning to'laqonli a'zosi bo'lishga intilish insonlarga naf keltirish kabi ijtimoiy motivlar ustunlik qiladi. Bu davrda o'spirinlarning kelgusi hayotiy va tanlayotgan kasbiy rejalariga ko'ra fanlarga nisbatan qiziqishlari ham o'zgaradi va bu o'z navbatida o'spirinning fanlarga, hamda shu fan o'qituvchilariga nisbatan munosabat ham o'zgaradi.



Psixologlarning fikricha, o'smirlik davri shaxs sifatida intensiv rivojlanish davri bo'lib, bu yoshda ma'naviy va intellektual jihatdan o'sish jarayoni kuchayadi. O'smir ruhiy faoliyatida keskin o'zgarishlar yuzaga keladi. Bu yoshda organizmning mukammallashuvi va qayta shakllanish jarayoni kuchayadi. Bu yoshda bola bolalikdan o'smirlikka, quyi rivojlanish pog'onasidan yetuklik bosqichiga o'ta boshlaydi. Bolalik dunyosini tark etgan o'smir hali katta bo'lmadi, shu bois uning xulqida ayrim qarama-qarshiliklar, ziddiyatlar uchraydi. O'smirlik davri fanda xulq og'ishi darajasiga ko'ra "inqiroz davri" deyiladi. Inqirozli holatlar darajasi ota-onaning ta'sirchanlik roli sust bo'lgan yoki noto'liq oilalarda tarbiyalangan bolalarda ancha yuqori bo'ladi. Bunday bolalar tez-tez uyga kelmaslikni, ko'chabazorilik, daydilikni odat qiladilar. Shuning natijasida o'smir jinoyatchilik ko'chasiga kirib ketadi. Bu davrda o'smir shaxsida depressivlik, agressiya, qo'zg'aluvchanlik, o'z joniga qasd qilish holatlari ham kuzatilishi mumkin.

O'smirlik davrida shakllangan yuqoridagi omillar o'spirinlik davrida ham o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmaydi. Natijada o'qish va mehnat jarayonida katta qatlamining analetik sintetik faoliyati murakkablashadi. Bu hol bola dunyoqarashini shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ilk o'spirinlik davrini ikkinchi o'tish davri deb hisoblash mumkin. Agar birinchi o'tish davridagi ko'proq bolalikka yaqin bo'lsa, ikkinchi o'tish davrida bo'lgan o'spirin ko'proq yoshlik davriga yaqindir va shu jixatidan o'rganiladi, xamda tadqiq etiladi. Ilk o'spirinlik davri asosan unda mustaqil hayotning boshlanishi bilan (o'rta maktabni tamomlab litsey, kollejlarga kirishi) xarakterlanadi. Hayotdagi bu o'zgarishlar ilk o'spirinlik shaxsiga, uni o'z –o'zini anglashiga to'liq ta'sir ko'rsatadi. O'smirlardan farqli o'laroq ilk o'spirinlar katta hayotni tasavvur etmaydilar, balki snda ishtirok etadilar. Uning nafaqat mustaqilligi ortishi bilan bir qatorda kattalarning unga munosabatlari ham o'zgaradi. Kattalar o'smirga ko'proq bola deb qarasarlar, ilk o'spirin yoshdagilarga katta odamdek munosabatda bo'ladilar. Ilk o'spirinlar hayotda o'z o'rnini topishga nisbatan intilish anglagan holatida bo'la boshlaydilar. U o'z hayotiy rejalarini amalga oshirish uchun xarakat qila boshlaydi va ma'lum bir kasbni egallay boshlaydi yoki shu soha bo'yicha akademik litseylarda o'qishini davom ettiradi. O'spirinlar tanlagan sohaları yoki kasblarida juda katta yangiliklar, kashfiyotlar qilgilari keladi, lekin asta-sekinlik bilan yangilik va kashfiyotlar qilish uchun ularda bilim va tajriba yetishmayotganligini va buning uchun ko'proq o'qish va o'rganishlari kerakligini anglay boshlaydilar.



O'spirinlik davrida o'z ko'zlagan maqsadlariga erishishga asoslangan motivlar birinchi o'ringa ko'tariladi. O'smirlar o'zlarining o'qishga bo'lgan munosabatlari va ularning o'qish –o'rganishga undovchi sabablarni yaxshi anglaydilar.

O'spirinlik yoshida boshdan kechiriladigan his tuyg'ularning boyligi, hilma-hilligi bilan, hayotning turli tomonlariga emotsional munosabatda bo'lish bilan ajralib turadi. Ahloqiy va ijtimoiy siyosiy hislarning rivojlanishi ayniqsa xarakterlidir. Ular odatda muayyan ahloqiy talablar bilan o'zaro to'g'ri munosabatda bo'ladilar. Boshdan kechirgan his tuyg'ularni anglab etish mahorati ham rivojlanadi. O'spirinlik yoshida o'quvchilarda o'rtoqlik hissining rivoj topishi xarakterlidir.

O'spirinlik yoshidagi do'stlik ko'pincha butun umr buyi davom etadi. O'rtoqlik munosabatlari kollektivni jipslashtirishga yordam beradi, uning hayotiy faoliyatini oshiradi. Yoningda o'rtog'ing borligini his qilishning o'ziyoq qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi. O'spirinlar do'stlik, samimiylik emotsional sofdillik kabi hislatlarni birinchi o'ringa qo'yishadi. Do'stlar bir-birlari bilan yuraklarini bo'shatadilar. Do'stlarga samimiy mexribonlik shaxsining reflektivlik darajasiga, hamda uning emotsional xayot xususiyatlariga bog'liqdir. O'spirin hamma vaqt rostgo'y, samimiy bo'lishni istaydi. O'spirinlik yoshida alohida bir his-sevgi paydo bo'ladi. Bu maktab o'quvchisining emotsional hayotida mutlaqo yangi bir holat bo'lib, hisoblanadi. O'spirinlik sevgisi odatda sof, pokiza, beg'ubor, hilma-hil kechinmalarga boy, muloyimlik, xayolga berishish va samimiyat belgilariga ega bo'ladi. Yigit va qizlarimizning sevgini boshdan kechirishida bir-birlarini hurmat qilish, do'stlik, o'zaro yordam, bir-birini tushunish kabi hislatlar xarakterli bo'lib, ular bir-birlaridagi yuksak ma'naviy sifatlarni qadrlaydilar. Yigit va qiz bolalar o'rtasidagi munosabatlar o'spirinlik yoshida faollashgan bo'ladi. O'rtoqlarga munosabatlar doirasi kengayadi. Ayniqsa qizlarda aralash do'stlik ehtiyojlari kengayadi. Dastlab bolalarga xos sodda sevislik 16-17 yoshda birinchi jiddiy moyillik va qattiq sevgi ehtiyojlari ko'rina boshlaydi. Ikki jins o'rtasidagi o'zaro munosabat masalasi asosiy muammolaridan biri bo'lib hisoblanadi. O'spirinlarda sevgi hissining bir qancha holatlarga bog'liq.

Birinchiidan –jinsiy yetilish

Ikkinchiidan – ishonadigan, suyanadigan va har qanday nozik masalalar bo'yicha gaplashish mumkin bo'lgan do'stga ehtiyoj.

Uchinchiidan –bu tabiiy insoniy ehtiyoj hisoblanib inson ko'pincha o'zini yolg'iz his qilganida kuchli emotsional bog'liqlikga intiladi.

Tadqiqotlarning ko'rsatishicha bunday tuyg'u kuchaygan shaklda birinchi bora asosan ilk o'spirinlik davrida yuzaga keladi. O'spirinlar tasavvuridagi ideal kimnidir



yoqtirishiga, sevishiga turtki bo'ladi. O'spirinlarning ideal obrazlari ba'zan real bo'lmaydi, ya'ni ular hech kimni «unga» o'xshatmaydilar.

O'spirinlar atrofdagi turli voqea –xodisalardagi haqiqatni bilishga intiladi. Ularning tayyor yechimlar, tayyor ma'lumotlar emas, balki shu yechim va ma'lumotlarni o'zlari muloxaza yurgizib qildirish jarayonining o'zi ko'proq qiziqtiradi. Bu borada turli masalalar bo'yicha baxs va munozaralar yuritishga va ularning fikrlarini isbotlashga juda qiziqadilar. O'spirinlik davrida bilish jarayonlarining rivoji faol ravishda davom etadi. Lekin bu rivojlanish o'spirinning o'ziga va uning atrofidagi kuzatuvchilarga kam seziladi. Bu davrga kelib o'spirinlar to'la ravishda mantiqiy tafakkur eta oladilar, nazariy fikr yuritib o'zlarini –o'zlari tahlil eta oladilar. Ular endi bemalol ahloqiy, siyosiy va boshqa mavzularda baxslasha olib o'z munosabatlarini bildiradi oladilar.

O'spirinlik davrida bolalar juda ko'p ilmiy tushinchalarni o'zlashtirib, ulardan turli masala va muammolarni yengishda foydalana oladilar. Bolalarda anglash va o'z-o'zini anglash sezilarli darajada o'sadi. O'spirinning o'z-o'zini anglashi o'quv, mehnat va muloqot motivatsiyalarini o'zgarishida o'z aksini topadi. Bu davrga kelib bolada yangi faoliyatlar yuzaga kelib psixik rivojlanishida yangi bosqich boshlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Yosh va pedagogik psixologiya T.1991.
2. G.Q.Tolaganova, —Tarbiyasi qiyin o'smirlar|| Toshkeny;.2005. 65- bet.
3. Entoni Giddens. Sosiologiya, toshkent 2012. 149-bet.
- 4 . B.M.Umarov.: psixologiya. toshkent 2012, 61-bet.
5. B.Sodiqov. —Tarbiyasi qiyin o'smirlar psixologiyasi|| Termiz.; 2003 yil
6. Bola va Zamon. 4/2007. 29-bet.



ДИАГНОСТИКА И КОРРЕКЦИЯ УЧЕБНЫХ УМЕНИЙ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И МЕТОДИКИ

Каримова Регина Равильевна

студентка 4 курса направления Педагогика и психология дошкольного образования, факультета дошкольного образования Ташкентского государственного педагогического университета

Аннотация: Статья посвящена анализу современных методов диагностики и коррекции учебных умений с целью оптимизации образовательного процесса. В исследовании рассматриваются различные подходы к выявлению пробелов в учебных умениях студентов и методы их последующей коррекции. Особое внимание уделяется адаптации методик под индивидуальные особенности обучающихся.

Ключевые слова: Диагностика учебных умений, коррекция учебных умений, методы обучения, учебная мотивация, когнитивные умения, метакогнитивные стратегии, саморегуляция обучения, эффективность обучения, индивидуализированный подход, академическая успеваемость.

DIAGNOSIS AND CORRECTION OF LEARNING SKILLS: MODERN APPROACHES AND TECHNIQUES

Karimova Regina Ravilyevna

4th year student in the field of Pedagogy and Psychology of Preschool Education, Faculty of Preschool Education, Tashkent State Pedagogical University

Abstract: The article is devoted to the analysis of modern methods of diagnosis and correction of learning skills in order to optimize the educational process. The study examines various approaches to identifying gaps in students' learning skills and methods for their subsequent correction. Special attention is paid to the adaptation of methods to the individual characteristics of students.

Keywords: Diagnostics of learning skills, Correction of learning skills, Teaching methods, Learning motivation, Cognitive skills, Metacognitive strategies, Self-regulation of learning, Learning effectiveness, Individualized approach, Academic performance



1. Введение:

В современных условиях развития образовательного процесса особое внимание уделяется качеству обучения и индивидуальному подходу к каждому учащемуся. Эффективность образовательного процесса во многом зависит от уровня развития учебных умений студентов, включая навыки самостоятельной работы, критического мышления, умение анализировать и систематизировать информацию. В этой связи диагностика и коррекция учебных умений становятся ключевыми задачами современного образования.

Однако, несмотря на значительное количество исследований в данной области, до сих пор существуют пробелы в понимании наиболее эффективных методов и подходов к диагностике и коррекции этих умений.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью разработки и внедрения эффективных методик, позволяющих оценить уровень учебных умений студентов и выработать индивидуализированные рекомендации по их коррекции и развитию. Такой подход позволит повысить качество образования и способствовать более успешной адаптации студентов к требованиям современного рынка труда.

Целью настоящего исследования является анализ существующих методов диагностики учебных умений и разработка комплексной методики коррекции, адаптированной под индивидуальные особенности студентов. Для достижения поставленной цели в работе определены следующие задачи:

- Изучение теоретических основ диагностики и коррекции учебных умений.
- Анализ существующих методов диагностики учебных умений.
- Разработка критериев для оценки эффективности методов коррекции учебных умений.
- Эмпирическое исследование, направленное на проверку разработанной методики коррекции учебных умений.

2. Обзор литературы:

Теоретические аспекты учебных умений

Учебные умения включают в себя широкий спектр когнитивных и метакогнитивных навыков, необходимых для успешного обучения. Среди них - умение самостоятельно планировать учебную деятельность, анализировать и систематизировать информацию, критически мыслить и применять знания на практике. Важным аспектом является также мотивация и саморегуляция. Исследования в этой области обычно основаны на теориях самоэффективности



и саморегулированного обучения, предложенных, например, Альбертом Бандурой и Барри Зиммерманом.

Методы диагностики учебных умений

Диагностика учебных умений включает в себя оценку как когнитивных, так и метакогнитивных компонентов. В работах по этой теме часто используются различные психологические тесты, анкеты самооценки и методы наблюдения. Примеры таких инструментов включают инвентари мотивации, шкалы самооэффективности и диагностические тесты на критическое мышление. Особое внимание уделяется адаптивным тестированиям, которые позволяют оценить уровень развития умений с учетом индивидуальных особенностей обучающихся.

Стратегии коррекции учебных умений

Стратегии коррекции учебных умений направлены на развитие и улучшение навыков, необходимых для эффективного обучения. В литературе описываются различные подходы, включая обучение стратегиям саморегуляции, программы развития критического мышления и методы активного обучения. Результаты исследований показывают, что индивидуализированные программы коррекции, учитывающие специфику учебных умений и потребности студентов, демонстрируют наибольшую эффективность.

Пробелы в исследованиях и направления для будущих работ

Несмотря на значительный прогресс в понимании учебных умений и методов их диагностики и коррекции, в литературе остаются пробелы. В частности, мало исследований, посвященных долгосрочным эффектам коррекционных программ, а также их влиянию на академическую успеваемость и эмоциональное благополучие студентов. Также необходимы дальнейшие работы по адаптации существующих методов диагностики и коррекции к различным образовательным контекстам и возрастным группам.

3. Методология:

Исследовательский дизайн

Исследование основывается на количественном подходе с использованием качественных методов для дополнительного анализа. Для достижения поставленных задач применяется смешанный дизайн, сочетающий трансверсальное и лонгитюдное исследования. Трансверсальное исследование позволяет оценить текущее состояние учебных умений у широкой выборки студентов, в то время как лонгитюдное исследование направлено на



отслеживание изменений в учебных умениях в результате применения коррекционных методик.

Выборка

Выборка для исследования составлена из студентов вузов, обучающихся на различных курсах. Общее количество участников - 300 человек, равномерно распределенных между экспериментальной и контрольной группами. Критерии включения в выборку: наличие согласия на участие в исследовании, полное прохождение всех этапов диагностики и коррекции.

Методы сбора данных

Для сбора данных используются следующие инструменты:

- Стандартизированные тесты для оценки когнитивных и метакогнитивных умений (например, тесты на критическое мышление, тесты на способность к саморегуляции).
- Анкеты самооценки для измерения мотивации и самоэффективности студентов.
- Интервью с участниками исследования для получения качественной обратной связи о применяемых методах коррекции.

Процедура исследования

Исследование проводится в несколько этапов:

- Предварительная диагностика учебных умений всех участников для определения исходного уровня.
- Применение коррекционных методик в экспериментальной группе на протяжении учебного семестра. Контрольная группа продолжает обучение традиционным методом без вмешательства.
- Повторная диагностика учебных умений у всех участников после завершения эксперимента для оценки изменений.

4. Обсуждение:

Анализ данных

Количественные данные анализируются с использованием статистического программного обеспечения (например, SPSS или R). Применяются методы дескриптивной статистики, t-критерий для независимых выборок и ANOVA для оценки различий между группами. Качественный анализ интервью проводится методом тематического анализа для выявления ключевых тем и паттернов в ответах участников.



Этические соображения

В исследовании соблюдаются все этические нормы и стандарты. Участие в исследовании добровольно, и каждый участник подписывает информированное согласие. Конфиденциальность личных данных и результатов тестирования гарантируется.

Сравнение с существующими исследованиями

Обсуждение включает сравнение результатов текущего исследования с данными, полученными в других работах. Например, если было установлено, что интерактивные методы коррекции эффективно улучшают критическое мышление и саморегуляцию, это сравнивается с результатами аналогичных исследований. Такое сравнение позволяет выявить уникальные аспекты текущего исследования и его вклад в общую картину знаний по теме.

Влияние методов диагностики и коррекции

Обсуждение должно осветить, как различные методы диагностики и коррекции влияют на учебные умения студентов. Например, важно выявить, какие конкретные аспекты учебных умений (например, память, внимание, критическое мышление) наиболее поддаются коррекции и какие методы оказываются наиболее эффективными. Также стоит рассмотреть, влияют ли индивидуальные характеристики студентов (например, уровень мотивации, предшествующие знания) на результаты коррекции.

Ограничения исследования

Важной частью обсуждения является анализ ограничений текущего исследования. Это может включать ограничения методологии, возможное субъективное влияние исследователя, ограниченный размер выборки или специфику выбранной выборки. Признание и анализ ограничений помогают понять, насколько обобщаемы результаты исследования и какие аспекты требуют дальнейшего изучения.

Пути дальнейших исследований

На основе обсуждения результатов и ограничений формулируются рекомендации для будущих исследований. Это может включать предложения по улучшению методов диагностики и коррекции, изучению их эффективности в различных образовательных контекстах или среди разных групп студентов. Также могут быть предложены новые направления для изучения взаимосвязи между учебными умениями и другими переменными, такими как академическая успеваемость или социально-эмоциональное благополучие студентов.



5. Заключение:

Результаты исследования подчеркивают важность индивидуализированного подхода к диагностике и коррекции учебных умений. Было выявлено, что применение специфических методов, адаптированных под индивидуальные особенности и потребности обучающихся, способствует значительному повышению их учебной мотивации и эффективности обучения. Это указывает на необходимость дальнейшего развития и интеграции таких методов в образовательный процесс.

В ходе обсуждения были выявлены и проанализированы ограничения исследования, которые определяют направления для будущих работ. Среди ключевых аспектов, требующих дальнейшего изучения, - разработка и апробация новых инструментов диагностики, а также изучение долгосрочного влияния коррекционных программ на академическую успеваемость и социальное благополучие студентов.

Исследование подтверждает, что диагностика и коррекция учебных умений играют критическую роль в обеспечении качественного образования. Результаты работы могут быть использованы учебными заведениями для оптимизации образовательного процесса, повышения академической успеваемости и удовлетворенности студентов обучением.

Заключительно, исследование подчеркивает необходимость непрерывного изучения и развития методик диагностики и коррекции учебных умений, что будет способствовать формированию глубоких и устойчивых знаний, навыков и компетенций у студентов, необходимых для их успешного обучения и будущей профессиональной деятельности.

Список использованной литературы

1. Асмолов, А.Г./Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе [Текст]/ А.Г. Асмолов, Г.В Бурменская, И.А.Володарская, - М., 2008.- 160 с.
2. Батаршев А.В. Тестирование: Основной инструментарий практического психолога: Учеб. пособие. -- 3-е изд., перераб. и доп. -- М: Дело, 2003. -- 240 с.
4. Терехова, О. Е. (2023). Сущность, содержание и механизм формирования нравственных чувств старших дошкольников. *golden brain*, 1(17), 107-112.



5. Терехова, О. Е. (2023, January). Профессиональная готовность в теории и практике педагогического образования. In international scientific conference "Innovative Trends In Science, Practice And Education" (Vol. 2, No. 1, pp. 30-36).

6. Терехова, О. Е. (2022). Исследования в области развития речи детей старшего дошкольного возраста. research and education, 110.13. J. L. Holland, Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments, 2d ed. (Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1985).



O'ZBEK TILIDA GAP BO'LAKLARINING O'RNI

Arabboyeva Makxfuzaxon Akramjonovna
Andijon davlat pedagogika institute o'qituvchisi
Habibullayeva Madinabonu Orifjon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
O'zbek tili va adbiyoti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilshunosligi bo'limlaridan biri hisoblangan sintaksisda gap bo'laklarining o'rni haqida fikr yuritiladi va uning qay darajada muhim ekanligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: sintaksis, gap, to'ldiruvchi, aniqlovchi, ega, kesim, hol.

Gap bo'laklari gapning uzviy qismi sifatida maydonga kelgan sintaktik kategoriyadir. So'z gapda grammatik-semantik jihatdan mustaqil funktsiya ifodalab (sintezlanib), muayyan so'roqqa javob bo'lib kelgandagina, gap bo'lagi sanaladi. So'zlarning biror bo'lak vazifasida kelishi yoki kela olmasligini gap qurilishining sintaktik qonunlari belgilaydi. Masalan, shoir o'zining ilxomini sevimli xalqdan oladi. (<<S.Uzb.>>) Keying yillarda Sovet Ittifoqining xalqaro miqyosida obro'si nihoyat darajada oshib ketdi. (<<S.Uzb.>>) Birinchi gapda oltita so'z ishtirok etgan bo'lib ularning barchasi mustaqil bo'lak vazifasini bajaradi. Ikkinchi gapda esa o'n bir so'z oltita bo'lak vazifasida qo'llangan.

Gap bo'lagi gapning boshqa bo'laklari bilan o'zaro grammatik bog'langan, uzviy munosabatga kirishgan organik qismidir. Gap bo'lagi bilan gap bo'lagi orasidagi munosabat qism bilan butun orasidagi munosabatdek bo'lib, dialistik xarakterga ega: butunsiz qism, qisimsi butub mavjud bo'lmaydi. (<<Juziylik umumiylikda, umumiylik juziylikda yashaydi>>). (V.I. Lenin.)

Gap bo'laklari mustaqil so'zlar va so'z birikmalari bilan ifodalanadi. Xar qaysi turkum so'zlari gapda ma'lum bir tipik-sintaktik funktsiyada qo'llanadi. Fe'ning kesim, sifatning aniqlovchi, ravishning hol, otning ega, to'ldiruvchi vazifasida kelishi shu xolat bilan izohlanadi. Biroq bundan so'z turkumlari va gap bo'laklari tushunchasi bir xil xodisa ekan degan xulosa kelib chiqmaydi. So'z va so'z birikmalarining mohiyati gap sostavida bajargan vazifasiga qarab belgilanadi¹

Gap bo'laklarining ifodalanish xususiyatlari. Gap bo'laklarining qanday so'z bilan ifodalanganligi-leksik hodisalarning gapda voqealangan (tajallilangan) ko'rinishi. Masalan, bo'laklarning ot yoki fe'ldan ekanligi, leksema yoki frazema



bilan ifodalanganligi ham nutqiy sintaktik qurilishni belgilaydi, biroq lisoniy mohiyatga ta'sir qilmaydi. Bunga, deylik, ot bilan ifodalangan bo'lakni olmosh bilan almashtirish asosida (Nigora maktabga boradi-ega+hol+kesim; U maktabga boradi-ega+hol+kesim) amin bo'lishi mumkin.²

Gaplar odatda so'zlar birkmasidan yoki ayrim so'zdan tashkil topadi. Gap bo'lagi xaqidagi muloxazalar esa bir necha so'zdan tashkil topgan gaplar ustida bo'ladi. Chunki o'shanday gaplardagina bo'laklar to'grisida va ularning sintaktik funksiyalari xaqida fikr yuritilmog'i mumkin. Birdan ortiq so'zlardan tarkib topgan gaplarning yig'iq tipida predikativlik munosabati, yopiq to'rida esa yana boshqa sintaktik munosabatlar ro'yobga chiqadi. Gap bo'laklari ana shunday tipdagi gaplarga oiddir.

Gapning xar bir bo'lagining ma'lum ma'no va shakli bo'ladi. Ular quyidagilae bilan xarakterlanadi: 1) o'zaro sintaktik munosabatga kira oladigan so'zlar yoki so'z birikmalari orqali ifodalanadi; 2) shaxs, kesimlik kelishik affikslari va ko'makchi kabi vositalar bilan birga kelaoladi; 3) ma'lum tartib bilan joylashadi; 4) alohida intonasiyaga ega bo'ladi.

So'z yoki birikmaning gapda biror bo'lak sifatida muayyan vazifani bajarayotgan uning gap komponentlari sirasida qanday o'rinda joylashishiga ham bog'liq. Masalan: Odam qo'y ko'rdi. Qo'y odam ko'rdi. Birinchi gapda odam so'zi-ega, qo'y-to'ldiruvchi; ikkinchi gapda qo'y so'zi-ega, odam to'ldiruvchi. Alohida shaklga ega bo'lmagan xarikki so'zning qaysi gap bo'lagiga mansubligi ularning gap bo'laklariga sirasidagi o'rinlariga bog'liq, bo'lmoqda, har ikki gapda ham birinchi o'rinda kelgan so'z ega, ikkinchi o'rindagisi to'ldiruvchi bo'lib kelmoqda.

Gapda aniqlovchilar ham ana shunday o'rniga ko'ra belgilanadi: aniqlovchi har vaqt aniqlanishdan oldin keladi. Masalan, Men katta uydan chiqdim gapidagi katta so'zi o'zi tobe bo'lgan uydan so'zining bevosita oldida kelib, uning aniqlovchisi bo'lib kelmoqda. Kolxozimizda g'ishtli imorat ko'paydi. Asfalt yo'l juda ham yurishli gaplaridagi g'ishtli va asfalt so'zlari ham tobelovchi bo'lakdan bevosita oldin kelish bilan aniqlovchilik funksiyasini bajaradi. Demak alohida shaklga ega bo'lmagan so'zlarning qanday bo'lak vazifasida kelayotganlari ularning o'rinlashishlariga bog'liq.³

Tobe aloqa tarkibida muayyan sintaktik vaziyatda eng kichik sintaktik shakl gap bo'lagi sanaladi. Muayyan so'z shaklining boshqa so'z shakliga nisbatan xolati uning vaziyati sanaladi. Ayni bir so'z shakli turli turli xil sintaktik vaziyatda turli gap bo'lagi vazifasida kelishi mumkin. Tobe aloqaga kirishayotgan so'z shakllar juftligida tobe qism hokim qism talab etgan vaziyatga keladi. Ko'rinadiki tobe



qismining vaziyati aniq, qismining vaziyati esa noanik bo'ladi Uning qaysi vaziyatda kelayotganligi nutq zanjirining keyingi xalqasida aniqlanadi. Masalan, gap qurilishi a, b, e va boshqa so'z shakllardan tashkil topgan bo'lsin. Agar biz **a** so'z shaklining vaziyatlash **b** so'z shaklining munosabatiga ko'ra belgilasak, **b** so'z shaklining vaziyatini **a** shakliga qarab belgilab bo'lmaydi. Uning vaziyati so'z shaklining munosabatiga ko'ra, o'z navbatida, **s** so'z shaklining munosabati esa **d** shakliga ko'ra belgilanadi.

Gap bo'lagi ham til birligi sifatida shakl ba mazmun qarama-qarshiligi va birligidan tashkil topgan murakkab qurilmadir⁴

Xulosa qilib aytsak, Gapda biror javob bo'lgan va o'zaro tobe bog'langan so'z yoki so'z birikmasi gap bo'lagi deb ataladi. Gap bo'laklarini belgilashda asosiy xususiyat ular orasidagi sintaktik aloqadir. So'zlarga so'roq berish, ularning qaysi turkumga mansubligi, gap Ichida joylashish tartibi, qanday qo'shimchalar olishi tom ma'noda gap bo'laklarining turini belgilashda asos bo'la olmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'.Abdurahmonov, A. Sulaymonov, H. Xoliyorov, J. Omonturdiyev, „Hozirgi o'zbek adabiy tili “Toshkent, „O'qituvchi”-1979.

2. R.R. Sayfullayeva, B.R. Mengliyev, G.H. Boqiyeva, M.M. Qurbonova, Z.Q. Yunusova, M. Q. Abuzalova, „Hozirgi o'zbek adabiy tili” Toshkent -2010.

3. Turkiston SSR fanlar akademiyasi Pushkin nomidagi til va adabiyot instituti “Hozirgi o'zbek adabiy tili” O'zbekiston SSR”Fan” nashriyoti Toshkent. 1966.

4. N. Mahmudov, A. Nurmanov. ”o'zbek tilining nazariy grammatikasi. Toshkent “o'qituvchi”1995.



ERGASHGAN QO`SHMA GAPLAR TAHLILI

Arabboyeva Makxfuzaxon Akramjonovna
Andijon davlat pedagogika instituti
O`zbek tili va adabiyoti kafedrasi o`qituvchisi
Akxmadjonova Durdonakxon Bakhriddin qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
O`zbek tili va adabiyoti 3-bosqich talabasi

Anontatsiya: Ushbu maqolada hozirgi o`zbek adabiy tilida ishlatiladigan ergashgan qo`shma gaplar tahlili berilgan.

Kalit so`zlar: Sintaksis, punktuatsiya, bir sostavli, ko`p sostavli, bog`lovchi

O'zbek tilidagi ergash gaplarning tasnifi umuman boshqa tillardagi ergash gaplarning tasnifiga yaqin turadi. Bu tasodifiy emas albatta. Chunki turkiy tillardagi, shuningdek boshqa tillardagi ergash gap nazariyasi bilan uzviy bog'langan. Ergash gaplarni sodda gaplardagi muayyan bo'laklar bilan nisbatlash tilshunoslikda juda uzoq an'anaga ega.¹ Ayrim tilshunosliklarda, masalan, ispan tilshunosligida ergash gaplarning vazifasini so'z turkumlarining sodda gaplardagi vazifasi bilan tenglashtirishdan iborat qarash ham bor. Lekin bu qarash ham avvalgi qarashdan unchalik farq qilmaydi. An'anaviy sintaktik ta'limotda hokim-tobe munosabatidagi sodda gaplarning o'zaro birikuvidan tashkil topgan gaplar ergashgan qo'shma gaplar atamasi ostida tekshirildi. Bunday turdagi qo'shma gaplarga sintaktik qurilishi jihatidan qo'shma gaplarning maxsus turi sifatida qaraldi. Quyida ergashgan qo'shma gaplar, ularning turlari, bog'lanishi usuli va vositalari bo'yicha ana'anaviy sintaktik nazariyalarda qayd etilgan ilmiy xulosalarni umumlashtiramiz.

Ma'lumki, ergashgan qo'shma gaplar boshqa turdagi qo'shma gaplar bilan kamida ikki predikativ birlikdan tashkil topishi jihatidan umumiylik belgisiga ega bo'ladi. Ergashgan qo'shma gaplar bog'langan va bog'lovchisiz qo'shma gaplarga qaraganda birmuncha murakkab semantik-sintaktik tuzilishga bo'lib, bu murakkablik har ikki gap turida shakllangan mazmuniy-tarkibiy munosabat, bu munosabatni yuzaga keltiruvchi sintaktik qurilishda ko'zga tashlanadi. Shuning uchun ham ergash gapli qo'shma gaplarning mohiyatini belgilashda ko'pincha jiddiy

¹ „Н.Махмудов, А.Нурмонов ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ НАЗАРИЙ ГРАММАТИКАСИ (синтаксис) Тошкент —Ўқитувчи 199



muammolarga duch kelinadi.² Bu, ayniqsa, sifatdosh, ravishdosh, harakat nomi, shart fe'lili o'ramlar mavjud bo'lgan sintaktik birliklarni baholashda ko'zga tashlanadi. Turkiy tillarda, xususan, o'zbek tilida turli o'ramlarni o'z ichiga oluvchi o'ziga xos gap tiplari mavjudki, ularni ba'zan qo'shma gap, ba'zan murakkablashgan sodda gaplar tarzida talqin etish kuzatiladi. Bu holat ergashgan qo'shma gaplarni o'rganishda birmuncha qiyinchilik tug'diradi.

Ergashgan qo'shma gaplar teng bo'lmagan qismlarning tobelanish orqali birikuvidan tuziladi. Bu qismlar orasida fikriy, grammatik va intonaqion butunlik mavjud bo'ladi.

Ergashgan qo'shma gap qismlariga:

1) fikrda nisbiy mustaqilltushdi. (Qo'shiqdan.)

Ergash gap bosh gapga bog'lanib, uning biror bo'lagini yoki butun bir bosh gapni izohlaydi. Ergash gap bosh gapdagi biror bo'lakni yoki butun bir gapni izohlab, to'ldirib, aniqlab kelish xususiyati bilan sodda gapdagi gap bo'laklariga o'xshaydi. Masalan: Yoshlarni har ishda etakchi qila bilsangiz - marra sizniki. Eshitdimki, qahramon nom olibsan.³

Keyingi misoldagi ergash gap — qahramon nom olibsan — bosh gapdagi harakat obyektini izohlaydi. Shuning uchun u to'ldiruvchi ergash gap sanaladi. Bu ergash gap to'ldiruvchiga o'xshash n i m a n i? degan savolga javob bo'lishi mumkin.

Ergash gaplarning deyarli hammasi mustaqil sodda gaplarga xos asosiy belgilarga — ma'lum mazmunni ifodalash, predikativlik munosabatini bildirish, pauza bilan ajralish xususiyatlariga egadir. Ba'zi ergash gaplarning sintaktik funkstiyasi ularning gap bo'lagiga o'xshash ekanligini ko'rsatadi — ergash gaplarning ayrimlari sintaktik funkstiyasi jihatidan gap bo'laklariga mos keladi. Masalan: payt, o'rin, sabab, maqsad, o'lchov- daraja kabi ergash gaplar payt, o'rin, sabab, maqsad, daraja-miqdor hollariga o'xshash sintaktik funkstiyani bajaradi. Biroq ayrim gaplar (masalan, shart, to'siqsiz, chog'ishtirish-o'xshatish, natija ergash gaplar) gap bo'laklariga mos kelmaydi.

Gap bo'laklari ma'lum bir tushunchani bildirib, so'z (yoki so'z birikmasi) bilan ifodalanadi, ergash gap esa tugallanmagan bo'lsa ham, ma'lum bir fikrni ifodalaydi va mazmunan boshqa bir gapga bog'lanib turadi, uni izohlaydi.

² Mengliyev .B. O'zbek tilidan universal qo'llanma .Toshkent."Akademnashr" 2015

³ A.Nurmonov, A.Sobirov,N.Mahmudov,N.Qosimova,Sh.Yusupova.



Ergash gaplar ba'zi xususiyatlariga ko'ra so'z birikmalariga yaqin tursa ham, ayrim belgilariga ko'ra ulardan farq qiladi:

a) so'z birikmalari ko'pincha ikki mustaqil so'zdan tashkil topsa, ergash gaplar ko'pincha bir necha so'zning (bir necha so'z birikmasining) birikuvidan tashkil topadi, ba'zan esa birgina so'zdan tuzilgan atov gap yoki so'z-gaplar ergash gap bo'lib kelishi mumkin;

b) so'z birikmalari nutqning nominativ birligi sanaladi, tushuncha ifodalaydi, shuning uchun ham u predikativlik xususiyatiga ega bo'lmaydi.⁴ Ergash gap esa mustaqil bo'lmasa ham, predikativlik xususiyatiga ega bo'lib, fikr ifodalaydik;

2) predikativ munosabat;

3) qismlar orasida nisbiy tugal intonatsiya xos.

Ergashgan qo'shma gap tarkibidagi har bir sodda gap mazmunan nisbiy mustaqildir. Bu predikativ qismlar, bosh gap, ergash gap deb yuritilishidan qat'i nazar, bir-biriga mazmunan bog'lanadi, bir-birini izohlaydi, aniqlaydi, to'ldiradi. Ergash gap bosh gapga ergashadi, bosh gap esa, mustaqilday ko'rinsa ham, ergash gap tomonidan izohlanadi. Shuning uchun ularni alohida-alohida mustaqil gap deb bo'lmaydi.

Qo'shma gap qismlarining har birida predikativ munosabat aks etgan bo'lishi kerak. Qiyoslash uchun misollar: Temur davlati parchalanib, shahzodalar orasida toj-taxt uchun urush-janjallar qizib ketgach, bu oilaning ovozasida asta so'na boshlaydi. Nigor kanizlarning holiga qattiq achinib, g'amgin bo'lib, ko'zini yoshlab, sunbul sochlarini orqasiga tashlab, qizlarga qarab bunday dedi.

Birinchi qo'shma gap uch sodda gapdan tashkil topgan bo'lib, bu sodda gaplarning har birida mustaqil ega va kesim mavjud. Keyingi gap esa shaklan bir necha qismlardan tashkil topganday ko'rinsa ham, unda faqat birgina ega va kesim bo'lib, qolgan fe'l shakllari hol vazifasida qo'llangan. Shuning uchun ikkinchi misol ravishdosh oborotli sodda gapdir.

Qo'shma gap qismlarida ba'zan ega yashirinishi, bunday qism faqat kesim bilan ifodalanishi ham mumkin: Kelsam, yo'q ekansiz.

Ergashgan qo'shma gaplar fikriy, grammatik va intonaqion butunlikdan iborat bo'lib, ular tarkibidagi sodda gaplar sintaktik jihatdan biri ikkinchisiga tobe bo'ladi. Bog'langan qo'shma gap tarkibidagi sodda gaplar esa biri ikkinchisiga teng holda

⁴ Hozirgi o'zbek adabiy tili.(Akademik litsey va kasb-hunar kollejlarning I,II,III bosqich talabalari uchun darslik) .Toshkent."Ilm ziyo"- 2015



birikadi. Ergashgan qo'shma gap tarkibidagi qismlar ko'pincha ergashtiruvchi bog'lovchilar vositasi bilan birikadi.

Ergashgan qo'shma gaplar teng bo'lmagan qismlarning tobelanish orqali birikuvidan tuziladi. Bu qismlar orasida fikriy, grammatik va intona tsion butunlik mavjud bo'ladi.

Xulosa Hozirgi o'zbek adabiy tilida ergashgan qo'shma gaplar mavzusi judayam keng tarmoqqa ega tilshunoslik sohasi hisoblanadi. O'zbek tilida qo'shma gaplar tilning izchilligini va mantiqiy oqimni shakllantirishda muhim ro'l o'ynaydi. Bog'lovchilar gapni ichidagi elementlarni bog'lash va fikrlar o'rtasidagi munosabatlarni bildirish orqali aloqaning umumiy ravshanligi va ifodaliligini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYATLAR RO'YXATI

1. Н.Махмудов, А.Нурмонов ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ НАЗАРИЙ ГРАММАТИКАСИ (синтаксис) Тошкент —Ўқитувчи|| 1995
2. Mengliyev .B. O'zbek tilidan universal qo'llanma .Toshkent."Akademnashr" 2015
3. A.Nurmonov, A Sobirov,N.Mahmudov,N.Qosimova,Sh. Yusupova.
4. Hozirgi o'zbek adabiy tili.(Akademik litsey va kasb-hunar kollejlarning I,II,III bosqich talabalari uchun darslik) .Toshkent."Ilm ziyo"- 2015



HOZIRGI O`ZBEK ADABIY TILIDA SINTAKSIS BO`LIMINING AHAMIYATI

Arabboyeva Makxfuzaxon Akramjonovna
Andijon davlat pedagogika institute
O`zbek tili va adabiyoti kafedrasi o`qituvchisi
Qobulova Muslima Shezodbek qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
O`zbek tili va adabiyoti 3-bosqich talabasi

Anontatsiya: Ushbu maqola hozirgi o`zbek adabiy tilida sintaksisning ahamiyati mavzusi atroflicha yoritilgan. Shuningdek, sintaksis bo`limining boshqa tilshunoslik bo`limlari bilan aloqasi ham turlicha adabiyotlar asosida ko`rib chiqilgan.

Kalit so`zlar: Sintaksis, leksikologiya, morfologiya, punktuatsiya, fonetika

Til oz ijtimoiy vazifasini sintaktik qurilma–gap vositasida amalga oshiradi. Tildagi barcha – fonetik, leksik, morfologik hodisalar ana Shu sintaktik qurilishga xizmat qiladi. Biroq bular sirasida leksika va morfologiyaning til grammatik qurilishidagi ishtiroki bevosita muhimdir. Zero, har qanday sintaktik hodisada soz va morfologik korsatgichlarni koramiz. Shu boisdan sintaktik mohiyatlarni belgilashda leksik va morfologik omillarga tayaniladi Sintaksis (yunoncha, “tuzish”, “bog‘lash” demakdir) grammatikaning ikkinchi qismi bo‘lib, unda so‘z birikmalari, gap turlari o‘rganiladi.¹ Demak, sintaksis so‘z birikmasi sintaksisi va gap sintaksisi degan ikkita bo‘limni o‘z ichiga oladi. So‘zlarning gapdagi bog‘lanishi sintaktik aloqa deyiladi, sintaksisda ana shu aloqalar o‘rganiladi. Barcha til birliklari (tovush, qo‘shimcha, so‘z, so‘z birikmasi va gap) mana shu sintaksis bo‘limida amaliy jihatdan o‘zlarini namoyish qiladi. Sintaksis ham morfologiya singari grammatikaning uzviy qismi hisoblanadi. Morfologiyaning o‘rganish obekti so‘z bo‘lgan bo‘lsa, sintaksisning o‘rganish obekti so‘z birikmasi va gapdir. Chunki, tilning asosiy vazifasi odamlar o‘rtasida fikr almashish quroli ekan, bu aloqa gaplar orqali amalga oshadi. Demak, gap kommunikativ birlik sifatida muhim ahamiyatga ega. Gap bo‘laklari, so‘z birikmalari gapning qurilishini tashkil qiladi. SHunday qilib, sintaksisda gap bo‘laklari, ularning o‘zaro sintaktik munosabatga kirish usullari va vositalari, so‘z birikmasi va gaplar, ularning qurilishi, tipi, gapdan katta birliklar,

¹ Abdurahmonov G'. O‘zbek tili sintaksisida murakkab gaplar masalasiga doir // O‘zbek tili va adabiyoti masalalari. – 1962. № 3



ular komponentlarning logic grammatik munosabati kabi masalalar o'rganiladi. Tarifdan malum bo'layaptiki, tilshunoslik taraqqiyotining hozirgi bosqichida sintaksisning o'rganish obekti faqat gap deb emas, gapdan katta birliklar ham qaralmoqda. Bunda xat boshi, murakkab sintaktik butunlik (fikran, ayni vaqtda leksik, grammatik va boshqa til vositalari yordamida o'zaro bo'langan mustaqil gaplar gruppasi), tekst kiritilayapti. Bu hol sintaksisning tekshirish obektini yana ham kengaytiradi. Morfologiya va sintaksis bir-birlarini to'ldiruvchi sohalardir.² Morfologiyaning birliklari bo'lgan so'z shakllari so'z birikmalari va gaplarda shakllanadi. Gap bo'laklari bilan so'z turkumlari orasida o'zaro yaqin munosabat mavjud. Kelishik, son, shaxs kabi morfologik kategoriyalar, yordamchi so'zlar sintaksis uchun xizmat qiladi. Sintaksis leksikologiya bilan ham bo'liq. Tildagi so'zlar grammatika ixtiyoriga o'tib, o'zaro sintaktik munosabatga kirishib ma'lum fikr ifoda qiladi. Kishilarning fikr almashuvi uchun xizmat qiladi.

Sintaksis quyidagi qismlardan iborat:

- 1.Sodda gap sintaksisi.
- 2.Murakkablashgan gap sintaksisi.
- 3.Qo'shma gap sintaksisi.
- 4.O'zga gap sintaksisi.
- 5.Gapdan katta birliklar sintaksisi.

Ba'zan nutqimizda boshqalarning gapini aynan keltiramiz .Birovning aynan keltirilgan gapi ko'chirma gap , o'zimiz aytgan ya'ni so'zlovchining gapi muallif gapi deyiladi. Muallif gapi M yoki m bilan ko'chirma gap esa K yoki k bilan belgilanadi va bular bir biriga nisbatan turlicha joylashgan bo'lishi mumkin . Shu sababli tinish belgilari ham quyidagicha tartibda bo'ladi:

- 1) M : " K " .
- 2) M: " K " , -m.
- 3) "K" , -m.
- 4) " K , -m, -k "
- 5) M:"K?"
- 6)"K?"-m.
- 7)M:"K!"-m.
- 8)"K !"-m.

A. Abdurahmonov, Sh.Shoabdurahmonov va P.Xojjiyevlar muharrirlik ostida nashr etilgan "O'zbek tili grammatikasi " ilmiy asarining 2-jildida

² Ahmedova N. O'zbek tilida murojaat birliklarining semantik-konnotativ tadqiqi. Fil. fan. nomz. diss. avtoref. – Toshkent, 2008. – 25



o'zlashtirma va ko'chirma gaplar haqida quyidagi ma'lumotlar berilgan.³-So'zlovchi doimo o'z fikrini bayon qilib qolmay, boshqalarning gapini hech o'zgarishsiz yoki mazmunini saqlagan holda, gramatik va ayrim leksik xususiyatlarini o'zgartirib ifodalashi mumkin. Mazmuni, gramatik va leksik xususiyatlari o'zgartirilmay aynan berilgan o'zgalarning gapi-ko'chirma gap. –G'o'zalar allaqachon gulga kirdi,-dedi Oyoqiz. O'zganing gapi ma'lum shaxsning fikrini muallif gapi orqali ifodalanishidir. O'zganing gapini bayon qilib beruvchi muallif, uning gapi muallif gapi deyiladi. Kimning gapi ifoda qilinayotgan bo'lsa, u so'zlovchi sanaladi. Doim boshqalarning gapi ko'chirilib, aynan berilib qolmasdan, ayrim vaqtda avtorning gapi ham ko'chirilib o'zganing gapi shaklida berilishi mumkin. Bunda uning fikri o'zganing gapi va muallif gapini biriktiruvchi gramatik vositalar orqali bog'langan bo'ladi. Misol uchun: mening yo'qlab kelganimni ko'rsa, dalda bo'ladigan biror so'z aytсам, zorayiki darmon bo'lsa deb kutdim. (A. Qahhor) .Qo'shma gap qismi G'. Abdurahmonovning nazariy qarashlari asosida yoritilgan " Hozirgi o'zbek adabiy tili" ilmiy manbasida esa quyidachi holatga guvoh bo'lamiz.-O'zgalar nutqini ifodalashning yo'llari turli-tumandir.⁴ Shulardan biri ko'chirma gap. O'zganing nutqi shakl va mazmun jihatidan o'zgartirilmay tinglovchiga yetkaziladi. Bunda o'zganing nutqidagi leksik, gramatik xususiyatlar saqlanadi: uning stili, modadlik ottenkalari, intonatsiyasi ,o'rni , tartibi va boshqalar. Bunda avtor nutqi asosiy rol o'ynaydi. Xulosa, avtor nutqi bilan ko'chirma gap qator qo'llaniladi. So'zlovchi ba'zan o'zga nutqining mazmunini saqlab, shaklini o'zgartirib berishi mumkin. Bunday vaqtda o'zga nutqining o'ziga xos xususiyatlari kam saqlanadi. Sababi avtor o'sha mazmunni o'z so'zi bilan berishga harakat qiladi. Natijada, gap strukturasi bir qancha o'zgarishlar bo'ladi. So'zlovchining nutqini so'zma-so'z berishning hojati bo'lmagan paytda o'zlashtirma gap qo'llaniladi. O'zlashtirma gaplar turmushda ko'p ishlatiladi: partiya, sovet, xo'jalik masalalari bo'yicha majlislarda, kengashlarda sessiya va boshqa shu joylarda so'zlanadigan nutqlar ko'chirma gap shaklida emas ko'proq o'zlashtirilgan holda, avtor so'zi bilan beriladi. Chunki o'zlashtirma gap katta jummalarni qisqartirib aytishga qulaylik tug'diradi, natijada ko'chirma gap ikkinchi marta avtor tomonidan o'zgartiriladi, avtor birinchi marta ko'chirma gapni o'z gap ichidan o'zgartirmay qo'llasa ikkinchi marta u ko'chirma gapni gapiga yedirib, o'z uslubida qaytadan ishlab chiqadi. Bu o'zgarishlar natijasida ko'chirma gapning tarkibidagi kishilik olmoshlari berilmay va fe'llardagi shaxs-son

³ Boltaboyeva H. O'zbek tilida murakkablashgan sodda gaplar. – Toshkent: Fan, 1969.

⁴ Uluqov N. Tilshunoslik nazariyasi.



kategoriyalari ko'rsatilmay, butun gap avtor nomidan uchinchi shaxs orqali ifodalaydi.

Xulosa, O'zlashtirma gap — sintaktik hodisalardan biri. O'zgalar gapining mazmuni saqlanib, grammatik shakli yoki gap qurilishi o'zgartirib berilishi O'.g. hisoblanadi. Bunda muallif boshqalar gapining grammatik va ayrim leksik xususiyatlarini o'zgartirgan holda o'zlashtirib, hikoya qilib beradi. O'.g. ko'chirma gapdan ohangi va ayrim fe'l shakllarining ishlatilmasligi bilan ham ajralib turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YHATI

1. Abdurahmonov G'. O'zbek tili sintaksisida murakkab gaplar masalasiga doir // O'zbek tili va adabiyoti masalalari. – 1962. № 3
2. Ahmedova N. O'zbek tilida murojaat birliklarining semantik-konnativ tadqiqi. Fil. fan. nomz. diss. avtoref. – Toshkent, 2008. – 25
3. Boltaboyeva H. O'zbek tilida murakkablashgan sodda gaplar. – Toshkent: Fan, 1969.
4. Uluqov N. Tilshunoslik nazariyasi.



GAP SINTAKSISNING ASOSIY BIRLIGI SIFATIDA

Arabboyeva Makxfuzaxon Akramjonovna
Andijon davlat pedagogika instituti
O`zbek tili va adabiyoti kafedrasi o`qituvchisi
Sadriddinova Sarvinoz Obiddin qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
O`zbek tili va adabiyoti 3-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada o`zbek tilshunosligi bo`limlaridan biri hisoblangan sintaksisning asosiy birligi gap haqida fikr yuritiladi va uning qay darajada muhim ekanligi yoritiladi.

Kalit so`zlar: Sintaksis, morfologiya, fikr, hukm, kommunikativlik.

Sintaksisning asosiy birligi gapdir. Gap fikrni shakllantirish, ifodalash va bayon qilishning asosiy vositasi, muayyan tilning qonun qoidalari asosida shakllangan sintaktik birligidir. Gapning asosiy funksional belgisi kommunikativlik, ya'ni fikr ifodalash vositasi ekan, demak tilning bu vazifasini yuzaga chiqaruvchi asosiy vosita gap hisoblanadi. So`z ham so`z birikmasi ham bu vazifani bajara olmaydi. Ularning vazifasi narsa va hodisalar, belgi, harakatlarni nomlash, ya'ni nominativ vazifadir.

Gap boshqa sintaktik birliklardan predekativlik belgisi orqali farqlanadi. Gapni kommunikativ birlik sifatida shakllantiruvchi vosita predikativlikdir. Masalan: O`rik gulladi va o`rikning gullashi qurilmalarning axborot hajmi bir xil. Ular faqat shu obyektiv mazmunni qanday ifodalashi jihatdan farq qiladi. Birinchisida predikativlik bor, ikkinchisida yo`q.

Predikativlik gapning grammatik ma`nosi. U gapning shakllar tizimidagi qismlarga ajralmaydigan grammatik ma`nodir. (N.Y. Shvedova)¹

Predikativlik shaxs (son), zamon, mayl, tasdiq inkor ma`nolari va bu ma`nolarni ifodalovchi shakllar yig`indisidan tashkil topadi. Demak, shunday grammatik ma`noga ega va uni ifodalovchi shakllar tizimiga ega bo`lgan har qanday kichik sintaktik birlik gap hisoblanadi. Gap-kishilar nutqining kichik birligi bo`lib, u grammatik jihatdan tashkil qilingan, mazmun va intonatsiya jihatdan nisbiy tugallikka ega bo`lgan so`zlar bog`lamasi yoki yakka so`zdir.² Aloqa birligi bo`lmish

¹ N. Mahmudov, A. Nurmonov „O`zbek tilining nazariy grammatikasi (sintaksis)“. - Toshkent „O`qituvchi“ 1995.

² M. Hamroyev, D. Muhamedova, D. Shodmonqulova, X. G`ulomova, Sh. Yo`ldasheva „Ona Tili“



gap fikrni ifodalash va shakllantirish birligi hamdir. Shunga ko'ra gap kommunikativ (aloqa qilish) va kognitiv (fikir ifodalash) vazifalarini bajaradigan nutq birligi sanaladi. Gapning mazkur xususiyatlari uni so'zdan va so'z birikmasidan farqlaydi.

Gapning quyidagi asosiy belgilari mavjud:

1. Gapning ko'pgina turlari mantiqiy hukm bilan chambarchas bog'liq. Hukmda esa biror narsa haqida nimadir tasdiqlanadi yoki inkor etiladi va aynan ana shunda predikativlik o'z ifodasini topadi. Demak, gapning muhim belgilaridan biri predikativlikdir.³ Predikativlik gap mazmunining ob'ektiv borliqqa bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Predikativlik ifodalovchi grammatik vositalar mavjud bo'lib, ular mayl, zamon, shax-son kategoriyalaridir.

Predikativlik odatda so'zlarning predikativ aloqaga kirishuvi bilan, ya'ni ega -kesim aloqasi bilan ifodalanadi. Masalan: Bolalar keldi. Bolalar xursand.

Ayrim hollarda predikativlik bir bosh bo'lak bilan ham ifodalanishi mumkin. Masalan: Tinchlik uchun kurashaylik.

2. Gapda bayon qilinayotgan fikrga so'zlovchining munosabati ham ifodalanadi. Bunday munosabat modallik deb yuritiladi. Anglashiladiki, gapning asosiy belgilaridan biri modallik hisoblanadi. Modallik (tasdiq, inkor, gumon, shubha) mayl kategoriyasi, modal so'zlar, yuklamalar kabi vositalar orqali ifodalanadi.

3. Gap intonatsiya (ohang) jihatdan tugallikka ega bo'ladi. Intonatsiya ham predikativlik, modallik belgilari singari gapni so'z birikmasidan chegaralashga xizmat qiladi. Intonatsiya birinchidan, so'zlar bog'lanmasi yoki yakka so'z gapni shakllantirganini ko'rsatsa, ikkinchidan, gapning tugallanganligini ifodalab, uni boshqa gapdan ajratib turadi. Intonatsiyaning xabar, so'roq, buyruq va boshqa turlari farqlanadi.

4. Gap mazmun jihatdan ham nisbiy tugal bo'ladi. Uning tugal fikrni ifodalashi ma'lum sharoit bilan bog'liqdir. Shunday qilib, predikativlik (gap mazmunining borliqqa munosabati), modallik (so'zlovchining aytilayotgan fikriga munosabati), intonatsiya shakllanganlik va mazmunan nisbiy tugallik gapning asosiy xususiyatlari, belgilari sana Gap so'zlovchi uchun fikr ifodalash, bayon qilish, tinglovchi uchun esa fikr anglash vositasidir. Tilda fikr ifodalash, bayon qilish va anflashda gapdan foydalaniladi. Til tafakkur bilan chambarchas bog'liqdir. Hukm gap orqali ifoda qilinadi. Gap hukmning reallashish, yashash formasidir. So'zlar

Toshkent „Iqtisod-moliya“ 2007.

³. G'. Abdurahmonov, A. Sulaymonov, H. Xolijorov, J. Omonturdiyev „Hozirgi o'zbek adabiy tili“ Toshkent, „O'qituvchi“ – 1979



grammatik jihatdan birikib, gap holiga kelgandan keyingina hukm ifodalash kuchiga ega bo'ladi va gap nutq birligi sifatida kishilar o'rtasida aloqa vositasi bo'lib xizmat qila boshlaydi. Gapda voqealik tog'risida xabar berilibgina qolmasdan, shu voqealikka so'zlovchining munosabati ham o'z ifodasini topadi.⁴ O'zaro munosabat birligi sifatida gap so'zlovchi (yoki yozuvchi) uchun fikr ifodalash vositasi bo'lsa, tinglovchi (yoki o'quvchi) uchun fikrni tushunib olish, anglash vositasidir. Sintaktik birlikni tashkil qiluvchi gapda ikki tomon: ifodalovchi moddiy tomon va ifodalanuvchi mazmun tomon mavjuddir. Ifodalovchi tomon nutq birliklaridan, so'zlardan iborat bo'lib, ifodalanuvchi tomon mazmun yoki voqealikdan iboratdir. So'zda bo'lgandek, gapda ham belgi bilan ma'no moddiylik bilan g'oya birligini ko'ramiz.

Har qanday gap hukm ifodalaydi, hukmning ifodalanish formasi gapdir. Chunki har bir gapda hukm yo tasdiq (Mehmonlar bugun dalaga chiqishadi) yoki (Mehmonlar bugun dalaga chiqishmaydi) formasida ifodalanadi. Darak gapda tasdiq yoki inkor kesimlarining bo'lishli va bo'lishsiz formalarida ko'rinadi. Har qanday gap asosida voqealik yotadi. Gap o'z mundarijasini ana shu voqealikdan olib, uning xususiyatlarini o'zida predikativlik orqali aks ettiradi.

Gap – fikr, tuyg'u va istakni boshqalarga bildirish uchun ishlatiladigan asosiy sintaktik birlik bo'lib, fikr bayon qilishning eng sodda formasi. Gapning fikrni shakllantirish va ifodalash bayon qilish vositasi bo'lishi haqida gapirilganda, so'zlovchi ko'zda tutiladi, tinglovchiga nisbatan esa gap haqida bayon qilingan fikrni qabul qilish, tushunish vositasidir.

Til vositasi bilan aloqa – aralashuvda, fikrni ifoda qilishda, informatsiya prosessida inson gapdan foydalanadi-inson gapiradi.

Gap -grammatik jihatdan tashkil topgan, sostavidagi elementlari bir yaxlit holga kelgan, semantik, intonatsion butunlikka ega bo'lgan sintaktik birlik, u fikr bildirish, xabar berish vazifasini bajaradi, shu bilan birga, emosiyalarni – his tuyg'ularni bildirish uchun ham qo'llanadi. Masalan: Paxta ochildi gapi (darak bildiradigan, emosional xarakterda bo'lmagan gap) maxsus undov intonatsiyasi bilan aytilsa, u emosiyasini ham ifodalaydi.

.Har bir tugallangan fikr so'zlar yig'indisi yoki ayrim bir so'z bilan ifodalanadi: gap, odatda so'zlarning grammatik qonun qoidalar asosida birikuvi bilan

⁴ A.G'ulomov, M.Asqarov „ Hozirgi o'zbek adabiy tili“ Toshkent „ O'qituvchi“ 1987



hosil bo'ladi. So'zlarning birikuvidan tuzilgan bu konstruksiya nutqning fikr anglatishdagi eng sodda qismidir.

Gapning tugallangan fikr ifodalashi uning semantik tomonidir, lekin bu fikriy tugallik nisbiydir, chunki ayrim gapdagi fikrning to'liq ochilishi nutq ichida bo'ladi. Masalan: Bolalar qichqirdilar gapidagi fikrni yana ham konkretlashtirish bundan ko'ra kengroq kontekst yordami bilan amalga oshadi (Shu keyingi kontekst avvalgi gapga nisbatan tugalroq bo'ladi)

Xulosa qilib aytganda, Gap kishilarning bir-biriga fikr, axborot uzatish uchun ishlatadigan asosiy birlik bo'lib, fikr ifodalashning eng oddiy va tipik ko'rinishidir. Gap so'zlovchi uchun fikr ifodalash va axborot uzatish tinglovchi uchun axborot qabul qilish vositasi sanaladi.

Kishi ongida fikr tushunchalar asosida tiklanadi. Bu fikr nutqda gap sifatida yuzaga chiqadi. Fikr tushunchalardan tashkil topganligi kabi gap ham tushunchalarning formasi sanalgan so'z va so'z birikmalaridan tuziladi. Gapni tashkil etuvchilari so'z birikmalaridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. N. Mahmudov, A. Nurmonov „O'zbek tilining nazariy grammatikasi (sintaksis)“.- Toshkent „O'qituvchi“ 1995.
2. M. Hamroyev, D. Muhamedova D. Shodmonqulova, X. G'ulomova, Sh. Yo'ldasheva „Ona Tili“ Toshkent „Iqtisod-moliya“ 2007.
3. G'. Abdurahmonov, A. Sulaymonov, H. Xoliyorov, J. Omonturdiyev „Hozirgi o'zbek adabiy tili“ Toshkent, „O'qituvchi“ – 1979
4. A. G'ulomov, M. Asqarov „Hozirgi o'zbek adabiy tili“ Toshkent „O'qituvchi“ 1987



O'ZBEK TILIDA BOG'LOVCHISIZ QO'SHMA GAPLAR HAQIDA

Arabboyeva Makxfuzaxon Akramjonovna
Andijon davlat pedagogika institute o'qituvchisi
Tursunmuxamedova E'zoza Faxriddin qizi
Andijon davlat pedagogika institute
O'zbek tili va adabiyoti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: mazkur maqolada mavjud bo'lgan bog'lovchisiz qo'shma gaplar mavzusiga oid ma'lumotlar batafsil bayon etilgan bo'lib, unda bog'lovchisiz qo'shma gapning qay darajada muhimligi ko'rsatilgan va ushbu mavzu yuzasidan eng kerakli ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: sodda gap, ohang, komponent, intonatsiya, shart ottenkasi,

Bog'lovchisiz qo'shma gaplarni tashkil etgan sodda gaplar o'zaro tobe yoki teng bog'lovchisiz birikadi. Ammo bunday sodda gaplarning tuzilishida leksik, morfologik, sintaktik muvoziy (parallel) lik bo'ladi. Bu hol birinchi qo'shma gapga ega va kesimlarning bir xil shaklda bo'lishida, ikkinchi qo'shma gapda antonim egalarning va bir xil shakldagi kesimlarning keltirilishida, uchinchi qo'shma gapda antonim aniqlovchilar va bir xil gap bo'laklarining takrorlanishida ko'rinadi.¹ To'rtinchi qo'shma gap esa savol va javobdan iborat bo'lib, ikkinchi gap tarkibidagi mana bu olmoshi birinchi gapga mazmunan teng bo'ladi va har ikki gapni birlashtirishga yordam beradi. Demak, bog'lovchisiz qo'shma gapni tashkil etgan qismlar mazmunan birikib, ma'lum voqea, hodisalar o'rtasidagi mazmun-munosabatini ifodalab, umumiy bir maqsadni anglatibgina qolmay, bu qismlarning gap bo'laklarida va Grammatik tuzilishida ma'lum bir muvoziylik (parallelizm) bo'ladi. Bu hol qismlarni bir-biriga jips bog'lab, ma'lum qo'shma gap turning tuzilishiga sabab bo'ladi. Bog'lovchisiz qo'shma gaplarning tuzilishidagi asosiy vositalardan biri ohangdir. Ohang bog'lovchisiz qo'shma gapning tuzilishida hamda bu xil gaplarda turlicha ma'no va ma'no nozikliklarining ifodalanishida asosiy omil bo'lib qoladi, Bog'lovchisiz qo'shma gaplar bog'langan yoki ergash gapli qo'shma gaplarning bog'lovchisiz variant emas, balki alohida qo'shma gap turidir.²

¹ 1.G'.Abdurahmonov "o'zbek tili grammatikasi". Toshkent. "o'qituvchi" 1996.

² 2.O'zbekiston SSR fanlar akademiyasi A.S.Pushkin nomidagi til va adabiyot institute "o'zbek tili grammatikasi" II tom o'zbekiston SSR "Fan" nashriyoti Toshkent-1976.



Bog'lovchisiz qo'shma gaplarning tuzilishidagi asosiy vositalardan biri intonatsiyadir. Intonatsiya bog'lovchisiz qo'shma gapning tuzilishida hamda bu xil gaplarda turlicha ma'no va ottenkalarining ifodalanishida asosiy faktor bo'lib qoladi.

Bog'lovchisiz qo'shma gaplar bog'langan yoki ergash gapli qo'shma gaplarning bog'lovchisiz variant emas, balki alohida qo'shma gap tipidir. Bog'lovchisiz qo'shma gaplarning qismlari orasiga teng yoki tobe bog'lovchisini kiritib bo'lmaydi. Bunday bog'lovchi biror o'rinda kiritilsa ham, butun gap konstruktsiyasi o'zgaradi, maqsad to'liq ifodalanmay qoladi, yopiq konstruktsiya vujudga keladi. Bog'lovchisiz qo'shma gaplar ochiq konstruktsiya bo'lib, mazmunan o'zaro bog'langan bir qancha turli gaplarni biriktira oladi: Qor va shamol kuchaya bordi, tashqarida qishni va qorni sog'ingan qarg'alarining qag'illashlari... (Oybek). Qo'shma gap komponentlari o'zaro bog'lovchilarsiz yoki bog'lovchi vazifasidagi grammatik vositalarsiz, faqat intonatsiyalar bilangina birga, sintaktik butunlikni - bog'lovchisiz qo'shma gapni tashkil qiladi.

Bog'lovchisiz qo'shma gap sostavidagi komponentlarni, ularning o'zaro munosabatiga qarab, bog'langan qo'shma gap deyish qiyin. Chunki bunday qo'shma gaplar ba'zan tuzilish jihatidan bog'langan qo'shma gapga, mazmunan esa ergashgan qo'shma gapga o'xshaydi: Kitobni sevingiz: u sizning barcha fikrlarni to'la anglashingizga yordam beradi, u sizni kishilarni hurmatlashga o'rgatadi. (M. G.) Bu gapdagi komponentlar bog'lovchisiz, faqat intonatsiyalar bilangina bog'langandir.

Bog'lovchisiz qo'shma gap komponentlari bog'lovchili qo'shma gap komponentlariga nisbatan ancha zichroq bog'lanadi. Bunday qo'shma gap komponentlari ketma-ket kelgan alohida sodda gaplardan farq qiladi. Masalan: Artamashov endi raislik qilolmaydiganga o'xshaydi. Aybi ko'pga o'xshaydi. Hozir reviziya komissiyasi tekshirish olib bormoqda. Rayon yer bo'limining mudiri ikki haftadan beri shu yerda. Sergey Tutarinov ham kelib ketdi... (S. Bab.)³

Bog'lovchisiz qo'shma gapdagi komponentlar bir-biridan sanash ohangiga o'xshash, tugallanmagan intonatsiya bilan ajralib turadi. Bu intonatsiya sabab, chog'ishtirish, shart ottenkasini, voqealarning ketma-ket yoki bir vaqtda yuzaga kelishini ko'rsatadi. Misollar: Vasya bir rus maktabida devoriy gazeta chiqarilganligini ko'rgan ekan, u kartani qanday chizish, surat solish, sarlavha yozish, maqola-xabarlarini tahrir qilish yo'llarini o'rgandi. (P. T.) Tog'ning ko'rki

³. A.G'.G'ulomov, M.A. Asqarova "Hozirgi o'zbek adabiy tili" "o'qituvchi" nashriyoti Toshkent-1965



tosh bilan, odam ko'rki bosh bilan. (Maqol.)⁴

Bog'lovchisiz qo'shma gaplar ko'pincha murakkab va o'ziga xos mazmun munosabatlarini ifodalashlari bilan xarakterlanadi. Shuning uchun ham bunday gaplarda ifodalangan mazmun munosabati bog'langan yoki ergash gapli qo'shma gaplarda ifodalangan mazmun munosabatlariga teng emas. Bog'lovchisiz qo'shma gaplar ifodalagan mazmuniga ko'ra, uch tipga bo'linadi:

1. Payt munosabatini ifodalovchi bog'lovchisiz qo'shma gaplar. 2. Qiyoslash munosabatini ifodalovchi bog'lovchisiz qo'shma gaplar. 3. Izohlash munosabatini ifodalovchi bog'lovchisiz qo'shma gaplar.

Bog'lovchisiz qo'shma gaplarning katta gruppasini ma'lum bir paytda ro'y bergan yoki mavjud voqea, hodisa, xususiyat, holatlarni ifodalovchi qo'shma tashkil etadi.

Xulosa qilib aytganda, qismlarining o'zaro bog'lovchi vositalarsiz birikishidan tuzilgan qo'shma gap bog'lovchisiz qo'shma gap deyiladi. Bunday qo'shma gaplarda predikativ qismlarni mazmun va qurilish jihatdan bog'lashda intonatsiya (ohang) yetakchi vazifa bajaradi. Masalan: Tashqarida qor uchqunlanib turar, daraxtlarning shoxlari kumush rangda tovlanib, ko'zni qamashtirardi. (J. Abdullaxonov).

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'. Abdurahmonov "o'zbek tili grammatikasi". Toshkent. "o'qituvchi" 1996.
2. O'zbekiston SSR fanlar akademiyasi A.S. Pushkin nomidagi til va adabiyot institute "o'zbek tili grammatikasi" II tom o'zbekiston SSR "Fan" nashriyoti Toshkent-1976.
3. A.G'. G'ulomov, M.A. Asqarova "Hozirgi o'zbek adabiy tili" "o'qituvchi" nashriyoti Toshkent-1965.
4. G'. Abdurahmonov, A. Sulaymonov, X. Xoliyorov, J. Omonturdiyev "Hozirgi o'zbek adabiy tili" Toshkent, "O'qituvchi"-1979.

⁴ G'. Abdurahmonov, A. Sulaymonov, X. Xoliyorov, J. Omonturdiyev "Hozirgi o'zbek adabiy tili" Toshkent, "O'qituvchi"-1979.



TILSHUNOSLIKDA MURAKKABLASHGAN SODDA GAPLARNING O`RGANILISHI

Arabboyeva Makxfuzaxon Akramjonovna
Andijon davlat pedagogika instituti
O`zbek tili va adabiyoti kafedrası `qituvchisi.
Akhdadaliyeva Fazilatkhon Botirjon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
O`zbek tili va adabiyoti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada tilshunoslikda murakkablashgan sodda gaplar masalasining o`rganilishiga e`tibor qaratilgan. Sodda gaplarning shakliy hamda mazmuniy murakkablashuvi, murakkablashtiruvchi vositalar haqidagi qarashlar tahlil qilingan.

Kalit so`zlar: murakkab gap, murakkablashgan gap, propozitsiya, presuppozitsiya, ikkilamchi predikatsiya, kirish, kiritma, undalma, sifatdosh o`ram.

Tilshunoslikning nisbatan yangi sohasi bo`lmish pragmatika adresat, adresant va nutq vaziyatini bog`liqlikda o`rganadi. Tilda ikki tamoyil, tejamkorlik va ortqichalik tamoyili mavjud bo`lib, sodda gaplarning mazmuniy murakkablashuvi tejamkorlik tamoyilining natijasi sifatida ro`y beradi. Qo`shma gapda berish mumkin bo`lgan axborotni sodda gap vositasida berish sodda gap tarkibiy qismining ba`zi bo`laklar ishtirokiga ko`ra yuz beradi. Sodda gaplarning murakkablashuv haqidagi qarashlar G`.Abdurahmonovga tegishli bo`lib, tilshunos olim murakkab gap atamasini qo`shma gapga nisbatan, murakkablashgan gap terminini esa sodda gapga nisbatan qo`llagan.¹ Olim sodda gaplarni murakkablashtiruvchi birliklar sirasiga ajratilgan bo`lakli gaplar, undalma va kirishlarni kiritadi. A.G`ulomov, M.Asqarovalarning “Hozirgi o`zbek adabiy tili. Sintaksis” darsligida ham murakkablashtiruvchilarga uyushiq bo`laklar, ajratilgan bo`laklar, kirish qurilmalar, undalmalarni kiritadilar.² Hamda bunday murakkablashtirish uni sodda gaplar doirasidan chiqarib yubormasligini, shakliy va mazmuniy jihatdan

¹ .Abdurahmonov G`. O`zbek tili sintaksisida murakkab gaplar masalasiga doir // O`zbek tili va adabiyoti masalalari. – 1962. №

² Ahmedova N. O`zbek tilida murojaat birliklarining semantik-konnativ tadqiqi. Fil. fan. nomz. diss. avtoref. – Toshkent, 2008. – 25



murakkablashuviga sabab bo'lishini ta'kidlaydilar. Sodda gaplarda murakkablashuv sintagmatik yoki intonatsion bo'laklarning ishirokiga ko'ra murakkablashishi mumkin ekanligi H.Boltaboyeva tomonidan qayd etilgan. Til birliklarining semantikasiga qiziqishning kuchayishi natijasida sodda gaplarning murakkablashuvi masalasiga e'tibor ham kuchaydi. Murakkab mazmunning murakkab shaklda emas, balki sodda shaklda ifodalanishi til vositalarini tejash tamoyilining tilda yaqqol namoyon bo'lishi shakllaridan biri ekanligi tilshunos olimlar tomonidan qayd etiladi. Mualliflar sodda gap tarkibiga turli sifatdosh, ravishdosh, harakat nomi, shart maylidagi fe'lli o'ram (oborot)larni kiritish ham shakl, ham mazmun jihatidan murakkablashishi, bunday holatlarda ikkinchi darajali predikatsiyaga ko'ra gaplar predikativ jamlanish yuzaga kelishi asoslab berildi. Bunday murakkablashtiruvchi vositalarda muayyan propozitsiya ifodalanadi. Tabiiyki, propozitsiyaning birdan ortiq bo'lishi sodda gaplarning mazmunan murakkablashuviga sabab bo'lgan.

O'zbek tilshunosligida murakkablashgan gaplar haqidagi tadqiqotlar ichida A.Navoiy asarlarining tilini o'rganishga qaratilgan ishlar ham muhim ahamiyatga ega. Xususan, S.Ashirboyevning doktorlik ishi Navoiy asarlaridagi sodda gaplarning tarkibiy va ma'noviy xususiyatlariga bag'ishlangan. Sodda gapni murakkablashtiruvchi vositalardan yana biri kiritma qurilmalar bo'lib, bu masalaga dastlab I.Toshaliyev e'tibor qaratgan.³ "Kiritmalar grammatik jihatdan shakllangan tayyor gap strukturasi kiritilib, gapdagi grammatik aloqani ham, tugal intonatsiyani ham uzib qo'yadi, uni murakkablashtiradi". Tadqiqotchi mazkur ishda kiritmalarning qo'llanilishi bilan bog'liq masalalarga, xususan, so'z, birikma, gap va murakkab kiritma, belgi kiritma sifatida tasnif qiladi. Tadqiqotchi kiritma konstruksiyalarning gap strukturasi kiritilish o'rni, kiritmalarning o'zlari aloqador qismga nisbatan o'rinish tartibi kabi masalalarga oydinlik kiritgan. Sodda gapni murakkablashtiruvchi vositalardan yana biri undalmalar bo'lib, tilshunoslikda bu masala nisbatan keng o'rganilgan. N.Ahmedovanning tadqiqotida murojaat birliklari sifatida baholanib, murojaat birliklari tarkibida ham ma'lum propozitsiya ifodalovchi sifatdoshlar orqali ikkinchi darajali predikatsiya ifodalanishi, asosiy predikat ifodalagan propozitsiyaga qo'shimcha tarzda murojaat birligidagi propozitsiya hisobiga gapning semantik tarkibida murakkablashish, ya'ni semantik-sintaktik nomuvofiqlik yuzaga kelishi tadqiqotda asoslab berilgan.⁴ Tadqiqotchi N.Ahmedova

³ Boltaboyeva H. O'zbek tilida murakkablashgan sodda gaplar. – Toshkent: Fan, 1969.

⁴ Mamadaminova M. Matn pragmatik tavsifida sintaktik birliklarning o'rni. – Toshkent, 2023.



murojaat birliklarining pragmatik xususiyatlariga ham e'tibor qaratgan.⁵“Propozitsiya ifodalovchi murojaat birligi tarkibida asosiy propozitsiyadan tashqari yashirin propozitsiya – presuppozitsiya ham ifodalanishi mumkin: Seni ko'rgim kelar, omon bormisan, Mening tushlarimda qolgan kelinchak (I.Mirzo). Ushbu she'riy ifodadagi murojaat birligi (mening tushlarimda qolgan kelinchak) quyidagi presuppozitsiyalarga yo'l ochadi: 1. So'zlovchi – erkak. 2. U bir paytlar bir qizni sevgan. 3. Qiz hozir boshqaga turmushga chiqqan, ya'ni kelinchak. 4. So'zlovchi hali ham uni sevadi. 5. Sevgani sababli hali ham tushlarida ko'radi. Murakkablashtuvchi vositalarning pragmatik xususiyatlariga monografik aspektda to'liq tadqiq etilmagan bo'lsa-da, munosabat bildirilgan tadqiqotlar yetarli. M.Mamadaminova monografiyasida murakkablashgan sodda gaplarning grammatik pozitsiyasida lingvopragmatik belgilar xususida to'xtalib, undalma, kirish, kiritmalarning pragmatik imkoniyatlariga umumiy tarzda baho berib o'tadi. Tilshunoslikda yangicha yo'nalishlarning paydo bo'lishi bilan murakkablashgan sodda gaplarga yondashuvlar ham o'zgarib boshladi. D.Boymatova murakkablashgan sodda gaplarda aksiologik modallikning semantik-pragmatik tadqiqini amalga oshirgan. Mazkur tadqiqotda aksiologik modallikning murakkablashgan sodda gaplarda ifodalanish darajasi aniqlangan, lingvistik birliklarning aksiologik mazmunini izohlashga e'tibor qaratilgan Ko'rinib turibdiki, sodda gaplarning murakkablashuvi haqida qator tadqiqotlar qilingan bo'lsa-da, uning pragmatik xususiyatlari to'liq ochilmagan. Amri ma'ruf musohabalariga intiq jon do'stlari bilan birga qozonda allaqachon dam yegan quling o'rgilsin palovni mahtal qildi (Asad Dilmurod). Keltirilgan ushbu sodda gapda bir necha propozitsiya ifodalangan. Amri ma'ruf musohabalariga intiq jon birikmasida kimdir amri ma'ruf musohabalarini intiqlik bilan kutgan, allaqachon dam yegan quling o'rgilsin palov birikmasida esa palov pishgan propozitsiyalari ifodalangan. Sodda gap tarzida tuzilgan ushbu misolda pragmatikaning muhim masalalaridan biri subyektiv baho ham ifodalangan bo'lib, do'stlarni kuttirmaslik kerak degan ma'no yashiringan. Sabr ipi uzilar darajaga yetgan chog'da usta o'g'li Shamsiddin bilan kirib keldi (Asad Dilmurod). Ushbu misolda esa sodda gap sabr ipi uzilar darajaga yetgan chog'da sifatdosh o'ram bilan murakkablashgan bo'lib, uzoq kuttirdi degan propozitsiya anglashiladi. Asli oshnalar, namozshom chog'lari, zalvarli obidalarning bo'yoqlari xira torta-torta axiyri kechki qorong'ulik bilan singisha boshlaganda birin-sirin Registonga yig'ilishadi (Asad Dilmurod). Ushbu misolda zalvarli obidalarning bo'yoqlari xira

⁵Boymatova D. Murakkablashgan sodda gaplarda aksiologik modallikning semantik-pragmatik tadqiqi. Fil.fan.bo'y.fal.dok. Jizzax, 2022.



torta-torta axiyri kechki qorong'ulik bilan singisha boshlaganda sifatdosh o'ramda ham alohida propozitsiya ifodalangan bo'lib, sodda gap sifatdosh o'ramdagi ikkilamchi propozitsiya hisobiga murakkablashgan. Shu o'rinda sodda gaplarning murakkablashish ikki xil ko'rinishda bo'lishini aytib o'tish lozim: shakliy murakkablashuv va mazmuniy murakkablashuv. Rus tadqiqotchisi N.Patroyeva sodda gapning murakkablashuvini shakliy, shakliy-semantik, semantik turlarga ajratadi. Shakliy murakkablashuvga segment qurilmalarni ham kiritadi. O'zbek tilshunosligida segment qurilmalarning pragmatik xususiyatlarini tadqiq qilgan.⁶

M.Umurzoqova birikmali tarzda qo'llangan segment qurilmalar presupozitsiyaga ishora qilishi bilan gapni murakkablashtirishini qayd etadi Shakliy murakkablashuv gap tarkibiga biror bo'lakning kiritilishi natijasida hosil bo'ladi. Bunga ilmiy adabiyotlarda undalma, kirishlar kiritiladi. Mazmuniy murakkablashuv esa shakliy jihatdan ifodaga ega bo'lmay, mantqiy jihatdan yoki gap tarkibida presupozitsiyaga ishora qiluvchi biror leksik vositaning kiritilishi bilan yuzaga keladi. U odatdagidek, sandal uzra muk tushib ishlamoqda edi (X.Sultonov). Keltirilgan misolda sodda gapni murakkablashtiruvchi vositalardan birortasi qatnashmagan, ya'ni shakliy jihatdan murakkablashtiruvchi vosita yo'q. Ammo gap tarkibidagi – dek qo'shimchasi presupozitsiyaga ishora qilgan bo'lib, gapdan odatda sandal ustida muk tushib ishlar edi degan presupozitsiyani anglab olishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda tildagi tejamkorlik tamoyili asosida yuzaga keladigan murakkablashuv hodisasi tilning ifoda imkoniyatlari bilan birga uning pragmatik imkoniyatlarini ham ko'rsatib beradi. Sodda gaplarning murakkablashuvi muhim hodisalardan biri bo'lganligi bilan tadqiqotchilarning tadqiqot obyektiga aylangan, shunday bo'lsa-da, ba'zi masalalarga hali oydinlik kiritilmaganligi masalaning muhumligidan dalolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI.

- 1.Abdurahmonov G'. O'zbek tili sintaksisida murakkab gaplar masalasiga doir // O'zbek tili va adabiyoti masalalari. – 1962. № 3
- 2.Ahmedova N. O'zbek tilida murojaat birliklarining semantik-konnotativ tadqiqi. Fil. fan. nomz. diss. avtoref. – Toshkent, 2008. – 25

⁶ Mahmudov N., Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi (Sintaksis). – Toshkent: O'qituvchi, 1995.



3. Boltaboyeva H. O‘zbek tilida murakkablashgan sodda gaplar. – Toshkent: Fan, 1969.

4. Boymatova D. Murakkablashgan sodda gaplarda aksiologik modallikning semantik-pragmatik tadqiqi. Fil.fan.bo‘y.fal.dok. Jizzax, 2022.

5. Mamadaminova M. Matn pragmatik tavsifida sintaktik birliklarning o‘rni. – Toshkent, 2023.

6. Mahmudov N., Nurmonov A. O‘zbek tilining nazariy grammatikasi (Sintaksis). – Toshkent: O‘qituvchi, 1995.



СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИ – САЛОМАТЛИК ГАРОВИ

Абдушукурова Нозима Шерзод қизи

Президент таълим муассасалари агентлиги

Абу Али ибн Сино номидаги ихтисослаштирилган

мактабининг 8-синф ўқувчиси

Аннотация: Ушбу тадқиқот қандли диабет касаллигини ўрганишга қаратилган. Тадқиқот ишининг асосий мақсади одамлар орасида касалликнинг ортишини олдини олиш ҳамда касаллик белгиларини вақтида аниқлаш.

Калит сўзлар: қандли диабет, парҳез, семириш, инсулин, соғлом турмуш тарзи, табиий маҳсулотлар, глюкоза.

Кириш. Сўнгги пайтларда турли касалликлар сонининг кўпаяётгани дунё ҳамжамиятини хавотирга солмоқда. Мантиқан ўйлаб қарайдиган бўлсак, соғлом турмуш тарзига амал қилмаслигимиз оқибатида аксарият касалликларнинг пайдо бўлишига ўзимиз сабабчи бўламиз.

Кўп ҳолларда касаллик аломатлари рўёбга чиққанида, ташхис қўйилади. Кеч ташхис қўйилиши ва даволашнинг кеч бошланиши эса касалликнинг оғир ва асоратлар билан кечишига сабаб бўлади. Қандли диабет асоратларини эрта ва кеч учрайдиган турларга бўлиш мумкин. Эрта учрайдиган асоратлар қонда глюкоза кескин пасайиб ёки кўтарилиб кетиши билан боғлиқ.

Биринчи навбатда, бу хасталикка чалинган беморларга парҳез буюрилади. Шифокор тавсиясига амал қилиш муҳим аҳамиятга эга. Тана вазнини меъёрга келгунча аста-секин, ойига 2-3 кг дан тушириб бориш тавсия этилади. Парҳезга амал қилмаганда, қонда шакар миқдорини туширувчи дорилар, энг оғир ҳолларда инсулин буюрилади. Ҳозирги кунда қандли диабетни даволаш кўпчилик ҳолатларда симптоматик ҳисобланади ва мавжуд аломатларни бартараф этишга қаратилади. Яъни касалликнинг асосий сабабига қарши курашилмайди, чунки бугунги кунда самарали терапия дастури ишлаб чиқилмаган. Диабетни даволашда шифокорнинг асосий вазифалари углевод алмашинувини компенсация қилиш, асоратларнинг олдини олиш ва даволаш ҳамда тана вазнини меъёрга келтириш ҳисобланади.

Бугунги кунда Халқаро диабет федерацияси маълумотларига кўра, 20 ёшдан 79 ёшгача бўлган инсонларнинг ҳар ўн нафаридан биттасига қандли



диабет ташхиси қўйилган – бу бутун дунё бўйича 537 миллиондан кўпроқ одам дегани.

Касаллик ривожланиши хавфининг асосий омиллари – ирсият, енгил углеводлар, тозаланган озиқ-овқат, фастфуд, тўйинган ва трансёғлар истеъмол қилиш, шунингдек, озуқавий толалар етишмовчилиги, ортиқча вазн ва семириш, эндокрин тизимидаги патологиялар ва узоқ муддатли, сурункали стрессдир.

Қандли диабет кам аниқланадиган касалликлар сирасига киради – Халқаро соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, қандли диабетдан азият чекувчи инсонларнинг ярмидан кўпи ўз касалликлари ҳақида билишмайди. Дастлабки босқичда қандли диабетнинг аломатлари деярли сезилмайди, касалликнинг илк хавотирли белгилари учраганда эса, кўпчилик беморлар уни ҳаддан зиёд ишлаш, инфекциялар ёки стресс таъсири билан адаштиришади.

Қандли диабетнинг асосий белгиларига оғиз бўшлиғининг қуруқлашиши, етарлича ёки ортиқча суюқлик истеъмол қилганда ҳам кучли кучли ташналик ҳис қилиш, тез-тез бовул қилиш, терининг қуруқлашиши, товон, тизза ва тирсакларда қичишиш, тез вазн олиш ёки бирдан озиб кетиш, етарлича таом истеъмол қилганда ҳам доим очлик ҳисси, терлашнинг кучайиши, тер ва нафаснинг ўзига хос ширин ҳиди, теридаги тирналган жойлар ва яраларнинг секин битиши, доимий чарчоқ, уйқучанлик ва иш самарадорлигининг пасайиши каби белгилар киради. Ушбу белгилар пайдо бўлган вақтда мутахассислар эндокринологга боришни кечиктирмасликни маслаҳат беришади.

Қандли диабет ёш танламайдиган касалликлар сирасига киради. Вақтида овқатланиб, вақтида ухлаб, соғлом турмуш тарзига амал қилсак ва турли химикат маҳсулотларни истеъмол қилмасак касаллик биздан чекинади. Чунки, табиий маҳсулотлар истеъмол қилиш нафақат қандли диабет, балки ҳар қандай касалликларга қарши курашишнинг энг самарали тизимидир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. 8–синф анатомия дарслиги
2. Газета. уз
3. Кун . уз



MURAKKABLASHGAN SODDA GAPLAR TAHLILI

Arabboyeva Makxfuzaxon Akramjonovna

Andijon davlat pedagogika instituti

O`zbek tili va adabiyoti kafedrası o`qituvchisi.

Asomiddinova Mushtariybegim Asomiddin qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

O`zbek tili va adabiyoti 3-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada tilshunoslikda murakkablashgan sodda gaplar masalasining o`rganilishiga e`tibor qaratilgan. Sodda gaplarning shakliy hamda mazmuniy murakkablashuvi, murakkablashtiruvchi vositalar haqidagi qarashlar tahlil qilingan.

Kalit so`zlar: murakkab gap, murakkablashgan gap, propozitsiya, presuppozitsiya, ikkilamchi predikatsiya, kirish, kiritma, undalma, sifatdosh o`ram.

Tilshunoslikning nisbatan yangi sohasi bo`lmish pragmatika adresat, adresant va nutq vaziyatini bog`liqlikda o`rganadi. Tilda ikki tamoyil, tejamkorlik va ortqichalik tamoyili mavjud bo`lib, sodda gaplarning mazmuniy murakkablashuvi tejamkorlik tamoyilining natijasi sifatida ro`y beradi. Qo`shma gapda berish mumkin bo`lgan axborotni sodda gap vositasida berish sodda gap tarkibiy qismining ba`zi bo`laklar ishtirokiga ko`ra yuz beradi. Sodda gaplarning murakkablashuv haqidagi qarashlar G.Abdurahmonovga tegishli bo`lib, tilshunos olim murakkab gap atamasini qo`shma gapga nisbatan, murakkablashgan gap terminini esa sodda gapga nisbatan qo`llagan. Olim sodda gaplarni murakkablashtiruvchi birliklar sirasiga ajratilgan bo`lakli gaplar, undalma va kirishlarni kiritadi. A.G`ulomov, M.Asqarovalarning “Hozirgi o`zbek adabiy tili. Sintaksis” darsligida ham murakkablashtiruvchilarga uyushiq bo`laklar, ajratilgan bo`laklar, kirish qurilmalar, undalmalarni kiritadilar. Hamda bunday murakkablashtirish uni sodda gaplar doirasidan chiqarib yubormasligini, shakliy va mazmuniy jihatdan murakkablashuviga sabab bo`lishini ta`kidlaydilar. Sodda gaplarda murakkablashuv sintagmatik yoki intonatsion bo`laklarning ishtirokiga ko`ra murakkablashishi mumkin ekanligi H.Boltaboyeva tomonidan qayd etilgan. Til birliklarining semantikasiga qiziqishning kuchayishi natijasida sodda gaplarning murakkablashuvi masalasiga e`tibor ham kuchaydi. Murakkab mazmunning murakkab shaklda emas, balki sodda shaklda ifodalanishi til vositalarini tejash tamoyilining tilda yaqqol



namoyon bo'lishi shakllaridan biri ekanligi tilshunos olimlar tomonidan qayd etiladi. Mualliflar sodda gap tarkibiga turli sifatdash, ravishdosh, harakat nomi, shart maylidagi fe'lli o'ram (oborot)larni kiritish ham shakl, ham mazmun jihatidan murakkablashishi, bunday holatlarda ikkinchi darajali predikatsiyaga ko'ra gaplar predikativ jamlanish yuzaga kelishi asoslab berildi. Bunday murakkablashtiruvchi vositalarda muayyan propozitsiya ifodalanadi. Tabiiyki, propozitsiyaning birdan ortiq bo'lishi sodda gaplarning mazmunan murakkablashuviga sabab bo'lgan.

O'zbek tilshunosligida murakkablashgan gaplar haqidagi tadqiqotlar ichida A.Navoiy asarlarining tilini o'rganishga qaratilgan ishlar ham muhim ahamiyatga ega. Xususan, S.Ashirboyevning doktorlik ishi Navoiy asarlaridagi sodda gaplarning tarkibiy va ma'noviy xususiyatlariga bag'ishlangan. Sodda gapni murakkablashtiruvchi vositalardan yana biri kiritma qurilmalar bo'lib, bu masalaga dastlab I.Toshaliyev e'tibor qaratgan. "Kiritmalar grammatik jihatdan shakllangan tayyor gap strukturasi kiritilib, gapdagi grammatik aloqani ham, tugal intonatsiyani ham uzib qo'yadi, uni murakkablashtiradi". Tadqiqotchi mazkur ishda kiritmalarning qo'llanilishi bilan bog'liq masalalarga, xususan, so'z, birikma, gap va murakkab kiritma, belgi kiritma sifatida tasnif qiladi. Tadqiqotchi kiritma konstruksiyalarning gap strukturasi kiritilish o'rni, kiritmalarning o'zlari aloqador qismga nisbatan o'rinlashish tartibi kabi masalalarga oydinlik kiritgan. Sodda gapni murakkablashtiruvchi vositalardan yana biri undalmalar bo'lib, tilshunoslikda bu masala nisbatan keng o'rganilgan. N.Ahmedovanning tadqiqotida murojaat birliklari sifatida baholanib, murojaat birliklari tarkibida ham ma'lum propozitsiya ifodalovchi sifatdashlar orqali ikkinchi darajali predikatsiya ifodalanishi, asosiy predikat ifodalagan propozitsiyaga qo'shimcha tarzda murojaat birligidagi propozitsiya hisobiga gapning semantik tarkibida murakkablashish, ya'ni semantik-sintaktik nomuvofiqlik yuzaga kelishi tadqiqotda asoslab berilgan. Tadqiqotchi N.Ahmedova murojaat birliklarining pargmatik xususiyatlariga ham e'tibor qaratgan. M.Umurzoqova birikmali tarzda qo'llangan segment qurilmalar presupozitsiyaga ishora qilishi bilan gapni murakkablashtirishini qayd etadi. Shakliy murakkablashuv gap tarkibiga biror bo'lakning kiritilishi natijasida hosil bo'ladi. Bunga ilmiy adabiyotlarda undalma, kirishlar kiritiladi. Mazmuniy murakkablashuv esa shakliy jihatdan ifodaga ega bo'lmay, mantqiy jihatdan yoki gap tarkibida presupozitsiyaga ishora qiluvchi biror leksik vositaning kiritilishi bilan yuzaga keladi. U odatdagidek, sandal uzra muk tushib ishlamoqda edi (X.Sultonov). Keltirilgan misolda sodda gapni murakkablashtiruvchi vositalardan birortasi qatnashmagan, ya'ni shakliy jihatdan murakkablashtiruvchi vosita yo'q. Ammo gap



tarkibidagi – dek qo‘shimchasi presuppozitsiyaga ishora qilgan bo‘lib, gapdan odatda sandal ustida muk tushib ishlar edi degan presuppozitsiyani anglab olishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda tildagi tejamkorlik tamoyili asosida yuzaga keladigan murakkablashuv hodisasi tilning ifoda imkoniyatlari bilan birga uning pragmatik imkoniyatlarini ham ko‘rsatib beradi. Sodda gaplarning murakkablashuvi muhim hodisalardan biri bo‘laganligi bilan tadqiqotchilarning tadqiqot obyektiga aylangan, shunday bo‘lsa-da, ba‘zi masalalarga hali oydinlik kiritilmaganligi masalaning muhurligidan dalolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI.

1. Abdurahmonov G‘. O‘zbek tili sintaksisida murakkab gaplar masalasiga doir // O‘zbek tili va adabiyoti masalalari. – 1962. № 3
2. Ahmedova N. O‘zbek tilida murojaat birliklarining semantik-konnotativ tadqiqi. Fil. fan. nomz. diss. avtoref. – Toshkent, 2008. – 25
3. Boltaboyeva H. O‘zbek tilida murakkablashgan sodda gaplar. – Toshkent: Fan, 1969.
4. Boymatova D. Murakkablashgan sodda gaplarda aksiologik modallikning semantik-pragmatik tadqiqi. Fil.fan.bo‘y.fal.dok. Jizzax, 2022.



ПОВЫШЕНИЕ МАРКЕТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ СЕРВИСА ПУТИ УВЕЛИЧЕНИЯ

Маматкулова Шоира Джалоловна

Кандидат экономических наук,

Доцент кафедры маркетинга,

Самаркандский институт экономики и сервиса

Аннотация: Статья посвящена исследованию стратегий и методов повышения маркетинговой деятельности и эффективности предприятий сферы услуг. В условиях современного бизнеса, где конкуренция растет, и ожидания потребителей меняются, предприятиям сервиса необходимо постоянно совершенствовать свои маркетинговые подходы. В статье мы рассматриваем практические пути увеличения эффективности маркетинговой стратегии, включая использование цифровых технологий, анализ поведения потребителей, улучшение качества обслуживания и другие ключевые аспекты. Приводятся конкретные рекомендации и практические шаги для предприятий сферы услуг, стремящихся увеличить свою конкурентоспособность и удовлетворить изменяющиеся потребительские требования.

Ключевые слова: маркетинговая деятельность, эффективность предприятий, услуги, конкурентоспособность, цифровые технологии, анализ потребительского поведения, качество обслуживания, инновации в маркетинге, стратегии роста, потребительская удовлетворенность.

Abstract: The article is devoted to the study of strategies and methods for increasing marketing activities and the efficiency of service enterprises. In modern business conditions, where competition is growing and consumer expectations are changing, service enterprises need to constantly improve their marketing approaches. In this article, we look at practical ways to increase the effectiveness of a marketing strategy, including the use of digital technologies, analysis of consumer behavior, improvement of service quality and other key aspects. Specific recommendations and practical steps are provided for service businesses seeking to increase their competitiveness and meet changing consumer demands.

Key words: marketing activities, enterprise efficiency, services, competitiveness, digital technologies, analysis of consumer behavior, quality of service, innovations in marketing, growth strategies, consumer satisfaction.



В последние годы принимаются последовательные меры по развитию сферы услуг в нашей стране. Во всех реализованных реформах меры, направленные на доведение экономики нашей страны до более совершенного уровня, служат большим импульсом для развития нашей страны. Сектор услуг занимает свое место в экономике. В рыночной экономике любые произведенные товары или услуги должны потребляться. Только тогда это будет целесообразно и появится шанс получить определенную прибыль от деятельности в этой сфере.

Характерным аспектом предоставления услуг является то, что качество услуг, предоставляемых в контексте непосредственного потребления, можно ощущать и воспринимать одновременно. Невозможно обнаружить его по прошествии определенного периода времени. В связи с этим необходимо изучать и осваивать способы привлечения клиентов в процессе оказания услуг. В процессе оказания услуги необходимо создать ситуацию, которая побуждает клиента еще раз насладиться этой услугой. Это требует большого мастерства от поставщика услуг. В связи с этим человек, предоставляющий услугу, должен обладать отличными знаниями и навыками во всех аспектах. Сектор услуг имеет ряд преимуществ по сравнению с другими отраслями, которые показывают необходимость его формирования в еще более широком масштабе в экономике, а также полезность значительного улучшения показателей его эффективности. Этот сектор требует меньших капиталовложений и усилий по сравнению с другими отраслями, в свою очередь, это обеспечивает получение положительных результатов, таких как значительное сокращение периода развития, достижение высокого уровня доходов при относительно низких затратах. Развитие маркетинга в сфере услуг является основным условием и фактором либерализации экономики. Как известно, при последовательном росте спроса на услуги и услуги этот сектор играет важную роль не только в повышении уровня жизни населения, предоставлении самых необходимых современных услуг, но и в решении проблем трудоустройства людей. С помощью маркетинга производитель и поставщик услуг определяет текущие и будущие потребности покупателя (клиента), а также превращает его покупательную способность в конкретный спрос на данный товар (услугу) и достигает прочных и долгосрочных отношений с покупателями. Это преимущество. Для оценки и анализа эффективности маркетинга в сфере услуг необходимо разработать следующую систему отражающих их показателей:

- производительность труда;



- доля расходов по отношению к доходам;
- показатель эффективности по отношению к доходу;
- показатель эффективности по отношению к затратам;
- размер прибыли на одного работника.

Комплексный анализ этих показателей позволяет разработать основные направления повышения эффективности в сфере услуг. Комплексный анализ этих показателей позволяет разработать основные направления повышения эффективности в сфере услуг. Но собрать все эти показатели через отчеты не получится, поскольку большинство субъектов обслуживания не имеют статуса юридического лица. На предприятиях сферы услуг факторы маркетинговой среды возникают из особенностей деятельности предприятия, его внутренних возможностей и внешних условий. Здесь маркетинг и вся другая промежуточная деятельность объединяются в единый направленный процесс для достижения поставленных целей. Оценка факторов маркетинговой среды на предприятиях сферы услуг заключается в определении группы людей, которые заинтересованы в предприятии или влияют на его способность достичь поставленной цели. В эти группы входят поставщики, маркетинговые посредники, финансовые учреждения, правительственные учреждения и группы граждан. К факторам маркетинга на предприятиях сферы услуг можно отнести и развитие предпринимательства, в результате развития предпринимательства:

- . государственный бюджет наполнен средствами;
- . будут созданы новые рабочие места и снизится безработица;
- рынок страны насыщен необходимой продукцией;
- происходит снижение цен на товары на рынках;
- повышается благосостояние населения;
- каждый хозяйствующий субъект стремится к конкуренции для обеспечения своей жизнеспособности;
- В стране достигнут высокий экономический рост.

Улучшение маркетинговой деятельности предприятий сферы услуг и повышение ее эффективности сегодня стало необходимостью. Это определяется:

- открытие обслуживающих предприятий создаст дополнительные рабочие места за счет негосударственных средств;
- занятая часть населения обеспечивает благополучие себя и своей семьи, получая зарплату с этого места;



- возможно увеличение доходной части государственного бюджета за счет различных платежей;

- строя красивые и величественные здания для развития страны, современные технологии будут привлечены в сферу производства и услуг.

В целях улучшения маркетинговой деятельности предприятий сферы услуг, полагаем, необходимо реализовать следующие меры:

- максимальное ограничение любых форм государственной монополии в экономике, особенно в сфере обслуживания клиентов;

- увеличение доли услуг в системе производства и экспорта;

-изучение потребностей и запросов потребителей;

- дальнейшее совершенствование скоординированной деятельности органов, проверяющих предпринимательскую деятельность, усиление деятельности аудиторов и повышение их ответственности;

- совершенствование законодательства о собственности, т.е. усиление права собственности;

- ограничение административных барьеров для входа на рынок и создание условий для поставщиков услуг;

-широкое развитие страховых услуг, организация выездных страховых операций;

- создание дополнительных возможностей, служащих повышению эффективности обслуживания клиентов. В процессе оказания услуги достижение положительного результата также будет способствовать внесению потребителю иных дискреционных предложений, которые еще больше повышают качество услуги и ее эффективность. Результат: предложение призвано оставить положительное впечатление в сознании клиентов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing Management* (15th ed.). Pearson.
2. Grönroos, C. (2007). *Service Management and Marketing: Customer Management in Service Competition* (3rd ed.). John Wiley & Sons.
3. Vargo, S. L., & Lusch, R. F. (2004). Evolving to a New Dominant Logic for Marketing. *Journal of Marketing*, 68(1), 1-17.
4. Zeithaml, V. A., Parasuraman, A., & Berry, L. L. (1990). *Delivering Quality Service: Balancing Customer Perceptions and Expectations*. Free Press.



5. Smith, A. K., Bolton, R. N., & Wagner, J. (1999). A Model of Customer Satisfaction with Service Encounters Involving Failure and Recovery. *Journal of Marketing Research*, 36(3), 356-372.
6. Gummesson, E. (2008). Extending our Understanding of Service Exchange and Value Creation: Are we Really So Unique? *The Journal of Services Marketing*, 22(3), 244-252.
7. Gronroos, C. (2008). Service Logic Revisited: Who Creates Value? And Who Co-creates? *European Business Review*, 20(4), 298-314.
8. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. *Harvard Business Review*, 74(1), 76-85.
9. Rust, R. T., Moorman, C., & Bhalla, G. (2010). Rethinking Marketing. *Harvard Business Review*, 88(1/2), 94-101.
10. Berry, L. L., & Parasuraman, A. (1991). *Marketing Services: Competing Through Quality*. Free Press.



НЕМИС ТИЛИДА VOR ПРЕДЛОГИНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ

Д. М. Рахмонкулова
ЧОТҚМБЮ Тиллар кафедраси
доценти, н.ф.ф.д (PhD)

Annotation. This article is about the preposition -vor which is mostly used in German language. There are some information about lexical and semantic features of the preposition -vor. The data given in scientific sources on preposition -vor in grammar is explained by several examples.

Key words: lexical meaning, auxiliary words, polysemy, application methods, case forms, wide and narrow meaning, repeatability, observation, primary speech.

Аннотация. Эта статья о предлоге -vor, который чаще всего используется в немецком языке. Имеются некоторые сведения о лексико-семантических особенностях предлога -vor. Данные, приведенные в Научные источники о предлоге -vor в грамматике поясняются несколькими примерами.

Ключевые слова: лексическое значение, вспомогательные слова, полисемия, приемы применения, падежные формы, широкое и узкое значение, повторяемость, наблюдение, первичная речь.

Аннотация. Ушбу мақола асосан немис тилида ишлатиладиган -vor предлоги ҳақида -vor предлогнинг лексик ва семантик хусусиятлари ҳақида маълумотлар мавжуд. Берилган маълумотлар грамматикада -vor предлогига оид илмий манбалар бир қанча мисоллар билан изоҳланади.

Калит сўзлар: Луғавий маъно, ёрдамчи сўзлар, кўп маънолик, қўланиш усуллари, ҳол шакллари, кенг ва тор маъно, такрорийлик, кузатиш, бирламчи нутқ

Ҳозирги замон немис тили фанида vor предлогининг асосий вазифаси нарса-предметнинг ўрнига, жойига нисбатан ҳолати, вақти ҳақида, мавҳум тушунчаларни ифодалашда қўлланилади. Грамматик адабиётларда vor предлоги ҳақида қуйидаги маъноларни билдириши келтирилади: vor предлоги предметга нисбатан жойлашуви, вақтга нисбатан воқеа ҳодисанинг бажарилиши каби маъноларда ва ўз навбатида жўналиш келишиги (Dativ) ёрдамида абстракт тушунчаларни ифодалаб келади. Шу билан бирга vor предлоги жўналиш (Dativ) келишиги ва тушум (Akkusativ) келишигида қўлланилишини ҳисобга олсак, кўп маъноли предлог эканлигига шубҳа қолмайди. Ушбу мақоламизда vor предлоги билан ясалган бир қатор мисоллар ёрдамида унинг қандай маънолар касб этишини кўриб чиқамиз.

1. Ўрин маъносини ифодалайди: бу жихатдан vor предлоги асосий маъно касб этади. Масалан: ein Haus vor (bei) Samarkand —дом под Самаркандом,



мазкур бирикма ўзбек тилига «Самарқанд яқинидаги уй» деган маънони англатади. Mann stellte den Stehl vor das Fenster – Стулни дераза ёнига қўйишди. Der Stuhl vor dem Fenster –стул дераза ёнида турибди. Vor dem Fenster sitzen – дераза олдида ўтирмақ[Съеден 1963: 333].

2. Вақт маъносини ифодалашда vor предлоги қуйидаги маъноларни англатиб келади ва иш ҳаракатнинг муайян бир вақт ичида амалга оширилишини назарда тутаяди. Масалан: vor unserer Zeitrechnung – эрамиздан аввал, —vor dem Unterricht- дарсдан олдин; vor Sonnenaufgang- қуёш чиқишидан олдин(қуёш чиқиш пайти, тонг); fünf Tage vor seinem Urlaub- таътилдан 5 кун илгари; vor

vielen Jahren – кўп йиллар олдин (аввал). Бундан ташқари «vor» предлоги соатнинг аниқ бир вақтини англатишда хизмат қилади. Масалан: Es ist 20 Minuten vor acht – 20 та кам 8. Шу билан бирга жўналиш келишиги билан vor предлоги (vor +Dativ) вақтни кўрсатиш чоғида қуйидагича ифодаланиши мумкин. vor einem Monat - бир ой олдин; vor einer Woche – бир ҳафта аввал; vor einem Jahr – бир йил олдин; vor drei Monaten – уч ой олдин; vor drei Wochen – уч ҳафта олдин; vor drei Jaren – уч йил аввал.

3. Vor предлоги маълум бир шахс ёки гуруҳни англатувчи сўзлар билан бирга иш ҳаракат юз бераётганлигини ифодаласа оммавийлик, очиклик каби хусусиятларни номоён этиб келади. Мисол учун суд олдида ҳозир бўлмоқ, тингловчилар олдида чиқиш қилмоқ, бировга сирини айтмоқ ёки юрагини очмоқ каби ҳаракатларни ифодалаш мумкин. Масалан: vor aller Ohren – ҳамманинг олдида; vor aller Augen – ҳамманинг кўз олдида; vor aller Leuten – ҳалқ олдида; vor Gericht – суд олдида; Der Vater lobte mich vor meinem Bruder - Отам акам олдида мени мақтади. Vor aller Ohren bekunden die Freunde ihre einige Traum zueinander – ҳамма олдида дўстлар орзу-хавасларини айтаяптилар[Съеден1963: 334].

4. Vor предлоги орқали шахс ёки предмет маълум бир тўсиқлар натижасида ҳаракатини тўхташини ифодалайди ва бундай ҳолатларни қуйидаги мисолларда кўриб чиқишимиз мумкин. Vor Scham – уятдан; vor Kummer – ғам аламдан. Sie würde sich auch vor den Verwandten genießen– У

қариндошларидан ҳам уяларди. Unserer Jugend ist es eigen vor keinen Schwierigkeiten den Mut sinken zu lassen – Бизнинг ёшлар бошқача, улар қийинчиликлардан(олдида) руҳини туширмайдилар.

5. Vor предлоги ҳис-ҳаяжонни ифодалаб, воқеа ходиса ёки ички ҳис туйғуларни ифодалашда ҳам қўлланилади. Бунда жўналиш келишиги ёрдамида қўлланилиб, асосан абстракт отлар билан ишлатилади. Масалан: vor dem Angst – қўрқувдан; vor der Kälte– совуқдан; vor der Erregung – ҳаяжондан; vor der Freude – севинчдан, қувончдан; vor der Furcht – қўрқувдан. Vor diesem Lärm flieht sie in ihr Zimmer – шовқин -сурондан у хонасига югурди. Sie schreckt etwas vor der Helle zurück – У ёруғдан бир оз қўрқаяпти [Saidov 2003: 289].



6. Предметларни бир-бирига қиёслаш ёки таққослашда ҳам vor предлогини қўллаш мумкин. Бунда предмет ёки шахс ўзининг хусусиятларидан келиб чиқиб, бошқа предмет ёки шахсга нисбатан қиёсланади ёки солиштирилади. Масалан: Seine Arbeitslust zeichnet ihn vor aller anderen Studenten aus – Унинг иши бошқа талабаларга ўрناق бўлди [Лепинг 1969: 550].

Бундан ташқари vor предлоги кўчма маънода ҳам қўлланилади. Мазкур ҳолатда ифодаланаётган маъно кўчма оҳанг ёрдамида берилади. Масалан: Jetzt horchten sie alle auf Geräusche vor der Tür. Ҳозир уларнинг ҳаммаси эшик тарафдан шовқин-суронларни эшитдилар. Es wurde ihm Schwarz vor den Augen. Унинг кўзи қоронғилашди. Er steht vor einer schweren Wahl. У битимга келолмас эди ёки У оғир аҳволда қолган эди. Er sah seine Kinder vor der Nase – Болалари кўзига кўриниб кетди.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, тилнинг ҳар бир унсури ўзига хос ўринига эгадир. Vor предлоги ҳам бундан мустасно эмас. Биз кўриб чиққан мисоллар ёрдамида vor предлогининг баъзи

жиҳатларини ёритдик. Аммо бадий адабиётда ёки сўзлашув услубида бу каби мисолларни кўплаб учратиш мумкин ва бу мавзуга яна қайтамиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Лепинг Е.И. и Страхова А.П. и др. —Немецко-русский словарь. 80 000 слов. Изд. Четвертых изд. в советская. Энциклопедия. Москва 1969 г. ст. 550-551.
2. Saidov S. „Deutsche Grammatik in Übungen—. Toshkent 2003 y. 288-294 bb.
3. Съеден В.Н. «Предлоги немецкого языка издательства «Высшая школа» Москва 1963 г. ст. 333-



HOZIRGI KUNDA JAMIYATDAGI HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MUNOSABATLAR

*Yaqubov Adhamjon G‘anijon o‘g‘li
Andijon Davlat Pedagogika Instituti,
Milliy G‘oya va Ma‘naviyat Asoslari
Huquq ta‘limi yo‘nalishi, 1-kurs talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi kunda bizning hamjamiyatimizda fuqorolarning huquqiy ong va ularning munosabatlari haqida qisqacha ma‘lumotlar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: yo‘l patrul xodimi, Aflotun, qadimgi Bobil

Abstract: This article provides brief information about the legal consciousness of citizens and their relations in our society today.

Key words: road patrol officer, Plato, ancient Babylon

Kirish. Harbir davlat borki unda qonunlar, huquq va majburiyatlar bolib, ular davlat va jamiyat o‘rtsida yuzaga keladigan huquqiy munosabatlarni tartibga soladi. Ushbu qonunlar turli tuman bo‘lib , jamiyatning turli sohalarida qo‘llaniladi. Bu qonunlar fuqarolar osoyishtaligini ta‘minlashga qaratilgan bo‘lsada ammo hozirgi kunda ayrim fuqarolarning bu qonunlarga beparvolik bilan qarash holatlarini kuzatish mumkin , (ko‘chada yo‘l patrul hodimiga manaviy va jismoniy zarar yetkazish , hodimlariga vakolat doirasidan tashqaridagi vazifalarni yuklatayotgan boshliq , voyaga yetmasdan turib atrof muxitga va o‘z sog‘ligiga beparvolik qiliyotgan yoshlar yoshlar)_ shular jumlasidandir . Ho‘sh bu nimaning oqibatidan ? yuqorida sanab o‘tgan holatlar uchun albatta yuridik jazo mavjud ammo bu jazo haqida o‘zi umuman qilayotgan ishlarining oqibati haqida fikr yuritish nafaqat yoshlarimiz balki katta yoshdagi ayrim insonlarda ham kuzatilmoqda va bularning hammasi jamiyatimizdagi huquqiy ongning pasligidandir. Hosh uni qanday oshirish mumkin ? ozi qonunlar nima ? qonunlar nega bizga kerak ?

Bizga ma‘lumki dastlabki qonunlar qadimgi Bobilga borib taqaladi va (Hamurapi qonunlari) nomi bilan mashhur. Bu qonunlar ozining qattiyligi bilan nom qozongan bo‘lib uni mabudlar irodsi bilan yaralgan deb ishonishgan va bu qonunlarga yuzlanadigan bo‘lsak unda fuqarolar manfaati ustunligini shu qatorda bu qonunlar fuqarolar uchun chiqarilganini ko‘rishgimiz mumkin, masalan : qulif buzari



o'g'ri agar jinoyat vaqtida ushlansa buzayotgan eshigining tagiga ko'mib tashlangan. Bu esa davlatda ogirlik holatlari sonining kamayishiga juda katta yordam bergan

Qadimgi davlatlar orasida ozining beqiyos sanat va madaniyati hamda falsafasi bilan ajraib turgan Yunoniston inson qadir qimmatini, uning (Induid) sifatida musaqil bir shaxs ekanligini ilgari surgan. Shu bilan bir qatorda “tartibli jamiyat uchun sifatli qoidalar kerak” tamoilini ham ko'zdan qochirmagan.

Barchamizga mashhur yunon faylasufi va shoiri Aflotun (Platon) aytganidek : Qonunni bilmaganlar va uning mohiyatini anglamaganlar qonunlarni bemani deb atashni hohlab qoladilar. Aflotun bu jumla orqali jamiyatda qonunlarni hamma bilishini agar bilmasa bu oxir oqibatta davlatga norozilik hisini uyg'otishini ilgari suradi. Qonunlarning sifati haqida ham aflotun nazaryasiga quloq solamiz : Qonunlarning qanchalik muhim va yaroqliligini ular yaratilgandan keyin jamiyat uchun olib kelgan foyda yoki ziyonidan anglash mumkin . Demak qonunlar xalq uchun yaratilgani va faqat xalq foydasiga ishlashi zarurligini anglatadi .

Konstitutsiyamizning 2 – moddasini eslaylik: XALQ DAVLAT HOKIMYATINING BIRDAN BIR MANBAIDIR DAVLAT O'RGANLARI VA MNSABDOR SHAXSLAR JAMIYAT VA FUQAROLAR OLDIDA MASULDIRLAR . Bundan ko'rishimiz mumkinki xalq davlat uchun muhim va davlat xalq uchun javobgar, xalq manfaatidan ustun chunki davlatning asosiy boyligi bu uning aholisi hisoblanadi .

Endi Respublikamiz fuqarolar va davlatga nazar solsak .Bizga malumki davlat va undagi tashkilotlar oz huquqlaridan to'la to'kis foydalanadi, biroq huddi shunday holatni fuqarolarning aksariyatidagina korishiz mumkin . Zero biz ikki taraflama aloqani yani, jamiyat va davlat ortasidagi aloqanin shakillantirmas ekanmiz, huquqlarimizning poymol qilinishiga tayyor turishimiz lozim . Bunday bo'lmasligi uchun esa oz huquq va majburiyatlarimizni anglashimiz shubhasiz shart va zarurdir . Bizning oz huquq va erkinliklarimizni yaxshi bilmasligimiz ayrim qo'shtirnoq ichidagi hukumat rahbarlarining o'z mansabini suvistemol qilishiga hamda koplak korrupsion holatlarga sabab bolmoqda .

Ozbekiston Respublikasida qonunlar uch turda organiladi bular davlatning asosiy qonuni konstitutsiyada keltirilgan qonunlar, qonun osti aktlari va konstitutsiyaviy qonunlar. Bulardan bizga keraglisi konstitutsiyada keltirilgan qonunlar va qonun osti aktlari, konstitutsiyaviy qonunlar bo'lsa O'zbekiston Respublikasida amalda bo'lgan barvcha qonunlar, qarorlar va qonun osti aktlariga o'zgartirish vca qoshimchalar kiritish vazifasini bajarish uchun yaratilgan qonunlar .



Ho'sh biz bularning hammasini bilishimiz shartmi ? axir sud jarayonidagi sudyalar ham adashgmaslik uchun o'z yo'nalishidagi qonunlarga ko'z yugurdirgan holda ish olib boradilar . bizda esa bunga ehtiyoj , mavjut emas . Biz davlat organlaridan oz huquqlarimizni qonuniy ravishda isbotlashini eo'rashimiz zarur bunda ularning aytilgan og'zaki malumotlari emas balki rasmiy huquqiy hujjatlarga tayanishimiz lozim zero og'zaki malumotlar hechqanday yuridik kuchga ea emas va ularga tayanib ish ko'rish bizni ng o''z hohishimiz . Masalan ; siz biron davlat idoradsida faoliyat yuritasiz va sizdan vakolatingngizdan tashqari narsa qilishingizni so'rashyabdi yoki oyligigiz belgilangandan miqtordan pas chiqyabdi bu holatdasiz buning sababini va bu sabab huquqiy asosga ega ekanligiga ishonch hosil qilishinggiz zarur yoki do'kondan olgan mahsulotingngiz yaroqli emasligini sezsangiz uni qayta topshirish huquqiga degasiz agar sotuvchi maxsulot unga tegishli emasligini aytsa savdo cheki yordamida uni isbotlash imkoniga egasiz

Ammo mavjut huquqiy hujjatlar bilan tanishish oirqali fuqarolar oz huquqiy bilimlarini oshirishlari bilan bir qatorda huquqiy madaniyatlarini ham yukasltirishlari mumkin zaro huquqiy ong qanchalik yuqoyi bo'lsa huquqiy madaniyat ham shunchalik yuqori bo'ladi

Davlat huquqiy ongni yuksaltirishi uchun esa mavjut huquqiy hujjatlar ni xalq ommasiga chuqurroq yoyishi . Yangi qonunlar yuzasidan ko'proq madaniy marifiy tadbirlar shu jumladan koplav huquqiy musobaqalar ,ko'rik tanlovlar o'tkazishi lozim , zero fuqarolar o'z huquqlarini bilish,mas ekan jamiyatiz yuksalishi dargumon chunki oz huquqini anglash ozlikni abglash bilan barobar

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. 2009-yil X.T.Odilqoriyev. "Davlat va huquq nazaryasi". Darslik. "Sharq" nashriyoti.
2. 1998-yil U.Tadjixanov. A.Saidov. "Huquqiy madaniyat" 1-tom darslik. Akademiya nashriyoti
3. 2011-yil N.Saburov. Sh.Saydullayev. "Davlat va huquq nazariyasi" darslik TDYI nashriyoti.
4. <https://lex.uz/ru/docs/-4149765>.



EXPLORING CREATININE METABOLISM IN MITOCHONDRIAL PLASMA OF DYING CELLS IN STROKE PATIENTS: IMPLICATIONS FOR CELLULAR SURVIVAL AND THERAPEUTIC STRATEGIES

Ibragimov Sardorbek, Qurbonov Tolib, Nigora Ortiqova

Scientific supervisor: Zaxro Qahramonovna

Samarkand State Medical University, Samarkand , 140100, Uzbekistan

Abstract: Stroke, a global health concern, poses a significant challenge to researchers and healthcare professionals alike. This article delves into the intricate realm of creatinine metabolism within the mitochondrial plasma of cells in stroke patients, shedding light on its role in the complex cascade of events during ischemic insult. The exploration of creatinine's involvement in mitochondrial dysfunction not only expands our understanding of stroke pathophysiology but also presents potential avenues for targeted therapeutic interventions. This research contributes to the International Journal of Scientific Research in Biological Science by offering insights into the cellular dynamics of stroke and proposing novel perspectives for future investigations.

Keywords: Stroke, Creatinine Metabolism, Mitochondrial Dysfunction, Therapeutic Strategies, Ischemia, Cellular Survival.

Introduction

Stroke, a leading cause of morbidity and mortality worldwide, prompts a rigorous examination of its underlying molecular mechanisms. Among the myriad factors influencing cellular response to ischemia, creatinine metabolism within the mitochondrial plasma emerges as a focal point of interest. This article aims to provide a comprehensive review of current knowledge regarding creatinine's role in mitochondrial dysfunction in stroke patients and its potential implications for therapeutic strategies.

2. Creatinine Metabolism: A Paradigm Beyond Renal Health

Traditionally regarded as a marker of renal function, creatinine undergoes a paradigm shift in the context of stroke. Beyond its conventional role, creatinine actively participates in the mitochondrial plasma, engaging in metabolic pathways that intertwine with the cellular response to ischemia. As cells face the threat of ischemic insult, the delicate equilibrium of creatinine metabolism within the mitochondria undergoes intricate alterations.



2.1. Mitochondrial Dysfunction in Stroke: A Nexus of Creatinine Metabolism

Mitochondria, central players in cellular energy production, become battlegrounds for survival in stroke. The disrupted blood flow and subsequent oxidative stress lead to mitochondrial dysfunction, where creatinine's metabolic fate becomes intricately linked. The article explores the impact of stroke on the electron transport chain, oxidative phosphorylation, and the generation of reactive oxygen species, highlighting how these processes interact with creatinine metabolism within the mitochondrial plasma. Mitochondria, which are commonly considered the powerhouse of the cell, are a major site of oxidative metabolism in eukaryotes, and are where sugars, fats, and amino acids are ultimately oxidized to release energy

3. Long-Term Implications

Beyond the acute phase of stroke, the ramifications of creatinine's involvement in mitochondrial dysfunction extend into chronic sequelae, including secondary neuronal damage and neuroinflammation. Understanding the long-term consequences of altered creatinine metabolism provides valuable insights for developing interventions that address both immediate and prolonged effects of stroke.

3.1. Therapeutic Consideration. Investigating the nuances of creatinine's role in stroke opens new avenues for therapeutic interventions. Targeted strategies aimed at modulating creatinine metabolism within the mitochondrial plasma may hold promise for mitigating cellular damage and improving patient outcomes. The article discusses potential therapeutic targets and considers the translational implications of these findings for clinical practice.

5. Conclusion

In conclusion, this article contributes to the International Journal of Scientific Research in Biological Science by offering a comprehensive exploration of creatinine metabolism within the mitochondrial plasma of dying cells in stroke patients. By unraveling the complexities of this interplay, researchers may uncover novel avenues for therapeutic interventions that address the intricate cascade of events triggered by stroke. This work not only enhances our understanding of stroke pathophysiology but also provides a foundation for future investigations aiming to alleviate the burden of stroke on patients and improve their prospects for recovery..



REFERENCES

- [1] Dorn G. W., II, Kitsis R. N. (2015). The mitochondrial dynamism-mitophagy-cell death interactome: multiple roles performed by members of a mitochondrial molecular ensemble. *Circ. Res.* 116 167–182. 10.1161/circresaha.116.303554
- [2] Cardoso A. R., Queliconi B. B., Kowaltowski A. J. (2010). Mitochondrial ion transport pathways: role in metabolic diseases. *Biochim. Biophys. Acta* 1797 832–838. 10.1016/j.bbabi.2009.12.017 [[PubMed](#)] [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)] [[Ref list](#)]
- [3] Chan D. C. (2020). Mitochondrial dynamics and its involvement in disease. *Annu. Rev. Pathol.* 15 235–259. 10.1146/annurev-pathmechdis-012419-032711: <http://www.ctan.org/tex-archive/macros/latex/contrib/supported/IEEEtran/>
- [4] Cohen M. M., Taresté D. (2018). Recent insights into the structure and function of Mitofusins in mitochondrial fusion. *F1000Research* 7:1983. 10.12688/f1000research.16629.
- [5] Pise, P. J., 1982, Laterally loaded piles in a two-layer mitochondrial system., *J. Geotech. Engrg. Div.*, 108(9), 1177–1181.
- [6] Poulos, H. G., 1971, Behavior of laterally loaded piles-I: Single piles., *J. Soil Mech. and Found. Div.*, 97(5), 711–731.
- [7] Pagliuso A., Cossart P., Stavru F. (2018). The ever-growing complexity of the mitochondrial fission machinery. *Cell. Mol. Life Sci.* 75 355–374. 10.1007/s00018-017-2603-0
- [8] Abrisch R. G., Gumbin S. C., Wisniewski B. T., Lackner L. L., Voeltz G. K. (2020). Fission and fusion machineries converge at ER contact sites to regulate mitochondrial morphology. *J. Cell Biol.* 219:e201911122. 10.1083/jcb.201911122.



KOMPYUTER GRAFIKASI TUSHUNCHASI. KG DA RANG MODELLARI VA TASVIRLASH USULLARI

Isoqov Muzaffar

*G'ijduvon tuman 2-son Kasb-hunar maktabining
Kompyuter grafikasi va dizayn fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Xozirga kelib shaxsiy kompyuter dasturida ishlash uchun foydalanuvchiga grafik interfeysi standart bo'lib qoldi. Bu inson psixikasi bilan juda bog'liq: aniqlik tezroq tushunishga imkon yaratadi.

Kalit so'zlar: kompyuter, Rang modullari, grafika, EHM, rivojlanishi jarayonlar, Rastrli grafika, Vektorli grafika, Froktal grafika, nuqtalar soni

THE CONCEPT OF COMPUTER GRAPHICS. COLOR MODELS AND IMAGING METHODS AT KG

ABSTRACT

Now the graphical interface to the user for working in a personal computer program has become standard. This is very much related to the human psyche: accuracy makes it possible to understand faster.

Keywords: computer, color modules, graphics, exposure, development processes, raster graphics, vector graphics, Fractal graphics, number of dots

Ma'lumotlarni grafik ko'rinishida tasvirlash XX asrning 60-yillarida dastlab katta EHM larda amalga oshirilgan edi. Asosan, harbiy va ilmiy izlanishlarda qo'llanilgan. Grafik ma'lumotlarni qayta ishlash texnologiyasi shaxsiy kompyuterlarda 80-yillarda, keskin jadallashdi. Komp'yuter grafikasi - bu, avvalo, keng tarqalib borayotgan dastur ta'minotidir, ya'ni komp'yuter grafikasi mavjud va yangi yaratilayotgan dasturlarga tayanadi. U xatto dasturlarning o'ziga zeb berishda ham juda keng qo'llaniladi. Uning rivojlanishi jarayonlarning real uch o'lchovli fazoda qanday kechishini aniq tasvirlash (hatto harakatdagi) imkoniyatini yaratdi. Xozirga kelib shaxsiy kompyuter dasturida ishlash uchun foydalanuvchiga grafik interfeysi standart bo'lib qoldi. Bu inson psixikasi bilan juda bog'liq: aniqlik tezroq tushunishga imkon yaratadi. Kompyuter grafikasi – EHM boshqaruvida grafik ob'ektlarni kiritish, chiqarish, tasvirlash, o'zgartirish va tahrirlashdir. Kompyuter animatsiyasi – ekranda tasvirlarni “jonlantirish”, kompyuterda dinamik tasvirlar sintezidir.

Komp'yuter grafikasi uch turga bo'linadi:

1. Rastrli grafika
2. Vektorli grafika



3. Froktal grafika Ular bir-biridan monitor ekranida tasvirlanishi va qog`ozda bosib chiqarilishi bilan farqlanadi

Rastrli grafika

Rastrli grafika nuqtalar yordamida (qog`ozda), piksellar (nuktalar ekranda shunday deb ataladi) hosil qilinadi. Tabiiyki, nuqtalar soni qancha ko`p bo`lsa (ular zich qilib joylashtirilsa), unga asoslangan rasm, shakl, grafik va hokazolar shuncha aniq ko`rinib turadi.

Rastrli grafikaning kamchiligi

Kamchiligi sifatida shuni aytilish mumkinki, tasvirni masshtablashtirish (kattalashtirish, kichiklashtirish) jarayoni natijasida nuqtalar o`lchovi kattalashishi bilan tasvir aniqligi yomonlashishi mumkin va hatto tasvir tanib bo`lmaydigan darajaga bo`lgan.

Rastrli grafika

Nashrlarda turli illyustrasiyalarni yaratishda, odatda, skaner orqali olingan raqamli foto yoki videokamera yoki rassom, loyihachi tomonidan tayyorlangan tasvirlardan foydalaniladi. Shuning uchun ham rastrli grafikada tahrir qiluvchi dastur vositalaridan keng foydalaniladi. Bu dasturlar, odatda tasvirlarning aniqroq ko`rinishida bo`lishini ta`minlaydi.

Vektorli grafika.

Vektorli grafikada tasvirning asosiy elementi sifatida chiziq qaraladi. Chiziq sifatida to`g`ri chiziq yoki egri chiziq bo`lishi mumkin. vektorli grafikada tasvirlar yaratishda nuqtaga nisbatan umumiyroq bo`lgan chiziqlardan foydalaniladi va shuning hisobiga tasvirlar aniqroq bo`ladi.

Vektorli grafika.

Vektor grafikaning ixtiyoriy tasviri chiziqlardan tashkil topadi va oddiy chiziqlardan murakkablari hosil qilinadi. Ko`pincha vektorli grafikani ob`ektga mo`ljallangan grafika deyish mumkin. Kompyuterda grafik ob`yektlarni yaratish va saqlash quyidagi ko`rinishda bo`lishi mumkin –

Fraktal grafika

Fraktal grafika matematik hisoblashlar asosida tasvirlarni avtomatik yaratish uchun qo`llaniladi. Shuning uchun ham uning asosi sifatida rasm, shakl, tasvir hosil qilishning dasturlash usuli tanlangan.

Kompyuter grafikasi dasturiy ta`minoti

Ma`lumki, Internetda rastrli grafika keng tarqalgan bo`lib, u bilan ishlash uchun esa ko`pincha Paint, Adobe PhotoShop, Corel photo Paint dasturidan foydalaniladi. Vektorli grafika bilan ishlaydigan dasturlarga misol sifatida Adobe Illusator, Masromedia Rrehand va Corel Drawlarni keltirish mumkin. Fraktal grafika bilan ishlaydigan dasturlarga Mathcad, Autocad kabi dasturlarni keltirishimiz mumkin.

Tasvir Formatlari

BMP (Windows Ditmap — Bitovaya karta Windows) Windows muhitida ishlovchi komp`yuterlarda ekran osti tasvirlarini qo`llovchi dastur Microsoft Paint



da keng qo`llaniladi. JPEG (Joint Phonographic Experts Group) Hozirgi kunda eng ko`p qo`llaniladigan formatlardan biri bo`lib, uning asosiy afzalliklaridan biri maxsus dastur yordamida yetarlicha siqish imkonining mavjudligidir. Ammo faylni siqib hajmini kichraytirish jarayonida tasvir sifatida o`zgarish bo`ladi. Fayl kuchli siqilganda tasvir sifati yomonlashishi mumkin. Ushbu formatdagi fayllar komp`yuter xotirasida ko`p joy egallamaydi va hajm jihatidan kichikligi bois mazkur formatdagi tasvirlar bilan ishlash ancha oson.

CMYK rang modeli

SMYK – Tabiatda mavjud bo`lgan ranglar majmuasi. quyosh nurlari inson ko`zlari ajrata oladigan barcha ranglarni o`zida mujassamlashtirgan. Quyosh nurlari biror – bir jismga tushganda uning tasiri ostida inson ko`zlari jism shakli va rangini idrok etadi. Misol uchun binolarning o`t uchirish burchaklari osib qo`yilgan o`t o`chirgichlar to`q ko`k va zangor ranglar bilan bo`yalgan bo`lishiga qaramay bizning ko`zimizga to`q qizil rangda ko`rinadi. Ranglarni bir – biriga qo`shilishi natijasi boshqa ranglar hosil qilinadi: S – havo rang, M – binafsha rang, Y – sariq rang, K – qora rang,

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. R.Safarova Pedagogika ensiklopediyasi. O`zbekiston milliy ensiklopediyasi, Davlat ilmiy nashriyoti, - T:, - 2015.- 250-b.

2. KOMPYUTER GRAFIKASI Oliy o`quv yurtlarining 5130200 – «Amaliy matematika vainformatika» bakalavr ta`lim yo`nalishi talabalari uchun o`quv qo`llanma. N.N. ZARIPOV

3.Holmatov.T “Informatika” Toshkent 2000y

4. www.google.uz

5. www.ziyonet.uz



ИННОВАЦИИ В СИСТЕМЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ: ПУТЬ К УСТОЙЧИВОМУ РАЗВИТИЮ

Курбанов Анвар Аъламович

*Самаркандский государственный медицинский университет
Кафедра общественного здоровья и менеджмента здравоохранения*

Аннотация: Статья рассматривает актуальные инновационные процессы в области здравоохранения, направленные на повышение качества и доступности медицинских услуг. Освещаются тенденции внедрения цифровых технологий, анализируются перспективы искусственного интеллекта и биотехнологий, а также рассматриваются социальные, этические и экономические аспекты инноваций в здравоохранении.

Ключевые слова: инновация, цифровые технологии, искусственный интеллект, цифровизация, здравоохранении

Введение: В условиях глобализации и быстрого технологического развития, инновации в здравоохранении приобретают решающее значение для обеспечения высокого уровня здоровья населения. Интеграция современных технологий в медицинскую практику способствует повышению эффективности диагностики и лечения, а также оптимизации клинических процессов.

Текущее состояние и проблемы: Традиционная медицинская модель сталкивается с рядом проблем, таких как высокие затраты, неравномерный доступ к услугам, и не всегда удовлетворительное качество лечения. Инновации могут сыграть ключевую роль в решении этих проблем, предоставляя новые инструменты и подходы.

Основные аспекты инновационного процесса:

- Цифровизация данных и процессов позволяет создавать электронные медицинские карты, проводить телемедицинские консультации и использовать большие данные (big data) для оптимизации клинических решений.

- Искусственный интеллект (ИИ) находит применение в радиологии, патологии и других областях, позволяя с высокой точностью анализировать медицинские изображения и предсказывать развитие заболеваний.



- Биотехнологии открывают новые возможности для генной и клеточной терапии, редактирования генов и регенеративной медицины, что может радикально изменить подход к лечению многих заболеваний.

В условиях COVID-19 выход на рынок инновационных разработок стартапов в медицинской сфере ускорился. Так, компания Clearstep разработала приложение для скрининга COVID-19 на основе чат-бота, призванное помочь людям лучше понять симптомы и состояние здоровья. В отличие от традиционных «средств проверки симптомов», здесь лучше сочетается проверка симптомов со скринингом для выявления потенциального воздействия вируса [Buch, 2020].

Важным направлением в области совершенствования организации предоставления медицинских услуг и развития стартапов в медицине является создание международных медицинских кластеров. В составе медицинского кластера может развиваться такое инновационное направление организации медицинской помощи, как медицинский туризм. Деятельность компании в составе медицинского кластера оказывает на нее положительный синергетический эффект и позволяет выйти на международный рынок медицинских услуг.

Социальные и этические аспекты:

Следует учитывать, что инновации в здравоохранении должны сопровождаться разработкой нового нормативно-правового регулирования и обеспечением защиты персональных данных пациентов. Важен также социальный аспект, включая образование специалистов и повышение грамотности населения в области новых медицинских технологий.

Заключение: Инновационные технологии революционизируют систему здравоохранения, способствуя созданию устойчивой модели здоровьесбережения. Их внедрение требует слаженной работы всех стейкхолдеров – правительства, медицинского сообщества, промышленности и общества. Только комплексный и ответственный подход позволит достигнуть нового качества медицинских услуг и улучшить здоровье населения.

Список литературы:

1. Бирюкова А.С. Инвестиции в инновации: особенности инвестирования инновационных проектов в сфере здравоохранения // Евразийское пространство: добрососедство и стратегическое партнерство: Материалы



- VIII Евразийского экономического форума молодежи в 3 томах. - 2017. - Т. 2. - С. 167-170.
2. Ивановский Б.Г. Инновации в здравоохранении: проблемы эффективности и внедрения // Экономические и социальные проблемы России. - 2021. - № 2. - С. 143-160.
 3. Hakimovna X. X. et al. Public health reforms in the republic of Uzbekistan //European Journal of Molecular & Clinical Medicine. – 2021. – Т. 8. – №. 2. – С. 820-826.
 4. Teshaboeva K., Israilova S., Qurbonov A. PREVENTION MEASURES FOR MAJOR NON-EPIDEMIC DISEASES //МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ. – 2021. – С. 97-99.
 5. Mamasoliyeva Shokhista Abdugapparovna, & Kurbanov Anvar Alamovich. (2023). Mechanisms for Increasing the Economic and Organizational Efficiency of the Management of the Medical Service Sector. Texas Journal of Medical Science, 18, 150–153. Retrieved from <https://zienjournals.com/index.php/tjms/article/view/3645>
 6. A'lamovich K. A., Komiljanovna D. G. AHOLI O'RTASIDA YUQUMLI KASALLIKLARNING KELIB CHIQISHI VA TARQALISHI XAVFINI KUCHAYTIRUVCHI OMILLAR //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2023. – Т. 5. – №. 1. – С. 9-12.
 7. Хаятов Р. и др. Особенности коморбидного течения тревожно-депрессивных расстройств и личностных изменений при сахарном диабете 2 типа //Журнал вестник врача. – 2021. – Т. 1. – №. 1 (98). – С. 104-108.
 8. Dustova G. K., Kurbanov A. A., Kurbonov K. R. Measures taken to prevent coronavirus infection in Samarkand region //Экономика и социум. – 2020. – №. 11. – С. 102-105.



TRANSPORT AVARIYALARDA BIRINCHI TIBBIY YORDAM KO`RSATISH

Karimov Abduhalim Abduroziqovich

*Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti, Jamoat salomatligi va
sog'liqni saqlash menejmenti kafedراسi assistenti*

Annotatsiya. Ushbu maqola transport avariylarida birinchi yordamning hal qiluvchi rolini o'rganib chiqadi, jarohatlarni yumshatish va hayotni saqlab qolish uchun o'z vaqtida va tegishli choralar muhimligini ta'kidlaydi. Tarkib birinchi yordam protseduralarining asosiy jihatlarini, shu jumladan dastlabki baholash, umumiy jarohatlar va transport avariylarining turli stsenariylarida yordam ko'rsatishning amaliy usullarini o'z ichiga oladi. Maqola jamoatchilik xabardorligi va tayyorgarligini oshirish bo'yicha tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: birinchi yordam, Transport avariylari, Favqulodda vaziyatlar, tibbiy yordam, xavfsizlik protokollari.

Transport avariylari kutilmaganda sodir bo'lishi mumkin va potentsial jarohatlarni yumshatish va hayotni saqlab qolish uchun darhol va samarali birinchi yordam choralari talab qiladi. Ushbu maqola transport avariylaridan keyin birinchi yordam ko'rsatish bo'yicha keng qamrovli qo'llanmani taqdim etishga qaratilgan. Tez va to'g'ri harakatlarning muhimligini tushunish, bunday avariylarga aloqador bo'lganlar uchun natijalarni sezilarli darajada o'zgartirishi mumkin.

Ko'plab tadqiqotlar transport avariylarida o'lim va kasallanish darajasini kamaytirishda tezkor birinchi yordamning muhim rolini ta'kidlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, birinchi yordam bo'yicha asosiy bilimlarga ega bo'lgan shaxslar favqulodda vaziyatlarda samarali javob berish, keyingi zararni oldini olish va umumiy omon qolish darajasini yaxshilash uchun yaxshiroq jihozlangan. Ushbu adabiyot tahlili tavsiya etilgan usullarimiz uchun asos yaratish uchun mavjud tadqiqotlar va ko'rsatmalarga asoslanadi.

Ushbu keng qamrovli qo'llanmani tuzish uchun tibbiy jurnallar, favqulodda vaziyatlarga javob berish bo'yicha qo'llanmalar va qizil Xoch va Jahon Sog'liqni saqlash tashkiloti kabi tashkilotlarning ko'rsatmalari kabi nufuzli manbalardan ma'lumotlar to'plangan. Usullar bo'limida turli xil stsenariylarda, shu jumladan avtohalokatlar, poezd avariylari va samolyot halokatlarida ko'riladigan qadamlar ko'rsatilgan. Ushbu usullar belgilangan birinchi yordam tamoyillariga asoslanadi va



turli darajadagi tayyorgarlikka ega bo'lgan shaxslar uchun ochiq bo'lishi uchun mo'ljallangan.

Transport avariyasida birinchi yordam ko'rsatish jarohatlarni minimallashtirish va hayotni saqlab qolish uchun juda muhimdir. Bunday vaziyatlarda birinchi yordam ko'rsatish bo'yicha umumiy ko'rsatmalar:

Xavfsizlikni Ta'minlash:

- Baxtsiz avariya joyiga yaqinlashishdan oldin, o'z xavfsizligingizni ta'minlang. Yo'l harakati, yong'in yoki boshqa potentsial xavflardan xabardor bo'ling.

- Iloji bo'lsa, xavfli chiroqlarni yoqing va boshqa haydovchilarni ogohlantirish uchun ogohlantiruvchi uchburchaklar yoki konuslardan foydalaning.

Vaziyatni baholang:

- Bunday oqish yoqilg'i sifatida har qanday bevosita xavf uchun tekshiring, yong'in, yoki beqaror transport vositalari.

- Ishtirok etgan odamlar sonini va jarohatlarning og'irligini baholang.

Yordam chaqiring:

- Favqulodda xizmatlarni murojat qiling telefon orqali va ularga joylashuvingiz, jalb qilingan odamlar soni va jarohatlarning tabiatini taqdim eting.

Dastlabki Yordamni Taqdim Eting:

- Har bir jabrlanuvchining ahvolini tezkor baholang. Hayot uchun xavfli jarohatlar bo'lganlarga g'amxo'rlik qilishni birinchi o'ringa qo'ying.

- Toza mato yoki bint bilan bosim o'tkazish orqali kuchli qon ketishini nazorat qiling.

Bosh va bo'yni barqarorlashtirish:

- Agar bosh, bo'yin yoki orqa miya shikastlanishiga shubha bo'lsa, odamning boshi va bo'ynini harakatlantirishdan saqlaning. Professional yordam kelguniga qadar ularni hozirgi holatida barqarorlashtiring.

Xavfsiz hududga o'tish:

- Agar yong'in yoki boshqa xavflar xavfi mavjud bo'lsa, jabrlanganlarni ehtiyotkorlik bilan xavfsiz joyga olib boring, orqa miya shikastlanishi uchun tegishli choralarni ko'ring.

Qulaylik va ishonchni ta'minlang:

- Jabrlanganlar bilan qoling, qulaylik va ishonchni taklif qiling. Ularni xotirjam tuting va harakatsiz qolishga undang.

Nafas olish qiyinchiliklariga qatnashing:

- Agar odam nafas olishda qiynalayotgan bo'lsa, unga qulay pozitsiyani topishda yordam bering. Agar kerak bo'lsa, qutqaruv nafasini bajaring.



Qon Ketishini Nazorat Qilish:

- Qon ketishini nazorat qilish uchun ko'rinadigan yaralarga to'g'ridan-to'g'ri bosim o'tkazing.

- Iloji bo'lsa, qon ketishini kamaytirish uchun shikastlangan a'zoni yurak darajasidan yuqoriga ko'taring.

Dubulg'alarni yoki cheklov moslamalarini olib tashlamang:

- To'g'ri tibbiy yordam ko'rsatish uchun mutlaqo zarur bo'lmasa, dubulg'alarni yoki boshqa cheklov moslamalarini olib tashlashdan saqlaning. Favqulodda vaziyatlar xizmati xodimlari ushbu vaziyatlarni hal qilish uchun o'qitiladi.

Favqulodda xizmatlarga ma'lumot berish:

- Favqulodda xizmatlar kelganda, ularga vaziyat, qurbonlar va siz ko'rsatgan har qanday yordam haqida iloji boricha ko'proq ma'lumot bering.

Esda tutingki, transport avariyasida birinchi yordam ko'rsatish yaradorlarga yordam berish va o'z xavfsizligingizni ta'minlash o'rtasidagi muvozanatni talab qiladi. Har doim imkon qadar tezroq professional tibbiy yordamga murojaat qiling. Agar siz birinchi yordam bo'yicha o'qitilmagan bo'lsangiz, yordam chaqirishga va professional yordam kelguniga qadar hududni xavfsiz saqlashga e'tibor qarating.

Muhokama bo'limi transport avariylarida birinchi yordam ko'rsatishning muammolari va mulohazalarini o'rganadi. Unda travma bilan kurashishning psixologik jihatlari, samarali yordam uchun mumkin bo'lgan to'siqlar va bunday avariylarga duch kelishi mumkin bo'lgan shaxslar uchun doimiy mashg'ulotlarning ahamiyati o'rganiladi. Bundan tashqari, u javob berish vaqtini va muvofiqlashtirishni kuchaytirishda birinchi yordam dasturlari va aloqa vositalari kabi texnologiyalarning integratsiyasini muhokama qiladi.

Xulosalar:

Xulosa qilib aytganda, transport avariylarida birinchi yordamni o'z vaqtida va to'g'ri boshqarish birinchi o'rinda turadi. Ushbu maqolada mavjud adabiyotlar va belgilangan birinchi yordam tamoyillariga asoslangan keng qamrovli qo'llanma berilgan. Zudlik bilan aralashuvning ahamiyatini tushunish va tegishli texnikani amalga oshirish transport avariylarida ishtirok etganlarning farovonligiga sezilarli hissa qo'shishi mumkin.

Birinchi tibbiy yordam bo'yicha treningning keng jamoatchilik uchun ahamiyati to'g'risida xabardorlikni oshirish uchun doimiy harakatlar qilish kerak. Hukumatlar va tashkilotlar birinchi tibbiy yordam bo'yicha asosiy ta'limni taklif qiladigan dasturlarga, ayniqsa transport avariylari stsenariylariga e'tibor qaratishlari kerak. Bundan tashqari, ushbu holatlarda birinchi yordamni yaxshilash uchun innovatsion



texnologiyalar va metodologiyalar bo'yicha doimiy tadqiqotlar tavsiya etiladi. Ushbu chora-tadbirlarni birgalikda birinchi o'ringa qo'yish orqali biz xavfsizroq muhit yaratish va transport avariyaalarining shaxslar va jamoalarga ta'sirini kamaytirish ustida ishlashimiz mumkin.

Adabiyotlar.

1. Swedish Institute for Transport and Communications Analysis. Table 22. Statistics Sweden, 2000
2. Dustova G., Karimov A. ONALIK VA BOLALIKNI MUHOFAZA QILISH BORASIDA OLIB BORILAYOTGAN ISHLAR //Евразийский журнал академических исследований. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 743-746.
3. Elvik R: How much do road accidents cost the national economy? Accident Analysis and Prevention 2000;32:849–851.
4. Mamasoliyeva Shokhista Abdugapparovna, & Kurbanov Anvar Alamovich. (2023). Mechanisms for Increasing the Economic and Organizational Efficiency of the Management of the Medical Service Sector. Texas Journal of Medical Science, 18, 150–153. Retrieved from <https://zienjournals.com/index.php/tjms/article/view/3645>
5. Melanson S, O'Gara K: EMS provider reluctance to perform mouth-to mouth resuscitation. Prehospital Emergency Care 2000;4:48–52.
6. A'lamovich K. A., Komiljanovna D. G. AHOLI O'RTASIDA YUQUMLI KASALLIKLARNING KELIB CHIQISHI VA TARQALISHI XAVFINI KUCHAYTIRUVCHI OMILLAR //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2023. – Т. 5. – №. 1. – С. 9-12.
7. Harrison JA, Wells RB: Bystander effects on male helping behavior: Social comparison and diffusion of responsibility. Representative Research in Social Psychology 1991;19(1):53–63
8. Teshaboeva K., Israilova S., Qurbonov A. PREVENTION MEASURES FOR MAJOR NON-EPIDEMIC DISEASES //МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ. – 2021. – С. 97-99.
9. A'lamovich K. A., Rabbimovich N. A. MARKAZIY ASAB TIZIMI VA KASALLIKLARI //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 25. – №. 2. – С. 14-18.
10. Robertson L: Reducing death on the road: The effects of minimum safety standards, publicized crash tests, seat belts, and alcohol. American Journal of Public Health 1996;86(1):31–34
11. Mamasoliyeva, Shokhista Abdugapparovna, Karimov, Abdukhalim Abdurazzakovich SCIENTIFIC ASPECTS OF FORMATION OF THE SOCIO-ECONOMIC MECHANISM OF MEDICAL SERVICES // ORIENS. 2022. №3.
12. Shohista M., Abdukhalim K. TIBBIYOT OLIY O'QUV YURTLARIDA TAHSIL OLUVCHI TALABALARNI SOG'LIKNI SAQLASH IQTISODIYOTI FANINI O'RGANISH ZARURIYATI //Involta Scientific Journal. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 6-11.



**KASB-HUNAR MAKTABLARIDA O‘QUV AMALIYOTLARINI
SAMARALI TASHKIL ETISH (30710301- LABORANT – EKOLOG
YUNALISHI MISOLIDA)**

: *Murotova Husnobdixon Mamadaliyevna*
Angren shahar 2-sonli kasb-hunar maktabi
ishlab chiqarish ta’limi ustasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kasb-hunar maktablarida o‘qitish samaradorligini oshirishda amaliyot darslarini o‘rni haqida fikr yuritilgan. Amaliyot darslarini kasb egallashdagi o‘rni yoritib berilgan

Kalit so‘zlar: Kasb mahorati, kasbiy ta’lim, dars, ta’lim va , ekologiya, ekologik omillar

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimida olib borilayotgan islohotlar o‘z natijasini bermoqda. Yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalashda o‘z kasbini mohir ustasi bo‘lishlarida kasb-hunar maktablarini o‘rni beqiyosdir. Inson hayotda ilm, kasb-hunar o‘rganishga muhtoj. Shuning uchun ham inson beshikdan qabrgacha ilm olish, kelajak avlodga yetkazib berishga buyurilgan.

Kasb – maxsus tayyorgarlik va ish tajribasi natijasida ma’lum bir sohada mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun lozim bo‘lgan nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikma va malakalar majmuasini egallagan, jismoniy imkoniyat, aqliy qobiliyat va huquqlari ta’minlangan mehnat faoliyati (mashg‘uloti)ning turidir;

Kasb-hunar maktablarida ishlab chikarish ta’limi ustalarining oldida turgan asosiy vazifasi o‘quvchilarni Vatanimizni sevadigan, o‘z bilimi va iste’dodiga suyanadigan hamda mustaqil ravishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda o‘z kasbini ustasi yetuk kadr qilib tarbiyalashdan iborat. Mazkur vazifalar samarali amaliyot darslari orqali amalga oshiriladi.

30710301- Laborant- ekolog yo‘nalishida tahsil oladigan o‘quvchilarga bilim berishda tarmoq ta’lim standartlari ,namunaviy o‘quv reja asosida ishchi o‘quv reja, namunaviy o‘quv dasturi asosida ishchi o‘quv dasturi tayyorlanadi. O‘quv amaliyotlari birinchi bosqichda “Ekologik nazorat va atrof muhit muhofazasida chang va gazlar tahlili laboranti” mutaxassisligi bo‘yicha amaliyot darslari tashkil etiladi , ikkinchi bosqichida esa “Ekologik baholash ,nazorat ,ekspertiza va monitoring olib borishda spektral tahlil laboranti ishi “ sir sinoatlari o‘rgatiladi. Ishchi o‘quv dastur laborant –ekolog kasb sirlarini o‘rgatishda oddiydan murakkabga tomon tuzilgan bo‘lib, dastavval modda, moddalarning xossalari, ekologik til, eng muhim ekologik tushunchalar va qonunlar, nazariyalar, ekologik ishlab chiqarish texnologiyasi, ekologik sanoati erishgan yutuqlar, tabiat va jamiyatda ekologik toza



maxsulotlarni ishlab chiqarishning o'rni, ta'siri haqidagi bilimlarni berish va amaliy malakalarni hosil qilishga katta ahamiyat beriladi.

“Ekologiya” yunoncha so‘z bo‘lib, “**yecos**”- uy, makon, «**logos**» - “fan” degan ma’noni anglatadi. Bu atamani fanga birinchi bo‘lib nemis biolog Ernest Gekkel 1866 yilda fanga kiritgan. Ekologiya mustaqil fan sifatida XX asrning boshlarida ajralib chiqqan.

Ekologiya- tirik organizmlarning (o‘simlik, hayvonot, mikroorganizmlar dunyosi va inson) atrof-muhit bilan murakkab o‘zaro munosabatlarini, birgalikda yashash, bir-biriga nisbatan o‘zaro ta’sir ko‘rsatish, yashash uchun kurash qonuniyatlarini o‘rganadi, qolaversa, o‘zaro munosabatlar, o‘zaro ta’sirlar oqibatida paydo bo‘lgan ekologik noqulayliklarning oldini olish chora-tadbirlarini ishlab chiqadi. Inson kelajagi tabiatni saqlanishiga bog‘liq. Bu borada laborant-ekologlarni vazifasi beqiyos ahamiyatlidir. Dastur asosida har bir mavzuni o‘qitilishi natijasi samarasini beradi.

O‘quv dasturda o‘quvchilar bilan o‘tkaziladigan amaliy mashg‘ulotlar va laboratoriya ishlariga, har bir mavzuga tegishli savol va topshiriqlarni yechishga katta ahamiyat beriladi, tegishli bo‘limlar tugatilgandan so‘ng olingan nazariy bilimlar masalalar yechish yoki test sinovlarini bajarish orqali mustahkamlab boriladi.

Ta’lim-tarbiyaning birlamchi asosi dars hisoblanadi. Darsning dastlabki ko‘rinishlari bundan 400 yil avval paydo bo‘lgan. Ta’lim-tarbiya beruvchilarning vazifasi davlat tomonidan tasdiqlangan o‘quv dasturi asosida darsni tashkil etish va o‘quv-mavzu rejada ko‘rsatilgan bilimlarni ta’lim oluvchilarga didaktikaning barcha tamoyillaridan kelib chiqib, bir qator pedagogik usullardan va o‘qitishning texnik vositalaridan foydalanib yetkazib berishdan iborat.

Amaliyot darslari - bu guruhda aniq o‘quv maqsadlariga erishish uchun belgilangan (odatda 80 minut) vaqt oralig‘ida ishlab chiqarish amaliyoti ustasi rahbarligida o‘quvchilar bilan olib boriladigan, mazmuni mantiqan butun va yaxlit bo‘lgan asosiy ta’lim-tarbiya jarayonidir.

Darsning maqsadi, mazmuni, turi va unga ajratilgan vaqt Davlat ta’lim standartlari (o‘quv dasturi va reja hamda darslik) asosida belgilanadi. Ishlab chiqarish ta’limi ustasining amaliyot darslarini samarali tashkil etishida har bir guruhda o‘quvchilarning yoshi va bilim darajasi bir xil bo‘lishiga, amaliyot darsi qat’iy jadval bo‘yicha belgilangan aniq muddatda olib borilishiga, o‘quv fanining tavsifi o‘tilayotgan mavzuning mazmuniga qarab turli usulda va vositalar yordamida olib borilishiga va uzluksiz ta’lim tizimining bir qismi sifatida tugallangan bilim berilishiga va navbatdagi bilimlarni o‘zlashtirish uchun zamin yaratishga qat’iy rioya qilishi shart. Amaliyot darslari ta’limning asosiy shakli ekan, u ilmiy, tizimli, tushunarli, o‘quvchining shaxsiy xususiyatlari e’tiborga olingan holda tashkil etilishi shart.



Ishlab chiqarish ta'limi ustalari amaliyot darslarini tashkil etishda tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalarini belgilab olishi, dars bosqichlarini, ya'ni qanday boshlash, yangi materiallarni qanday o'tish, qanday tamomlash, ko'rgazmali va boshqa didaktik materiallardan qanday foydalanish kabilarni oldindan hal qilib olmog'i;

❖ har bir amaliyot darida nazariy bilimlarni amaliy bilimlar bilan uzviy bog'langanligi;

❖ har bir amaliyot darslari kasb-hunar maktablari amaliyot xonalarida AKT vositalari va ko'rgazmali vositalar bilan jihozlangan bo'lishi kerak;

❖ har bir dars mavzuga mos usul va uslublardan samarali foydalanilgan holda tashkil etilishi;

❖ dars uchun ajratilgan vaqt va uning daqiqalaridan tejamkorlik va umumli foydalanish;

❖ dars jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'zaro faol munosabatda bo'lishi, o'quvchi passiv tinglovchiga aylanmasligi;

❖ o'tilayotgan mavzuning mazmuniga bog'liq holda mustaqil O'zbekistonda ro'y berayotgan o'zgarishlardan o'quvchilarni habardor etish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Otaboyev Sh. va boshqalar. Atmosfera havosining ekologiyasi va salomatlik muammolari. T., 2008.

2. To'xtayev A.S. Ekologiya. Pedagogika institutlarining talabalari uchun o'quv qo'llanma. T., "O'qituvchi", 1998. -192 b.

3. Ta'lim to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonuni. Me'yoriy hujjatlar to'plami. T., "Istiqlol", 2004.

4. Turdiqulov E., Turdiqulov U. Markaziy Osiyoda ekologik ta'lim taraqqiyoti. T., "Fan", 2005.

5. Otaboyev Sh., Haydarova O., Hidoyatova Z. Ekologiya, salomatlik va umrboqiylik sirlari. T., 2010.



FIZIKA FANI DARSLARIDA O'QUVCHILARNI MASALALAR YECHISHGA O'RGATISH METODIKASI

Satimova Mukambarxon Davlatovna

Ibragimova Mexrinsa Abuvoitovna

Angren shahar 2-sonli kasb-hunar maktabi

Fizika fani o'qituvchilari

Annotatsiya: Bu maqolada kelajak avlodga fizika fani sirlarini o'rgatishda masalalar yechishni o'rgatishni ahamiyati haqida bayon qilinadi.

Kalit so'zlar : fizik kattalik, formula, fizika masala, qonun ..

Kasb –hunar maktablarining oldida turgan asosiy vazifa davr talabiga mos salohiyatli ,iqtidorli kadrlarni tayyorlashdan iborat. Har bir kasb sirlarini o'rganishda fizika fanining o'rni katta. Fan va texnika jadal suratda rivojlanayotgan XXI-asrning har bir sohasida bu fandan ,fizika fanning bilimlarini amalda qo'llamasdan iloji yoq. Kasbiy bilimlarni egallash negizida barcha umumta'lim fanlari bilan birgalikda fizika sirlari yaqindan yordam beradi.

Fizika fani tabiat sirlari ,hodisalarini o'rganadigan fan hisoblanadi. Maktab fizika kursi 6-sinf dan boshlab o'qitilishni boshlaydi. O'quvchi 6-sinfga o'tganda matematika fanidan matematik amallarni bajarish tartibi bilan tanishgan va o'rgangan bo'ladi. Bo'lish ,ko'paytirish, darajaga ko'tarish, qo'shish va ayirish amallarini bajarish qoidalariga amal qilishni biladi. Butun son va kasr sonlar haqida ma'lumotga ega bo'ladi.

Tabiatda kechayotgan fizik jarayonni o'rganishda biz masalalardan foydalangan holda tushuntirishimiz kerak bo'ladi.

Fizik kattalik va uni o'lchov birligi, formulasi nima ekanligini bilgan o'quvchi masala nima ekanligini tushuna oladi.

O'quv jarayonida mantiqiy xulosalar ,matematik amallar va fizik qonuniyatlar asosida yechiladigan muammoga fizik masala deyiladi. Aslida, fizika darsida mavzuni o'rganish bilan bog'liq bo'lgan yechiladigan jumboq masala deyiladi. Masalalar yechishni o'rganish o'quvchilarning aqliy rivojlanishiga imkon beradi, mantiqiy tafakkur ,xotira ,diqqat va idrokni o'sishiga yordam beradi.

Masalalarni yecha olishlik fizika fanini o'rganish va o'zlashtirishni asosiy mezonidir. Fizika fani fan va texnika rivojlanishi uchun muhim fan



hisoblanadi. Masala yechish jarayonida o'qituvchi o'quvchiga tabiat va tehnika-dagi turli fizik hodisalarni tahlil qilishni o'rgatish vaqtida chizma va grafiklarni chizish, tushinish hisoblash ishlarini bajarishni bilish, malumotnomalardan, qullanmalardan foydalana olishni o'rgatishi kerak. Xulosa kilib aytganda :

Masala yechish – nomalum fizik kattalikni masala shartida berilgan kattaliklar orqali ifodalangan ishchi formulani chiqarib, masala shartida berilgan kattaliklarning (xalqaro birliklar sistemasidagi) son qiymatlarini o'rniga qo'yib hisoblashdan iborat.

Har qanday masalani yechishdan oldin umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun tavsiya etilgan darslikdan yoki qo'llanmadan tegishli mavzuni o'qish va kerakli formula va qonunlarni o'rganish kerak.

Masala yechish uchun kerakli nazariy va amaliy bilimlarni egallagan o'quvchi masala yechish jarayonida qiyinchilikka uchramaydi.

O'quv darsliklarida har bir mavzu atroflicha yoritilgandan keyin shu o'rganilgan mavzuga oid izoxli yechimi keltirilgan masalalar bilan o'quvchini batafsil tanishtirib chiqish kerak bo'ladi. Bu jarayonda o'qituvchi mahoratli bo'lishi o'quvchini darsga qiziqitira olishi shart, chunki oquvchi masala yechishga qiziqib harakat qilsagina ijobiy natijaga erisha bo'ladi.

Masalalar yechish jarayonida o'qituvchi quyidagi uslubiy ko'rsatmalarni o'quvchiga to'liq tushuntira olsa o'quvchiga ancha qulay bo'ladi, deb hisoblaymiz:

❖ O'quvchi masala shartini bir necha bor o'qib chiqishi va u fizikani qaysi bo'limiga oid ekanligini aniqlashi kerak.

❖ Masala sharti mazmunini tushunib, masala shartida berilgan kattaliklarni XBS (xalqaro birliklar sistemasini) da ifodalab topilishi kerak bo'lgan katakka yoziladi.

❖ Masala shartiga mos keladigan chizma chiziladi.

❖ Masala yechishdan oldin uning shartida qanday qonuniyatlar yotganligini aniqlash kerak.

❖ Masalani umumiy ko'rinishida yechish uchun ketma-ketlik usuli asosida masala shartidagi nomalum kattaliklarni boshqa ma'lum kattaliklarni boshqa malum kattaliklar bilan bog'lovchi kattaliklar topiladi. Agar hosil qilingan ishchi formulalar to'g'ri bo'lsa, masala javobi dagi izoxsiz yechim bilan bir xil ko'rinishda bo'ladi.

❖ Natijaviy ishchi formulaning kattaliklarning XBS sistemasidagi son qiymatlarini ko'yib, hisoblash ishlari bajarilsa masalan i javobi kelib chiqadi.



❖ Ayrim hollarda barcha berilgan kattaliklarning qiymatlarini bitta sistemaning o'zida ifodalashning hojati bo'lmay qoladi. Masala, ishchi formuladagi kattaliklarni surat va maxrajda ko'paytmadan iborat bo'lganda bu kattaliklarning qaysi birlikda ifodalanishidan qat'iy nazar ularning o'lchov birligi bir xil bo'lishi kifoyadir.

❖ Masalaniing javobini chiqarishda oxirgi natijaning aniqlik darajasiga ahamiyat berish kerak. Bunda javobning aniqligi masala shartida berilgan kattaliklarning aniqligidan oshmasligi shart.

❖ Masala yechish davomida qo'llanilayotgan har bir qonun ,qoida , formula va fizik kattaliklar qisqacha izoxlab borilsa yaxshi bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Uzbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida» Konuni. T.: 1997
2. Uzbekiston Respublikasining Milliy dasturi. T.: 1998.
3. A.P.Rimkevich "Fizikadan masalalar to'plami" Toshkent - 2004.



KIMYO FANINI O'QITISHDA NAZARIY VA AMALIY MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH ASOSLARI

Abdullayeva Saboxatxon Abdug'aniyevna
Angren shaxar 2-sonli kasb –hunar maktabi
kimyo fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kimyo fanini o'quvchilarga o'rgatish jarayonida nazariy va amaliy va laboratoriya darslarni tashkil qilish, dars samaradorligini oshirishda o'qituvchi mahoratini oshirish haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Kimyo, o'qituvchi, o'quvchi, kimyoviy reaksiya, laboratoriya ishi, nazariy dars ,amaliy dars ,ta'lim va tarbiya

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va hukumati jahon andozalariga mos keladigan kadrlar tayyorlash masalalariga e'tiborni qaratib kelmoqda. Yurtimizda professional ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan kasb-hunar maktablari ta'lim tizimi oldida ulkan vazifalar turibdi. Mamlakatimizda o'qituvchilarga juda katta mas'uliyat va ishonch yuklangan. Jaxon andozalariga mos keladigan raqobatbardosh kadrlar tayyorlash ,ularning fidokorona mehnatlarining samarasiga bog'liq. Bu sharaflari bajarish uchun o'qituvchi har tomonlama bilimli va salohiyatli o'z faning haqiqiy egasi bo'lishi kerak.O'quvchilarga fanning sirlarini o'rgata olishi muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi doimo o'z ustida ishlashi bilimini oshirib va rivojlantirib borishi, yangi o'qitish metodlarini izlashi, o'quv jarayonini takomillashtirib borishi zarur.

Hozirgi kunda har bir o'qituvchi , pedagogik jamoa o'quvchilarni kasbga o'rgatish bilan birga fanlardan bilimga ega bo'lishlariga erishishlari kerak. Bu vazifani amalga oshirishda boshlangich mas'uliyat umumta'lim fanlari ,maxsus va kasbiy fanlar ,amaliyot fanlari o'qituvchilar- ishlab chiqarish ta'limi ustalari zimmasiga tushadi.Yosh avlodga kasb sirlarini o'rgatishi, hayotda o'z o'rnini topishida o'qituvchini o'rni katta.O'qituvchi o'quvchining aqliy va ma'naviy dunyosiga keng ta'sir etuvchi, jamiyatning ishonchli vakilidir. Unga jamiyat uzining eng bebaho boyligi — kelajagini, ya'ni bolalarini ishonib topshirgan. Boshqa o'quv fanlari kabi kimyo fani ham yosh avlodni kasbiy faoliyatida muhim o'ringa ega. Kasb-hunar maktablari har bir qishloq yoki shaharni joylashgan o', ish bilan ta'minlashda talab va taklifdan kelib chiqqan holda bir necha yo'nalishlar bo'yicha o'quvchilarga bilim beradi. Avtomobil, energetika ,ekologiya va boshqa



sohalar. Kimyo fani har bir yo‘nalishda kerak. O‘quvchilar egallaydigan kasblaridan kelib chiqqan holda modda xossasining uning tuzilishiga bog‘liqligini ; modda xossalaridan foydalanib, ularni amalda ko‘llash sohalarini, kimyoviy reaksiyalarning borish qonuniyatlari asosidagi bilimlardan foydalanib, jarayonlarni boshqarish imkoniyatlari; anorganik va organik moddalarning material birligi moddalar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘lanish, mamlakat xo‘jaligini rivojlantirishda kimyoning ahamiyati; atrof-muhitni muhofaza qilishni o‘rganadilar va kasbiy faoliyatda qo‘llash malakasini egalaydilar.

Kasb-hunar maktablari kimyo fani o‘quv dasturi asosida darslar nazariy amaliy va laboratoriya shakllarida o‘tkaziladi. Dars jarayonini boshqarish va tashkillashtirishda o‘qituvchining bilimi, tajribasi, ko‘nikmasi, ilmiy-pedagog salohiyati, mahorati, qobiliyati asosiy omil hisoblanadi. Shunga ko‘ra, jumladan nazariy darslarni oddiydan murakkabga qarab rivojlantirib qo‘llaniladigan o‘quv qo‘llanmalar va vositalar tayyorlanadi. O‘quv xonasi dars uchun tayyorlab qo‘yiladi.

O‘qituvchi nazariy darslarni tashkil etishda o‘quvchilarni savol-javobga undash orqali guruhda muhokama muhitini yaratadi, ijobiy javobni shakllantiradi vaqtincha erkin fikr almashishga ruxsat beradi, kundalik hayotdan ibratli misollar keltiradi, o‘quvchilarni savol berishga undaydi ilgari o‘rganilgan hodisa va vaziyatlarni yangilari bilan taqqoslashni amalga oshiradi, fan doirasida turli ma’lumotlarni jonli, qiziqarli bayon qiladi.

Laboratoriya ishlari o‘quvchilarning yangi mavzuni ancha tushunib idrok etishlari uchun yordam beradigan juda muhim vositalardan biridir. Mavjud dasturga muvofik laboratoriya rejalari maktabning 1-bosqichida o‘tiladi. Laboratoriya ishlarini yo‘riqnoma asosida o‘quvchilar mustaqil ravishda yozadilar. O‘qituvchi yozilganlarni albatta tekshirishi kerak. Amaliy mashg‘ulotlarning o‘ziga xos hususiyati shundan iboratki, o‘quvchilar bu mashg‘ulotlarda butun dars davomida davomida ishlaydilar. Bu mashg‘ulotlar odatda kimyo kursining ma’lum kismi yoki butun bir mavzusi o‘rganilgandan keyin o‘tkaziladi. O‘quvchilar dasturda berilgan amaliy mashtulotlarni bajarishlari majburiydir. O‘quvchilar amaliy mashg‘ulot vaqtida tajribani ongli ravishda bajara olishlari olgan bilimlarini, kimyoviy eksperiment texnikasini o‘rganishlari, hodisani to‘g‘ri izohlashlari, amalda qo‘llay bilishlari kerak. Kimyoviy tajribalar ko‘rsatish jarayonida tajriba o‘tkazishga yaxshi tayyorlanib, texnika xavfsizligiga alohida e’tibor berish lozim.

Davlat ta’lim standartlari talablariga ko‘ra kimyo xonasining maqsadga muvofiq holda yaxshi jihozlanishi eng muhim vazifalardan biri bo‘lib hisoblanadi.



Xonaning jihozlanishi laboratoriya mashg'ulotlarni yaxshi o'tkazishga to'liq imkon berishi bilan birga u pedagogik, ilmiy, ruhiy fiziologik, estetik va texnikaviy talablarga javob beradigan bo'lishi shart. Xonadagi o'qitish to'plami komplekti sinfdagi barcha o'quvchilarga yetadigan bo'lishi kerak. Har bir o'quv mazmuni muayyan laboratoriya amaliy mashg'ulotlarni va amalda ko'rsatiladigan tajribalarni o'tkazishga mo'ljallangan bo'ladi. Amalda ko'rsatiladigan va laboratoriya tajribalari o'quvchilar darsda o'tgan mavzuni yanada chuqurroq o'zlashtirib olishlariga yordam beradigan bo'lishi zarur. Tajribalar o'tkazishda ishlatiladigan asbob va jihozlar ixcham, qulay bo'lishi hamda doimo taxt turishi kerak. O'quvchilarga o'qituvchining ruxsatisiz hech qanday modda bermaslik kerak. Asbob va idishlarni tajriba o'tkazishga tayyorlashda uning nihoyatda toza bo'lishiga e'tibor berish lozim. Laborant laboratoriya mashg'ulotini o'tkazishda o'qituvchiga bevosita yordam beradi. xar bir laboratoriya mashg'ulotini o'tkazishda laborant nimalarni tayyorlashi kerakligini o'qituvchi maxsus laboratoriya jurnaliga yozib qo'yadi. Quyida jurnalni qanday yuritishga misol keltiramiz. Laborant ko'rsatadigan tajriba yoki laboratoriya mashg'ulotiga zaruriy asbob va reaktivlarni o'qituvchi tomonidan tuzilgan kartochka asosida tayyorlaydi. Laboratoriya ishi bajarilayotganda laborant o'quvchilarning bajarayotgan ishlarini o'qituvchi bilan birgalikda kuzatib boradi. Laboratoriya darsni o'tkazish eng muhim va mas'uliyatli ishlardan biridir. Laboratoriya mashg'ulotini shunday tashkil etish kerakki, o'quvchilar uning natijalarini oldindan bilib ololmaydigan, balki mustaqil tajriba o'tkazishda olingan natijalarni tahlil kilib, sodir bo'lgan hodisaning sabablarini topadigan bo'lsinlar. Laboratoriya ishlari o'quvchilar bilimni chuqurlashtirishga, ularni tabiatdagi turli qonuniyatlarning asosi bilan tanishtirishga imkoniyat tug'diradi. O'quvchilar mavzuga oid bilimlarni yaxshi o'rganib, mustaqil fikrlash malakasi hosil qilganliklaridan keyingina laboratoriya mashg'ulot o'tkaziladi. shu sababli o'quvchilar o'qituvchi ko'rsatadigan tajribalarni diqqat, e'tibor bilan kuzatib turishlari va uyga berilgan topshiriqlarni so'zsiz bajarib kelishlari zarur. Laboratoriya mashg'ulotini o'tkazishdan oldin o'qituvchi shu mashg'ulotga doir mavzuning nomini eslatib o'tadi va mavzuni o'qib kelishga buyuradi, shu bilan birga laboratoriya ishidan yoziladigan hisobot shaklini tayyorlab keladi. O'qituvchi bajarilishi lozim bo'lgan laboratoriya ishini o'quvchilarga tushuntirganda ular oldiga quyidagicha talablar qo'yadi: 1.Har bir ishni puxta bajarish uchun asbob jihozlardan to'g'ri foydalana bilish. 2.Laboratoriya ishini boshidan oxirigacha mustaqil bajarish va undan to'g'ri xulosa chiqarish. 3.O'tkazilayotgan kimyoviy reaksiyada yuz berayotgan hodisaning mohiyatini tushunib, undan to'g'ri xulosa chikarishga 4.Kimyoviy reaksiyalar vaqtida issiqlik



chiqishi va yutilishi, yorug'lik va tovush chiqish sabablarini aniq bilib olish. 5.Reaksiya vaqtida hosil bo'layotgan moddalarning rangi, hidi va agregat holatini esda qoldirish hamda yozib borish. 6.Har bir ishni xavfsizlik texnikasi qoidalariga to'la rioya qilgan holda mustaqil bajarish.Ana shu talablarga amal qilinsa ko'zlangan natijaga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Raxmatullayev N.G., Omonov X.T Mirkomilov Sh.M. Kimyo o'qitish metodikasi. Toshkent. «O'qituvchi» 2008
2. M.Nishonov, Sh.Mamajonov, V.Xo'jayev «Kimyo o'qitish metodikasi» Toshkent O'qituvchi 2002
3. O'zbekiston Respublikasi «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» T. «O'zbekiston» 1997y 4. Golish L.V. «Ta'limning faol usullari: mazmuni, tanlash, amalga oshirish» T. O'rta maxsus kasb-xunar ta'limi markazi, 2001 y. 5. «Kimyo xonasi» - RTM metodik tavsiyalari, Toshkent, 2012.6. Asqarov I. va boshqalar. Kimyo 9– sinf darslik. –Toshkent, 2002.



TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	INSON RESURSLARINI BOSHQARISH	3
2	ПРИМЕНЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ЭКОЛОГИЧЕСКОМУ ОБРАЗОВАНИЮ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	7
3	КАЧЕСТВО ПИТЬЕВОЙ ВОДЫ КАК ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ И МЕДИЦИНСКАЯ ПРОБЛЕМА	15
4	FIZIKA VA ASTRONOMIYA O'QITISH METODIKASI INNOVATSION YONDASHUVLAR	20
5	МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТИЗИМИДАГИ ПЕДАГОГЛАР КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИ ВА БОЛАЛАРНИ МАКТАБ ТА'ЛИМИГА СИФАТЛИ ТАЙЙОРЛАШ- ДАВР ТАЛАБИ	23
6	INTERLINGUAL AND INTRALINGUAL FEATURES OF ABBREVIATIONS IN DIFFERENT FIELDS	29
7	RAQAMLI IQTISODIYOTNING IQTISODIY TIZIMLARINING RIVOJLANISHIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR	36
8	KORNELIY TATSIT MATNLARINI O'RGANISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI KO'RIB CHIQISH	40
9	SOMONIYLAR DAVLATIDA MUDOFAA ISHI TARIXI	48
10	ВЛИЯНИЕ МОБИЛЬНОГО ТЕЛЕФОНА НА ОРГАНИЗМ ЧЕЛОВЕКА	53
11	MIKROKONTROLLERI HAMDA ULN2003 (L293) YORDAMIDA BOSHQARILUVCHI 4 FAZALI QADAMI DVI GATELNI BOSHQARISH	60
12	INSON FAOLIYATIDAGI ALKOLOIDLAR	64
13	ДАВЛАТ МУАССАСАЛАРИДА ИНВЕНТАРИЗАЦИЯ ЎТКАЗИШИ ВА УНИ ХУЖЖАТЛАШТИРИШИ	68
14	STATE BUDGET AND PROBLEMS OF DIGITALIZATION OF FINANCIAL CONTROL ISSUES IN A MARKET ECONOMY	77
15	ALISHER NAVOIYNING "MAJOLIS UN-NAFOIS" ASARINI O'RGANISH	82
16	CHANG TOZALASHDA SUN'IY INTILEKT, TO'LIQ AVTOMATLANGAN GIBRID UYLARNI TOZALOVCHI ROBOT	86
17	THE ROLE OF BIASEPTOL DRUG IN URINARY TRACT DISEASE	89
18	EFFECT OF SIMETHICONE DROP IN FLATULENCE	95
19	USE OF VIGANTOL IN RICKETS	102
20	THE VITAPROST DRUG RESULTS	109



21	BENEFITS OF BETADINE SOLUTION	116
22	МАТЕМАТИКА О'QITISH METODIKASI TO'G'RISIDA	123
23	МАТЕМАТИКА DARSLARINI INTERFAOL USULLAR VA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANIB TASHKIL ETISH	126
24	МАТЕМАТИКА DARSLARINI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING O'RNI	129
25	VITAMINGA BOY ILDIZMEVALI O'SIMLIKLAR	132
26	МЕТОДИЧЕСКИЕ РАЗРАБОТКИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К РАБОТЕ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧЕВОГО ТВОРЧЕСТВА ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ВУЗОВСКОГО ОБУЧЕНИЯ	137
27	БОЛА ТАРБИЯСИДА ОЙЛА МАҲАЛЛА ВА МАКТАБ ҲАМКОРЛИГИНИНГ АҲАМИЯТИ	142
28	ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING HAYOTI VA FAOIYATI	147
29	PSIXOLOGIYANING PEDAGOGIKA BILAN UZVIY BOG'LIQLIGI	154
30	WEB DIZAYNNI O'QITISHDA SUNNIY INTELEKTNING IMKONIYATLARI	158
31	ELEKTRON TA'LIM RESURSLARI YORDAMIDA INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI O'QITISHNI TAKOMILLASHTIRISH	163
32	'SPIRINLIK DAVRIDA JINOYATCHILIK HOLATLARINI OLDINI OLUVCHI OMILLAR	170
33	ДИАГНОСТИКА И КОРРЕКЦИЯ УЧЕБНЫХ УМЕНИЙ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И МЕТОДИКИ	174
34	O'ZBEK TILIDA GAP BO'LAKLARINING O'RNI	181
35	ERGASHGAN QO'SHMA GAPLAR TAHLILI	184
36	HOZIRGI O'ZBEK ADABIY TILIDA SINTAKSIS BO'LIMINING AHAMIYATI	188
37	GAP SINTAKSISNING ASOSIY BIRLIGI SIFATIDA	192
38	O'ZBEK TILIDA BOG'LOVCHISIZ QO'SHMA GAPLAR HAQIDA	196
39	TILSHUNOSLIKDA MURAKKABLAHSHGAN SODDA GAPLARNING O'RGANILISHI	199
40	СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИ – САЛОМАТЛИК ГАРОВИ	204
41	MURAKKABLAHSHGAN SODDA GAPLAR TAHLILI	206
42	ПОВЫШЕНИЕ МАРКЕТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ СЕРВИСА ПУТИ УВЕЛИЧЕНИЯ	209
43	HEMIS TILIDA VOR PREDLOGINING Q'LLANILISHI	214
44	HOZIRGI KUNDA JAMIYATDAGI HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MUNOSABATLAR	217
45	EXPLORING CREATININE METABOLISM IN MITOCHONDRIAL PLASMA OF DYING CELLS IN STROKE PATIENTS: IMPLICATIONS FOR CELLULAR SURVIVAL AND THERAPEUTIC STRATEGIES	220



46	КОМПЬУТЕР GRAFIKASI TUSHUNCHASI. KG DA RANG MODELLARI VA TASVIRLASH USULLARI	223
47	ИННОВАЦИИ В СИСТЕМЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ: ПУТЬ К УСТОЙЧИВОМУ РАЗВИТИЮ	226
48	TRANSPORT AVARIYALARDA BIRINCHI TIBBIY YORDAM KO`RSATISH	229
49	KASB-HUNAR MAKTABLARIDA O`QUV AMALIYOTLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH (30710301- LABORANT – EKOLOG YUNALISHI MISOLIDA)	233
50	FIZIKA FANI DARSLARIDA O`QUVCHILARNI MASALALAR YECHISHGA O`RGATISH METODIKASI	236
51	KIMYO FANINI O`QITISHDA NAZARIY VA AMALIY MASHG`ULOTLARNI TASHKIL ETISH ASOSLARI	239

Внимание!— ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ статьи и номера в юридическом, медицинском, социальном, научном журнале, информация в классах, права на информацию и правильные органы несут ответственность за точность данных органов.

Главный редактор:

В. Л. Семёнов

Помощник редактора:

М. А. Борисов

Редактор дизайна:

З. Ш. Халиков